

การปฏิบัติตามหลักสันโดษของชาวบ้าน บ้านหนองข่า
ตำบลหนองเหียง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี
CONTENTMENT (SANTOSA) PRACTICE OF PEOPLE IN
NONG-KHA VILLAGE, NONG-HIANG SUB-DISTRICT,
PHANUSNIKOM DISTRICT, CHONBURI PROVINCE.

พระสาธิต จิตปญฺโญ (สิงห์โตทอง)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๓

การปฏิบัติตามหลักสัณโดษของชาวบ้าน บ้านหนองข่า
ตำบลหนองเหียง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี

พระสาธิต จิตปญโณ (สิงห์โตทอง)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

พุทธศักราช ๒๕๕๓

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**CONTENTMENT (SANTOSA) PRACTICE OF PEOPLE IN
NONG-KHA VILLAGE, NONG-HIANG SUB-DISTRICT,
PHANUSNIKOM DISTRICT, CHONBURI PROVINCE.**

Phra Sathit Citapañño (Singtothong)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand

C.E. 2010

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยนี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

.....

(พระสุธีธรรมมานูวัตร)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(.....)

..... กรรมการ
(พระปลัดเสนห์ ฐมฺมวโร,ดร.)

..... กรรมการ
(ผศ.ดร.วิโรจน์ อินทนนท์)

..... กรรมการ
(ผศ.จินตนา มัชฌมบุรุษ)

..... กรรมการ
(ดร.พิสิฏฐ์ โศตรสุโพธิ์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระปลัด เสนห์ ฐมฺมวโร, ดร.	ประธานกรรมการ
ผศ.ดร.วิโรจน์ อินทนนท์	กรรมการ
ผศ.จินตนา มัชฌมบุรุษ	กรรมการ

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : การปฏิบัติตามหลักสันโดษของชาวบ้าน บ้านหนองข่า ตำบลหนองเหียง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี
- ผู้วิจัย** : พระสาธิต จิตปญฺโญ (สิงห์โตทอง)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : พระปลัดเสนาห์ ฐมฺมวโร, ดร.
 พธ.บ. (ศาสนา), M.A. (Pali & Buddhism), Ph.D. (Pali & Buddhism)
- : ผศ.ดร.วิโรจน์ อินทนนท์
 ป.ธ.๓, พธ.บ. (ศาสนา), M.A. (Philosophy),
 Ph.D. (Philosophy)
- : ผศ.จินตนา มัชฌมบุรุษ
 กศ.บ. (ประวัติศาสตร์และภาษาอังกฤษ), ศศ.ม. (การสอนสังคมศึกษา)
- วันที่สำเร็จการศึกษา** : ๒ มีนาคม ๒๕๕๔

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาความเข้าใจเรื่องหลักสันโดษที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษาการปฏิบัติตามหลักสันโดษของชาวบ้าน และ ๓) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับพฤติกรรมการปฏิบัติตามหลักสันโดษ และความสัมพันธ์ระหว่างความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสันโดษกับพฤติกรรมการปฏิบัติตามหลักสันโดษของชาวบ้าน บ้านหนองข่า ตำบลหนองเหียง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ชาวบ้าน จำนวน ๑๓๔ ครัวเรือน ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสอบถาม และแบบสำรวจบริบทของชุมชน สถิติที่ใช้ ประกอบด้วย ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าอันดับ (Rank) ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับพฤติกรรมการปฏิบัติตามหลักสันโดษ โดยใช้การทดสอบค่า t-test และ F-test หรือ Oneway ANOVA และการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสันโดษกับพฤติกรรมการปฏิบัติตามหลักสันโดษ โดยใช้การทดสอบค่า t-test คำนวณสำคัญทางสถิติที่ใช้ กำหนดไว้ที่ระดับ ๐.๐๕ พร้อมกับนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบการบรรยาย ซึ่งสามารถสรุปผลการวิจัย ดังนี้

ชาวบ้านมีความเข้าใจมากเกี่ยวกับหลักสัจธรรม โดย ประมาณ ๖ ใน ๑๐ คน ส่วนอีก ๔ ใน ๑๐ คน มีความเข้าใจหลักสัจธรรมน้อย และมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับหลักสัจธรรม โดยว่า หลักสัจธรรมโดยนัยคือการพัฒนาสังคมให้ก้าวหน้า และหลักสัจธรรมโดยนัยไม่สามารถแก้ไขปัญหาความยากจนได้

การปฏิบัติตามหลักสัจธรรมของชาวบ้าน พบว่า ชาวบ้านมีการปฏิบัติตามหลักสัจธรรมในด้านหลักสัจธรรมโดยนัยมากที่สุด คือ การกู้ยืมหนี้สินตามฐานะรายได้หรือความเป็นอยู่ของตนเอง แต่มีการสะสมวัตถุอุปกรณ์เครื่องใช้ไม่พอ เช่น โทรศัพท์มือถือ คอมพิวเตอร์ ฯลฯ ตามความจำเป็นและประโยชน์ ต่ำที่สุด รองลงมาคือ การปฏิบัติตามหลักสัจธรรมโดยนัยด้านพลสัจธรรม โดย ไม่ประพฤติดูหมิ่นผู้อื่นที่มีกำลังฐานะต่ำกว่าตน แต่ไม่พยายามต่อสู้ดิ้นรนด้วยกำลังความสามารถของตนเอง ต่ำที่สุดคือ มักหวังพึ่งการช่วยเหลือจากภายนอกมากเกินไป และการปฏิบัติตามหลักสัจธรรมโดยนัยด้านสัจธรรมโดยนัย โดยชาวบ้านมีความเป็นอยู่อย่างสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม แต่มีพฤติกรรมกรรมการปฏิบัติตนเป็นผู้ลด ละ เลิกสิ่งเสพติดและอบายมุข ต่ำที่สุด

เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับพฤติกรรมกรรมการปฏิบัติตามหลักสัจธรรม พบว่า ลักษณะส่วนบุคคลและครัวเรือน ประกอบด้วย เพศ อายุ จำนวนคนในครัวเรือน ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส อาชีพหลัก รายรับต่อเดือน ศาสนา และเศรษฐกิจในครัวเรือนที่ต่างกันมีการปฏิบัติตามหลักสัจธรรมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ความสัมพันธ์ระหว่างความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสัจธรรมกับพฤติกรรมกรรมการปฏิบัติตามหลักสัจธรรม พบว่า กลุ่มชาวบ้านที่มีความเข้าใจหลักสัจธรรมโดยนัย มีแนวโน้มการปฏิบัติตามหลักสัจธรรมโดยนัยต่ำกว่าและกลุ่มที่มีความเข้าใจหลักสัจธรรมโดยนัยมาก ซึ่งมีการปฏิบัติตามหลักสัจธรรมโดยนัยสูงกว่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ และ ๐.๐๕

สภาพปัญหาและข้อเสนอแนะ พบว่า ชาวบ้านมีการปฏิบัติตามหลักสัจธรรมโดยนัยด้านสัจธรรมโดยนัยต่ำที่สุด โดยเฉพาะปัญหาการประพฤติตนตามหลักศีลธรรมจริยธรรม ปัญหาขาดความสามัคคี ปัญหาการกู้หนี้ยืมสิน และปัญหาอาชญากรรม เสพสุรา ดินยาเสพติด เล่นการพนัน โดยเสนอให้มีการแก้ไขปัญหาร่วมกันทุกภาคส่วน คือ บ้าน วัด โรงเรียน ในการให้ความรู้และส่งเสริมการปฏิบัติตามหลักสัจธรรมโดยนัยที่ถูกต้อง การปฏิบัติตามหลักศีลธรรมของศาสนา และส่งเสริมกิจกรรมที่เน้นความสามัคคีของคนในชุมชน การจัดเวทีประชาชนให้หันมาร่วมมือกันพัฒนาชุมชนโดยใช้เศรษฐกิจพอเพียง ไม่แบ่งแยกว่าหลักสัจธรรมเป็นกิจกรรมเฉพาะปัจเจกบุคคลเพียงอย่างเดียว แต่ควรจัดทำกิจกรรมสาธารณะที่ทุกคนมีส่วนร่วม

Thesis Title : Contentment (Santosa) Practice of People in Nong-Kha Village,
Nong-Hiang Sub-District, Phanusnikom District, Chonburi Province.

Researcher : Phra Sathit Citapañño (Singtothong)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phrapalad Saneh Dhammavaro, Dr.

B.A. (Religion), M.A. (Philosophy), Ph.D. (Pali & Buddhism)

: Assit. Prof. Dr. Viroj Inthanon

Pali VII, B.A. (Religion), M.A. (Philosophy), Ph.D. (Philosophy)

: Assit. Prof. Jintana Madhyamapurush

B.ED. (History and English), M.A. (Teaching Social Studies)

Date of Graduation : April 2, 2011

ABSTRACT

There are three main purposes in this thesis 1) to study the understanding of contentment as found in Buddhism, 2) to study the practice of Contentment of people and 3) to compare the difference between personal factors and practice of contentment and compare the difference between understandings of contentment and practice of contentment of people in Nong Kha village, Nong Hiang sub-district, Phanatnikhom district, Chonburi province. The population in this study is 134 of households in the village using a simple random. Methodology in this study is open and closed questions including a survey of the community context. The statistics used in this study included frequency (Frequency), percentage (Percentage) the rank (Rank) Mean (\bar{X}) and a flat, standard deviation (S.D.) and comparisons between different factors. Personal behavior to comply with solitary measured by the t-test and F-test or Oneway ANOVA and examine the relationship between the understandings of primary solitary behavior to comply with solitary measured by the t-test statistical significance was used. Set at 0.05. with the model presented in tables and lectures. The results are summarized as follows:.

The results of the study were found that People in the community understand the contentment about 6 to 10 and another 4 in 10 has little understanding of core solitude. There is a

major misconception about the contentment that the contentment is the obstacle of development and social progress and cannot be detached main problem of poverty.

For the practice of contentment it is found that most of people follow the contentment with what one gets and deserves to get (yathalabha – santosa) and contentment what is within one's strength or contentment with what is befitting (yathasaruppa – santosa) respectively.

To compare the difference between the behavior of hiring practices by the main reason that the solitude of personal and household Pr encompasses sex, age, number of persons in household educational level, marital status, occupation, monthly income. Religious and economic differences in household compliance solitary difference is not significant statistically at least 0.05.

The relationship between the understanding of primary solitary behavior to comply solitude found that people who are less likely to understand the main detached compliance and secluded than the main group, who understands very secluded. Compliance with secluded higher statistically significant at 0.01 and 0.05.

The problems and suggestions that people lowest follow contentment with what in befitting especially for the conduct by ethics etc. and morality, problem of harmony, problem of loan, crime problems for the solutions all sectors of the houses were measured in school to educate and encourage compliance in solitude compliance with norms of religions and promote activities that emphasize the unity of the community. Staging people to come together community development by using the sufficiency economy. No distinction is that the main activity only solitary individuals alone, but should the public events where everyone involved.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เพราะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์ให้คำปรึกษาจากประธานกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ พระปลัด ดร.เสน่ห์ ฐมมวโร ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ศศ.ดร.วิโรจน์ อินทนนท์ และ ศศ.จินตนา มัชฌมบุรุษ กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ และคณาจารย์มหาวิทยาลัยทุกท่าน ที่ได้ให้ความเอาใจใส่ดูแล และให้แนะนำเสนอแนะในการศึกษาของผู้วิจัยเป็นอย่างดียิ่งตลอดมา ผู้วิจัยขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอขอบคุณคณะผู้เชี่ยวชาญ คือ รศ.สนิท สัตโยภาส ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ดร.พิสิฐ โคตรสุโพธิ์ อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และอาจารย์รุ่งทิพย์ กล้าหาญ รองผู้อำนวยการสำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ที่ได้กรุณาสงเคราะห์การตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

ด้วยผลบุญแห่งคุณความดีใดๆ ที่เกิดขึ้นจากการวิจัยในครั้งนี้ ขอน้อมถวายเป็นพุทธบูชาแด่พระรัตนตรัย กล่าวคือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ คุณบิดามารดา คุณอุปัชฌาย์อาจารย์ ตลอดถึงท่านผู้มีพระคุณทั้งหลายที่ได้กล่าวมา

พระสาธิต จิตปญฺโญธ (สิงห์โตทอง)

๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๔

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญตาราง	ช
สารบัญภาพ	ฉ
สารบัญแผนที่	ฐ
อธิบายการใช้อักษรย่อคัมภีร์	ฒ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๓ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๕ ขอบเขตการวิจัย	๕
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับ	๖
บทที่ ๒ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
๒.๑ ความหมายและความสำคัญของหลักสตัน โดย	๗
๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรมบริโภคนิยม การรับรู้ และความต้องการ	๔๐
๒.๓ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖๗
๒.๔ บริบทชุมชนหนองข่า	๗๒
๒.๕ กรอบแนวคิดการวิจัย	๘๒
บทที่ ๓ ระเบียบวิธีวิจัย	๘๓
๓.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๘๓
๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๘๓
๓.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๘๕
๓.๔ การประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล	๘๖

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๘๕
๔.๑ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม	๕๐
๔.๒ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสั้น โดยของชาวบ้านในชุมชน	๕๕
๔.๓ การปฏิบัติตามหลักสั้น โดยของชาวบ้านในชุมชน	๑๐๑
๔.๔ เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับ พฤติกรรมปฏิบัติตามหลักสั้น โดย	๑๐๕
๔.๕ ความสัมพันธ์ระหว่างความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสั้น โดยกับ พฤติกรรมปฏิบัติตามหลักสั้น โดย	๑๐๕
๔.๖ สภาพปัญหาและข้อเสนอแนะ	๑๑๑
บทที่ ๕ บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๑๕
๕.๑ สรุปผล	๑๑๗
๕.๒ อภิปรายผล	๑๒๔
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๒๕
บรรณานุกรม	๑๓๐
ภาคผนวก	๑๓๖
ภาคผนวก ก แบบสอบถาม	๑๓๗
ภาคผนวก ข แบบสำรวจชุมชน	๑๔๖
ภาคผนวก ค รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย	๑๔๗
ประวัติผู้วิจัย	๑๔๘

สารบัญตาราง

ตาราง		หน้า
ตารางที่ ๒.๑	แสดงจำนวนและร้อยละของอาชีพจำแนกตามครัวเรือน	๗๘
ตารางที่ ๔.๑	แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามเพศ	๕๑
ตารางที่ ๔.๒	แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามอายุ	๕๑
ตารางที่ ๔.๓	แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามสมาชิกที่อาศัยอยู่ในครัวเรือน	๕๒
ตารางที่ ๔.๔	แสดงจำนวนรวม ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามเพศของสมาชิกที่อาศัยอยู่ในครัวเรือน	๕๒
ตารางที่ ๔.๕	แสดงจำนวนรวม ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามสถานภาพของสมาชิกที่อาศัยอยู่ในครัวเรือน	๕๓
ตารางที่ ๔.๖	แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามวุฒิการศึกษา	๕๓
ตารางที่ ๔.๗	แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามสถานภาพสมรส	๕๔
ตารางที่ ๔.๘	แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามอาชีพหลัก	๕๔
ตารางที่ ๔.๙	แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามรายรับต่อเดือน	๕๕
ตารางที่ ๔.๑๐	แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามการถือครองที่ดิน	๕๕
ตารางที่ ๔.๑๑	แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามจำนวนที่ดิน	๕๖
ตารางที่ ๔.๑๒	แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามจำนวนเช่าที่ดิน	๕๖

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตาราง		หน้า
ตารางที่ ๔.๑๓	แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามรายรับรวมต่อปีของครัวเรือน	๕๗
ตารางที่ ๔.๑๔	แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามหนี้สินในครัวเรือน	๕๗
ตารางที่ ๔.๑๕	แสดงจำนวนและค่าเฉลี่ยของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามทรัพย์สินในครัวเรือน	๕๘
ตารางที่ ๔.๑๖	แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกโดยสรุป	๕๕
ตารางที่ ๔.๑๗	แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสัน โดย	๑๐๐
ตารางที่ ๔.๑๘	แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามคำถามความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสัน โดย	๑๐๐
ตารางที่ ๔.๑๙	แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การปฏิบัติตามหลักสัน โดยของชาวบ้านในชุมชนโดยรวม ๓ ด้าน	๑๐๑
ตารางที่ ๔.๒๐	แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การปฏิบัติตามหลักสัน โดยของชาวบ้านในชุมชนด้านยถาภักสัน โดย	๑๐๒
ตารางที่ ๔.๒๑	แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การปฏิบัติตามหลักสัน โดยของชาวบ้านในชุมชนด้านยถาพลสัน โดย	๑๐๓
ตารางที่ ๔.๒๒	แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การปฏิบัติตามหลักสัน โดยของชาวบ้านในชุมชนด้านยถาสารูปสัน โดย	๑๐๔
ตารางที่ ๔.๒๓	เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของการปฏิบัติตามหลักสัน โดยที่มีเพศต่างกัน	๑๐๕
ตารางที่ ๔.๒๔	เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของการปฏิบัติตามหลักสัน โดยที่มีช่วงชั้นอายุต่างกัน	๑๐๕
ตารางที่ ๔.๒๕	เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของการปฏิบัติตามหลักสัน โดยที่มีจำนวนคนในครัวเรือนต่างกัน	๑๐๖

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตาราง		หน้า
ตารางที่ ๔.๒๖	เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของการปฏิบัติตามหลัก ส้นโดยที่มีระดับการศึกษาต่างกัน	๑๐๖
ตารางที่ ๔.๒๗	เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของการปฏิบัติตามหลัก ส้นโดยที่มีสถานภาพสมรสต่างกัน	๑๐๗
ตารางที่ ๔.๒๘	เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของการปฏิบัติตามหลัก ส้นโดยที่มีอาชีพหลักต่างกัน	๑๐๗
ตารางที่ ๔.๒๙	เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของการปฏิบัติตามหลัก ส้นโดยที่มีรายรับต่อเดือนต่างกัน	๑๐๘
ตารางที่ ๔.๓๐	เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของการปฏิบัติตามหลัก ส้นโดยที่มีเศรษฐกิจในครัวเรือนต่างกัน	๑๐๘
ตารางที่ ๔.๓๑	แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การปฏิบัติตาม หลักส้นโดย ด้านยถาภส้นโดย จำแนกตามความเข้าใจ	๑๐๙
ตารางที่ ๔.๓๒	แสดงการเปรียบเทียบการปฏิบัติตามหลักส้นโดยด้านยถาภส้นโดย จำแนกตามความเข้าใจ	๑๐๙
ตารางที่ ๔.๓๓	แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การปฏิบัติตาม หลักส้นโดย ด้านยถาภส้นโดยจำแนกตามความเข้าใจ	๑๑๐
ตารางที่ ๔.๓๔	แสดงการเปรียบเทียบการปฏิบัติตามหลักส้นโดยด้านยถาภส้นโดย จำแนกตามความเข้าใจ	๑๑๐
ตารางที่ ๔.๓๕	แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การปฏิบัติตาม หลักส้นโดย ด้านยถาสารูปส้นโดย จำแนกตามความเข้าใจ	๑๑๑
ตารางที่ ๔.๓๖	แสดงการเปรียบเทียบการปฏิบัติตามหลักส้นโดยด้านยถาสารูป ส้นโดยจำแนกตามความเข้าใจ	๑๑๑
ตารางที่ ๔.๓๗	แสดงจำนวนและค่าร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตาม ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการปฏิบัติตามหลักส้นโดยของ ชาวบ้านในชุมชน	๑๑๒

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตาราง		หน้า
ตารางที่ ๔.๓๘	แสดงจำนวนและคำร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาโดยรวม ๓ ด้าน	๑๑๓
ตารางที่ ๔.๓๙	แสดงจำนวนและคำร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีแก้ไขปัญหาการปฏิบัติตามหลักสันโดษของชาวบ้านในชุมชน	๑๑๔
ตารางที่ ๔.๔๐	แสดงจำนวนและคำร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหาโดยรวม ๓ ด้าน	๑๑๕

สารบัญภาพ

ภาพ		หน้า
ภาพที่ ๒.๑	แสดงความสัมพันธ์ของพฤติกรรมบริโภคนิยม การรับรู้และความต้องการ	๔๑
ภาพที่ ๒.๒	แสดงประเภทพฤติกรรมมนุษย์ของ บลูม	๔๕
ภาพที่ ๒.๓	แสดงประเภทพฤติกรรมมนุษย์	๔๖
ภาพที่ ๒.๔	แสดงกระบวนการรับรู้	๕๒
ภาพที่ ๒.๕	แสดงแบบจำลองการรับรู้	๕๓
ภาพที่ ๒.๖	แสดงปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างพฤติกรรม องค์ประกอบส่วนบุคคลและองค์ประกอบทางสิ่งแวดล้อม	๕๖
ภาพที่ ๒.๗	แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการเลียนแบบกับพฤติกรรมการแสดงออก	๖๒
ภาพที่ ๒.๘	แสดงภาพความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ของ มาสโลว์	๖๔

สารบัญแผนที่

แผนที่		หน้า
แผนที่ ๒.๑	แผนที่จังหวัดชลบุรี	๓๓
แผนที่ ๒.๒	แผนที่แสดงเส้นทางหมู่บ้านหนองข่า ตำบลหนองเหียง อำเภอนนทบุรี นิคม จังหวัดชลบุรี	๓๕
แผนที่ ๒.๓	แผนที่หมู่บ้านหนองข่า อำเภอนนทบุรี จังหวัดชลบุรี	๓๖

อธิบายการใช้อักษรย่อคัมภีร์

อักษรย่อชื่อคัมภีร์ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จัดพิมพ์ปี พ.ศ.๒๕๑๕ เรียงตามลำดับคัมภีร์ได้ดังนี้

ในงานวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ อ้าง เล่ม / ข้อ / และหน้า ตามลำดับ ตัวอย่างเช่น วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๘/๓๗ หมายถึง วินัยปิฎก มหาวิภังค์ พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๒ ข้อที่ ๒๘ หน้า ๓๗.

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (ไทย) = วินัยปิฎก มหาวรรค (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ปา. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิวารค (ภาษาไทย)

อง.เอกก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต (ภาษาไทย)

อง.ปญจก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต (ภาษาไทย)

อง.ฉกุก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉกุกนิบาต (ภาษาไทย)

อง.ทสก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต (ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สถานการณ์ปัจจุบันของประเทศไทย มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งในทางที่ดีและไม่ดี ส่งผลกระทบต่อสภาพทางจิตใจของบุคคลในแต่ละชุมชน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรม ประเพณี สถาบันครอบครัว พฤติกรรมทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจเป็นไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ สถานการณ์ทางสังคมเช่นนี้ส่งผลกระทบต่อทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนทั้งในสังคมเมืองและสังคมชนบท

ข้อคิดของ แมกซ์เวลล์ ซอมเมอร์วิลล์ (Maxwell Sommerville) จากมหาวิทยาลัยเพนซิลวาเนีย สหรัฐอเมริกา ซึ่งได้เดินทางเข้ามาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 และบันทึกประสบการณ์ไว้ในหนังสือชื่อว่า “Siam on the Mein am from the Gulf to Ayuthaya” แปลและเรียบเรียงเป็นภาษาไทยโดย ศุภรัตน์ ธาราศักดิ์ ในชื่อว่า “สยามริมฝั่งเจ้าพระยา” ความตอนหนึ่งของหนังสือ เขาได้บันทึกว่า “ชาวสยามเป็นชนชาติที่ดูมีความสุข พอใจในสิ่งที่ตัวเองมีอยู่ และมีอุปนิสัยที่เรียบง่าย รู้จักประมาณตน และไม่มีความต้องการสิ่งใดๆ เกินฐานะ”^๑ สะท้อนให้เห็นถึงภาพการดำเนินวิถีชีวิตของคนไทยในอดีตว่าเป็นสังคมที่เรียบง่ายและไปตามหลักสันโดษโดยตามคติทางพระพุทธศาสนา

เมื่อสังคมไทยได้ก้าวเข้าสู่ยุคการพัฒนาประเทศตามหลักแนวคิดความเจริญแบบตะวันตก โดยการกำหนดแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ ในปี พ.ศ.๒๕๐๔ และเปลี่ยนชื่อเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในปัจจุบัน รัฐบาลในยุคนั้น ได้เร่งรัดการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าด้วยมาตรการต่างๆ และสิ่งหนึ่งที่เป็นปัจจัยสำคัญซึ่งทำให้รัฐบาลในยุคนั้นเชื่อว่าจะนำความเจริญก้าวหน้ามาสู่ประเทศอย่างรวดเร็ว ก็คือการกระตุ้นให้ประชาชนมีความต้องการมาก ๆ เพื่อให้แสวงหาเงินจากการทำงานและใช้จ่ายเงินอย่างเต็มที่เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจด้วยการบริโภค จึงมีคำขวัญกระจายเสียงทางวิทยุจนติดปากชาวบ้านว่า “งานคือเงิน เงินคืองาน

^๑ ธนภณ สมหวัง, “สันโดษ สันติวิธีที่ต้องแปลงเป็นทุน”, หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ, (๒๕ พฤษภาคม ๒๕๔๗): ๑๕.

บันดาลสุข” และอีกคำขวัญหนึ่งว่า “ศึกษาดี มีเงินใช้ ไร้โรคา พาให้สุขสมบูรณ์” ซึ่งเป็นคำขวัญในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในขณะที่เดียวกันก็มองว่า ถ้าประชาชนมีความมั่งคั่งน้อย สันโดษ รู้จักอึด รู้จักพอในสิ่งที่ตัวเองมีอยู่ ก็จะขาดความกระตือรือร้น ประเทศชาติก็จะไม่เจริญก้าวหน้า รัฐบาลจึงได้ขอความร่วมมือจากคณะสงฆ์ไม่ให้สอนหลักธรรมเรื่องสันโดษ เพราะจะเป็นการขัดขวาง ไม่เกื้อหนุนต่อนโยบายการพัฒนาประเทศ ดังความตอนหนึ่งว่า “นี่เป็นเรื่องที่ทางรัฐบาลและกระผมเองร้องขอ เพราะเหตุว่า พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามีอยู่ทุกทางที่สามารถจะเลือกเอามาสอนหรือจูงใจให้คนประพฤติปฏิบัติ มีคำสอนให้คนมั่งคั่งน้อยสันโดษ ไม่อยากทำอะไร ไม่อยากได้อะไร อย่างที่เคยสอนกันว่า ไม่จำเป็นต้องขวนขวาย ตายแล้วก็เอาไปไม่ได้ คำสอนอย่างนี้อาจจะเหมาะสำหรับกาลสมัยหนึ่ง แต่จะไม่เหมาะสำหรับสมัยปฏิวัติ ซึ่งต้องการความขวนขวายทางก้าวหน้า...”^๒

หลังจากการเร่งรีบพัฒนาประเทศตามแนวคิดการพัฒนาแบบตะวันตก จึงทำให้สังคมไทยในปัจจุบัน ถูกระบบทุนนิยมและกระแสโลกาภิวัตน์เข้าครอบงำอย่างง่ายดาย ส่งผลให้ชาวบ้านในชุมชนมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตที่เรียบง่าย สันโดษและสุขสงบ เป็นสังคมแห่งความฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย ปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นอยู่ทุกวันนี้ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาอาชญากรรม การคอร์รัปชัน การทุจริตต่างๆ เป็นต้น ล้วนมาจากการขาดความสันโดษ ไม่รู้จักอึด ไม่รู้จักพอนั่นเอง อีกทั้งสถานการณ์ทางเศรษฐกิจที่มีความอ่อนไหวตามการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจโลก เพราะระบบเศรษฐกิจส่วนใหญ่ของประเทศผูกพันอยู่กับการค้าระหว่างประเทศและต้องอาศัยพึ่งพิงทรัพยากรต้นทุนจากภายนอกประเทศ รวมไปถึงการที่สถานการณ์การเมืองขาดเสถียรภาพ เพราะประชาชนขาดความไว้วางใจต่อการบริหารปกครองประเทศของกลุ่มนักการเมืองที่มุ่งหวังผลประโยชน์ของตนเองและพวกพ้อง นี่คือ ผลกระทบจากการที่คนไทยขาดความสันโดษ

การพัฒนาสังคมจำเป็นต้องมีหลักสันโดษเป็นแนวทางพัฒนาแรกสุด เพราะความเพียรพยายามโดยที่ไม่มีสันโดษควบคุม เมื่อสังคมพัฒนาก้าวหน้าขึ้น ย่อมทำให้เกิดปัญหาการบริโภคที่เกินพอดี และก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา เช่น ปัญหาการแก่งแย่งชิงดีกัน ปัญหาการประกอบอาชีพทุจริตและมิชอบอาชีพ ปัญหาการคอร์รัปชันของผู้มีอำนาจ ปัญหาการกักตุนสินค้า ซึ่งเกิดขึ้นจากกอบโกยฉวยโอกาสของพ่อค่านักธุรกิจ ปัญหาการทำลายสภาพแวดล้อม โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบทางธรรมชาติ การกระทำเหล่านี้ล้วนเกิดขึ้นจากความโลภทั้งสิ้น ซึ่งเป็นฝักฝ้ายตรงข้ามกับความ

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน Sustainable development, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทปูนซีเมนต์เอเชีย, ๒๕๕๐), หน้า ๒๓ - ๒๔.

สันโดษ ทำให้สังคมไทยกลายเป็นสังคมบริโภคนิยม กล่าวไว้ว่า สันโดษเป็นคุณธรรมอันประเสริฐ
 เป็นไปเพื่อความเจริญสุข ทั้งแก่ตนเอง ครอบครัว ประเทศชาติ และสังคมโลก

แต่ในปัจจุบัน ประชาชนคนไทยก็ยังมีความเข้าใจหลักสันโดษอย่างผิด ๆ และให้
 ความหมายคลาดเคลื่อนจากความหมายที่แท้จริงตามหลักการของพระพุทธศาสนา ทำให้คนไทยมี
 ความคิดว่าความสันโดษ ก็คือ การอาศัยอยู่โดดเดี่ยวคนเดียว ไม่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น ไม่ให้ความ
 ร่วมมือ ไม่ทำงาน และไม่แสวงหาความก้าวหน้าให้กับชีวิต เนื่องจากคนไทยส่วนใหญ่ยังเข้าใจหลัก
 สันโดษว่าเป็น การไม่ทำอะไร หรือการพอใจอยู่คนเดียว ซึ่งการไม่ทำอะไรนั้น พระพุทธศาสนา
 เรียกว่า “โกสัชชะ” แปลว่า “เกียจคร้าน” ส่วนการพอใจอยู่คนเดียวนั้น เรียกว่า “ปริวิตตะ”

ดังนั้น แนวทางในการแก้ไข ก็คือ การสร้างความเข้าใจที่แท้จริงและถูกต้องแก่
 ประชาชน ดังที่ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้เปรียบเทียบวิเคราะห์ให้เห็นว่า ผู้สันโดษ
 คือ ผู้ที่รู้จักทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยความเพียรและปัญญาเท่าที่เหมาะสมกับภาวะของตน และเป็นการ
 ขอบธรรม ไม่อยากได้ของผู้อื่นหรือของที่ไม่ชอบธรรม ไม่ทำการทุจริตเพราะปากท้องและ
 ผลประโยชน์ส่วนตัว เมื่อทำมาหาเลี้ยงชีพได้สิ่งของมา ก็ไม่คิด ไม่หมกมุ่นมัวเมา ไม่กลายเป็นทาส
 ของสิ่งเหล่านั้น เมื่อไม่ได้ เมื่อพยายามจนสุดวิสัยแล้วไม่สำเร็จ ก็ไม่เคียดรื้อนกระวนกระวาย ไม่
 ถูกความผิดหวังครอบงำ ไม่ถือเอาสิ่งที่ตนหาได้ สมบัติของตน หรือผลสำเร็จของตนมาเป็นเหตุยก
 ตนข่มผู้อื่น หากความสุขได้จากสิ่งที่ตนหาได้ หรือเป็นสิทธิของตน สามารถดำรงชีวิตที่มีความสุข
 ได้ มีความภาคภูมิใจในผลสำเร็จที่เกิดจากเรี่ยวแรงกำลังงานของตน มีความอดทน สามารถรอคอย
 ผลสำเร็จที่จะพึงเกิดขึ้นจากการกระทำของตน และมีความรักและภักดีในหน้าที่การงานของตน มุ่ง
 หน้าปฏิบัติหน้าที่การงานให้ก้าวหน้าและบรรลุความสำเร็จ ส่วนบุคคลผู้ขาดสันโดษ คือ บุคคลที่
 ประพฤติเบียดเบียนผู้อื่นเพราะอยากได้ของผู้อื่น ประกอบอาชีพทุจริตเพราะอยากได้ หรือเล่นการ
 พนันเสี่ยงโชค เพราะอยากได้ทางลัด ความฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย แต่ไม่ชอบทำการงาน ความทอดทิ้ง
 ละเลย ไม่เอาใจใส่หน้าที่การงาน ทุจริตต่อหน้าที่ ความเกียจคร้านเฉื่อยชา ความเคียดรื้อนใจ
 กระวนกระวาย รุ่มร้อน หากความสุขไม่ได้ เพราะไม่รู้จักออม ไม่รู้จักพอ มีความไม่พอใจอยู่
 ตลอดเวลา”

อีกประการหนึ่ง คือ การนำหลักสันโดษที่เข้าใจอย่างถูกต้องนั้นไปใช้ในดำเนิน
 ชีวิตประจำวันอย่างถูกต้อง ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล
 อดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ ดังที่ได้ทรงมีพระราชดำรัสพระราชทานแก่คนไทยเมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม

๗ พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต), *พุทธศาสนากับสังคมไทย*, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๒), หน้า ๑๕๔.

๒๕๕๐ ว่า “การเป็นเสือนั้นมันไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เราพออยู่พอกิน และมีเศรษฐกิจการเป็นอยู่แบบพอมีพอกิน ... หมายความว่า อุ้มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตัวเอง” เพราะความรู้จักพอใจกับสิ่งที่ตนได้มาและพอใจกับสิ่งที่สมควรแก่ตน ไม่เบียดเบียน เก่งแย่งชิงดี อิจฉาริษยา ให้อภัยผู้อื่น น้อย โกงกัน ก็จะทำให้ปัญหาต่างๆ ในสังคมลดน้อยถอยลง ไม่เช่นนั้นสังคมก็จะเสื่อมสูญ ดังพระพุทธดำรัส ตรัสถึงเหตุแห่งความเสื่อมสูญของพระสังฆกรรมคือพระพุทธศาสนาว่า เพราะภิกษุขาดหลักสันโดษ และเน้นย้ำว่า ความเป็นผู้สันโดษ ย่อมเป็นไปพร้อมเพื่อความตั้งมั่น เพื่อความไม่เลือนหาย เพื่อความไม่อันตรายแห่งพระสังฆกรรมหรือพระพุทธศาสนา^๔ จะเห็นได้ว่า หลักสันโดษนั้นเป็นธรรมที่ทำให้สังคมไม่ว่าจะคณะสงฆ์หรือสังคมมนุษย์ดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

ในการศึกษาครั้งนี้ ได้คัดเลือกเอาชาวบ้านในหมู่บ้านหนองข่า ตำบลหนองเหียง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี เป็นชุมชนที่ผู้วิจัยจะทำการศึกษาเพราะเป็นสังคมชนบท และได้ถูกผลกระทบโดยตรง เพราะแต่ก่อนเป็นชุมชนเกษตรกรรมในอดีตนั้น ชุมชนแห่งนี้มีความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย ครอบครัวส่วนใหญ่เป็นเครือญาติกันและรู้จักคุ้นเคยกัน มีชีวิตแบบพอเพียง ทำอาชีพการเกษตร เช่น ทำนา ทำไร่มันสำปะหลัง ทำไร่อ้อย เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงปลา จักสาน เป็นต้น แต่หลังจากมีถนนสายหลัก คือ ถนนตัดคาหีบ จังหวัดชลบุรี - จังหวัดนครราชสีมา เพื่อลำเลียงสินค้าภาคการเกษตรจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือมาสู่ท่าเรือน้ำลึกมาบตาพุด กับท่าเรือน้ำลึกแหลมฉบัง และขนสินค้าอุตสาหกรรมจากท่าเรือน้ำลึกไปสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้ชุมชนแห่งนี้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เพราะความเจริญแบบสังคมอุตสาหกรรมและการกลายเป็นสังคมเมือง กึ่งชนบท เป็นเมืองอุตสาหกรรม และเมืองท่า รวมทั้งมีลักษณะเป็นชุมชนธุรกิจการค้าและอุตสาหกรรม คือ มีโรงงานอุตสาหกรรม ๒ โรง ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างและทำการเกษตร มีสำนักสงฆ์ ๑ แห่ง สำนักปฏิบัติธรรมของแม่ชี จำนวน ๑ แห่ง มีจำนวนครัวเรือน ๒๕๐ ครัวเรือน อีกทั้งในชุมชนแห่งนี้ยังมีปัญหาสังคมมากมาย ได้แก่ ปัญหาการพนันผิดกฎหมาย หวายเป็นดิน ปัญหาอาชญากรรมแก๊งอันธพาล ปัญหาการมั่วสุมของเด็กวัยรุ่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาแรงงานต่างด้าว ปัญหาความยากจน และปัญหาสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมจากโรงงานอุตสาหกรรม และการเกษตรกรรมที่ใช้สารเคมี อีกทั้งชาวบ้านยังมีค่านิยมฟุ้งเฟ้อ มีการจับจ่ายสินค้าฟุ่มเฟือย และบริโภคสิ่งเสพติดเป็นประจำ ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ชุมชนแห่งนี้มีลักษณะร่วมทางกายภาพของชุมชนในสังคมไทยหลายประการดังกล่าว ซึ่งถือเป็นวิกฤตของสังคมที่ขาดหลักความสันโดษในการดำเนินชีวิต

^๔ อง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๒๒/๒๔.

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาความเข้าใจเรื่องหลักสัน โดยที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาของชาวบ้านในชุมชน หมู่บ้านหนองขำตำบลหนองเหียง อำเภอน้ำสนิคม จังหวัดชลบุรี

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการปฏิบัติตามหลักสัน โดยของชาวบ้านในชุมชน หมู่บ้านหนองขำ ตำบลหนองเหียง อำเภอน้ำสนิคม จังหวัดชลบุรี

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับพฤติกรรม การปฏิบัติตามหลักสัน โดย และความสัมพันธ์ระหว่างความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสัน โดยกับพฤติกรรม การปฏิบัติตามหลักสัน โดยของชาวบ้านในชุมชน

๑.๓ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

หลักสันโดย หมายถึง ความยินดีพอใจด้วยของของตน ความยินดีด้วยของที่มีอยู่ ความยินดีโดยสมำเสมอ มี ๓ หลัก คือ ๑) ยถาลกสันโดย ยินดีตามที่ได้ ๒) ยถาพลสันโดย ยินดีตามกำลัง และ ๓) ยถาสารูปสันโดย ยินดีตามสมควร

พระพุทธศาสนา ในที่นี้หมายถึง พระพุทธศาสนานิกายเถรวาท และทัศนะหรือแนวคิดของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา

ชาวบ้าน ในที่นี้หมายถึง ประชาชนบ้านหนองขำ ตำบลหนองเหียง อำเภอน้ำสนิคม จังหวัดชลบุรี

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ เนื้อหาการวิจัย ประกอบไปด้วยเนื้อหา ๒ ส่วน คือ

๑) หลักสันโดย โดยเป็นการศึกษาหลักสัน โดยที่ปรากฏในพระไตรปิฎกของพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท และทัศนะหรือแนวคิดเกี่ยวกับหลักสัน โดยของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาอื่นๆ

๒) ความเข้าใจและพฤติกรรม การปฏิบัติตามหลักสัน โดยของชาวบ้านใน หมู่บ้านหนองขำ ตำบลหนองเหียง อำเภอน้ำสนิคม จังหวัดชลบุรี

๑.๔.๒ พื้นที่/เวลา และกลุ่มประชากรตัวอย่าง

๑) พื้นที่/เวลา คือ ชุมชนหมู่บ้านหนองขำ ตำบลหนองเหียง อำเภอน้ำสนิคม จังหวัดชลบุรี ในช่วงเวลาปี พ.ศ.๒๕๕๓

๒) ประชากรตัวอย่าง ผู้วิจัยจะทำการศึกษาข้อมูลจากหัวหน้าครัวเรือนทุก หลังคาเรือนในชุมชนกรณีศึกษา จำนวน ๒๔๐ ครัวเรือน

๑.๕ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๕.๑ ทำให้ทราบถึงความเข้าใจเรื่องหลักสัน โดยที่ปรากฏในพระพุทธานุศาสนของประชาชนชาวบ้านในชุมชน หมู่บ้านหนองข่าตำบลหนองเหียง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี

๑.๕.๒ ทำให้ทราบการปฏิบัติตามหลักสัน โดยของชาวบ้านในชุมชน หมู่บ้านหนองข่าตำบลหนองเหียง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี

๑.๕.๓ ทำให้ทราบปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลกับพฤติกรรมปฏิบัติตามหลักสัน โดยและความสัมพันธ์ระหว่างความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสัน โดยกับพฤติกรรมปฏิบัติตามหลักสัน โดยของชาวบ้านในชุมชน

บทที่ ๒

ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับความสัน โद्यที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา โดยศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก และเอกสารวิชาการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๒.๑ ความหมายและความสำคัญของสัน โद्य

๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรมบริ โภคนิยม การรับรู้ และความต้องการ

๒.๓ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๔ บริบทชุมชนหนองข่า

๒.๕ กรอบแนวคิดการวิจัย

๒.๑ ความหมายและความสำคัญของสัน โद्य

๒.๑.๑ ความหมายและความสำคัญของสัน โद्य

คำว่า “สัน โद्य” มีรากศัพท์มาจากภาษาบาลี สน โดส และบางแห่งใช้คำว่า สนตุฎฐิ ซึ่ง มีศัพท์มาจากธาตุเดียวกัน คือ ส+ตุส เขียนแบบสันสกฤตเป็น สัน โद्यะ แปลงเป็นภาษาไทยว่า สัน โद्य แปลว่า ความเป็นบุคคลผู้มีความยินดีโดยสม่ำเสมอ หรือผู้สัน โद्यชื่อว่า สนตุฎฐิ^๑

ในคัมภีร์มัจฉัตถทีปนี ให้ความหมายว่า ความสัน โद्य กล่าวคือ ความไม่โลภ ชื่อว่า สนตุฎฐิตา สัน โद्य คือ ความไม่โลภ มีอย่างเดียวกันเท่านั้น ก็จริงอยู่ ถึงอย่างนั้น โดยประเภทแห่ง อารมณ์ย่อมเป็น ๔ อย่างด้วยอำนาจปัจจัย ๔ และ เป็น ๑๒ อย่างโดยประเภทแห่ง ๔ ดิเก (๓ หมวดๆ ละ ๔) เพราะทำวิภาคว่า สัน โद्य ในปัจจัย ๔ ปัจจัยละ ๓ อย่าง ด้วยสามารถ ขลาถ สัน โद्य ขลาถสัน โद्य และขลาธารูปสัน โद्य เพราะเหตุนี้ ในอรรถกถาทังปวง พระอรรถกถาจารย์ทั้งหลาย จึงกล่าวว่า “สัน โद्यนั้นมี ๑๒ อย่าง”^๒

^๑ พระพุทธปियเถระ, *รูปลัทธิปรภรณ์นิรุกติศาสตร์ภาษาบาลี*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการ ศาสนา, ๒๕๒๗), หน้า ๒๒๒.

^๒ มหามกุฏราชวิทยาลัย, *มัจฉัตถทีปนี แปล เล่ม ๔*, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๔), หน้า ๔๗.

นอกจากนี้ในพจนานุกรมฉบับต่างๆ ปรากฏความหมายของคำว่า สัน โดยดังนี้

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ได้ให้ความหมายของสัน โดยไว้ว่า ความยินดี ความพอใจ ความยินดีด้วยของตน ซึ่งได้มาด้วยเรี่ยวแรงความเพียร โดยชอบธรรม ความยินดีด้วยปัจจัย ๔ ตามที่มีตามที่ได้ ความรู้จักอ้อมรู้จักพอ^๓

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายคำว่า “สัน โดย” ไว้ว่า “ความยินดีหรือพอใจ เท่าที่ตนมีอยู่ หรือเป็นอยู่”^๔

นอกจากนั้น ยังมีนักปราชญ์และนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ได้อธิบายขยายความหมายของคำว่า “สัน โดย” ดังต่อไปนี้

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน) ได้แสดงทรรณะไว้ในหนังสือเรื่อง “สัน โดย” ความว่า สัน โดยเป็นธรรมข้อหนึ่งที่มีผู้ปรารถนากันมาก ทั้งในด้านสนับสนุน ทั้งในด้านคัดค้าน สนับสนุน คือส่งเสริมให้ปฏิบัติกัน ค้านคือแสดงว่าไม่ควรส่งเสริมให้มีการปฏิบัติ เพราะเห็นว่าเป็นเครื่องขัดขวางความเจริญก้าวหน้า คำว่าสัน โดยมาจากภาษาบาลีว่า “สนฺโตส, สนฺตุญฺญิ” แปลว่า ความยินดีพอใจด้วยของของตน ความยินดีด้วยของที่มีอยู่ ความยินดีโดยสม่ำเสมอ สัน โดยแบ่งออกเป็นหัวข้อ ได้ดังนี้ ๑) ขยายสัน โดย ยินดีตามที่ได้ ๒) ขยายสัน โดย ยินดีตามกำลัง และ ๓) ขยายรูป-สัน โดย ยินดีตามสมควร และอีกอย่างหนึ่ง คือ สัน โดยในความคิด คือ ระวังความคิดที่อยากได้มากเกินไป สัน โดยในการแสวงหา คือ ยินดีแสวงหาแต่สิ่งที่ควรได้ สัน โดยในการรับ คือ รับแต่สิ่งที่ควรรับ และรับพอประมาณ สัน โดย ในการบริโภค คือ ยินดีบริโภคสิ่งที่ได้มาด้วยการพิจารณา^๕

พระธรรมโกษาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้แสดงทศนะเรื่องสัน โดยไว้ในหนังสือ “คู่มือพันทุกข์” ว่า คำว่า “สัน โดย” แปลว่า ยินดีด้วยสิ่งที่มีอยู่ได้อะไรมาต้องมีความยินดีในสิ่งนั้นในฐานะที่มันมีอยู่หรือได้มาทั้งนี้เพื่อให้เกิดความพอใจที่ได้ทำลงไปแล้ว ไม่ใช่หมายความว่าให้หยุดเพียงเท่านั้นถ้าพิจารณาให้ลึกซึ้งกว่านี้สิ่งที่เรียกว่าสัน โดยนั้น มันยังมีความหมายอีกหลายอย่าง คือ เมื่อพิจารณาถึงปัจจัยที่สำคัญของมนุษย์เรามีอยู่ ๔ อย่าง คือ อาหารเครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยาแก้โรค ล้วนเรียกว่าเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตถ้าเราไม่รู้จักอ้อม ไม่รู้จักพอ ไม่รู้จักยินดี ด้วยวัตถุ ๔ อย่าง

^๓ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๕๒.

^๔ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๑๖๖.

^๕ สมเด็จพระญาณสังวร, สัน โดย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มรรนรินทร์ปริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๓), หน้า ๑๕.

นี้เท่าที่ควรมิควรได้ไม่สิ้นสุดแล้วเราจะไปทำ สิ่งพิเศษที่เป็นอุดมคติของพระพุทธศาสนา หรือของโลกทั่วไปได้อย่างไรกัน^๖

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทฺธิ ป.ธ. ๕) ได้แสดงทัศนะเรื่องสันโดษไว้ในหนังสือมงคล ๓๘ ความว่า สันโดษ แปลว่า ยินดีด้วยปัจจัยของตน ไม่แสดงอาการรังเกียจในเวลา รับ เวลาบริโภค ยังอรรถาพให้เป็นที่ไปด้วยปัจจัย ๔ ซึ่งทายกทายิกาถวาย นอกจากนี้ สันโดษ ยังแปลว่า ยินดีด้วยปัจจัยที่มีอยู่ ยินดีโดยสม่ำเสมอ สันโดษโดยองค์ธรรมคือ อโลภะ ความไม่โลภ สันโดษแบ่งออกเป็น ๔ อย่าง คือ สันโดษในเครื่องนุ่งห่ม สันโดษในอาหาร สันโดษ ในที่อยู่อาศัย และสันโดษในยาแก้ไข้ สันโดษนี้มีประโยชน์ มีคุณมากมายสุดที่จะพรรณนา พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญความสันโดษว่าเป็นมงคลสูงสุด^๗

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้แสดงทรรศนะเรื่องความสันโดษไว้ในหนังสือ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ สรุปใจความสำคัญได้ว่า คำว่า “สันโดษ” มักแปลความกันว่าความพอใจตามมีตามได้ พอใจในสิ่งที่ตนมี ไม่ทะยานอยาก คำว่าสันโดษที่กล่าวมานี้ พระพุทธเจ้าทรงสอนเน้นเป็นพิเศษแก่ภิกษุ แต่ในทางพระพุทธศาสนาธรรมะต่างๆ มักใช้ควบคู่กัน เช่น ศรัทธาต้องมีควบคู่กับปัญญา ส่วนสันโดษนั้นมาพร้อมกับความเพียร ถ้านำมาใช้กับฆราวาสในแง่นี้ คือ ไม่ให้บุคคลทำตัวหลงไหลเพลิดเพลิน กับการบำรุงบำเรอตนเองด้วยวัตถุสิ่งของต่างๆ^๘

เสฐียรพงษ์ วรรณปก แสดงทรรศนะเรื่องสันโดษไว้ว่า ในบรรดาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีผู้เข้าใจกันไม่ถูกต้อง นอกจากเรื่องของกรรมแล้ว สันโดษก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง ความคลาดเคลื่อนนั้นน่าจะมาจากคำพูดที่ติดปากคนไทยว่า “สันโดษมีน้อย” หรือ “มีน้อยสันโดษ” ก็เป็นไปได้ การตีความแบบนี้สร้างค่านิยมของคำว่าสันโดษให้ออกมาในแง่ลบ ในที่นี้คือ มีความหมายแฝงว่า “การไม่กระทำหรือ ความเกียจคร้าน” อยู่ในตัว แต่ทั้งนี้ท่านได้ให้ความหมายของคำว่า สันโดษ ไว้ว่า ยินดีตามได้ ยินดีตามกำลังสามารที่หามาได้ และยินดีในสิ่งที่หามาได้โดย

^๖ พุทธทาสภิกขุ, สันโดษไม่เป็นอุปสรรคแก่การพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ภาพพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๗๕.

^๗ พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทฺธิ), มงคล ๓๘, (กรุงเทพมหานคร : หจก.การพิมพ์พระนคร, ๒๕๓๒), หน้า ๓๘.

^๘ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โกมลคีมทอง, ๒๕๓๘), หน้า ๕๐.

ชอบธรรม สรูปให้เข้าใจง่าย สันโดษ คือความพอใจในผลสำเร็จ หรือผลที่สร้างขึ้นด้วยความบาก
บัน^๕

ปิ่น มุกกันต์ กล่าวไว้ในหนังสือมงคลชีวิตข้อที่ ๒๔ เรื่องของความมีสันโดษโดยกล่าว
ไว้ว่า สันโดษเป็นมงคล เพราะทำให้คนมีความสุขและทำให้คนเจริญ นอกจากนี้สันโดษยังมีอีก ๓
ลักษณะ คือ สแกนสันโดษ ยินดีตามมี สันเตนสันโดษ ยินดีตามได้ และสมนสันโดษ ยินดีตาม
สมควร ในทางศาสนาได้วางเกณฑ์ในการตัดสินเรื่อง สันโดษไว้ ๓ ประการ ดังต่อไปนี้คือ ๑) ยถา
ลาภะ ควรแก่ฐานะ ๒) ยถาผละ ควรแก่สมรรถภาพ ๓) ยถาสารูปปะ ควรแก่ศักดิ์ศรี^๖

ไชย ณ พล ได้แสดงทัศนะเรื่องสันโดษไว้ในหนังสือ “ร่ำรวยด้วยสันโดษ” ว่าแท้จริง
แล้ว นิยามของสันโดษที่ว่ามักน้อย ไม่ต้องการ ไม่ปรารถนาอะไรเลยนั้น เป็นนิยามตามคติของลัทธิ
ทิมมพรที่ปฏิเสธการมี การเป็น การครอบครองใดๆ ถือพรตแก่ผ้าเรือยไป สำหรับพุทธศาสนา
ไม่ได้สอนให้บุคคลไม่เอาอะไร ไม่อยากได้อะไร แท้ที่จริงแล้วพระพุทธเจ้าทรงสอนสันโดษไว้ ๓
ลำดับขั้น คือ ๑) ยถาลาภสันโดษ ความยินดีเท่าที่ได้ ๒) ยถาผลสันโดษ ความยินดีเท่าที่ทำได้ตาม
กำลัง และ ๓) ยถาสารูปสันโดษ ความยินดีในความเหมาะสมตามฐานะของตน^๗

หลักธรรมที่ชื่อสันโดษนั้น ตามรูปศัพท์คำว่า สันโดษ มักแปลกันว่า ความรู้จักยินดีใน
สิ่งที่ตนได้ พอใจในสิ่งที่ตนมี หากแปลความกันแค่นี้ ย่อมก่อให้เกิดความเข้าใจกันอย่างผิดๆ ได้ว่า
หลักสันโดษในพระพุทธศาสนานั้น สอนให้คนไม่อยากได้อะไร ไม่อยากทำอะไร ไม่อยากสะสม
อะไรซึ่งอาจกินความถึงไม่ยอมพัฒนาอะไรด้วย การอธิบายเรื่องสันโดษอย่างขาดลอย เป็นเอกเทศ
ไม่เชื่อมโยงถึงบริบทและวัตถุประสงค์ ของหลักธรรมข้อนี้ นำมาซึ่งความเข้าใจผิดเกี่ยวกับ
หลักธรรมเรื่องสันโดษในสังคมไทย

สันโดษจึงเป็นคำที่คนส่วนมากไม่เข้าใจความหมายที่แท้จริง พวกกันคิดว่าเป็น
หลักธรรมที่ทำให้ชีวิตไม่เจริญก้าวหน้า^๘ แท้ที่จริงแล้วองค์พระพุทธเจ้าได้ทรงชี้ทางอันประเสริฐ
ในแนวทางกว้างๆ อยู่ ๒ ทาง คือ ทางดำเนินชีวิตอย่างบุคคล และทางดำเนินชีวิตอย่างพระ
อริยบุคคล แต่ละแนวทางพระองค์ได้วางหลักการดำเนินชีวิต เพื่อให้บรรลุถึงที่สุดของความ
ปรารถนาไว้อย่างละเอียดลออ

^๕ เสฐียรพงษ์ วรรณปก, พระพุทธศาสนาทัศนะและวิจารณ์, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์,
๒๕๓๔), หน้า ๒๕.

^๖ ปิ่น มุกกันต์, มงคลชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๐๒), หน้า ๑๑.

^๗ ไชย ณ พล, ร่ำรวยด้วยสันโดษ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๘.

^๘ พุทธทาสภิกขุ, สันโดษไม่เป็นอุปสรรคแก่การพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ภาพพิมพ์,
๒๕๔๑), หน้า ๑.

จากการศึกษาความหมายของสันโดษตามทรรศนะของนักปราชญ์ และคำรากศัพท์ที่ปรากฏในพจนานุกรมเห็นได้ว่า คำว่าสันโดษนั้นโดยความหมายแล้ว หมายถึง ความยินดีความพอใจด้วยปัจจัย ๔ คือ เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และอาหาร ตลอดจนการมีความสุขความพอใจด้วยเครื่องยังชีพที่หามาได้ด้วยความเพียรพยายามของตนไม่โลภ ไม่ริษยาใคร

๒.๑.๒ ประเภทของสันโดษและหลักสันโดษในพระพุทธศาสนา

การศึกษาเรื่องความสันโดษนั้น นอกจากเรื่องของความหมายที่บุคคลทั่วไปมีความเข้าใจที่ผิดเพี้ยน โดยตีความหมายของสันโดษ คือ การขาดความกระตือรือร้นแล้ว หากกล่าวถึงประเภทของสันโดษที่รู้จักกันโดยทั่วไป มักจำแนกประเภทของสันโดษออกเป็น ๓ อย่างเท่านั้น เรียกว่าการแบ่งตามประเภทแห่งดิเกะ คือ หมวดสาม ได้แก่ ๑) ยถาลกสันโดษ ๒) ยถาพลสันโดษ และ ๓) ยถาสารูปสันโดษ ส่วนในทัศนะของ พระธรรมโสภณ (พื้น ปาสาทิโก) ^๑ได้อธิบายลักษณะของคำว่าความสันโดษไว้ว่า หลักธรรมที่ว่าด้วยสันโดษนั้น ไม่ได้ทำให้ประเทศล่าหลังเพราะสันโดษ คือ ความพอใจในสิ่งต่างๆ เท่าที่ตนได้ ไม่ล่วงสิทธิของผู้อื่น สันโดษนั้นมีอยู่ ๔ ประเภท คือ ๑) สันโดษในสิ่งของ ๒) สันโดษในหน้าที่การงาน ๓) สันโดษในปศุสัตว์ ๔) สันโดษในคน^๑ นอกจากการจำแนกดังกล่าวข้างต้นแล้ว พระพุทธศาสนาได้แยกย่อยเกี่ยวกับประเภทของสันโดษได้ดังต่อไปนี้

สันโดษ ๓

๑) ยถาลกสันโดษ คือ ความยินดีตามที่ได้ หมายถึง ได้สิ่งใดมาด้วยความเพียรพยายามของตน โดยถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ก็ยินดีพอใจในสิ่งนั้น ไม่เดือดร้อนเพราะสิ่งที่ไม่ได้หมายความว่า เมื่อได้ทำอย่างเต็มที่แล้ว หากไม่ได้ตามที่ต้องการ ก็ไม่กระวนกระวาย ไม่วิ่งตามความอยาก ต้องระงับยับยั้งความอยากให้ได้ โดยให้นึกถึงข้อเท็จจริงว่า ไม่มีสิ่งใดสนองความต้องการแห่งจิตใจให้พอได้อย่างแท้จริง เหมือนไฟไม่อาจให้เต็มได้ด้วยเชื้อ มหาสมุทรไม่อาจให้เต็มได้ด้วยน้ำ หรือ คนมักมากไม่อาจเต็มไปด้วยปัจจัยทั้งหลายนั่นเอง

๒) ยถาพลสันโดษ คือ ความยินดีตามกำลังที่มีอยู่ หมายถึง มีความยินดีหรือพอใจเพียงพอกำกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญา และกำลังความสามารถของตน ไม่ควรให้เหนื่อยหรือเกินขอบเขตกำลังเพราะเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสม คนแต่ละคนมีกำลังหรือความสามารถไม่เท่ากัน ดังนั้นจึงต้องรู้จักตนเอง อย่าสำคัญตนผิดและอย่าดูถูกตนเอง สิ่งทีบุคคลพึงได้รับนั้นควร

^๑ พระธรรมโสภณ (พื้น ปาสาทิโก), สันโดษทำให้ไทยล้ำหลังหรือ, (กรุงเทพมหานคร :สำนักพิมพ์ไทยเกษม, ๒๕๑๙), หน้า ๒๐.

เหมาะสมแก่สมรรถภาพ และความสามารถของตน เช่น กรรมกรที่ขุดดินได้วันละ ๑ คิว ก็ควรได้ค่าแรงสำหรับดิน ๑ คิว จะให้ได้ค่าแรงเท่ากับคนที่ขุดได้วันละ ๕ คิว ย่อมไม่ได้ และมีได้บังคับว่าทุกคนขุดวันละ ๑ คิวก็พอ สันโดษมิได้สอนให้ทำงานหย่อนกว่าความสามารถที่มีอยู่ แต่ให้ทำงานเต็มความสามารถของแต่ละบุคคล ให้อินดีในสิ่งที่ตนควรจะได้ตามความสามารถของตนเท่านั้น สันโดษข้อนี้เป็นการยืนยันว่าไม่ให้เป็นคนงอมืองอเท้า แต่ให้ทำงานหรือแสวงหาผลประโยชน์เต็มที่โดยให้อินดีเท่าที่ตนเองมีความสามารถทำได้เท่านั้น

๓) ขณาสารูปสันโดษ คือ ความยินดีตามสมควร หมายถึง มีความยินดีหรือความพอใจ ตามสมควรแก่ฐานะ ภาวะ และความเป็นอยู่ของตน เป็นที่รู้กันว่า คนเราย่อมมีฐานะ และความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน บุคคลในสังคมย่อมมีความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน บางคนยากจน บางคนร่ำรวย การที่บุคคลพยายามขวนขวายเพื่อจะให้มันเป็นเรื่องที่ดี แต่ทั้งนี้ต้องรู้จักและตระหนักในความสามารถของตน ต้องพยายามขวนขวายเปลี่ยนแปลงฐานะ ภาวะและความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นเท่าที่จะเป็นไปได้ ผู้ที่ขวนขวายในสิ่งที่เป็นไปได้นั้นเรียกว่า ไม่สันโดษ สิ่งของใดๆ ก็ตามถ้าพิจารณาตามฐานะก็ดี พิจารณาตามสมรรถภาพก็ดี ประจักษ์แล้วว่า เมื่อตนมีได้ เมื่อตนทำได้ แต่สิ่งนั้นเมื่อมีหรือทำไปแล้วทำให้ครอบครัวเสียเกียรติภูมิ เสียชื่อเสียง เสียศักดิ์ศรี บุคคลก็ไม่ควรยินดีในสิ่งเหล่านั้น เช่น ค่าของหนีภาษี หรือนอรรายทุจริตบังหลวง แม้ว่าจะมีฐานะตำแหน่งหน้าที่เอื้ออำนวยความสามารถพอที่จะทำได้ก็ไม่สมควรทำไม่ยินดี เพราะเป็นหนทางนำมาซึ่งความเสื่อมเสียทั้งต่อตนเองและวงศ์ตระกูล

นอกจากนั้นแล้ว ยังมีการจัดประเภทของหลักสันโดษสำหรับพระภิกษุสงฆ์เกี่ยวกับการใช้สอยปัจจัย ๓ คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ ตามลำดับดังนี้

ก. สันโดษในจีวร ๒๐ อย่าง

จีวร เป็นชื่อเรียกผ้าที่พระสงฆ์ใช้สอย ใช้เรียกทั้งผ้านุ่งและผ้าห่ม จีวรเป็นปัจจัยหรือบริวารของพระสงฆ์อย่างหนึ่งในจำนวนผ้า ๓ ผืน คือ สบง จีวร สังฆาฏิ ผ้าสำหรับทำจีวรนุ่งห่มนั้น พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้ ๖ ชนิด เรียกว่า กบปียจีวร ได้แก่

- ๑) ผ้าทำด้วยเปลือกไม้
- ๒) ผ้าทำด้วยฝ้าย
- ๓) ผ้าทำด้วยใยไหม
- ๔) ผ้าทำด้วยขนสัตว์
- ๕) ผ้าทำด้วยเปลือกป่าน

๖) ผ้าที่ทำด้วยของห้าวอย่างนั้น แต่ปนกันอย่างไรอย่างหนึ่ง^{๑๔}

นอกจากประเภทของผ้าที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ ยังมีเขตของจีวร ซึ่งคำนี้ หมายถึง พระสงฆ์สามารถรับผ้าจีวรได้จากสงฆ์ จากคณะ จากญาติ จากมิตร จากทรัพย์ของตน หรือเป็นผ้าบังสุกุลเท่านั้น และผ้าบังสุกุลมีทั้งหมด ๒๓ ชนิด คือ

๑. ผ้าโสสานิกะ (ผ้าที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า)
๒. ผ้าปาปณิกะ (ผ้าที่เขาทิ้งอยู่ตามทางเข้าตลาด)
๓. ผ้ารณิกะ (ผ้าที่เขาทิ้งอยู่ตามตรอก)
๔. ผ้าสังการโจพกะ (ผ้าที่เขาทิ้งไว้ในกองขยะ)
๕. ผ้าโสถลียะ (ผ้าที่เขาใช้เช็ดครรรภ์มถินแล้วทิ้ง)
๖. ผ้าสินานะ (ผ้าที่เขาผลัดอาบนํ้ามนต์แล้วทิ้ง)
๗. ผ้าคิตถะ (ผ้าที่ทิ้งอยู่ตามท่าหน้า)
๘. ผ้าคตปัจจาคตะ (ผ้าที่ใช้ห่มศพไปป่าช้าแล้วนำกลับมาทิ้งไว้)
๙. ผ้าอัคคิททณะ (ผ้าถูกไฟไหม้แล้วทิ้งไว้)
๑๐. ผ้าโคขายิตะ (ผ้าที่โคเคี้ยวแล้วเขาทิ้งไว้)
๑๑. ผ้าอุปัจจิกขายิตะ (ผ้าปลวกกัดแล้วเขาทิ้งไว้)
๑๒. ผ้าอนุฐุรขายิตะ (ผ้าหนูกัดแล้วเขาทิ้งไว้)
๑๓. ผ้าอันตัจฉินนะ (ผ้าขาดริมแล้วเขาทิ้งไว้)
๑๔. ผ้าทสัจฉินนะ (ผ้าขาดชายแล้วเขาทิ้งไว้)
๑๕. ผ้าธชาหฎะ (ผ้าที่เขาชักเป็นรงแล้วทิ้งไว้)
๑๖. ผ้าฎุปะ (ผ้าที่เขาบูชาจอมปลวกทิ้งไว้)
๑๗. ผ้าสมณจีวร (ผ้าของภิกษุด้วยกัน)
๑๘. ผ้าสามุททียะ (ผ้าที่คลื่นทะเลซัดขึ้นฝั่ง)
๑๙. ผ้าอภิเสกิกะ (ผ้าที่เขาทิ้งไว้ในที่ราชาภิเษก)
๒๐. ผ้าป็นถิกะ (ผ้าที่ตกอยู่ตามหนทาง ไม่ปรากฏเจ้าของ)
๒๑. ผ้าวตาทฎะ (ผ้าที่ลมหอบเอาไปไม่มีเจ้าของติดตาม)
๒๒. ผ้าอิทธิมยะ (ผ้าสำหรับเอหิภิกษุ)
๒๓. ผ้าเทวทตติยะ (ผ้าที่เทวดาถวาย)^{๑๕}

^{๑๔} อ.อ. (ไทย) ๒/๔๒๔/๑๑๓

^{๑๕} อ.อ. (ไทย) ๒/๒๘/๑๑๓

จากบรรดาผ้าเหล่านี้ พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสเกี่ยวกับเรื่องของความสันโดษในจีวรข้อ
ที่ว่า “จีวรสนฺโตโส” นั่นคือ ความสันโดษในจีวร มีใจความดังนี้ คือ

๑. สันโดษในการตรีก หมายความว่า ภิกษุไม่ควรคิดว่าจีวรของตนเป็นจีวรเก่าเพราะ
การตรีก (ความคิด) เช่นนี้ เป็นความคิดที่ไม่บริสุทธิ์ เนื่องจากจีวรที่ภิกษุได้มาด้วยความเคารพใน
พระศาสนา

๒. สันโดษในการไป หมายความว่า การที่ภิกษุไปเพื่อต้องการจีวร โดยไม่คิดว่าจะ
เดินทางไปทีใด นั่นคือ การไปโดยมีพระกัมมัฏฐานเป็นใหญ่เท่านั้น

๓. สันโดษในการแสวงหา หมายความว่า ภิกษุเมื่อจะแสวงหาจีวร ไม่แสวงหากับภิกษุ
ที่มักมาก แต่ไปแสวงหากับภิกษุผู้ที่มีความละเอียด มีศีล

๔. สันโดษในการได้ หมายความว่า เมื่อภิกษุเห็นจีวรที่ทาก ทายิกานำมาถวายแต่ไกล
ไม่มีจิตคิดอย่างนี้ว่า จีวรนั้นเป็นจีวรที่ชอบใจ จีวรนั้นเป็นจีวรที่ไม่ชอบใจ ในทางตรงกันข้ามทาก
ทายิกา ถวายจีวรอย่างไรพึงรับจีวรนั้นตามที่ได้มา และไม่แสวงหาเพิ่มเติมอีก

๕. สันโดษในการรับแต่พอประมาณ หมายความว่า เมื่อภิกษุได้จีวรมาแล้วก็มีความ
ยินดีเช่นนั้น พึงคิดว่าจีวรนั้นเพียงพอแก่ตนแล้ว

๖. สันโดษในการเว้นจากความอยากได้ หมายความว่า เมื่อภิกษุแสวงหาจีวรอยู่ได้จีวร
ที่ชอบใจจากทาก ทายิกา ย่อมไม่คิดในการที่จะแสวงหาจีวรใหม่จากทากผู้อื่น

๗. สันโดษตามแต่ได้ หมายความว่า เมื่อภิกษุสามารถยังอัตภาพให้เป็นที่ไปด้วยจีวรนั้น
ได้ ไม่ว่าจีวรนั้นจะเศร้าหมองอย่างไรก็ตามพึงใช้จีวรนั้นคงเดิม

๘. สันโดษตามกำลัง หมายความว่า การที่ภิกษุรู้ถึงกำลังของตนแล้ว สามารถยังอัตภาพ
ให้เป็นที่ไปด้วยจีวรชนิดใด ก็ยังอัตภาพให้เป็นที่ไปด้วยจีวรชนิดนั้น

๙. สันโดษตามความสมควร หมายความว่า ภิกษุให้จีวรที่ตนชอบใจแก่ภิกษุรูปอื่นส่วน
ตนใช้จีวรที่มีความเหมาะสมแทน

๑๐. สันโดษในน้ำ (ซักผ้า) หมายความว่า ภิกษุไม่ควรเลือกว่าน้ำจากแหล่งไหนเป็นที่
พอใจ ไม่เป็นที่ชอบใจ แต่ควรซักจีวรในแหล่งน้ำที่พอจะซักได้โดยไม่เลือก

๑๑. สันโดษในการซัก หมายความว่า ภิกษุเมื่อซักจีวรไม่ควรใช้ไม้ทูปหรือใช้เครื่องมือ
ในการอำนวยความสะดวกอย่างอื่น แต่ใช้มือซักแทน

๑๒. สันโดษในการทำ หมายความว่า เมื่อภิกษุซักผ้า ไม่ให้จิตคิดว่าผ้าผืนนี้เนื้อหยาบ
ผ้าผืนนี้เนื้อละเอียด แต่ให้ซักไปตามธรรมดา

๑๓. สันโดษในปริมาณ หมายความว่า มีจีวรแค่เพียงพอในการใช้นุ่งห่มเท่านั้น

๑๔. สันโดษในค้าย หมายความว่า ในการตัดเย็บจีวร ภิกษุไม่ควรกะเกณฑ์ลงไปว่าจะหาผ้าที่ถูกใจ และจะได้มาด้วยวิธีการใด

๑๕. สันโดษในการเย็บ หมายความว่า ในเวลาเย็บกุฏิจีวร ฟังสอยได้เจ็ดครั้งประมาณสามองคูลีเท่านั้น

๑๖. สันโดษในการข้อม หมายความว่า เมื่อภิกษุจะข้อมจีวร ไม่ควรเที่ยวแสวงหาไตรดำ เป็นต้น นั่นคือได้สิ่งใดมา ฟังข้อมด้วยสิ่งนั้น ยกเว้นสีห้ามไว้เท่านั้น

๑๗. สันโดษในการทำปยะ หมายความว่า ภิกษุถือเอาสีเขียว สีคล้ำ สีเปือกตม ทำกับปะเท่าคนนั่งบนหลังข้างมองเห็น

๑๘. สันโดษในการใช้สอย หมายความว่า การใช้สอยจีวรเพียงเพื่อปกปิดอวัยวะเท่านั้น

๑๙. สันโดษในการเว้นจากการสะสม หมายความว่า เมื่อภิกษุได้ผ้ามาแล้ว แต่ยังไม่มียัดและเข็ม สามารถเก็บผ้าไว้ได้ก่อน แต่ถ้าทำเสร็จแล้ว ไม่ควรทำเก็บไว้ แต่ถ้าประสงค์จะให้จีวรที่ทำเสร็จแล้วแก่อันตวาสิก เมื่อพวกเขาไม่อยู่ควรเก็บไว้ให้จนกว่าจะกลับมา

๒๐. สันโดษในการสละ หมายความว่า เมื่อภิกษุจะสละผ้า ไม่พึงให้เพราะเห็นแก่หน้ากัน แต่พึงตั้งอยู่ในสาราณียธรรม แล้วจึงสละให้^{๑๖}

หลักสันโดษในการบริโภคนิเวศของพระสงฆ์ สามารถนำมาประยุกต์ในการใช้สอยเสื้อผ้าของภุคคหบดีได้ เช่น การใช้สอยเสื้อผ้าอย่างรู้คุณค่า ประโยชน์มากกว่าการใช้สอยเสื้อผ้าตามอย่างแฟชั่น การดูแลรักษาเสื้อผ้าให้ใช้สอยได้อย่างคุ้มค่า และการรู้จักเสียดสละเสื้อผ้าให้ท่านแก่ผู้ขาดแคลน เป็นต้น

ข. สันโดษในบิณฑบาต ๑๕ อย่าง

การบิณฑบาต ถือได้ว่าเป็นหนึ่งในพุทธกิจ ๕ ประการที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติในเวลาเช้า คำว่า “บิณฑบาต” แปลตามตัวอักษรว่า การตกลงแห่งก้อนข้าว คือ ก้อนข้าวที่ทายก ทายิกา หย่อนตกลงในบาตรของพระพุทธเจ้าและพระภิกษุทั้งหลาย

บิณฑบาตนั้น คือ อาหารที่ทายกใส่ลงในบาตรมี ๑๕ ชนิด ได้แก่ ข้าวสุก ขนมนสด ขนมห้าง ปลา เนื้อ นมสด นมเปรี้ยว เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ข้าวต้ม ของขบเคี้ยว ของที่ฟังชิมรส ในอาหารทั้ง ๑๕ ชนิดนั้น นมสด เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ปลา เนื้อ นมเปรี้ยว ๘ อย่างนี้จัดเป็นอาหารประณีต^{๑๗}

^{๑๖} ที.อ. (ไทย) ๓/๓๐๕/๒๐๖

^{๑๗} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๖๐/๔๑๒

พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสให้ภิกษุมีความสันโดษในบิณฑบาต ๑๕ ประการ เพราะภิกษุเป็นผู้ที่ยังชีพด้วยอาหารของทายก จึงควรเป็นผู้ที่อยู่ง่าย ฉันทง่าย การสันโดษในบิณฑบาต ๑๕ ประการ มีดังนี้

๑. สันโดษในการตริก หมายความว่า ภิกษุควรตริกตอนต้นล้างหน้าเพื่อเที่ยวไปบิณฑบาตกับหมู่คณะ เป็นกิจวัตรประจำวัน ในยามที่ถูกถามว่า พรุ่งนี้จะบิณฑบาตที่ไหน ภิกษุพึงตอบที่บ้านโน้น ชื่อโน้น เท่านั้น ต่อจากนั้นไม่ควรตริกอีก

๒. สันโดษในการไป หมายความว่า ภิกษุเข้าไปบิณฑบาต ไม่ต้องคิดว่าจะได้ที่ไหน พึ่งไปโดยใส่ใจในพระกัมมัญฐาน

๓. สันโดษในการแสวงหา หมายความว่า ภิกษุผู้แสวงหาไม่ต้องกำหนดว่าเป็นอะไร พึ่งไปกับภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รักเท่านั้น

๔. สันโดษในการได้ หมายความว่า ภิกษุไม่คิดว่าของนี้น่าชอบใจ ของนั้นไม่น่าชอบใจ ไม่ควรให้ความคิดเช่นนั้นเกิดขึ้น

๕. สันโดษในการรับแต่พอประมาณ หมายความว่า เมื่อทายกต้องการถวายไทยธรรมน้อย ก็ควรรับแต่น้อย ถ้าทายกถวายมาก ภิกษุพึงรับแต่พอประมาณเท่านั้น หากภิกษุไม่รู้จักประมาณในการรับ ย่อมเป็นผู้ทำลายความเลื่อมใสของมหาชนให้หมดไป

๖. สันโดษในการเว้นจากความอยากได้ หมายความว่า ภิกษุไม่ควรบิณฑบาตเฉพาะแต่ในตระกูลที่มั่งคั่งร่ำรวยเท่านั้น ควรบิณฑบาตไปโดยไม่เลือกชนชั้น

๗. สันโดษตามแต่ได้ หมายความว่า เมื่อภิกษุสามารถยังอัตภาพให้เป็นไปด้วยบิณฑบาตที่ได้นั้น ไม่ว่าอาหารจะเศร้าหมองอย่างไรก็ตามพึงฉันตามอาหารที่ได้มา

๘. สันโดษตามกำลัง หมายความว่า การที่ภิกษุรู้ถึงกำลังของตนแล้ว พึงยังอัตภาพของตนให้ดำรงอยู่ด้วยอาหารที่ตนได้มาด้วยกำลังของตนเอง

๙. สันโดษตามความสมควร หมายความว่า การที่ภิกษุให้บิณฑบาตที่น่าพอใจแก่ภิกษุรูปอื่น ส่วนตนฉันอาหารที่มีความเหมาะสมในการยังชีพตามอัตภาพแทน

๑๐. สันโดษในอุปการะ หมายความว่า ภิกษุพึงฉันอาหารเพียงเพื่อให้มีกำลังในการบำเพ็ญสมณธรรมเท่านั้น

๑๑. สันโดษในการกำหนด หมายความว่า ภิกษุไม่ควรรับอาหารที่ทายกบรรจุนเต็มบาตรมาถวาย แต่ควรให้ลูกศิษย์นำมา เมื่อไม่มีลูกศิษย์ควรรับเท่าที่รับได้เท่านั้น

๑๒. สันโดษในการบริโภค หมายความว่า ภิกษุฉันอาหารโดยพิจารณาว่าการฉันอาหารนี้เป็นไปเพื่อการบรรเทาความหิวเท่านั้น

๑๓. สันโดษในการเว้นจากการสะสม หมายความว่า ภิกษุไม่พึงเก็บอาหารไว้ขบฉัน

๑๔. สันโดษในการสละ หมายความว่า ภิกษุพึงสละด้วยการไม่เห็นแก่หน้ากัน พึงตั้งอยู่ใน สาราณียธรรมก่อนจึงสละ

๑๕. สันโดษในการรับ หมายความว่า ภิกษุไม่พึงคิดว่าของนี้น่าชอบใจ เราจักรับแต่ของนี้ ของนั้นไม่น่าชอบใจ จักไม่รับ ควรรับอาหารอย่างใดอย่างหนึ่งที่เพียงพอแก่การฉันเท่านั้น^{๑๔}

หลักสันโดษในการบริโภคนิคมของพระสงฆ์นี้ สามารถนำมาประยุกต์ในการบริโภคอาหารของคฤหัสถ์ได้ เช่น การบริโภคอย่างรู้คุณประโยชน์มากกว่าการบริโภคตามอารมณ์ ความต้องการที่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกระแสบริโภคนิยม การรู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร ไม่บริโภคมากเกินไปหรือน้อยไป และการรู้จักเสียดสละอาหารให้ทานแก่ผู้ขาดแคลน เป็นต้น

ค. สันโดษในเสนาสนะ ๑๕ อย่าง

การศึกษาถึงสันโดษในเสนาสนะนี้ สิ่งที่ต้องทราบก่อนในเบื้องต้น คือ ควรรู้ว่าเสนาสนะนั้นคืออะไร และภิกษุพึงรับเสนาสนะมาจากบุคคลใดได้บ้าง คำว่า เสนาสนะ นั้นหมายถึงที่นอน ที่นั่ง หมายรวมถึงที่อยู่อาศัย และเครื่องใช้ที่เกี่ยวกับสถานที่ เช่น โต๊ะ เก้าอี้ เป็นต้น^{๑๕} มี ๑๕ ชนิด คือ เตี้ย ตั่ง ฟูก หมอน วิหาร เฝิง ปราสาท ปราสาทโล้น ถ้ำ ที่เรือน ป้อม เรือนยอดเดี่ยว พุ่มไม้ไผ่ โคนต้นไม้ และที่ที่สมควรแก่ภิกษุ เป็นต้น ส่วนเขตของเสนาสนะมีอยู่ ๖ คือ จากสงฆ์ จากคณะ จากญาติ จากมิตร จากทรัพย์ของตน และเขตที่เป็นของบังสุกุล พระพุทธเจ้าทรงตรัสให้ภิกษุสันโดษในเสนาสนะ ๑๕ อย่าง คือ

๑. สันโดษในการตริก หมายความว่า ภิกษุไม่ควรคิดว่าที่อยู่ของตนทรุดโทรมอยากได้เสนาสนะที่ตนชอบใจ พึงอยู่ พึงใช้ในเสนาสนะนั้น เพื่อเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติธรรมเท่านั้น

๒. สันโดษในการไป หมายความว่า ภิกษุเข้าไปหาเสนาสนะ โดยไม่ต้องคิดว่าจะได้ที่ไหน พึงไปโดยใส่ใจในพระกัมมัญฐานเป็นใหญ่

๓. สันโดษในการแสวงหา หมายความว่า ภิกษุผู้แสวงหาไม่ต้องกำหนดว่าที่อยู่เป็นอะไร พึงไปกับภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รักเท่านั้น

๔. สันโดษในการได้ หมายความว่า ภิกษุไม่คิดว่าที่อยู่นี้น่าชอบใจ ที่อยู่นั้นไม่น่าชอบใจ ไม่ควรให้ความคิดเช่นนั้นเกิดขึ้น

^{๑๔} ที.อ. (ไทย) ๓/๓๐๕/๒๑๑

^{๑๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), จะอยู่อย่างเป็นเหยื่อหรือจิ้นเหนื่อไปนำเขา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๓๔๕.

๕. สันโดษในการรับ หมายความว่า ภิกษุไม่พึงคิดว่าของนี้น่าพอใจ เราจักรับแต่ที่อยู่
นี้ ที่อยู่นั้นไม่น่าพอใจ จักไม่รับ ควรรับเอาเสนาสนะอย่างใดอย่างหนึ่งที่พออยู่ได้เท่านั้น

๖. สันโดษในการเว้นจากความอยากได้ หมายความว่า ภิกษุไม่ควรแสวงหาที่อยู่เฉพาะ
แต่ในตระกูลที่มั่งคั่งร่ำรวยเท่านั้น ควรแสวงหาเที่ยวไปตามลำดับ

๗. สันโดษตามแต่ได้ หมายความว่า เมื่อภิกษุสามารถยังอัตภาพให้เป็นไปด้วย
เสนาสนะนั้น ไม่ว่าเสนาสนะนั้นจะเศร้าหมองหรือประณีตอย่างไรก็ตามพึงอยู่ในเสนาสนะนั้น

๘. สันโดษตามกำลัง หมายความว่า การที่ภิกษุรู้ถึงกำลังของตนแล้ว พึงยังอัตภาพของ
ตนให้ดำรงอยู่ด้วยเสนาสนะที่ตนได้มาด้วยกำลังของตนเอง

๙. สันโดษตามความเหมาะสม หมายความว่า การที่ภิกษุให้เสนาสนะที่น่าพอใจแก่
ภิกษุรูปอื่น ส่วนตนอยู่ในเสนาสนะที่มีความเหมาะสมในการยังชีพแทน

๑๐. สันโดษในอุปการะ หมายความว่า ภิกษุพึงรู้ว่าจะอาศัยอยู่ และใช้เสนาสนะเพียง
เพื่อบำเพ็ญสมณธรรม

๑๑. สันโดษในการกำหนด หมายความว่า ภิกษุไม่ควรรับเสนาสนะที่หายกลวยแต่
ควรรับเท่าที่เหมาะสมสำหรับตนเท่านั้น

๑๒. สันโดษในการบริโภค หมายความว่า ภิกษุใช้เสนาสนะด้วยการพิจารณาว่าที่อยู่
อาศัยนี้เป็นสถานที่ที่ป้องกันความหนาวร้อนเท่านั้น

๑๓. สันโดษในการเว้นจากการสะสม หมายความว่า ภิกษุไม่พึงสร้างที่อยู่เพื่อการ
สะสม

๑๔. สันโดษในการสละ หมายความว่า ภิกษุพึงสละด้วยการไม่เห็นแก่หน้ากันพึงตั้งอยู่
ใน สาราณียธรรมก่อนจึงสละ

๑๕. สันโดษในการรับ หมายความว่า ภิกษุไม่พึงคิดว่าของนี้น่าพอใจ เราจักรับแต่
ของนี้ ของนั้นไม่น่าพอใจ จักไม่รับ ควรรับอาหารอย่างใดอย่างหนึ่งที่เพียงพอแก่การฉันเท่านั้น^{๒๐}

หลักสันโดษในการบริโภคเสนาสนะของพระสงฆ์นี้ สามารถนำมาประยุกต์ในการใช้
สอยเสนาสนะของคฤหัสถ์ได้ เช่น การรู้จักประมาณในการซื้อหาหรือสร้างที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้
ไม่สอยภายในบ้าน รวมไปถึงอุปกรณ์เครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ พอสมกับฐานะความเป็นอยู่
ของตนและเป็นไปตามความจำเป็นขั้นพื้นฐาน ไม่ประพฤติดัวเหอเหิมบริโภคจนเกินตัว ใช้สอย
อย่างรู้คุณค่าและประหยัดคอดออม เป็นต้น

^{๒๐} ที.อ. (ไทย) ๓/๓๐๕/๒๑๓

๒.๑.๓ ธรรมที่เป็นปฏิบัติและเกื้อกูลต่อความสันโดษ

การที่บุคคลจะปฏิบัติตัวหลักสันโดษได้นั้น ยังมีทั้งปัญหาอุปสรรคหรือธรรมที่เป็นปฏิบัติหลายประการที่จะทำให้บุคคลสามารถดำเนินชีวิตต่อไปได้ ดังต่อไปนี้

ก. ธรรมที่เป็นปฏิบัติต่อความสันโดษ

สันโดษคือความพอใจยินดีในสิ่งที่ตนมีอยู่ มีจุดมุ่งหมายเพื่อละความโลภ พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักธรรมนี้กับทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ โดยมีความเพียรเป็นหลักธรรมที่สนับสนุนและส่งเสริม ส่วนธรรมที่เป็นปฏิบัติ (เข้าสีก) ของความสันโดษก็มีปรากฏในพระพุทธศาสนา เช่นเดียวกัน ธรรมที่เป็นเข้าสีกโดยตรงของสันโดษ และเป็นองค์ธรรมที่ทำให้บุคคลไม่สันโดษ คือ

๑. โลภะ คือ ความโลภอยากได้ในสิ่งต่างๆ ที่เกินความพอดีเกินกว่าฐานะของตน ผู้มีความโลภ จะทำให้เกิดทุกข์ได้ เพราะเมื่อเกิดความโลภในใจแล้ว ผู้นั้นมักจะหาทางทำการทุจริต ลักขโมย ฉกชิง วังราว หรือทำความผิดอื่นๆ ก่อให้เกิดความเดือดร้อนให้กับสังคม ส่วนผู้ที่ไม่โลภ คือ ผู้ที่แสวงหาทรัพย์สินหรือเกียรติยศชื่อเสียงในทางที่ถูกที่ควร จะเป็นผู้ที่รู้จักความพอดี รู้จักการประมาณตน มีความละเอียดหรือเกรงกลัวต่อการทำชั่ว ตลอดจนเป็นผู้ที่มีสติ รู้จักผิดชอบชั่วดี ถ้าเราสามารถละความโลภ และมีความพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ รู้จักบังคับจิตใจไม่ให้แสวงหาเอาสิ่งของมาโดยวิธีไม่ชอบธรรม ผู้นั้นจะมีความภูมิใจและมีความสุข โทษของความโลภ แม้มองเพียงผิวเผินย่อมเห็นได้ยาก แต่ในความเป็นจริงแล้ว ความโลภ มีโทษเป็นอันมาก มูลเหตุของการกระทำ ความผิดต่างๆ ในสังคมปัจจุบัน มีรากฐานมาจากความโลภเป็นเหตุอยู่เป็นอันมาก ทั้งการลักขโมย ปล้นจี้ การล่วงประเวณี การทำลายชีวิตและทรัพย์สินทั้งหมดนี้ล้วนเกิดได้จากความโลภทั้งสิ้น และเมื่อความโลภครอบงำจิตใจแล้ว จะทำให้ไม่มีสันโดษเนื่องจากความอยากมี อยากได้ อยากเป็น ดังนี้

๑.๑) โลภในทางกามคุณ คนที่ไม่สันโดษในกามมักจะลุ่มหลงและมัวเมาอยู่ในกามคุณทั้ง ๕ จนทำให้ใจฟุ้งซ่าน ไม่สงบ กินไม่เป็นเวลา นอนไม่เป็นเวลา มีความเดือดร้อนทั้งทางด้านร่างกาย และจิตใจ คนเป็นจำนวนมากมักมัวเมาอยู่กับกามคุณ และปัจจุบันคนก็ตายด้วยโรคทางกามนี้มีจำนวนนับไม่ถ้วน บุคคลผู้รู้จักสันโดษในกามคุณ ย่อมรอดพ้นจากอันตรายและโรคร้ายต่างๆ ที่สามารถติดต่อกันได้

๑.๒) โลภในอาหาร ร่างกายของมนุษย์มีความจำเป็นอย่างยิ่ง ในการบริโภคอาหารเพื่อยังชีพ การเป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภคอาหารถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญ ถ้าร่างกายรับอาหารไม่ถูกส่วนหรือเกินประมาณ ความผิดปกติย่อมเกิดขึ้นทั้งทางร่างกายและจิตใจ ทางด้านร่างกาย ก่อให้เกิดโรค ส่วนทางด้านจิตใจ ทำให้กลายเป็นคนขาดความเชื่อมั่น ในการบริโภคอาหารจึงควร

บริโภคให้พอดีกับความต้องการของร่างกายเพียงเท่านั้น ไม่โลกในอาหารการกินมากเกินไป คือ การกินเพื่ออยู่ มิใช่อยู่เพื่อกิน

๑.๓) โลกทรัพย์สมบัติ ทรัพย์สิ้นเงินทองเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องการทั้งนั้น คนโลกมาก มักแสวงหาในทางที่ผิด โดยการกระทำความผิดทางทุจริตด้วยวิธีการต่างๆ ผลสุดท้ายย่อมได้รับโทษจากการกระทำของตนเอง สันโดษจึงเป็นธรรมที่สามารถป้องกันความโลภที่เกิดจากความอยากได้ในทรัพย์สิ้นเงินทองได้

๒. มหิจจตา คือ ความมักมาก เป็นกิเลสตัวหนึ่งที่ทำให้มนุษย์เกิดความเร่าร้อนคนที่เป็นคนมักมากถูกเรียกว่า มหิจโจ^{๒๑} มหาสมุทรแม้จะลึกและกว้างเพียงใด ยังมีขอบเขต แต่ความมักมากที่มีอยู่ในตัวของมนุษย์ไม่มีขอบเขตในการหยั่งลึกได้ ดังนั้น คนมักมากจึงมีนิสัยมักใหญ่ใฝ่สูง ถือการกอบโกยผลประโยชน์เพื่อตน และพวกพ้องเป็นสำคัญ ไม่รู้สึกพอใจในสิ่งต่างๆ แม้ว่าจะมีมากมายเพียงใด ย่อมไม่สามารถทำให้คนมักมากเกิดความพอใจได้ คนเหล่านี้ไม่มีความพอ เข้าทำนองที่ว่า ทะเลไม่มีวันเบื่อน้ำ ไฟไม่อาจให้เต็มได้ด้วยเชื้อ คนมักมากย่อมไม่รู้จักพอด้วยปัจจัยทั้งหลาย

๓. ปาปิจจตา คือ ความใฝ่ดำในทางเลวทราม ไปในทางบาป และอกุศลคอยปลุกเร้าจิตใจให้คิดแต่ความไม่ดี เช่น ก้าวความทุกข์ แต่สร้างเหตุแห่งทุกข์ อยากมีความสุข แต่ไม่สร้างเหตุแห่งความสุข อยากเป็นคนดี แต่ประพฤติชั่ว ไม่ทำดีแต่อยากให้สังคมชมว่าดี^{๒๒} นอกจากนี้ยังเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้มนุษย์กระทำผิด และหลงใหลอยู่ในอบายมุข ๖ เช่น อยากดีแต่ประพฤติชั่ว ไม่ทำดีแต่อยากให้คนชมว่าดี คนที่อยากดีแต่ทำความชั่วนั้นเป็นคนไม่สันโดษ ตรงกันข้ามกับคนที่สันโดษจะเป็นคนดีและตั้งใจทำความดีให้ตรงกับความอยาก เว้นการกระทำความชั่วทุกชนิด

๔. ตัณหา คือ ความอยาก ในพระพุทธศาสนาเถรวาทกล่าวว่า ตัณหาเป็นศัตรูโดยตรงของสันโดษ เมื่อตัวตัณหาเพิ่มมากขึ้น ความสันโดษย่อมน้อยลง บุคคลจึงปรารถนาในทางเลวทรามมากขึ้น พระพุทธเจ้าตรัสตัณหาไว้ ๒ ชนิด คือ ตัณหานุสัย และตัณหาโสธ ตัณหานุสัย คือ ตัณหาที่นอนแนบอยู่ในสันดานเนื่องนิคัย ตัณหานี้ทำให้เกิดการยึดถือว่าเป็นของเราอยู่อย่างไม่ขาดสาย และเป็นเหตุแห่งการท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏฏ์ ทำให้เกิดการเวียนว่ายตายเกิดอยู่เรื่อยไป ตัณหาโสธ

^{๒๑} วศิน อินทสระ, ความสุขที่หาได้ง่าย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เรือนธรรม, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒.

^{๒๒} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมโร), มงคลยอดชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ชวนพิมพ์, ๒๕๑๘), หน้า ๔๒๘-๔๓๐.

คือ ความใคร่ที่รับอารมณ์ทางอายตนะ กล่าวคือ ความใคร่ที่ได้รับรู้ออกมาจากรูป รส กลิ่น เสียง
ธรรมารมณ์^{๒๓} ซึ่งผ่านทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เรียกว่า กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา

ตัณหาหรือความทะยานอยากนั่นเอง เป็นศัตรูโดยตรงของสันโดษ ทั้งนี้เนื่องจากเป็น
ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความอยากเกินขอบเขต ทำให้ไม่สามารถควบคุมอินทรีย์ของตนได้ ตัณหา ๓
ประการดังกล่าว คือ

๑. กามตัณหา คือความทะยานอยากในกาม ความอยากได้ในกามคุณ คือสิ่งสนองความ
ต้องการทางประสาทสัมผัสทั้ง ๕ อันได้แก่ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส เป็นต้น

๒. ภวตัณหา คือความทะยานอยากในภพ ความอยากในภาวะของตัวตน ที่จะได้มีได้
เป็นในสิ่งหนึ่งสิ่งใด นั่นคือ อยากมีอยากเป็น อยากคงอยู่ตลอดไป

๓. วิภวตัณหา คือความทะยานอยากในวิภพ ความอยากในความพรากพ้นไปจากตัวตน
อย่างใดอย่างหนึ่ง อันเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา อยากทำลายอยากให้ดับสูญ เป็นความใคร่อยากที่
ประกอบด้วย วิภวทิฏฐิ หรือ อุจเฉททิฏฐิ^{๒๔}

สรุปได้ว่า กามตัณหา คือ ความอยากได้ในรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัสที่น่าปรารถนา
พอใจเสาะแสวงหามาครอบครอง เรียกสั้นๆ ว่าอยากได้ ภวตัณหา คือ ความอยากมีสิ่งนั้น สิ่งนี้อยาก
ให้สิ่งที่ได้มาแล้วคงอยู่ตลอดไป วิภวตัณหา คือ ความอยากไม่มี อยากไม่เป็นอย่างนั้นอีกต่อไป^{๒๕}

จากที่กล่าวมาตัณหาทั้งสามประการนี้ถือว่าเป็นศัตรูโดยตรงของสันโดษ เมื่อบุคคล
บรรเทาตัณหาตัณหาทั้ง ๓ อย่างนี้ลงได้สันโดษย่อมเกิดขึ้น แต่ว่าจิตใจของมนุษย์นั้นเป็นการยากที่
จะควบคุมตัณหาได้ เมื่อควบคุมตัณหาไม่ได้ แล้วยังขาดหลักสันโดษที่จะนำมาใช้เป็นอุปกรณ์ใน
การขัดเกลาจิตใจย่อมทำให้เกิดผลเสีย ต่อตนเองอย่างยิ่ง

นอกจากนี้แล้ว การจะปฏิบัติตัวหลักสันโดษได้อย่างดี จะต้องมียุติธรรมสนับสนุนหรือ
ธรรมที่เกื้อกูลต่อความสันโดษ ดังต่อไปนี้

ข. ธรรมที่เกื้อกูลต่อความสันโดษ

โดยทั่วไปหลักธรรมของพระพุทธเจ้ามีความเกี่ยวเนื่องกัน พระอรธกถาจารย์ได้นำมา
เรียบเรียงจัดไว้เป็นหมวดหมู่ ทั้งที่เป็นพระสูตร ในบางครั้งทรงตรัสไว้เป็นคาถา การแสดงคาถา

^{๒๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๔๘๑.

^{๒๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า ๔๘๒.

^{๒๕} ปฐม บัญญัติ, หลักพระพุทธศาสนา, (เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์มจรกถาลานา, ๒๕๕๒), หน้า ๓๐๗-๓๐๘.

จะต้องทำความเข้าใจว่า คาถาเป็นเครื่องแสดงหรือเตือนใจในบางแง่มุม มักไม่มีความหมายสมบูรณ์ในครั้งเดียว เช่น ตรีสเป็นคาถาว่า ความสันโดษเป็นทรัพย์อันเยี่ยม การตรีสในคาถานี้ไม่บอกองค์ธรรมที่เกี่ยวข้อง แต่จะพบว่าในเวลาทีตรีสเป็นคำสอนยาวๆ เป็นร้อยแก้ว หลักธรรมเรื่องความสันโดษจะมีองค์ธรรมอื่นที่อธิบายเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงอยู่ด้วย ในที่นี้ธรรมที่ส่งเสริมต่อความสันโดษ คือ “ความเพียร” เป็นหลักธรรมที่เกี่ยวเนื่องและส่งเสริมกัน หากศึกษาจะพบว่าพระพุทธเจ้าตรีสเรื่องความสันโดษไว้ที่ไหน จะตรีสความเพียรไว้ที่นั่น คล้ายกับการตรีสเรื่องศรัทธาไว้ที่ไหน จะมีการกล่าวถึงปัญหาควบคู่ไว้เสมอ เป็นการเน้นย้ำในด้านจุดมุ่งหมายว่าศรัทธาต้องประกอบด้วยปัญหาเสมอ มิฉะนั้นจะกลายเป็นศรัทธาขาด หรือในบางที่อาจกลายเป็นความหลงใหลลงมลายไปเลยก็ได้ หลักธรรมเรื่องความสันโดษก็เช่นเดียวกัน มีความเพียรเป็นหลักธรรมที่เกี่ยวเนื่อง หากอธิบายโดยขาดซึ่งหลักความเพียร ทำให้ความหมายเกิดการเปลี่ยนแปลงไปถึงขั้นว่า ความสันโดษนั้นเป็นเป็นการปลีกตัวออกไปอยู่โดดเดี่ยวไม่เกี่ยวข้องกับใครๆ ความหมายที่ขยับขึ้นอย่างนั้นคลาดเคลื่อน เกิดจากการมองอย่างเพียงผิวเผินเท่านั้น จะเห็นได้ว่า จากที่กล่าวมานี้ คือ คุณลักษณะของหลักธรรมที่เกี่ยวเนื่องส่งเสริมกันและกัน มีความเกี่ยวเนื่องกันและที่สำคัญจะต้องนำมาอธิบายประกอบกัน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจในทางที่ถูกต้อง

๒.๑.๔ เรื่องที่ควรสันโดษและไม่ควรสันโดษ

อย่างไรก็ตาม ความสันโดษนั้นยังประกอบด้วยเรื่องที่ควรใช้หลักสันโดษและเรื่องที่ไม่ควรใช้หลักสันโดษ ดังต่อไปนี้

ก. เรื่องที่ควรสันโดษ

ความสันโดษเป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนบุคคลสองกลุ่ม คือ สันโดษที่สอนพระภิกษุ หมายถึง ความมักน้อยหรือความปรารถนาน้อย ความหมายมักน้อยดังกล่าวนี้พระพุทธเจ้าทรงมุ่งสั่งสอนพระภิกษุสงฆ์โดยเฉพาะ โดยทรงสอนให้เป็นผู้มักน้อยเรียบง่าย รู้จักประมาณ รู้จักพอใจปัจจัย ๔ ได้แก่ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัช ตามที่มีตามที่ได้และตามสมควร ไม่ปล่อยใจให้กระวนกระวายเพราะอำนาจของกิเลสตัณหา สันโดษตามความหมายนี้ค่อนข้างลึกซึ้งและมุ่งเฉพาะพระภิกษุสงฆ์ และสันโดษที่สอนบุคคลธรรมดา หมายถึง ความยินดีในสิ่งที่ตนมี ยินดีสิ่งที่ตนได้มาจากการทำงานตามกำลังความสามารถของตน และยินดีตามสมควรแก่ฐานะของตน ไม่คึดึ้นรันทะเยอทะยานแสวงหาสิ่งต่างๆ จนเกินกำลังความสามารถของตน หากสรุปโดยภาพรวมแล้วจะเห็นว่า สิ่งที่พระพุทธเจ้าประสงค์ให้พุทธศาสนิกชนมีสันโดษนั้น คือ เรื่องของการสันโดษในปัจจัย ๔ ที่มากเกินไปจนจำเป็นในการดำรงชีพ เป็นการสันโดษโดยใช้เกณฑ์การแบ่ง

ตามปัจจัย ๔ ที่มีความจำเป็นต่อชีวิตประจำวันของคนทุกคน คือ ๑) การสันโดษในเครื่องนุ่งห่ม ๒) การสันโดษในอาหาร ๓) การสันโดษในที่อยู่อาศัย และ ๔) การสันโดษในยารักษาโรค

สันโดษอีกประเภทหนึ่งที่ควรกล่าวถึง คือ สหสารสันโดษๆ หมายถึง การสันโดษโดยมีความพึงพอใจในสามี และภรรยาของตนเท่านั้น ในที่นี้สามารถนำมาปรับใช้ในกรณีบุคคลที่แต่งงานมีครอบครัวแล้ว ความสันโดษในข้อนี้เป็นเรื่องที่ควรสันโดษเป็นอย่างยิ่ง เมื่อสามีมีความพอใจว่าหญิงนี้เป็นภรรยาของตน หญิงนั้นย่อมได้รับความพอใจ และมอบความเป็นใหญ่ เกิดการให้เกียรติซึ่งกันและกัน เมื่อมีความเห็นอกเห็นใจกัน ย่อมเป็นการลดความบาดหมาง และการทะเลาะเบาะแว้งในครอบครัว แต่ในทางตรงกันข้าม คือ ต่างฝ่ายต่างไม่มีโทษในกันและกัน ความประพฤติกี่จะพึงปฏิบัติต่อกันย่อมเป็นไปในทางตรงข้ามที่กล่าวมาแล้ว เมื่อสถานการณ์ของแต่ละฝ่ายเป็นเช่นนี้ การเกลียดชัง ความหึงหวง การทะเลาะวิวาท ย่อมเกิดขึ้นได้ง่าย หากนำหลักสหสารสันโดษมาประพฤติกี่ปฏิบัติย่อมเป็นธรรมข้อหนึ่งที่จะช่วยให้การใช้ชีวิตคู่ สามารถดำรงอยู่ได้นาน ดังนั้น การสันโดษในคู่ครองของตน จึงเป็นเรื่องที่ควรสันโดษเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้ยังมีการสันโดษในอกุศลกรรมทั้งหลายด้วย ซึ่งเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่าควรจะสันโดษ อกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ แยกออกเป็นการกระทำทางกาย ๓ ทางวาจา ๔ และทางใจ ๓ ดังนี้

๑) อกุศลกรรมบถทางกายมี ๓ อย่าง คือ การฆ่าสัตว์ การถือเอาทรัพย์ที่เขามาได้ให้ และการประพฤติกี่ผิดในกามทั้งหลาย

๒) อกุศลกรรมบถทางวาจามี ๔ อย่าง คือ การพูดเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดวาจาหยาบคาย และการพูดเพื่อเจ้อ

๓) อกุศลกรรมบถทางใจมี ๓ อย่าง คือ มีความโลภมาก มีจิตพยาบาท และไม่มีความเห็นในทางที่ชอบ^{๒๖}

ข. เรื่องที่ไม่ควรสันโดษ

สิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงสอนให้บรรพชิตและคฤหัสถ์สันโดษ คือ ไม่ให้สันโดษในอกุศลกรรมทั้งหลาย^{๒๗} การกระทำที่ดีที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงสอนให้บุคคลสันโดษ เรียกว่า อกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ แยกออกเป็นการกระทำทางกาย ๓ ทางวาจา ๔ และทางใจ ๓ ดังนี้

^{๒๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), เรื่องที่คนไทยควรเข้าใจให้ถุก, (กรุงเทพมหานคร : มุลินธิพุทธธรรม, ๒๕๓๗), หน้า ๑๖- ๑๗.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘.

๑) กุศลกรรมบถทางกายมี ๓ อย่าง คือ เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์ เจตนางดเว้นจากการถือเอาทรัพย์ที่เขามีได้ให้ และเจตนางดเว้นจากการประพฤติดินในกามทั้งหลาย

๒) กุศลกรรมบถทางวาจามี ๔ อย่าง คือ เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ เจตนางดเว้นจากการพูดส่อเสียด เจตนางดเว้นจากวาจาหยาบคาย และเจตนางดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ

๓) กุศลกรรมบถทางใจมี ๓ อย่าง คือ ไม่มีความโลภมาก ไม่มีจิตพยาบาท และมีความเห็นในทางที่ชอบ

จะเห็นได้ว่า สิ่งที่เป็นความดีงามทั้งหลาย พระพุทธเจ้าไม่สอนให้สันโดษ ในทางตรงกันข้าม แต่สนับสนุนส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนประกอบกรรมดีให้มาก เพราะพระพุทธศาสนาได้รับการขนานนามว่า เป็นศาสนาแห่งกรรมวาท คือ การสอนว่าการกระทำย่อมมีผล ทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี ทำชั่วย่อมได้รับผลชั่ว นอกจากนี้ยังสอนให้บุคคลตั้งอยู่ในไม่ความประมาท โดยการสอนให้รู้จักสันโดษในเรื่องที่ควรสันโดษ และไม่ควรถังโดยสันโดษ และความไม่ย่อท้อต่อการบำเพ็ญเพียร กล่าวคือ การกระทำสิ่งใดก็ตาม โดยผ่านการกระทำทางกายสุจริต วาจาสุจริต มโนสุจริต แล้วต้องประกอบด้วยความเพียรด้วยการกระทำอย่างสม่ำเสมอ เพราะความเพียรเป็นทางที่จะนำไปสู่ฝั่ง คือ พระนิพพาน บุคคลจะล่วงทุกข์ได้ เพราะความเพียร ฉะนั้น การประกอบกุศลธรรมทั้งหลายต้องอาศัยความเพียร ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ท่านทั้งหลายจงเห็นความเกียจคร้านว่าเป็นภัย และเห็นการปรารภความเพียรว่าเป็นความปลอดภัย แล้วปรารภความเพียรเถิด”^{๒๘}

การทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องที่ควรสันโดษและไม่ควรถังโดยสันโดษเป็นสิ่งสำคัญ และมีอาจจะมองข้ามได้ ทั้งนี้เพราะความไม่มีสันโดษเป็นเป้าหมายแห่งความสันโดษ หมายความว่าเมื่อมนุษย์สันโดษในวัตถุที่ปรนเปรอตนเอง ย่อมมีเวลา แรงงาน และความคิดเหลือเพื่อการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม อันเป็นเรื่องของการประกอบกุศลกรรมได้ ตรงกันข้ามกับคนที่ไม่สันโดษในสิ่งต่างๆ คอยหวังแต่หาปัจจัยสี่มาบำบัดความต้องการของตนเอง เวลาทั้งหมดย่อมสิ้นเปลืองไปกับการแสวงหาความสุขส่วนตัว ทำให้เสียเวลาในการกระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง และสังคมรอบข้าง รวมทั้งหน้าที่การงานต่างๆ จะพลอยเสียหายตามไปด้วย

ในที่นี้จะยกตัวอย่างประกอบเพื่อให้ง่ายต่อความเข้าใจมากยิ่งขึ้นในประเด็นของเรื่องที่ควรสันโดษ และไม่ควรถังโดยสันโดษ เพราะการที่บุคคลจะสันโดษในเรื่องใดก็ตาม ควรเลือกใช้ให้เหมาะสมและถูกต้องกับเรื่องราวต่างๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง อาทิเช่น การสันโดษในหน้าที่การงาน ควรสันโดษอย่างไรจึงจะถูก ในที่นี้คือ ผู้ที่มีความสันโดษในหน้าที่การงาน ย่อมไม่เกียจคร้านในการทำงานหน้าที่ของตน ในทางตรงกันข้ามจะทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียร ตั้งใจ

^{๒๘} พ.อ.ป. (ไทย) ๒๔/๑/๖.

ทำงานอย่างรอบคอบ เมื่อเป็นเช่นนี้ งานนั้นย่อมสำเร็จลุล่วงลงได้ด้วยดี แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าหากนำหลักสันโดษไปใช้ในเรื่องที่ไม่ควรสันโดษ หรือนำไปใช้ผิดประเภท ผิดความหมาย สันโดษที่เป็นเครื่องส่งเสริมให้เกิดความขยันหมั่นเพียร จะกลายเป็นการสนับสนุนให้คนเกียจคร้านในหน้าที่การงานไปโดยปริยาย

๒.๑.๕ ประเภทและคุณค่าของสันโดษ

นอกจากนั้นแล้ว หลักสันโดษยังประกอบด้วยประเภทและคุณค่าที่เป็นประโยชน์ เกื้อกูลแก่การดำรงชีวิตที่พอเพียงของสังคมมนุษย์ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ก. ประเภทของความสันโดษ

๑. สันโดษในฐานะที่เป็นวินัยบัญญัติ สันโดษตามแนวพระวินัยปิฎก พระพุทธเจ้ามุ่งเน้นให้พระภิกษุมีความสันโดษในปัจจัย ๔ อย่าง เนื่องจากพระวินัย คือ กฎระเบียบและข้อบังคับอันดีงามที่พระภิกษุในพระพุทธศาสนาพึงปฏิบัติ^{๒๕} พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ภิกษุเกิดความสันโดษในปัจจัย ๔ เท่าที่มีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน กล่าวคือ

- ๑) สันโดษในเครื่องนุ่งห่ม
- ๒) สันโดษในอาหาร
- ๓) สันโดษในที่อยู่อาศัย
- ๔) สันโดษในยารักษาโรค^{๒๖}

ทั้งนี้สันโดษที่กล่าวมาทั้ง ๔ ข้อ เป็นไปเพื่อป้องกันความโลภ ความมักมากที่เกิดขึ้นในจิตใจ นอกจากนี้ยังช่วยให้ไม่ประมาทในชีวิตและการทำงานของตน ถ้าบรรพชิตขาดหลักสันโดษอาจเต็มไปด้วยความโลภ หรือความปรารถนาที่มากเกินไป เมื่อเป็นเช่นนั้น ย่อมพากันประพฤติกุศลทุจริตต่างๆ หวังลาภสักการะ สร้างความเดือดร้อนให้เกิดขึ้นในสังคม แต่ทั้งนี้เมื่อมีหลักสันโดษเป็นเครื่องคุ้มครองจิตใจอยู่ จะสามารถปฏิบัติหน้าที่ในฐานะบรรพชิตด้วยความเพียร สร้างความเจริญก้าวหน้าได้เป็นอย่างดี รวมทั้งยังเป็นการอุปการะในทางอื่นอีก เช่น ทำให้เกิดการประหยัดด้วย เป็นต้น

^{๒๕} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, *วินัยมุขเล่ม ๒*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๒), หน้า ๘.

^{๒๖} อจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๒๗/๒๐๗

สันโดษในพระวินัยปิฎกนี้จะเน้นเกี่ยวกับจิวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัช สำหรับพระสงฆ์ จากการศึกษาพบว่าพระพุทธเจ้าทรงได้บัญญัติพระวินัยเกี่ยวกับการใช้สอยปัจจัย ๔ ของพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา โดยเน้นให้มีความสันโดษ ที่พบในพระวินัยปิฎกดังนี้

๑) สันโดษในเครื่องนุ่งห่ม

- ห้ามเก็บจิวรเกินความพอดีไว้เกิน ๑๐ วัน^{๓๑}
- ห้ามขอจิวรต่อภคหัตถ์ผู้มีโชฎฐาติ มิใช่ปวารณา^{๓๒}
- ห้ามพูดให้ภคหัตถ์ซื้อจิวรที่ดีกว่าที่กำหนดถวายไว้เดิม^{๓๓}

๒) สันโดษในบิณฑบาต

- ห้ามเก็บบาตรเกิน ๑ ลูกไว้เกิน ๑๐ วัน^{๓๔}
- ห้ามรับบิณฑบาตเกิน ๓ บาตร เว้นไว้แต่การรับเพื่อแบ่งปันให้ภิกษุ^{๓๕}
- ห้ามรับโภชนาขณะนั้นอยู่^{๓๖}
- ห้ามฉันอาหารในเวลาวิกาล^{๓๗}
- ห้ามฉันอาหารที่รับประเคนไว้ค้างคืน^{๓๘}
- ห้ามรับนิมนต์ฉันหลายแห่ง^{๓๙}

๓) สันโดษในเสนาสนะ

- ห้ามสร้างกุฎิเกินกำหนดโดยไม่ขออนุญาตจากสงฆ์^{๔๐}
- ห้ามทำเตียงเกินประมาณที่กำหนดไว้^{๔๑}

๔) สันโดษในเภสัช

- ห้ามเก็บเภสัช ๕ สำหรับคนไข้ไว้เกิน ๗ วัน^{๔๒}

^{๓๑} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๖๒/๓

^{๓๒} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๑๖/๔๑

^{๓๓} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๒๓/๔๓

^{๓๔} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๐๑/๑๒๓

^{๓๕} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๓๒/๓๕๐

^{๓๖} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๔๓/๔๐๐

^{๓๗} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๔๘/๔๐๕

^{๓๘} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๕๓/๔๐๘

^{๓๙} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๕๔/๔๓๘

^{๔๐} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๔๘/๓๘๓

^{๔๑} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๒๒/๖๐๘

^{๔๒} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๒๒/๑๔๓

- ห้ามขอปัจจัย ๔ เกินที่เขาปวารณาไว้^{๔๓}

จากพระวินัยที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้นพบว่าเป็นข้อห้ามเกี่ยวกับปัจจัย ๔ ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ เมื่อครั้งสมัยพุทธกาล การบัญญัติพระวินัยข้างต้นเห็นได้ว่าเป็นไปเพื่อส่งเสริมให้ภิกษุมือองค์ธรรมในหลักที่ว่าด้วยสัน โดษ พระพุทธเจ้าทรงมีเหตุผลในการบัญญัติสิกขาบทแก่พระสงฆ์สาวก คือ

๑. เพื่อความเรียบร้อยคิงามแห่งสงฆ์ ซึ่งได้ทรงชี้แจงให้มองเห็นคุณ โทษแห่งความประพฤติต่างๆ ชัดเจนแล้ว จึงบัญญัติสิกขาบทขึ้นไว้โดยความเห็นชอบร่วมกัน

๒. เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์

๓. เพื่อการราบคนผู้ค้ำ ประพฤติธรรม

๔. เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลคิงาม

๕. เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน คือ เพื่อระวังปิดทางความเสื่อมเสีย ความทุกข์ ความเดือดร้อนที่จะมีในปัจจุบัน

๖. เพื่อบำบัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต คือ เพื่อแก้ไขมิให้เกิดความเสื่อมเสีย ความทุกข์ ความเดือดร้อน ที่จะมาในภายหน้า

๗. เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนผู้ยังไม่เลื่อมใส

๘. เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว

๙. เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม

๑๐. เพื่ออนุเคราะห์วินัย คือ ทำให้มีบทบัญญัติสำหรับใช้เป็นหลักเกณฑ์จัดระเบียบของหมู่สงฆ์สนับสนุนความมีวินัยให้หนักแน่นมั่นคงยิ่งขึ้น^{๔๔}

๒. สัน โดษในฐานะที่เป็นอริยวงศ์ ความสัน โดษเป็นพระธรรมข้อหนึ่ง ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงโปรด และทรงยกย่องสรรเสริญว่ามีคุณค่าเป็นอเนกประการยิ่งนัก ทรงใช้เป็นหลักทดสอบพระธรรมทั้งหลายว่า หากพระวินัยข้อใดตอนใดมิได้เป็นไปเพื่อความสัน โดษ พึงทราบได้ว่านั้นมีศีลธรรมวินัยในพระพุทธศาสนา^{๔๕} หลักสัน โดษจึงปรากฏอยู่ในองค์ธรรมต่างๆ มากมาย เช่นในหลักอริยวงศ์ ๔ พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า

๑. ภิกษุสัน โดษในจิวรตามมีตามได้

๒. ภิกษุสัน โดษในบิณฑบาตตามมีตามได้

^{๔๓} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๔๒/๑๖๓

^{๔๔} อจ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๓๑/๘๑

^{๔๕} บุศย์ ชันชวิทย์, ความสัน โดษ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมนิติ, ๒๕๓๘), หน้า ๑๕.

๓. ภิกษุสันโดษในเสนาสนะตามมีตามได้

๔. ภิกษุเป็นผู้ยินดีในภาวณาและปหาน

สันโดษนั้นมีความมุ่งหมายเพื่อเป็นเครื่องป้องกันความโลภ การเกิดขึ้นแห่งความมักมาก ความริษยา พระพุทธเจ้าทรงสอนเน้นเป็นพิเศษสำหรับพระสงฆ์ เพราะว่าพระสงฆ์มีหลักการเบื้องต้นว่าเป็นผู้ที่ชาวบ้านเลี้ยง จึงต้องทำตัวให้เลี้ยงง่าย อยู่ง่าย หมายความว่ามิมีวัตถุแต่พอเพียงและพอประมาณเท่าที่จำเป็นเท่านั้น ฉะนั้นสันโดษในอริยวงศ์ ๔ จะเน้นเกี่ยวกับจีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานะปัจจัยเภสัชสำหรับพระสงฆ์ อย่างไรก็ตาม พระพุทธเจ้ายังทรงมีบทบาทบัญญัติทางพระวินัยเกี่ยวกับปัจจัย ๔ เพื่อให้พระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนามีความสันโดษปรากฏพบในพระวินัยปิฎกอีกด้วย และในการปฏิบัติที่จัดเป็นอริยวงศ์ทั้ง ๔ ข้อนั้นพระภิกษุพึงปฏิบัติดังนี้

๑. สันโดษใน ๓ ข้างต้น (จีวร บิณฑบาต และเสนาสนะ) ตามมีตามได้

๒. มีปกติกล่าวสรรเสริญคุณของสันโดษใน ๓ ข้อนั้น (จีวร บิณฑบาต และเสนาสนะ)

๓. ไม่ประกอบอบเนสนา คือการแสวงหาที่ทุจริตทั้ง ๓ นั้น (จีวร บิณฑบาต และเสนาสนะ) ให้แสวงหาโดยทางชอบธรรม ไม่เกียจคร้าน

๔. เมื่อไม่ได้สิ่งที่ตนปรารถนาไม่เร่าร้อนทรมานทรมาย

๕. เมื่อได้ของที่ตนปรารถนามาใช้สอย ย่อมไม่คิด ฐูเท่าทัน เห็นโทษ มีปัญญาในสิ่งนั้นตามประโยชน์ ตามความหมายของสิ่งนั้น ดำรงตนเป็นอิสระ ไม่ตกเป็นทาสของสิ่งนั้น

๖. ไม่ถือเอาอาการที่ประพฤตินั้น ๔ ข้อนี้นี้เป็นเหตุยกตนข่มผู้อื่น

โดยสรุปว่า พระองค์ทรงเน้นให้ภิกษุเป็นผู้ที่ไม่เกียจคร้าน มีสติสัมปชัญญะอยู่ทุกเมื่อ ในข้อ ๔ ทรงสอนไม่ให้สันโดษในการประกอบกุศลกรรมทั้งหลาย และทรงสอนให้ทำความเพียรแสวงหาสิ่งที่ชอบด้วยธรรมวินัย ในจุฬินเทศท่านได้แสดงอริยวงศ์ของพระปัจเจกพุทธเจ้า คือเปลี่ยนข้อ ๔ เป็นสันโดษด้วยคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร เห็นได้ว่า สันโดษในอริยวงศ์ ๓ ข้อแรกนั้นเป็นการสันโดษในปัจจัย ๔ ส่วนข้อที่ ๔ ทรงสอนให้ทำความเพียร ซึ่งให้เห็นเป้าหมายความสัมพันธ์ระหว่างสันโดษกับความเพียรได้อย่างเด่นชัด คือสันโดษเป็นธรรมช่วงสงวนเวลา แรงงานและความคิดไว้ ถ้าภิกษุไม่สันโดษในจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คือ ไม่สันโดษในวัตถุบำรุงบำเรอความสุขจะทำให้เกิดผลเสีย คือ เวลาหมดไปกับเรื่องเหล่านี้ แรงงานหมดไปเพราะมัววุ่นวาย และมักคิดแต่หาสิ่งเหล่านั้นมาเสพบริโภค ไม่เป็นอันได้ทำความเพียร แต่เมื่อภิกษุสันโดษในปัจจัย ๔ ตามมีตามได้เวลาขอมเหลือสามารถนำความคิดและแรงงานมาใช้ในการทำภารกิจหน้าที่ของตน นอกจากนั้นจิตใจยังสงบ ไม่มีความกังวลในเรื่องของวัตถุ มุ่งไปทำหน้าที่ และสร้างสรรค์ความดีต่างๆ ได้อย่างเต็มที่ สันโดษจึงมาคู่กับความเพียร ความเพียรในการทำหน้าที่ของตน ความสันโดษสำหรับภิกษุในองค์ธรรมที่ว่าด้วยในอริยวงศ์ ๔ ให้ใช้กับปัจจัย ๔ ในการดำรงชีพ

๑. สันโดษในฐานะที่เป็นนาถกรรมธรรม สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราชแห่งวัดราชบพิธ เมื่อครั้งพระองค์ทรงสมณศักดิ์ ที่สมเด็จพระพุฒาจารย์ พระองค์ได้ทรงบรรยายเกี่ยวกับนาถกรรมธรรมข้อที่ ๗ ทางวิทยุกระจายเสียงตอนหนึ่งว่า

“มีเนื้อความตามสำนวนบาลี ในพระสูตรว่า ภิกษุทั้งหลายข้อที่ภิกษุเป็นผู้สันโดษด้วยเครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัยบริวารคือยาแก้ไข้ ตามมีตามได้ แม้อันใดธรรมเหล่านี้ทำที่ฟังอีกประการหนึ่ง คำว่า “สันโดษ” เป็น คำที่แปลเป็นไทยแล้ว มีความหมายว่ายินดี เฉพาะของตน โดยความหมายเป็นลักษณะว่า ยินดีของที่เป็นของตน ยินดีของที่ชอบธรรม ท่านสรรเสริญความสันโดษไว้มากว่า เป็นทรัพย์อย่างยิ่งก็มี เป็นมงคลอย่างเลิศก็มีว่า ธรรมอันใดที่ไม่เป็นไปเพื่อสันโดษพึงทราบ ว่า นั้นไม่ใช่ธรรมวินัยในพระพุทธศาสนา”^{๕๖}

นาถกรรมธรรม เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญในพระพุทธศาสนา ปรากฏหลักสันโดษเป็นข้อปฏิบัติที่ ๗ ปรากฏอยู่ในหลักพุทธธรรมนี้ “นาถกรรมธรรม” หมายถึง ธรรมกระทำให้เป็น ที่ฟัง^{๕๗} ถ้าบุคคลได้ประพฤติตนในหลักของสันโดษที่ปรากฏอยู่ในนาถกรรมธรรม ๑๐ ย่อมได้ชื่อว่าทำตนเองให้มีที่พึ่ง เป็นการพัฒนาตนเองให้เจริญขึ้น สันโดษที่ปรากฏอยู่ในนาถกรรมธรรมนั้น เป็นการสันโดษในด้านของปัจจัย ๔ พระพุทธศาสนามีเป้าหมายของความสันโดษ คือ มุ่งให้ทุกคนมีปัจจัยพอเพียงที่จะเป็นอยู่ เป็นการถือเอาคนเป็นหลัก มิใช่ตั้งเป้าหมายไว้ที่ความมั่งคั่งพร้อมบริบูรณ์ ซึ่งเป็นการถือเอาวัตถุเป็นหลัก การใช้ปัจจัยสี่ในทางพระพุทธศาสนามีจุดหมายเพื่อต้องการใช้เป็นพื้นฐานในการดำรงชีพเป็นขั้นตอนหนึ่งสำหรับใช้ก้าวต่อไปสู่จุดหมายที่สูงกว่าหรือเป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนาคุณภาพจิตใจให้สูงขึ้น เพื่อความมีชีวิตที่ดีงามยิ่งขึ้นไป คนบางคนมีความต้องการวัตถุเพียงพอเท่าที่มีอยู่ แล้วก็สามารถหันมุ่งเน้นด้านการพัฒนาจิต แต่บางคนยังไม่พร้อม ชีวิตยังคงขึ้นอยู่กับวัตถุมากกว่า เพื่อเป็นการไม่เบียดเบียนผู้อื่น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำหลักสันโดษมาปรับใช้

คำว่า “สันโดษ” นี้ มิใช่มีความหมายเพียงการใช้แรงงานให้เกิดผลผลิตแล้วได้รับปัจจัยเครื่องอาศัยโดยชอบธรรมเท่านั้น แต่สันโดษในนาถกรรมธรรมยังหมายถึง การทำหน้าที่ความประพฤติ หรือการดำรงตนอย่างถูกต้องอย่างใดอย่างหนึ่งที่ทำให้เป็นอยู่อย่างสมควรแก่การได้รับปัจจัยบำรุงเลี้ยงชีพด้วย เช่น การที่พระภิกษುದำรงตนอยู่ในสมณธรรม แล้วได้รับปัจจัยสี่ที่ชาวบ้านถวาย หรือการที่ลูกประพฤติตนเป็นลูกที่ดีสมควรแก่การเลี้ยงดูของพ่อแม่ เป็นต้น ว่าโดยธรรมแล้ว

^{๕๖} บุศย์ ชันชวิทย์, ความสันโดษ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมนิติ, ๒๕๓๘), หน้า ๓๐๕.

^{๕๗} อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๑/๑๕-๒๑

สันโดษในนาถกรรมธรรม เมื่อนำมาใช้สำหรับบุคคลทั่วไป คือการใช้แรงงานในหน้าที่ เพื่อให้ได้ผลตอบแทนเป็นปัจจัยสี่เพื่อเป็นเครื่องยังชีพ แต่สำหรับสมณะนั้น ความสันโดษ ไม่ได้เป็นไปเพื่อผลตอบแทน ทางด้านปัจจัย แต่เป็นไปเพื่อธรรมคือผดุงธรรมในโลก และชักนำจิตใจของตนให้ผ่องใสเป็นไปในทางที่สูงขึ้น ด้วยการที่ตระหนักคนทำในสิ่งที่ดีงาม ในที่นี้คือการแนะนำสั่งสอน และแสดงธรรมที่ควรกระทำให้มากที่สุด เพื่อประโยชน์สุขสำหรับพุทธศาสนิกชน โดยนัยนี้ถือหลักการกินให้น้อยที่สุด ประกอบกุศลธรรมให้มาก จึงได้ชื่อว่าความสันโดษของสมณะ เพื่อพัฒนาตนเองให้สูงขึ้น

๔. สันโดษในฐานะที่เป็นกถาวัตถุ เรื่องความสันโดษนี้ เป็นหลักธรรมอีกข้อหนึ่ง ที่ปรากฏในกถาวัตถุ ๑๐ ประการ พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนภิกษุทั้งหลาย ซึ่งประชุมสนทนากัน เกี่ยวกับเรื่องเครื่องนุ่งห่ม กถาวัตถุ คือ เรื่องที่ภิกษุควรมานาสนทนาในหมู่คณะ เป็นเรื่องที่ควรพูดคุย เพื่อให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น สันโดษจึงเป็นอีกหนึ่งในหลักธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ในที่นี้ด้วย กถาวัตถุ ๑๐ ประการ ข้อที่ ๒ คือ สันตุฎฐิกา (ความสันโดษ)^{๔๔}

หลักสันโดษที่ปรากฏในกถาวัตถุ ๑๐ นี้ มักมีผู้ที่เข้าใจผิดว่า มัคน้อยและสันโดษ คือ ธรรมที่คล้ายกัน อันเนื่องมาจากว่ามีแหล่งที่มาเดียวกัน แต่ในความเป็นจริงแล้ว อธิปัตถกถา นั้น แปลว่า ความปรารถนา หรือ ความมัคน้อย หลักธรรมนี้มักมากลุ่มกับสันโดษเสมอ แต่ไม่ใช่เป็นอย่างเดียวกับสันโดษ เพียงแต่มีลักษณะคล้ายกัน แต่ใช้ไม่เหมือนกัน ความมัคน้อยนั้นจะใช้กับบรรพชิตมากกว่าคฤหัสถ์ สันโดษใช้ได้ทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต^{๔๕} อย่างไรก็ตาม สันโดษในกถาวัตถุ ๑๐ หมายถึง ความยินดี ความพอใจในปัจจัย ๔ คือ ฝ้านุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรคตามมีตามได้ เป็นความยินดีในของของตน ซึ่งตรงกันข้ามกับความมัคน้อย อธิปัตถกถา ได้ ๒ อย่างคือ ประการแรก คือ ความต้องการเฉพาะสิ่งที่ต้องบริโภคใช้สอยจริงๆ เท่านั้น ไม่ต้องการมากไปกว่านั้น ประการที่สอง คือ ไม่อวดตัวด้วยหวังเด่นหรือแม้จะทำความดี แต่ไม่ปรารถนาแสดงตัวเข้าทำนองคำว่า “ปิดทองหลังพระ” คนที่มีลักษณะสันโดษ ย่อมไม่มัคน้อยในปัจจัย ๔ ส่วนหลักธรรมที่มีส่วนคล้ายกับสันโดษในกถาวัตถุ ๑๐ บุคคล คือ อธิปัตถกถา (มัคน้อย) ในอรรถกถาอังคุตตรนิกาย ท่านได้จำแนกบุคคลที่มีความปรารถนาน้อยแบ่งออกเป็น ๔ จำพวก คือ ๑) มัคน้อยในปัจจัย (ปัจจัยปัจจุ

^{๔๔} อ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๖๕/๑๕๒

^{๔๕} พระมหาจรัญ วิจารณเมธี, “การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาเรื่องสันโดษในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๖๕.

โณ) ๒) มักน้อยในชุดงค์ (ชุดงค์ปฎิบัติ) ๓) มักน้อยในปริยัติ (ปริยัติคือปฎิบัติ) และ ๔) มักน้อยในธรรมที่ตนบรรลู่ (อริยมรรคปฎิบัติ)^{๕๐}

สันโดษกับหลักธรรมบางข้อ หากไม่พิจารณาให้ดีเสียก่อน อาจจะมีใจผิดได้ง่ายว่าสันโดษไม่สามารถสอดคล้องกับหลักธรรมเหล่านั้น เช่น สันโดษน่าจะใกล้เคียงกับมัชฌิมา (ความตระหนี่) และเป็นปฏิปักษ์กับทาน (การให้) หรือจาคะ (การบริจาค) เพราะเหตุที่สันโดษคือไม่โลภอยากได้ของของผู้อื่น และปรารถนาเกินไป จึงไม่ใช่ผู้ตระหนี่ ทาน หรือจาคะ ในพระสูตรต้นตอปัญหาจะพบว่า หลักธรรมที่มักจะมาควบคู่กับสันโดษเสมอ คือ อัปปิณฑา แปลว่า ความปรารถนาหรือมักน้อย สันโดษกับมักน้อยไม่ใช่อย่างเดียวกัน แต่เป็นหลักธรรมข้อหนึ่งที่มาจากแหล่งเดียวกันนั่นคือ มาจากกถาวัตถุ ๑๐ ประการ^{๕๑}

สันโดษและมักน้อยจะมีความหมายที่แตกต่างกัน ในที่นี้ขอยกตัวอย่างประกอบ สันโดษ คือ ได้มาในทางที่สุจริตเท่าไร พอใจแค่นั้น อย่างเช่นพ่อแม่จะให้เงินลูก ๑,๐๐๐ บาท ลูกก็รับ ๑,๐๐๐ บาท ให้ ๒,๐๐๐ บาท ลูกก็รับ ๒,๐๐๐ บาท ให้ ๓,๐๐๐ บาท ลูกก็รับ ๓,๐๐๐ บาท เท่าที่พ่อแม่ให้อย่างนี้เรียกว่าสันโดษ แต่ถ้ามักน้อยจะเป็นไปในทางที่ตรงกันข้าม กล่าวคือ พ่อแม่ให้เงิน ๓,๐๐๐ บาท ลูกเห็นว่ามากเกินไป ไม่รู้จะเอาไปทำอะไร ขอรับแค่ ๑,๕๐๐ บาท พิจารณาเห็นว่าพอแล้ว สำหรับการใช้จ่ายอย่างนี้เรียกว่า เป็นคนไม่มักมาก คือมักน้อยนั่นเอง^{๕๒}

สันโดษที่ปรากฏในกถาวัตถุ จึงเป็นหลักธรรมที่เป็นไปเพื่อเกื้อหนุนในองค์ธรรมใหญ่ หลักการปฏิบัติเรื่องสันโดษในทางที่ถูกต้อง คือ การเน้นให้บุคคลเอาเวลาและแรงงานมาอุทิศให้แก่ความเพียรพยายามทำกิจหน้าที่ และทำในสิ่งที่ดีงามให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์จึงได้กล่าวหลักสันโดษไว้ เพื่อไม่ให้บุคคลแสวงหาสิ่งบำรุงบำเรอร่างกายและจิตใจในทางทุจริต ไม่ถูกต้องมากจนเกินไป ในทางตรงกันข้าม หากใช้ในทางที่ถูกต้องย่อมก่อให้เกิดประโยชน์สามารถสนับสนุนส่งเสริมให้เข้าสู่เป้าหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนาได้

ข. คุณค่าของความสันโดษ

จากการกล่าวถึงนิยามความหมายของสันโดษ และจากการมองสิ่งที่เป็นปฏิปักษ์ตรงข้ามกับความสันโดษและธรรมที่เกื้อหนุนสันโดษแล้ว ทำให้มองเห็นถึงลักษณะคุณค่าของคนที่มีสันโดษ ดังต่อไปนี้

^{๕๐} อ.อ. (ไทย) ๑/๖๓/๖๘

^{๕๑} อ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๖๕/๑๕๒

^{๕๒} วศิน อินทสระ, ความสุขที่หาได้ง่าย, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เรือนธรรม, ๒๕๔๕), หน้า

๑) คนสันโดษ เป็นคนที่ทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยความขยันหมั่นเพียร และด้วยสติปัญญาเท่าที่เหมาะสมกับภาวะของตน และโดยชอบธรรม

๒) คนสันโดษ จะไม่อยากได้ของของคนอื่นหรือของที่ไม่ชอบธรรม ไม่ทุจริตเพราะปากท้องหรือเพราะผลประโยชน์ส่วนตัว

๓) เมื่อหามาได้ก็ใช้สอยของที่ได้มาด้วยความจำเป็น และด้วยสติปัญญา ไม่กลายเป็นทาสของสิ่งเหล่านั้น

๔) เมื่อไม่ได้ เมื่อสุควิสัยไม่สำเร็จตามต้องการ ก็ไม่เดือดร้อนกระวนกระวาย ไม่ยอมให้ความผิดหวังครอบงำ ยังคงปฏิบัติหน้าที่ของตนไปได้

๕) ไม่ถือเอาสิ่งที่ตนหามาได้ คือ สมบัติของตนหรือความสำเร็จของตนมาเป็นเหตุยกตนข่มผู้อื่น

๖) หากความสุขได้จากสิ่งที่เป็นของตนหรือเป็นสิทธิของตน สามารถดำรงชีวิตที่มีความสุขในทุกฐานะที่ตนเข้าถึงในขณะนั้นๆ

๗) มีความภูมิใจในผลสำเร็จที่เกิดจากกำลังของตน มีความอดทน สามารถคอยผลสำเร็จที่จะพึงเกิดขึ้นจากการกระทำของตน

๘) มีความรักและภักดีในหน้าที่การงานของตน มุ่งปฏิบัติเพื่อความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน

๒.๑.๖ ประโยชน์ของความสันโดษ

การศึกษาทำความเข้าใจและปฏิบัติตามแนวทางสันโดษที่ถูกต้อง ย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งผู้ที่น้อมนำมาปฏิบัติ และสังคมส่วนรวม ดังนี้

๑. ประโยชน์ทางด้านจริยธรรม ความสันโดษเป็นหลักธรรมข้อหนึ่ง ที่กล่าวได้ว่า มีคุณประโยชน์ต่อผู้ที่น้อมนำมาประพฤติปฏิบัติ นอกจากนี้ยังทำให้บุคคลเจริญทั้งในด้านการดำรงชีวิต และหน้าที่การงาน เนื่องจากว่าคนที่มีความสุขได้ต้องมีความพอ คนทั่วไปเป็นอันมากคิดว่าต้องมีวัตถุเพื่อใช้ในการอุปโภค บริโภคเท่านั้นเท่านั้นจึงจะพอ จึงจะมีความสุข ครั้นได้ตามที่คิดครั้งแรก ความพอใจหาได้หยุดอยู่แค่นั้นไม่ ความต้องการกับเพิ่มทวีมากยิ่งขึ้น ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมาในสังคมมากมาย อาทิเช่น ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาการฆาตกรรม การปล้นชิงทรัพย์ เป็นต้น ทั้งนี้เป็นผลพวงอันเนื่องมาจากบุคคลในสังคมขาดความสันโดษในการดำเนินชีวิตสันโดษเป็นองค์ธรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ทางด้านจริยธรรมได้ เพราะทำให้คนในสังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ปราศจากความริษยา เารัดเอาเปรียบกัน สังคมที่เต็มไปด้วยคุณธรรมและศีลธรรมอันดีงาม สังคมนั้นย่อมสงบสุข ในทางตรงกันข้าม ยกตัวอย่างแม้ว่าบุคคล จะเป็นมหา

เศรษฐกิจมีทรัพย์สินมากมายมหาศาล ก็ยังก่อให้เกิดความทุกข์ได้ เพราะความไม่รู้จักพอ ประกอบกับการขาดหลักสันโดษเพื่อมาใช้ในการดำเนินชีวิต เมื่อเป็นเช่นนี้บุคคลก็ยังอยู่ในลักษณะที่วิ่งไล่ความสุขไปเรื่อยๆ เพราะเลื่อนความพอใจของตนออกไปอยู่เสมอ ประโยชน์ของสันโดษทางด้านจริยธรรมในแง่นี้คือทำให้เป็นผู้รู้จักพอนั่นเอง นอกจากนี้เมื่อบุคคลมีความพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ ในสิ่งที่ตนหามาได้ด้วยความสุจริต บุคคลนั้นย่อมมีความยินดี ความพอใจ ก่อให้เกิดเป็นแรงพลังผลักดันให้มีเวลา และมีความคิดสร้างสรรค์ในสิ่งต่างๆ เพื่อสร้างความดีงามขึ้นในสังคม พระพุทธเจ้าทรงได้ดำรัสเกี่ยวกับความเพียรที่ควบคู่กับหลักสันโดษไว้ว่า “เมื่อความเพียรเป็นเหตุปรารถนามีอยู่ มนุษย์ทั้งหลายมีความปรารถนาความเพียรเป็นเครื่องก้าวออก ความเพียรเป็นเครื่องก้าวไปข้างหน้า ความเพียรเป็นกำลัง ความเพียรเป็นเครื่องทรงไว้ ความพยายามมีอยู่ บุคคลผู้มีความพยายามย่อมปรากฏความสำเร็จ”^{๕๓} สันโดษที่ใช้ควบคู่กับความเพียร ย่อมส่งเสริมให้เกิดการพัฒนา เพราะความสันโดษเป็นแรงผลักดันไม่ให้ทอดยถ้อยต่อสิ่งใดง่ายๆ ก่อให้เกิดการปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มความรู้ความสามารถ และเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเองยิ่งขึ้น

๒. ประโยชน์ต่อสังคม หลักสันโดษในพระพุทธศาสนา เมื่อศึกษาให้เข้าใจอย่างถ่องแท้แล้ว จะพบว่าพระพุทธเจ้าทรงตรัสหลักสันโดษไว้ เพื่อแก้ปัญหาตามธรรมชาติของมนุษย์ที่มีความโลภ ความโกรธ ความหลง รักสุข เกลียดทุกข์เป็นธรรมดา โดยหลักสันโดษจะบรรเทาความโลภของมนุษย์ให้ลดลง ทำให้มนุษย์มีความทุกข์น้อยลง มีความสุขมากขึ้น มนุษย์จำเป็นต้องอยู่ร่วมกันเป็นสังคม ชุมชน เพื่อประโยชน์ในการพึ่งพาอาศัย ดังนั้น การนำหลักสันโดษมาใช้อย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม โดยเริ่มต้นที่ธรรมชาติในตัวของมนุษย์เองเป็นอันดับแรก จากนั้นจะเกิดการขยายวงกว้างออกไปสู่สังคมและประเทศชาติต่อไปตามลำดับ เช่น ประพฤติตนไม่ให้โลภอยากได้ของผู้อื่น มีความเพียรพยายามในหน้าที่การงานของตน การเริ่มต้นนำหลักสันโดษมาประพฤตินในระดับการดำเนินชีวิต พระพุทธศาสนาถือว่าสังคมประกอบด้วยมนุษย์ที่มีพัฒนาการทางจิต และปัญญาในระดับต่างๆ กัน นอกจากนั้นยังมีสังคมย่อยหรือชุมชนต่างๆ ซ่อนอยู่ภายใน เช่น มีสังคมคฤหัสถ์กับสังคมสงฆ์ เป็นต้น ชีวิตในสังคมคฤหัสถ์เน้นความสัมพันธ์ทางสังคมและการหาเลี้ยงชีพ ส่วนชีวิตในสังคมสงฆ์เน้นด้านการพัฒนาจิต ประโยชน์ของหลักสันโดษกับสังคมนั้นสามารถเกิดขึ้นได้ทั้งในสังคมของบรรพชิตและคฤหัสถ์ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานะและบทบาทของตน ในสังคมคฤหัสถ์นั้น ประโยชน์ของหลักสันโดษเกิดและเพิ่มขึ้นได้ ตัวอย่างเช่น เป็นหัวหน้าแผนกอยากให้มีอำนาจหน้าที่พอใจในตำแหน่งของตนและตั้งใจทำในตำแหน่งนั้นให้ดีที่สุด ความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานย่อมเกิดขึ้นเองตามผลของการ

^{๕๓} อัง.มก.ก. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๘๒

กระทำ การพัฒนาสังคมจึงจำเป็นต้องมีทั้งสันโดษและความเพียร เพราะความเพียรพยายามที่ไม่มีสันโดษ ย่อมนำไปสู่ทางที่ผิดได้ง่าย เหมือนล้อรถที่ไม่มีเบรก ย่อมวิ่งเลยขีดที่ต้องการไป^{๔๔}

กล่าวอีกในแง่หนึ่งนั้น สันโดษไม่เป็นอุปสรรคแก่การพัฒนา ที่กล่าวว่าสันโดษสามารถพัฒนาสังคมได้นั้น เริ่มจากการพัฒนาสถาบันครอบครัวเป็นอันดับแรก ซึ่งเป็นสถาบันที่สำคัญมากที่สุดในสังคม ในครอบครัวประกอบด้วยพ่อแม่และลูก เมื่อสมาชิกในครอบครัวซึ่งเป็นหน่วยย่อยที่สุดในสังคมมีความสันโดษ คือพอใจในสิ่งที่ตนมีตนได้ และพอใจในสิ่งที่สมควรแก่ตน จะทำให้ครอบครัวนั้นรู้จักหน้าที่ของตน และปฏิบัติตามหน้าที่ของตนที่พึงกระทำได้อย่างถูกต้องเหมาะสมการปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าเรื่องทศ ๖^{๔๕} เป็นหลักธรรมหนึ่ง ซึ่งมีความเชื่อมโยงสอดคล้องกับหลักสันโดษ ให้คนปฏิบัติตามหน้าที่ เช่น กล่าวถึงหน้าที่ของสามีและภรรยาที่พึงปฏิบัติต่อกัน เป็นการแสดงให้เห็นถึงความยินดีความพอใจในภรรยาของตน เรียกว่า สพรสันโดษ

หน้าที่ของบุคคลต่างๆ ที่ต้องเกี่ยวพันทางสังคม เปรียบเหมือนทศที่อยู่รอบตัว การปฏิบัติหน้าที่ของตนตามหลักทศ ๖ นั้นเป็นการแสดงถึงทุกคนในสังคม ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะใด บทบาทใดก็ตามหากเป็นผู้ที่มีความสันโดษ คือ ยินดีพอใจ ในการทำหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด จากสถาบันครอบครัวที่นำหลักสันโดษมาใช้ เป็นสถาบันที่เล็กที่สุด ย่อมขยายวงกว้างออกไปสู่สถาบันสังคม และประเทศชาติตามลำดับ นั่นคือเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตขั้นพื้นฐานของแต่ละคนให้ดียิ่งขึ้น ตรงกันข้ามหากบุคคลในสังคมไม่ยินดีพอใจ ไม่สันโดษในการทำหน้าที่ของบิดามารดาหรือบุตรธิดาก็ตาม จะก่อให้เกิดความไม่สงบขึ้นในครอบครัว ปัญหาที่เกิดจากสถาบันครอบครัวอันเนื่องมาจากการขาดหลักความสันโดษมาประยุกต์ใช้ ย่อมก่อให้เกิดปัญหาตามมาเป็นลูกโซ่ สู่สถาบันสังคมต่อไป

ปัญหาทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองนั้น เริ่มแรกทีเดียวเกิดจากบุคคลในครอบครัวไม่สันโดษคือไม่ยินดีพอใจในหน้าที่ของตน ไม่ปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ครบถ้วน ทำให้เกิดผลกระทบต่างๆ ตามมา เช่น ปัญหาเด็กหนีเรียน ปัญหาเด็กติดยาเสพติด ปัญหาการทำแท้ง กระแสวัฒนธรรมในสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลงไปถูกครอบงำจากวัฒนธรรมต่างชาติ ปัญหาเหล่านี้ ล้วนมีสาเหตุมาจากบุคคลในสังคม บุคคลจึงควรเป็นผู้สันโดษในหน้าที่ของตน ทำหน้าที่ของตนให้ดีที่สุดเพื่อช่วยลดปัญหาที่จะเกิดขึ้นกับสังคมและประเทศชาติ สันโดษจึงเป็นหลักธรรมที่

^{๔๔} อุบลรัตน์ ขุนทอง, “ศึกษาเปรียบเทียบหลักสันโดษกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง”, วิทยานิพนธ์
ศาสน ศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๕๗.

^{๔๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๔๔/๒๐๐.

เปรียบเสมือนกับเบรกของรถยนต์ ที่ใช้ในการห้ามล้อรถให้หยุดฉับใจ สันโดษก็เป็นการห้ามล้อ
 ตัณหาของมนุษย์ปุถุชนชั้นนั้น และในธรรมเรื่องสันโดษนี้เองช่วยประทับประคองชีวิตมนุษย์ให้
 ดำรงอยู่ได้ด้วยความปลอดภัย

๒.๑.๗ โทษที่เกิดจากการขาดความสันโดษ

สันโดษเป็นธรรมข้อหนึ่งที่มีปรากฏในพระวินัยปิฎกหลายแห่ง เริ่มตั้งแต่ทรงบัญญัติ
 ปฐมปาราชิกแก่พระสุทินน์ ทรงตรัสโทษแห่งความเป็นคนเลียงยาก ความเป็นคนบารุงยาก ความ
 เป็นคนมักมาก ความเป็นคนไม่สันโดษ ความคลุกคลี ความเกียจคร้าน ตรัสคุณแห่งความเป็นคน
 เลียงง่าย ความเป็นคนบารุงง่าย ความ มักน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลา ความกำจัด อาการที่น่า
 เลื่อมใส การไม่สะสม การปรารถนาเพียง^{๕๖}

แท้ที่จริง หลักสันโดษนี้มีทั้งด้านสนับสนุนและด้านคัดค้าน ในด้านสนับสนุน คือ
 ส่งเสริมให้มีการปฏิบัติกัน ด้านคัดค้าน คือ ไม่ส่งเสริมให้มีการปฏิบัติ เพราะเห็นว่าเป็นเครื่อง
 ขัดขวางความเจริญก้าวหน้า^{๕๗} ธรรมข้อนี้ปรากฏพบอยู่ในพระสูตรทั้งหลาย ซึ่งพระพุทธเจ้าทรง
 แสดงแก่ภิกษุให้เป็นผู้ยินดีตามมีตามได้ในปัจจุ ๔ อย่าง จึงเกิดการถกเถียงกันว่า ถ้าเช่นนั้น
 สันโดษก็เป็นธรรมสำหรับพระภิกษุหรือบรรพชิตผู้บวชเท่านั้น ไม่ใช่หลักธรรมสำหรับคฤหัสถ์ แต่
 แท้ที่จริง หลักธรรมนี้ใช้ได้ทั่วไปทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์^{๕๘}

สันโดษนั้นเป็นหลักธรรมที่นำมาใช้ได้ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ นั้นย่อมแสดงให้เห็น
 ถึงประโยชน์ของหลักธรรมนี้ คุณค่าของสันโดษนั้นมีมาก เพราะสันโดษทำให้เกิดความสุขในชีวิต
 กล่าวคือเป็นสิ่งที่เปี่ยมมงคล ในทางตรงกันข้ามหากปัจเจกบุคคล และสังคมใดก็ตามที่ขาดหลัก
 สันโดษนำไปใช้ในการพัฒนาตนเอง สังคม และประเทศชาติ ย่อมก่อให้เกิดผลเสียตามมาหลาย
 ประการ ในที่นี้สามารถกล่าวถึงโทษของการขาดหลักสันโดษได้ดังนี้

๑. โทษที่เกิดขึ้นกับปัจเจกบุคคล หากบุคคลขาดซึ่งหลักสันโดษในการนำมา
 ประยุกต์ใช้ ในชีวิตประจำวัน ย่อมก่อให้เกิดผลเสียหลายประการ ผลเสียในที่นี้คือโทษที่จะส่งผล
 ต่อตนเอง ทั้งในด้านหน้าที่การงาน การดำเนินชีวิตจะได้รับผลกระทบต่อเนื่องเป็นลูกโซ่ โดยมี
 รากฐานมาจากตัณหา คือ ความฟุ้งเฟ้อ และความไม่รู้จักพอ เป็นต้น ทั้งนี้เพราะพื้นฐานของมนุษย์

^{๕๖} วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๒๐/๒๖.

^{๕๗} สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน), *ศีลสันโดษ*, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.พ., ๒๕๒๐),
 หน้า ๒๓.

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕.

บุญชน ย่อมมีความต้องการในปัจจัย ๔ จึงพากันเพียรพยายามที่จะสร้างสรรค์ให้ตนเป็นผู้มั่งมีเงินทอง มียศศักดิ์ มีคนนิยมนยกย่องสรรเสริญ มีความเจริญก้าวหน้า^{๔๕} ความต้องการมูลฐานข้างต้นที่ได้กล่าวมานี้ เป็นสาเหตุนำไปให้บุคคลประพฤติตนไปในทางที่เสื่อมเสีย ขอมกระทำความชั่วเพียงเพื่อต้องการวัตถุมาสนองความต้องการทางด้านปัจจัย ๔ ที่มากเกินไปจนความจำเป็นต่อชีวิต จึงก่อให้เกิดเป็นสังคมนิยมขึ้นในยุคปัจจุบันอันเนื่องมาจากภายในจิตใจของมนุษย์ไม่เคยเต็ม เพราะการเสพบริภคินั้นตั้งอยู่บนรากฐานของศรัทธา ความสันโดษจึงเป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญยิ่งกับสังคมยุคปัจจุบัน เพราะหากคนในสังคมไม่ว่าจะประกอบอาชีพใด ฐานะใดก็ตาม หากขาดหลักสันโดษย่อมเกิดโทษกับตนเอง ทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์ในยุคปัจจุบัน คนมีความโลภ มักรมาก ในด้านวัตถุสิ่งของ เช่น อาชีพนักการเมืองเกิดความละโมภโลภมากทำการทุจริต คดโกงเงินงบประมาณของแผ่นดิน ผลสุดท้ายของความไม่รู้จักสันโดษจากสถานการณ์ข้างต้น คือ การถูกจำคุกและได้รับโทษทางกฎหมาย (โทษทางตรง) ส่วนทางอ้อมนั้น คือ วงศ์ตระกูลเสื่อมเสียชื่อเสียง แม้ในสมัยพุทธกาลก็มีเหตุการณ์ที่ชี้ให้เห็นถึงโทษของการขาดความสันโดษที่เกิดขึ้นกับปัจเจกบุคคลเช่นเดียวกัน

๒. โทษที่เกิดขึ้นกับสังคม มนุษย์จำเป็นต้องอยู่ร่วมกันเป็นสังคม มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การอยู่ร่วมกันย่อมก่อให้เกิดปัญหาขึ้นได้ ประเทศไทยมีวัดกว่า ๒๕,๐๐๐ วัด พระกว่า ๓๐๐,๐๐๐ รูป แต่สังคมไทยกลับมีปัญหาเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ถึงขั้นวิกฤติ^{๖๐} ทั้งนี้เป็นผลมาจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาจึงถูกมองว่าเป็นเรื่องล้าสมัย ทำให้เกิดปัญหาทางด้านจริยธรรมขึ้นในสังคมมากมาย ปรากฏเป็นข่าวตามหน้าหนังสือพิมพ์ สื่อโทรทัศน์เป็นประจำแทบทุกวัน เช่น ปัญหาการคอร์ปชั่น ตั้งแต่ระดับจุลภาคจนถึงมหภาค จากเหตุการณ์นี้เป็นการสะท้อนให้เห็นว่าสังคมมีความตกต่ำทางด้านคุณธรรมและศีลธรรม อันเนื่องมาจากว่าผู้คนในสังคมได้นำหลักธรรมในศาสนามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันลดน้อยลง

ฉะนั้นโทษของการขาดหลักสันโดษในสังคมประการหนึ่งที่ได้ชี้ให้เห็นในยุคปัจจุบันคือ ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ปัญหาทางการเมือง เมื่อขาดหลักสันโดษย่อมส่งผลต่อสังคมโดยรวม ในที่นี้จะกล่าวถึงโทษของการขาดหลักสันโดษ ที่ส่งผลกระทบก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ในสังคมไทย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ในสภาวะการณ์ปัจจุบัน ประเทศไทยกำลังประสบกับวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ อันมีสาเหตุสำคัญเช่น การเปิดเสรีทางการค้า การเปิดเสรีทางการเงิน มี

^{๔๕} บุญชัย ชันชวิทย์, ความสันโดษ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมนิธิ, ๒๕๓๘), หน้า ๓๐๒.

^{๖๐} ประเวศ วะสี, ทางรอด, (กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทยาการพิมพ์, ๒๕๒๖), หน้า ๑.

การกู้เงินจากต่างประเทศเข้ามาเป็นจำนวนมาก ทำให้ประเทศไทยมีภาระหนี้สินต่างชาติเพิ่มสูงขึ้น^{๖๐} รวมทั้งมีการใช้จ่ายเงินเกินตัวอย่างสุรุ่ยสุร่าย ทั้งภาครัฐบาล และภาคเอกชน ในภาครัฐบาล มีการใช้จ่ายและลงทุนในโครงการที่ไม่จำเป็น ในภาคเอกชนประชาชนตกเป็นทาสของวัตถุนิยม และบริโภคนิยม มีค่านิยมในการใช้ของต่างประเทศที่มียี่ห้อและราคาแพง^{๖๑}

ปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น ส่งผลกระทบต่อคนในสังคมตั้งแต่ระดับรากหญ้า และดูเหมือนว่าจะส่งผลกระทบต่อระดับประเทศ ซึ่งให้เห็นว่าการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจของประเทศเป็นไปในแนวทางที่ขาดหลักธรรมเรื่องความสันโดษ โดยลืมมองไปว่าบริบทของสังคมไทยนั้น ในแง่เศรษฐกิจ สังคมไทยในอดีตเป็นสังคมเกษตรกรรม^{๖๒} ไม่มีความแตกต่างกันมากนักระหว่างคนรวยกับคนจน คนรวยมีเงินมากก็จะเอื้อเพื่อต่อคนจน อย่างเช่น เจ้าของที่ดินซึ่งคนทำนาต้องเช่าที่นาทำกิน ปีไหนได้ผลผลิตดีก็ให้เจ้าของที่ดินมาก ได้น้อยก็ให้น้อยหรือปีไหนที่มันแล้งมาก เกิดอุทกภัย เจ้าของที่ดินก็คอยเอื้อเพื่อไม่คิดค่าเช่า เป็นต้น และการค้าขายก็ใช้ระบบแลกเปลี่ยนผลผลิตโดยไม่ใช้เงินตราดังกล่าว ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมไทยในอดีตเป็นชีวิตที่เรียบง่าย ประหยัด ไม่ฟุ้งเฟ้อ พอมีพอกิน ไม่เป็นหนี้เป็นสิน ไม่เอาर्डเอาเปรียบกัน แต่พึ่งพาอาศัยและเกื้อกูลกันเหมือนหนึ่งเป็นเครือญาติ สังคมไทยในอดีตจึงให้ความสำคัญกับคำว่า “เครือญาติ” และความเป็นคนบ้านเดียวกันนี้มาเป็นพื้นฐานในการจัดความสัมพันธ์ และสร้างความแข็งแกร่งด้านสังคมและเศรษฐกิจ^{๖๓} แต่จากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนรูปแบบไปภายใต้โครงสร้างที่อ่อนแอเมื่อถึงกลางปี ๒๕๕๐ ได้เกิดวิกฤตเศรษฐกิจที่รุนแรงที่สุดในประวัติศาสตร์^{๖๔} สาเหตุสำคัญประการหนึ่ง เป็นผลสืบเนื่องมาจากการขาดหลักความสันโดษ ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจเป็น

^{๖๐} ผาสุก พงษ์ไพจิตร, เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ซีลด์ เวอร์ม, ๒๕๔๖), หน้า ๒๐๐.

^{๖๑} เกียรติ สิทธิอมร, วิกฤติเศรษฐกิจกับปัญหาโครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองและการปกครองปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อินฟินิตี้เพลส, ๒๕๔๑), หน้า ๖๒.

^{๖๒} ปรียงค์ อารณสุวรรณ, “ศึกษาวิเคราะห์พุทธธรรมกับการแก้ปัญหาเศรษฐกิจไทย ในยุคโลกาวิวัฒน์ เน้นสัจธรรมของพุทธทาสภิกขุ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๗.

^{๖๓} เรื่องเดียวกัน, ๒๕๔๘, หน้า ๑๗.

^{๖๔} ธารินทร์ นิมมานเหมินท์, แนวทางการแก้ไขวิกฤติเศรษฐกิจไทยของรัฐบาลชวน ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๔๔), หน้า ๓.

การสมควรที่จะเน้นทำความเข้าใจด้วยว่า ในหลักแห่งพระพุทธศาสนาพุทธศาสนิกชนต้องเป็นกรรมวาที วิริยะวาที คือถือเอาหลักกระทำและความเพียร^{๖๖}

กล่าวโดยสรุป หลังจากที่ประเทศไทยได้มุ่งพัฒนาโดยได้ดำเนินการตามหลักเศรษฐศาสตร์ทุนนิยมซึ่งมุ่งเน้นผลประโยชน์ส่วนตัวของบุคคล (Self Interest) การได้รับความพอใจมากที่สุด (Maximize Satisfaction) การได้กำไรสูงสุด (Maximize Profit) และการแข่งขัน (Competition) เป็นสิ่งสำคัญในภาคเศรษฐกิจส่วนรวมก็มุ่งเน้นการขยายตัวหรือการเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) เป็นเป้าหมาย การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ ๑ ถึงฉบับที่ ๗ (พ.ศ.๒๕๐๔ – ๒๕๑๕) มีข้อสรุปว่า “เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน”^{๖๗} ประเทศไทยได้มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจมากกว่าการพัฒนาสังคม จึงก่อให้เกิดความเสียหายในด้านเศรษฐกิจและสังคมไทยอย่างมาก^{๖๘} เมื่อระบบเศรษฐกิจไทยถูกแปรเปลี่ยนจากพออยู่พอกิน และการทำมาหากินในอดีตมาสู่ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเสรีแบบตะวันตก ตั้งแต่เริ่มทศวรรษที่ ๒๕๐๐ มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตวัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมของคนไทยอย่างรุนแรงที่สุด เศรษฐกิจการค้าและการตลาด (Marketing Economy) ตามระบบทุนนิยมเสรี การละเลยขาดการคำนึงถึงคนยากจนส่วนใหญ่ของประเทศ ซึ่งยังช่วยตนเองไม่ได้ หรือยังไม่ดีเพียงพอ ทำให้เป็นเศรษฐกิจที่แยกส่วน เป็นเศรษฐกิจที่ไร้จิตวิญญาณ เต็มไปด้วยความโลภ จึงถือเป็น “มิชญาเศรษฐกิจ” พุทธเศรษฐศาสตร์มุ่งเน้นหลักการทำกิน และพอเพียง หลักความสันโดษจึงเป็นสัมมาเศรษฐกิจ เพราะสอนให้คนพึ่งตนเอง (อดุตาหิ อดุตโน นาโถ) ดังนั้น การมีสันโดษธรรม สามัคคีธรรม มีความพอประมาณ มีเหตุผล และไม่โลภควรเป็นอีกทางเลือกให้ประเทศไทยมีการพัฒนาต่อไปได้อย่างยั่งยืนตามแนวแห่งหลักพุทธธรรม

๒. ปัญหาทางด้านการเมือง มนุษย์ต้องอยู่ร่วมกันเป็นหมู่เหล่า เมื่อรวมพรรครวมพวกกันมากๆ เข้ากลายเป็นเผ่าชนชาติ ในที่นี้ต้องมีผู้นำกลายเป็นระบบการเมืองการปกครอง ปัญหาทางด้านการเมืองของประเทศไทยนับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบบประชาธิปไตย ปัญหาหนึ่งที่ไม่เคยหมดไปจากสังคมไทย หนึ่งนั้นคือปัญหา

^{๖๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมะกับการทำงาน, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๕๗.

^{๖๗} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่เก้า พ.ศ. ๒๕๔๕ – ๒๕๔๘, (ชมรมพัฒนาความรู้ด้านระเบียบกฎหมายและพัฒนามาตรฐานวิชาชีพครู อ.เมือง จ.ชัยนาท, ๒๕๔๕), หน้า ๘.

^{๖๘} สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, วิถีไทย, (กรุงเทพมหานคร : เวิร์คเวฟ เอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑๖.

การนอกราชการบ้างหลวง ระบบการเมืองเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะทำให้ประเทศชาติมีความมั่นคงแข็งแรงเพราะชาติใดที่มีระบบการเมืองที่มั่นคง มีผู้นำที่มีคุณธรรมและจริยธรรมมุ่งประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน ประเทศชาติย่อมเจริญรุ่งเรือง นักการเมืองในประเทศกำลังพัฒนา และประเทศใน โลกที่สามทั้งหลาย หากสังเกตดูให้ดีจะพบว่า ก่อนหน้าที่จะเข้ารับตำแหน่ง มีฐานะต่ำต้อย มีเงินทองไม่มากมายอะไรนัก แต่พอรับตำแหน่ง ปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งสำคัญๆ ทางเศรษฐกิจ ได้ไม่นานนัก ก็มีเงินทองมากมาย รวยเร็วอย่างผิดสังเกต จากปัญหาดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่าคุณธรรมจริยธรรมของผู้นำลดน้อยลง ในที่นี้หมายถึงรวมถึงการมีหลักธรรมเรื่องสันโดษด้วย เพราะสันโดษหมายถึงความพอใจในสิ่งที่มีอยู่ ทั้งสามลักษณะ คือ ยินดีตามที่ได้ให้เหมาะสมกับฐานะของตน (ยถาลาภสันโดษ) ยินดีตามกำลังความสามารถของตน (ยถาพลสันโดษ) และยินดีตามสมควร โดยมุ่งเอาหลักศีลธรรมของคนเราเป็นเกณฑ์ กล่าวคือ ให้ยินดีในสิ่งที่เหมาะสม หรือสมควรแก่คุณธรรมของตน เรียกว่า ยถาสารูปสันโดษ^{๖๕} เมื่อผู้นำของรัฐขาดซึ่งหลักความสันโดษข้างต้น ย่อมปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบก่อให้เกิดการทุจริตในรูปแบบต่างๆ เช่น การทุจริตเชิงนโยบาย การทุจริตนอกระบบ เป็นต้น ซึ่งให้เห็นว่าขณะนี้สังคมไทยอยู่ในภาวะวิกฤติ เพราะความไม่สมดุลของการพัฒนา ที่ทำให้เกิดการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน ความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุที่ทำให้คนตกเป็นทาสของวัตถุนิยม (Materialism) และบริโภคนิยม(Consumerism) มีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น เห็นแก่ผู้อื่นน้อยลงค่านิยมของสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป^{๖๖} มีปัญหาในเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมอย่างน่าเป็นห่วงโทษของการขาดสันโดษที่ก่อให้เกิดปัญหาทางด้านการเมืองนั้น สาเหตุสำคัญ เป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่ผู้นำของรัฐไม่ได้ตระหนักถึงความสันโดษจึงก่อให้เกิดผลเสียหายคือ มีความโลภ ส่งผลกระทบไปในวงกว้าง เป็นปัญหาถูกโซ่อย่างไม่รู้จบต่อสังคม

สรุปได้ว่า สันโดษมีความหมายว่า ความยินดีพอใจด้วยปัจจัย ๔ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ตลอดจนเครื่องใช้ฟุ้งอื่นๆ โดยพระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนหลักสันโดษกับคนสองกลุ่ม คือ สันโดษสำหรับพระภิกษุ โดยทรงสอนให้เป็นผู้มักน้อย เลี้ยงง่าย รู้จักประมาณ รู้จักพอใจปัจจัย ๔ ได้แก่ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัช ตามมี ตามได้และตามสมควร สันโดษเช่นนี้มีข้อปฏิบัติเคร่งครัดและมุ่งเฉพาะพระภิกษุสงฆ์ ส่วนสันโดษสำหรับคนทั่วไป ทรงเน้นไปที่หลักสันโดษ ๓ ได้แก่ ๑) ยถาลาภสันโดษ คือ ยินดีพอใจตามที่ได้มา ๒) ยถาพลสันโดษ คือ ยินดีพอใจตามกำลังความสามารถของตน และ ๓) ยถาสารูปสันโดษ คือ ยินดี

^{๖๕} บุญมี แท่นแก้ว, *จริยธรรมกับชีวิต*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ โอ.เอส. พรินติ้งเฮาส์, ๒๕๔๑), หน้า ๗๓.

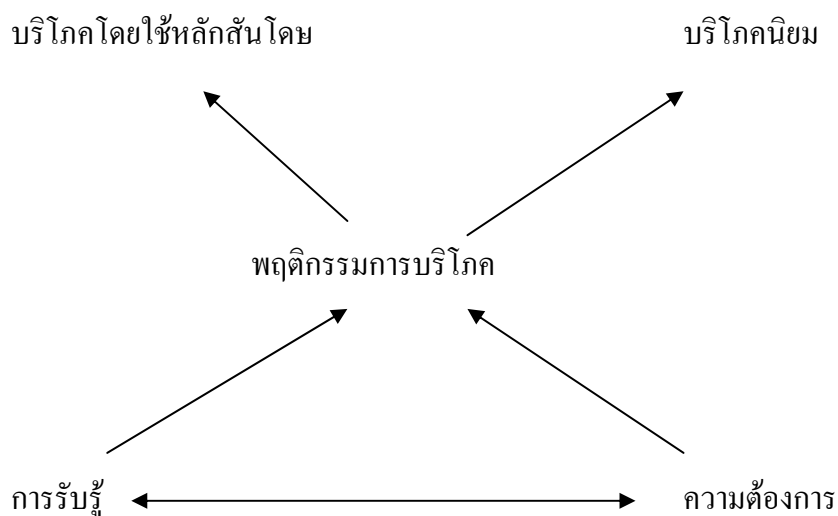
^{๖๖} สมพร เทพสิทธิ, *ภาวะวิกฤติในสังคมไทยในปัจจุบัน*, (กรุงเทพมหานคร : สภาส่งเสริมแห่ง ประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๑), หน้า ๔.

พอใจตามสมควรแก่ฐานะความเป็นอยู่ของตน แท้ที่จริง หลักสันโดษนั้นปรากฏอยู่ในหลักธรรมหลายแห่ง เช่น สันโดษในพระวินัยของพระภิกษุสงฆ์ สันโดษในอริยวงศ์ สันโดษในนาถกรรมธรรม สันโดษในกถาวัตถุ ซึ่งเหมาะสำหรับพระภิกษุสงฆ์ ส่วนสันโดษ ๓ นั้นสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับคฤหัสถ์ได้ นอกจากนั้น สำหรับคฤหัสถ์ที่ครองเรือนแล้ว ก็ยังมีอีกข้อหนึ่ง คือ สหการสันโดษ หมายถึง ความพึงพอใจในสามีและภรรยาของตนเท่านั้น และสิ่งที่ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ไม่ควรสันโดษ คือ การกระทำความดีทางกาย วาจา ใจ เรียกว่า กุศลกรรมบถ ๑๐ ส่วนความหมายที่มักเข้าใจผิดอีกประการหนึ่ง คือ อปปีจตา คือ ความมักน้อย หลักธรรมนี้เป็นหลักธรรมหนึ่งในกถาวัตถุ ๑๐ มักใช้คู่กับสันโดษเสมอ เรียกว่า “มักน้อยสันโดษ” แต่แท้ที่จริงมีความหมายและการนำมาใช้ต่างกัน ความมักน้อยนั้นใช้กับบรรพชิตมากกว่าคฤหัสถ์ ส่วนสันโดษสามารถใช้ได้ทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต ซึ่งหากสรุปโดยภาพรวมแล้ว พุทธศาสนิกชนควรสันโดษในปัจจัย ๔ ตามความจำเป็นในการดำรงชีพ

ส่วนธรรมที่เป็นอุปสรรคต่อความสันโดษ คือ โลภะ คือ ความโลภ มหิงจตา คือ ความมักมาก ปาปิจจตา คือ ความใฝ่ต่ำในทางเลวทราม และตัณหา คือ ความอยาก ส่วนธรรมที่สนับสนุนหลักสันโดษ คือ ความเพียร เป็นผู้ไม่เกียจคร้านในการทำงานของตน ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์ทางด้านจริยธรรม คือ สันโดษที่ใช้ควบคู่กับความเพียร ย่อมส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาที่ถูกต้อง เพราะความสันโดษเป็นแรงผลักดันให้ปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มความรู้ความสามารถ และยังทำหน้าที่ดูแลตัวเองไม่ให้ทะเยอทะยานมากเกินไปจนไปกระทบต่อบุคคลอื่น สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะประโยชน์ของหลักสันโดษที่มีต่อสังคม เนื่องจากการพัฒนาสังคมจำเป็นต้องมีทั้งความเพียรคู่กับสันโดษ เพราะความเพียรพยายามที่ไม่มีสันโดษ ย่อมนำไปสู่ทางที่ผิดได้ง่าย เหมือนรถไม่มีเบรก ส่วนโทษที่เกิดขึ้นจากการขาดความสันโดษนั้น เป็นโทษที่เกิดขึ้นกับทั้งปัจเจกบุคคล และโทษทางสังคม ดังจะเห็นได้จากปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและปัญหาทางด้านการเมือง ซึ่งมีทั้งปัญหาคอร์รัปชัน ปัญหาการแย่งชิงอำนาจ ปัญหาการชิงดีชิงเด่นกัน เป็นต้น

๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรมบริโภคนิยม การรับรู้ และความต้องการ

ในลำดับต่อไป เป็นการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับพฤติกรรมบริโภคนิยม การรับรู้ และความต้องการ โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้การวิจัยในครั้งนี้มีเนื้อหาทางด้านแนวคิดและทฤษฎีที่ครอบคลุมพฤติกรรมของมนุษย์ ซึ่งมีส่วนสำคัญต่อการศึกษาหลักสันโดษต่อไป

ภาพที่ ๒.๑ แสดงความสัมพันธ์ของพฤติกรรมกรบรีโกลนียม กรรับรูและกรความต้องการ

จากภาพจะเห็นได้ว่า พฤติกรรมกรบรีโกลของมนุษย์นั้น มีปัจจัยที่มีผล ๒ ประการ คือ กรความต้องการและกรรับรู ซึ่งทำให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมกรบรีโกลออกมา ซึ่งถ้ามีการกรบรีโกลที่ถูกต้อง ก็คือ การกรบรีโกลโดยให้หลักส้นโดย ส่วนการกรบรีโกลที่ไม่ถูกต้อง คือ การกรบรีโกลแบบกรบรีโกลนียม

๒.๒.๑ พฤติกรรมกรบรีโกลนียม

กรศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีประเด็นในการกรศึกษา ตามลำดับดังนี้ พฤติกรรมมนุษย์ พฤติกรรมกรบรีโกลนียม ประเภทของพฤติกรรมมนุษย์ และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมกรบรีโกลนียม

๑) พฤติกรรมมนุษย์ พฤติกรรม เป็นสิ่งสำคัญที่มนุษย์จะมีพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือพฤติกรรมที่มีเรียนรูและการรับรูแล้วแสดงพฤติกรรมออกมา ซึ่งผู้วิจัยได้กรศึกษาความหมายจากนักวิชาการมีความหมายต่อไปนี้

กันยา สุวรรณแสง กล่าวว่าพฤติกรรมหมายถึง กิริยา อาการ บทบาท ลีลา ท่าที การประพฤติปฏิบัติ การกระทำที่แสดงออกให้ปรากฏสัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัสทางใดทางหนึ่งของประสาทสัมผัสทั้ง ๕ หรือสามารถวัดได้ด้วยเครื่องมือ^{๑๑}

ประภาเพ็ญ สุวรรณ กล่าวว่าพฤติกรรม หมายถึง กิจกรรมทุกประเภทที่มนุษย์กระทำไม่ว่าสิ่งนั้นจะสังเกตได้หรือไม่ เช่น การทำงานของหัวใจ การทำงานของกล้ามเนื้อ การเดิน การพูด การคิดความรู้สึก ความชอบ ความสนใจ เป็นต้น^{๑๒}

ประสาธ อิศราปรีดา กล่าวว่าพฤติกรรมหมายถึง กิริยาอาการ การกระทำ หรือกิจกรรมทุกชนิดของมนุษย์หรือสัตว์ ซึ่งกิจกรรมหรือการกระทำนั้นอาจเป็นการกระทำที่เฉพาะเจาะจงหรือไม่ก็ได้ หรืออาจเป็นกิจกรรมที่แสดงออกให้ปรากฏเห็นได้ (Overt Behavior) หรือเป็นอากัปกิริยาอาการภายในซึ่งผู้อื่นไม่สามารถสังเกตเห็นได้ หรือสังเกตได้ยาก (Invert Behavior) เช่น ความรู้สึก การจำ การคิด ฯลฯ^{๑๓}

ชูดา จิตพิทักษ์ ให้ความหมายไว้ว่า พฤติกรรมหมายถึงการกระทำของบุคคลไม่เฉพาะสิ่งที่แสดงออกภายนอกเท่านั้น แต่รวมถึงสิ่งที่อยู่ภายในจิตใจของบุคคล สังเกตเห็นไม่ได้โดยตรง เช่น คุณค่า เจตคติ ความคิดเห็น ความเชื่อ ค่านิยม เป็นต้น^{๑๔}

ลิขิต กาญจนารักษ์ ให้ความหมายว่าพฤติกรรมหมายถึง กิจกรรมใด ๆ ก็ตามของอินทรีย์ที่สังเกตได้โดยคนอื่นหรือโดยเครื่องมือของผู้ทดลอง เช่น เด็กรับประทานอาหาร ขี่จักรยาน พุดหัวเราะ และร้องไห้ กิริยาเหล่านี้ กล่าวถึงพฤติกรรมทั้งสิ้นการสังเกตพฤติกรรมอาจทำได้โดยใช้เครื่องมือช่วย^{๑๕}

สมจิตต์ สุพรรณ ให้ความหมายของพฤติกรรมว่า หมายถึงปฏิบัติการหรือกิจกรรมทุกชนิดของสิ่งมีชีวิตจะสังเกตได้หรือไม่ก็ตาม ซึ่งแบ่งพฤติกรรมภายนอกและภายใน สำหรับพฤติกรรมภายในหมายถึง กิจกรรมหรือปฏิบัติการที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคล รวมทั้งความคิด

^{๑๑} กันยา สุวรรณแสง, *จิตวิทยาทั่วไป*, (กรุงเทพมหานคร: บารุงสาสน์, ๒๕๓๒), หน้า ๕๖.

^{๑๒} ประภาเพ็ญ สุวรรณ, *ทัศนคติ: การวัดการเปลี่ยนแปลงและพฤติกรรมอนามัย*, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียน สโตร์, ๒๕๒๖), หน้า ๑๕.

^{๑๓} ประสาธ อิศราปรีดา, *จิตวิทยาการศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร: กราฟฟิค อาร์ต, ๒๕๒๒), หน้า ๑๕.

^{๑๔} ชูดา จิตพิทักษ์, *พฤติกรรมศาสตร์เบื้องต้น*, (กรุงเทพมหานคร: สารมวลชน, ๒๕๒๕), หน้า ๖.

^{๑๕} ลิขิต กาญจนารักษ์, *พื้นฐานพฤติกรรมมนุษย์*, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๕), หน้า ๓.

ความรู้สึก เจตคติ ความเชื่อ และค่านิยม ส่วนพฤติกรรมภายนอกหมายถึง ปฏิบัติหรือการกระทำของบุคคลที่แสดงออกให้ผู้อื่นได้เห็นทั้งการพูด การกระทำ กิริยาท่าทางของบุคคล^{๖๖}

เมธาวิ อุดมธรรมวณูภาพ พฤติกรรมหมายความว่า การกระทำทุกอย่างของมนุษย์ไม่ว่าการกระทำนั้นจะทำโดยรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวและไม่ว่าคนอื่นจะสังเกตการกระทำนั้นได้หรือไม่ก็ตาม การพูดการเดิน การกระพริบตา ฯลฯ ต่างเป็นพฤติกรรมทั้งสิ้น^{๖๗}

๒) พฤติกรรมบริโภคนิยม (Consumer Behavior) พฤติกรรมบริโภคนิยมเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกมาเพื่อสนองความต้องการของตนเองมากขึ้น จากการศึกษาความหมายของพฤติกรรมบริโภคนิยม จากนักวิชาการดังรายละเอียดต่อไปนี้

อดุล จาตรุงกกุล ได้ให้คำจำกัดความของพฤติกรรมบริโภคว่า ปฏิบัติของบุคคลที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการได้รับและใช้สินค้าและบริการทางเศรษฐกิจรวมทั้งกระบวนการต่าง ๆ ของการตัดสินใจซึ่งเกิดก่อนและเป็นตัวกำหนดปฏิบัติการต่าง ๆ เหล่านั้น^{๖๘}

ชิฟท์แมนและคานุก (Schiffman and Kanuk) กล่าวว่า พฤติกรรมบริโภค (Consumer Behavior) หมายถึงพฤติกรรมที่บุคคลทำการค้นหา (Searching) การซื้อ(Purchasing) การใช้ (Using) การประเมินผล (Evaluating) และการใช้จ่าย (Disposing) ในผลิตภัณฑ์และบริการ^{๖๙}

ซอลมอน (Solmon) ให้ความหมายไว้ว่า พฤติกรรมผู้บริโภคหมายถึงการศึกษาถึงกระบวนการต่าง ๆ ที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้าไปเกี่ยวข้องหรือทำการเลือกสรรการใช้ หรือการบริโภคอันเกี่ยวเนื่องกับผลิตภัณฑ์ บริการ ความคิด หรือประสบการณ์เพื่อตอบสนองความต้องการ และความปรารถนาต่าง ๆ ให้ได้รับความพอใจ^{๗๐}

^{๖๖} สมจิตต์ สุพรรณ, พฤติกรรมและการเปลี่ยนแปลง, เอกสารการสอนชุดวิชาสุขศึกษา หน่วยที่ ๑-๗ สาขาสุขศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช, ๒๕๔๔), หน้า ๘๓.

^{๖๗} เมธาวิ อุดมธรรมวณูภาพ, พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๔), หน้า ๔.

^{๖๘} อดุล จาตรุงกกุล, พฤติกรรมผู้บริโภค, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕-๒๐.

^{๖๙} อ่างใน ศิริวรรณ เสรีรัตน์, “การตลาดเพื่อสิ่งแวดล้อม ในทัศนะของนิสิต/นักศึกษาที่กำลังศึกษาหลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานครและปริมณฑล”, รายงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทวิสิทธิ์พัฒนาจำกัด, ๒๕๓๕), หน้า บทคัดย่อ.

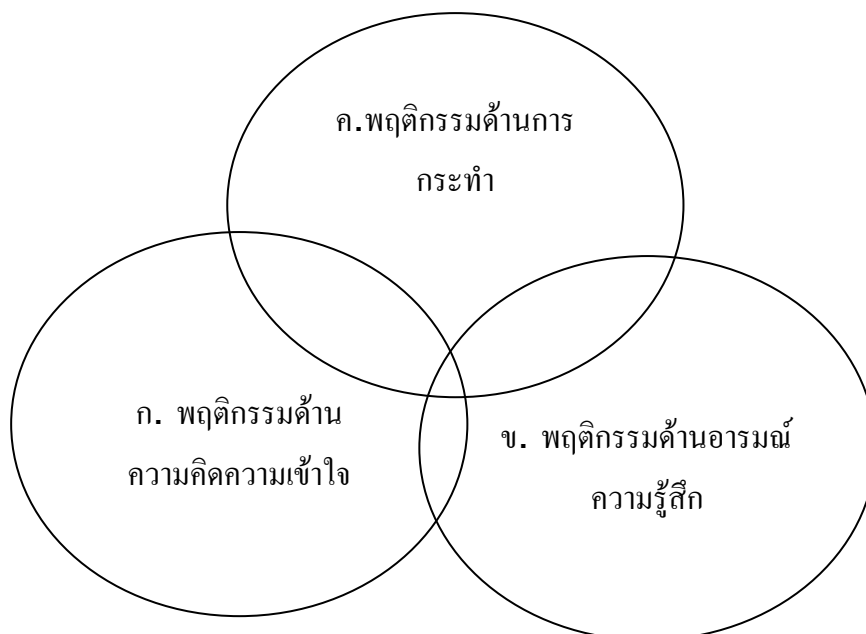
^{๗๐} อ่างใน ดารา ทีปะปาล, พฤติกรรมผู้บริโภค, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดรุ่งเรืองศาสน์การพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๔-๒๐.

จากแนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์และพฤติกรรมกรบริโภคนิยมที่มีผู้กล่าวไว้ข้างต้น ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า พฤติกรรมบริโภคนิยมหมายถึง พฤติกรรมการปฏิบัติ การยอมรับการปฏิบัติของผู้อื่น รวมทั้งทัศนคติความพึงพอใจที่จะเลียนแบบการประพฤติปฏิบัติ เกี่ยวกับการเลือกใช้ เลือกซื้อ การบริโภค แนวความคิดในการแสวงหาและเข้าครอบครองสิ่งของ

๓) ประเภทของพฤติกรรมมนุษย์ จากความหมายของพฤติกรรมบริโภคนิยมในหัวข้อข้างต้น ทำให้ทราบว่าพฤติกรรมบริโภคนิยมนั้นหมายถึง พฤติกรรมการปฏิบัติ การยอมรับการปฏิบัติของผู้อื่น รวมทั้งทัศนคติความพึงพอใจที่จะเลียนแบบการประพฤติปฏิบัติ เกี่ยวกับการเลือกใช้ เลือกซื้อ การบริโภค แนวความคิดในการแสวงหาและเข้าครอบครองสิ่งของ ผู้วิจัยศึกษาเกี่ยวกับการแบ่งประเภทพฤติกรรมว่ามีด้านใดบ้างเพื่อที่จะแยกแยะพฤติกรรมบริโภคนิยมออกเป็นประเภท เพื่อให้ครอบคลุมในการศึกษาวิจัยครั้งนี้และเสนอแนวคิดของการแบ่งประเภทของพฤติกรรมมนุษย์จากนักวิชาการดังต่อไปนี้

บลูม (Bloom ๑๙๕๖^{๕๑}) ได้แบ่งประเภทพฤติกรรมมนุษย์เป็น ๓ ประเภทดังนี้ ก) พฤติกรรมด้านความคิดความเข้าใจ ข) พฤติกรรมด้านอารมณ์ ความรู้สึก ทัศนคติ ค่านิยม ค) พฤติกรรมด้านการกระทำ การแสดงออกทางอวัยวะต่าง ๆ

^{๕๑} อ้างใน เมธาวี อุดมธรรมานุภาพ, พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๔), หน้า ๔-๕.

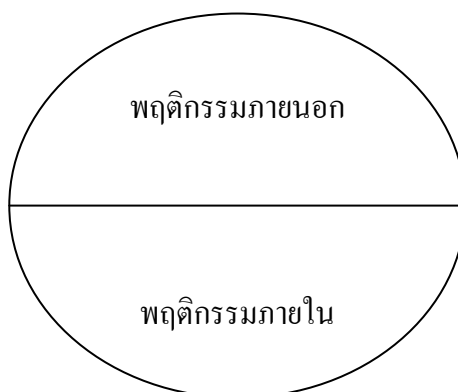
ภาพที่ ๒.๒ แสดงประเภทพฤติกรรมมนุษย์ของ บลูม
(ที่มา: Bloom, 1956, อ้างถึง เมธาวิ อุดมธรรมมานุภาพ, หน้า 13)

สิริอร วิชาวุธ ได้แบ่งประเภทของพฤติกรรมออกเป็น ๒ ประเภทคือ พฤติกรรมภายนอกและพฤติกรรมภายใน รายละเอียดต่อไปนี้

ประเภทที่ ๑ คือ พฤติกรรมภายนอก (Overt Behavior) หมายถึงการกระทำ การแสดงออกและกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมสามารถสังเกตได้ชัดเจนมี ๒ ลักษณะ ได้แก่ กิจกรรม การแสดงออกที่สามารถสังเกตได้โดยตรงด้วยประสาทสัมผัสของมนุษย์ (Molar Behavior) เช่น การเคลื่อนไหวและกิจกรรมของอวัยวะต่างๆ ภายในร่างกายมนุษย์ ซึ่งไม่อาจสังเกตได้อย่างชัดเจนด้วยประสาทสัมผัส จำเป็นต้องใช้เครื่องมือตรวจวัด (Molecular Behavior) เช่น การทำงานระบบประสาทแรงต้านทานไฟฟ้าที่ผิวหนัง เป็นต้น

ประเภทที่ ๒ คือ พฤติกรรมภายใน (Covert Behavior) เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคลมีลักษณะเป็นนามธรรม เช่น การรับรู้ ความรู้สึก แรงจูงใจ ความคิด การตัดสินใจ

จินตนาการ ทักษะคิด ค่านิยม เป็นต้น บุคคลอื่น ไม่อาจรับรู้ได้โดยตรงทำได้เพียงสันนิษฐานจากพฤติกรรมภายนอกเท่านั้น^{๘๒}

ภาพที่ ๒.๓ แสดงประเภทพฤติกรรมมนุษย์
(ที่มา: สิริอร วิชาวุธ, ๒๕๔๗, หน้า ๕๑)

จากแนวคิดทฤษฎีพฤติกรรมดังกล่าวผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่าพฤติกรรมของมนุษย์คือการแสดงออกทั้งที่รู้ตัวและไม่รู้ตัว ซึ่งสามารถสังเกตได้โดยใช้เครื่องมือวัด และได้แบ่งประเภทของพฤติกรรมออกเป็น ๒ ประเภทคือ พฤติกรรมภายนอก คือการกระทำ การแสดงออก และกิจกรรมต่างๆ ที่สามารถสังเกตได้ พฤติกรรมภายใน คือพฤติกรรมที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของบุคคลที่มีลักษณะเป็นนามธรรม คือการรับรู้ จินตนาการ ทักษะคิด ค่านิยม ความพึงพอใจ การแสดงความคิดเห็น เป็นต้นต้องใช้เครื่องมือในการวัด

๔) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมบริโภคนิยม

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมบริโภคนิยมนั้นนับว่าเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้บุคคลเลือกรับหรือเลือกปฏิบัติตามความพึงพอใจ แล้วแสดงพฤติกรรมหรือแสดงความคิดเห็นออกมานั้นล้วนเกิดจากปัจจัยต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

สุวัฒน์ ปัทมิษฐ์ กล่าวว่า พฤติกรรมที่มนุษย์แสดงออก ไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมในทางบวกหรือทางลบ ย่อมจะเกิดขึ้นได้กับทุกคนในทุกเวลา และทุกสถานการณ์ โดยพฤติกรรมที่

^{๘๒} สิริอร วิชาวุธ และคณะ, *จิตวิทยาทั่วไป*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๓๗.

เกิดขึ้นเหล่านั้นและขณะนั้นจะขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ ปัจจัยด้านสรีรวิทยา ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม ปัจจัยด้านสังคม ปัจจัยด้านทัศนคติ รายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. ปัจจัยด้านสรีรวิทยา เป็นปัจจัยพื้นฐานทางชีวภาพของมนุษย์ เป็นสิ่งเร้าที่สำคัญตัวหนึ่งที่ทำให้เกิดพฤติกรรม นับตั้งแต่พฤติกรรมอย่างง่ายตลอดจนพฤติกรรมที่ซับซ้อนในชีวิตประจำวันล้วนแล้วแต่เกี่ยวข้องกับระบบทางสรีระของมนุษย์ทั้งสิ้น เป็นปัจจัยเริ่มแรกที่วางรูปแบบของพฤติกรรม

๒. ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม ในชีวิตประจำวันมนุษย์ต้องเรียนรู้และพบสภาพสิ่งแวดล้อมต่างๆ ตลอดเวลา สิ่งแวดล้อมใดที่ปรากฏเด่นชัดกับบุคคล สิ่งแวดล้อมนั้นจะทำหน้าที่เป็นสิ่งเร้ากระตุ้นให้บุคคลเกิดพฤติกรรม และพฤติกรรมจะแตกต่างกันไปตามสภาพของสิ่งแวดล้อม

๓. ปัจจัยด้านสังคม เนื่องจากมนุษย์ไม่สามารถอยู่คนเดียวได้ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันต้องติดต่อเกี่ยวข้องกัน มนุษย์จึงต้องมาอยู่รวมกันกลายเป็นชุมชนหรือเรียกว่าสังคม และเมื่อมีสังคมเกิดขึ้น คนในสังคมก็จะตั้งข้อตกลงร่วมกัน เรียกว่า โครงสร้างของสังคม ซึ่งจะทำให้มนุษย์แสดงออกซึ่งพฤติกรรมที่สังคมนั้น ๆ เห็นพ้อง เป็นลักษณะต่าง ๆ ที่เป็นแบบพฤติกรรม (Pattern of Behavior) ของคนในสังคม

๔. ปัจจัยด้านทัศนคติ (Attitude) ทัศนคติเป็นเรื่องของความรู้สึกมีลักษณะเป็นนามธรรมและเป็นตัวการสำคัญอันหนึ่งที่กำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ ทัศนคติที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลไม่ใช่สิ่งที่ติดตัวบุคคลมาแต่เกิด แต่เกิดขึ้นจากบุคคลได้เรียนรู้จากประสบการณ์ต่าง ๆ ในสังคม ดังนั้นทัศนคติจึงเปลี่ยนแปลงได้^{๕๓}

พิบูล ทีปะปาล ได้กล่าวไว้ว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการบริโภคนิยมของบุคคลนั้นมี ๒ ปัจจัย คือ ๑) ปัจจัยด้านปัจเจกบุคคลหรือปัจจัยด้านด้านจิตวิทยา และ ๒) ปัจจัยด้านสังคม

๑. ปัจจัยด้านปัจเจกบุคคลหรือปัจจัยด้านจิตวิทยา ได้แก่ การรับรู้ การสนใจ การเรียนรู้ ความเชื่อและทัศนคติ

๑.๑ การรับรู้ (Perception) หมายถึง การกระบวนการที่บุคคลเลือกรับ จัดระเบียบ และแปลความหมายข้อมูลข่าวสารที่ได้รับออกมาเป็นภาพที่มีความหมายอย่างใดอย่างหนึ่งของโลก (Harrell, Uqoted in Belch and Belch, ๑๙๙๓)^{๕๔} การรับรู้เป็นกระบวนการของปัจเจกชน ซึ่ง

^{๕๓} สุวัฒน์ ปัทมิษฐ์, “พฤติกรรมในการใช้อินเตอร์เน็ตและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลือกใช้บริการธุรกิจให้บริการอินเทอร์เน็ต (ISP) ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล”, วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า บทคัดย่อ.

^{๕๔} อ่างใน พิบูล ทีปะปาล, การโฆษณาและการส่งเสริมการขาย, (กรุงเทพมหานคร : บจก. โรงพิมพ์มิตรสัมพันธ์กราฟฟิค, ๒๕๔๕), หน้า ๘๔.

ขึ้นอยู่กับปัจจัยภายในบุคคลแต่ละคน เช่น ความเชื่อ ประสบการณ์ ความต้องการอารมณ์และความคาดหวัง รวมทั้งเกิดจากอิทธิพลของลักษณะของสิ่งกระตุ้นที่มีต่อการรับรู้

๑.๒ การจูงใจ (Motivation) หมายถึง สภาวะที่เกิดขึ้นในบุคคลที่จะกระตุ้นผลักดันให้บุคคลแสดงพฤติกรรมที่มุ่งไปสู่เป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง สิ่งจูงใจเป็นจุดเริ่มต้น ผลักดันให้แสดงพฤติกรรมตามลำดับขั้นตอน ประกอบด้วย แรงขับ แรงกระตุ้น ความปรารถนาหรือความต้องการดังที่ผู้วิจัยได้เสนอแนวคิดความต้องการขั้นพื้นฐานของมาสโลว์ไปแล้วข้างต้น

๑.๓ การเรียนรู้ (Learning) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวร อันเป็นผลเนื่องมาจากการได้รับประสบการณ์ และประสบการณ์ที่ได้รับไม่จำเป็นจะต้องเป็นประสบการณ์ที่เกิดจากผลกระทบต่อบุคคลนั้นโดยตรง แต่การเรียนรู้อาจจะเกิดขึ้นได้จากการสังเกตเหตุการณ์ที่มีผลกระทบต่อผู้อื่นอีกด้วย นอกจากนั้นการเรียนรู้ยังอาจเกิดขึ้นได้ทั้งที่ ไม่ได้ตั้งใจหรือใช้ความพยายามใดเลยก็อาจเป็นไปได้

๑.๔ ความเชื่อและทัศนคติ (Belief and Attitude) ความเชื่อ หมายถึง ความคิดเห็นของบุคคลเกี่ยวกับบางสิ่งบางอย่าง ความเชื่ออาจเป็นส่วนประกอบช่วยเสริมสร้างทัศนคติของบุคคล แต่ไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับการชอบหรือไม่ชอบ ความเชื่อของบุคคลหรือผู้บริโภคขึ้นอยู่กับประสบการณ์ การโฆษณาและการได้พูดคุยกับบุคคลอื่น ๆ ส่วน ทัศนคติ หมายถึง แนวความคิดเห็น (หรือท่าที) ของบุคคลที่มีต่อบางสิ่งบางอย่าง เช่น ผลิตภัณฑ์ สิ่งโฆษณา พนักงานขาย บริษัทหรือความคิด ทัศนคติเกิดจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม และเป็นการเรียนรู้ที่มีพื้นฐานมาจากความเชื่อที่สัมพันธ์กันหลาย ๆ ความเชื่อ ทัศนคติจะแสดงให้เห็นถึงทิศทางความรู้สึกต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่า ดีหรือไม่ดี ชอบหรือไม่ชอบ พอใจหรือไม่พอใจ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ มีทั้งแง่บวกและแง่ลบ และในแง่เป็นกลาง

๒. ปัจจัยด้านสังคมและกลุ่ม ประกอบไปด้วย วัฒนธรรม และวัฒนธรรมย่อย

๒.๑ วัฒนธรรม คือชุดรวมของสิ่งต่าง ๆ อันประกอบด้วยแนวทางปฏิบัติ ค่านิยม บรรทัดฐานทัศนคติและสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่มีความหมายที่จะใช้ในการปรับแต่งพฤติกรรมของมนุษย์และถ่ายทอดจากสังคมในยุคหนึ่งสู่ยุคต่อไป เช่น ความเป็นอยู่ การกิน การดำรงชีวิต การแต่งกาย การพักผ่อน เป็นต้น นอกจากวัฒนธรรมยังมีอิทธิพลต่อตัวแปรต่างๆ เช่น การสื่อสาร การดำเนินกรรมวิธีเกี่ยวกับข่าวสาร ความคิด ความรู้ความเข้าใจ การเรียนรู้ ทัศนคติ การพัฒนาและการแสดงออกของบุคลิกภาพ เป็นต้น จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมมีความสำคัญที่สุดในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ เพราะคือทุกสิ่งทุกอย่างอยู่รอบ ๆ ตัวเราที่มนุษย์สร้างขึ้นมา รวมทั้งมีอิทธิพลต่อวิถีทางในการซื้อและใช้สินค้า กล่าวโดยสรุปคือ วัฒนธรรมสามารถชี้นำพฤติกรรมผู้บริโภคได้

๒.๒ วัฒนธรรมย่อย เป็นแบบแผนของพฤติกรรมของบุคคลในสังคมอันเกิดจากการ เรียนรู้ความรู้สึกและปฏิกิริยา ซึ่งบางครั้งบุคคลในสังคมหนึ่งจากไปอยู่สังคมอื่น เขาจะต้องเรียนวัฒนธรรมใหม่ จึงก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้วัฒนธรรมใหม่หรือวัฒนธรรมย่อยขึ้นมา นอกเหนือจากวัฒนธรรมที่เข้าได้รับจากสังคมที่เขาเติบโตขึ้นมา ซึ่งเรียกว่า การรับวัฒนธรรมใหม่ (Acculturation) อาทิ ในประเทศหนึ่ง แต่มีคนหลายชาติอาศัยอยู่ร่วมกัน ย่อมทำให้มีวัฒนธรรมย่อยของแต่ละชนชาติเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของคนในสังคมย่อย ๆ ที่แตกต่างกัน

๓. **ชนชั้นทางสังคม** หมายถึง การรวมกลุ่มบุคคลผู้ที่มีความคล้ายกันในด้านพฤติกรรม ซึ่งมีฐานทางเศรษฐกิจเป็นเกณฑ์ ชนชั้นทางสังคมกำหนดตำแหน่งของบุคคลภายในระบบชั้นทางสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับพฤติกรรมผู้บริโภค เนื่องจากแบบของการบริโภคมักจะเกี่ยวข้องกับชนชั้นทางสังคมโดยตรง ทั้งนี้ลักษณะของชนชั้นทางสังคมได้จากคุณสมบัติ ๖ ประการคือ

๓.๑ ชนชั้นทางสังคมมีลำดับชั้นสูงต่ำ เช่น สมาชิกของชั้นทางสังคมสูงกว่าจะมีทรัพยากรสมบัติ อำนาจและชื่อเสียงมากกว่าสมาชิกชั้นต่ำกว่า

๓.๒ สมาชิกของชั้นทางสังคมเดียวกันมีพฤติกรรมเหมือนกัน มีค่านิยมความเชื่อ และแบบของการบริโภคคล้ายกัน คุณสมบัติประการนี้มีความสำคัญกับพฤติกรรมการบริโภค เนื่องจากบุคคลที่สังกัดชนชั้นทางสังคมเดียวกันมักจะซื้อสินค้าประเภทเดียวกัน จากร้านค้าประเภทเดียวกันและเปิดรับสื่อประเภทเดียวกัน

๓.๓ ชั้นทางสังคมจำกัดการปฏิบัติต่อกันทางสังคมให้อยู่ในระหว่างชั้น คนส่วนมากที่ทำการปฏิบัติต่อกันมักจะเป็นสมาชิกของชนชั้นเดียวกัน ดังนั้นอิทธิพลระหว่างบุคคลจึงมักจะถูกจำกัดให้อยู่ในขอบเขตของชั้นทางสังคม

๓.๔ ชั้นทางสังคมได้รับอิทธิพลจากหลายปัจจัย ปัจจัยที่กำหนดชั้นทางสังคมมีอาชีพรายได้การศึกษาหรือที่อยู่อาศัย เป็นต้น

๓.๕ ชั้นทางสังคมมีการเคลื่อนที่ทางสังคมได้ นั่นก็คือเคลื่อนที่สูงขึ้นที่สูงกว่าขึ้นไปและเคลื่อนที่ลงมาสู่ชั้นที่ต่ำกว่า

๓.๖ การสังกัดชั้นทางสังคมอาจจะเป็นไปได้โดยมีการให้อยู่ในฐานะเดียวกันตั้งแต่เกิด หรืออาจประสบความสำเร็จจึงได้มาสังกัดอยู่ในชั้นทางสังคมที่สูงกว่า

๔. **กลุ่มอ้างอิง** หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มที่มีอิทธิพลอย่างใหญ่หลวงต่อพฤติกรรมของบุคคลอื่น กลุ่มชนิดนี้ให้บรรทัดฐานหรือมาตรฐานและค่านิยมที่จะเป็นตัวกำหนดวิถีทางที่บุคคลคิดและประพฤติปฏิบัติ ดังนั้นกลุ่มชนิดนี้จึงมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการซื้อของบุคคล เพราะเป็นกลุ่มที่จะสร้างจุดที่เอาไว้อใช้ในการเปรียบเทียบ เพื่อใช้ประเมินทัศนคติและพฤติกรรมการบริโภคของบุคคล

๕. ครอบครัว เป็นกลุ่มปฐมนิเทศที่สำคัญที่สุดกลุ่มหนึ่งสำหรับบุคคล และเป็นผู้จัดหาบรรทัดฐานเกี่ยวกับพฤติกรรมและสังคมให้แก่บุคคลนั้น และสังคมส่วนใหญ่ถูกกำหนดโดยการเป็นสมาชิกของครอบครัว กล่าวโดยย่อคือ ครอบครัวเป็นตัวกำหนดหลักและเป็นตัวแปรสำคัญที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของผู้บริโภค อย่างน้อยที่สุดครอบครัวก็ทำหน้าที่เป็นเครื่องกลั่นกรองที่สำคัญโดยการใช้อบรมให้รู้จักระเบียบทางสังคมเพื่อสร้างและทำการประนีประนอมทัศนคติและค่านิยมต่าง ๆ ตั้งแต่แรกเริ่มให้มีต่อสินค้า การประสบความสำเร็จ การอนุมัติ และการบริโภค เป็นต้น

๖. สถานการณ์ โดยทั่วไปสถานการณ์เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมผู้บริโภคและกลยุทธ์การตลาด พฤติกรรมผู้บริโภคมักจะเกิดขึ้นในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง เช่น คนส่วนมากเชื่อในการให้ดอกไม้เป็นของขวัญในสถานการณ์หรือโอกาสพิเศษต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นวันปีใหม่ วันจบการศึกษา วันเกิด ฯลฯ ทั้ง ๆ ที่วันอื่น ๆ ก็มีความสำคัญแต่ก็ได้ปฏิบัติเช่นนั้น สถานการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ทำให้พฤติกรรมซื้อดอกไม้กันขึ้นเป็นกรณีพิเศษ^{๕๕}

จากการศึกษาทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรมผู้บริโภคและความต้องการของมนุษย์ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัย จำแนกการพฤติกรรมบริโภคเป็น ๕ ลักษณะ คือ

๑. ปัจจัยพื้นฐาน คือ การบริโภคปัจจัย ๔ อาหาร ได้แก่ ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค

๒. การบริโภควัตถุนิยม คือการบริโภควัตถุ เช่น โทรศัพท์มือถือ คอมพิวเตอร์ เครื่องประดับ รถยนต์

๓. การบริโภคตามความสนใจ คือการบริโภคสิ่งทีตอบสนองความต้องการของแต่ละบุคคล

๔. ค่านิยม / เจตคติ คือ การบริโภคด้านความคิดที่อยู่ข้างในจิตใจแล้วแสดงออกทางพฤติกรรม เช่น สวมใส่เสื้อผ้าที่มีอิทธิพลตามแฟชั่น

๕. สังคม/วัฒนธรรม คือ พฤติกรรมอันเกิดจากความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันระหว่างผู้บริโภคกับสิ่งแวดล้อมในสังคม เช่น กลุ่มอ้างอิง ครอบครัว วงจรชีวิต ชั้นชั้นของสังคม

^{๕๕} พิบูล ทิปะปาล, การโฆษณาและการส่งเสริมการขาย, (กรุงเทพมหานคร : บจก. โรงพิมพ์มิตรสัมพันธ์กราฟฟิค, ๒๕๔๕), หน้า ๘๕.

๒.๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการรับรู้

การรับรู้ (Perception) เป็นขั้นตอนหนึ่งของการเรียนรู้ ซึ่ง บลูม แบ่งการเรียนรู้เป็น ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านความคิดความเข้าใจ (Cognitive Domain) ด้านการกระทำ (Psychomotor Domain) และด้านอารมณ์ความรู้สึก (Affective Domain)^{๘๖} การรับรู้เป็นกระบวนการหนึ่งของมนุษย์ที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมบริโภคนิยมหรือทัศนคติในด้านบริโภคของมนุษย์ การรับรู้พื้นฐานของมนุษย์เป็นความรู้สึกการสัมผัสที่มากกระทบอวัยวะสัมผัส ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น และกายสัมผัส ดังนั้นจึงศึกษาในด้าน ความหมายของการรับรู้ กระบวนการของการรับรู้ของมนุษย์

๑) ความหมายของการรับรู้

ความหมายของการรับรู้ มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้คำนิยามไว้หลายความหมายดังต่อไปนี้

ทรงพล ภูมิพัฒน์ ได้ให้ความหมายของการรับรู้หรือสัญชาตญาณ คือ การรู้จักสิ่งต่าง ๆ ภาวะต่าง ๆ ที่เป็นสิ่งเร้ามาทำปฏิกิริยากับตัวเราเป็นการแปลอาการสัมผัสให้มีความหมายขึ้นเกิดเป็นความรู้สึกนึกคิดซึ่งเฉพาะตัวสำหรับบุคคลนั้น ๆ^{๘๗}

เพราะพรรณ เปลี่ยนภู ได้ให้ความหมายของการรับรู้คือ กระบวนการแปลความหมายมาโดยอาศัยประสาทสัมผัส^{๘๘}

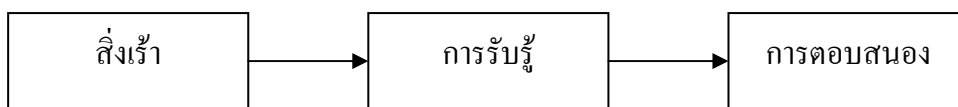
พิบูล ทีปะปาล ได้ให้ความหมายของการรับรู้ว่าหมายถึง กระบวนการที่บุคคลเลือกรับ จัดระเบียบและแปลความหมายข้อมูลข่าวสารที่ได้รับออกมาเป็นภาพที่มีความหมายอย่างใดอย่างหนึ่งของโลก นอกจากนั้นยังกล่าวว่าการรับรู้จะต้องมีกระบวนการของการรับรู้มิฉะนั้นก็จะไม่เกิดอาการรับรู้เกิดขึ้น^{๘๙}

^{๘๖} เมธาวี อุดมธรรมมานุภาพ, พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๔), หน้า ๔-๕.

^{๘๗} ทรงพล ภูมิพัฒน์, จิตวิทยาทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๒๕๔๐), หน้า ๑๑๐-๑๑๑.

^{๘๘} เพราะพรรณ เปลี่ยนภู, จิตวิทยาการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและวิทยาศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี, ๒๕๓๐), หน้า ๑๑๘.

^{๘๙} พิบูล ทีปะปาล, การโฆษณาและการส่งเสริมการขาย, (กรุงเทพมหานคร: บจก. โรงพิมพ์มิตรสัมพันธ์กราฟฟิค, ๒๕๔๕), หน้า ๘๑.

ภาพที่ ๒.๔ แสดงกระบวนการรับรู้
(ที่มา: สุรางค์ จันทร์อม, ๒๕๒๔, หน้า ๑๐๗)

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ ได้ให้ความหมายไว้ว่า การรับรู้ เป็นกระบวนการความเข้าใจ (การเปิดรับ) ของบุคคลที่มีต่อโลกที่เขาอาศัยอยู่^{๕๐}

เสรี วงษ์มณฑา ได้ให้ความหมายไว้ว่า การรับรู้ เป็นกระบวนการที่มนุษย์ เลือกที่จะรับรู้ สรุปการรับรู้ หมายความว่า การรับรู้สิ่งหนึ่งสิ่งใดที่สัมผัส เพื่อที่จะสร้างภาพในสมองให้ เป็นภาพที่มีความหมาย และมีความกลมกลืน^{๕๑}

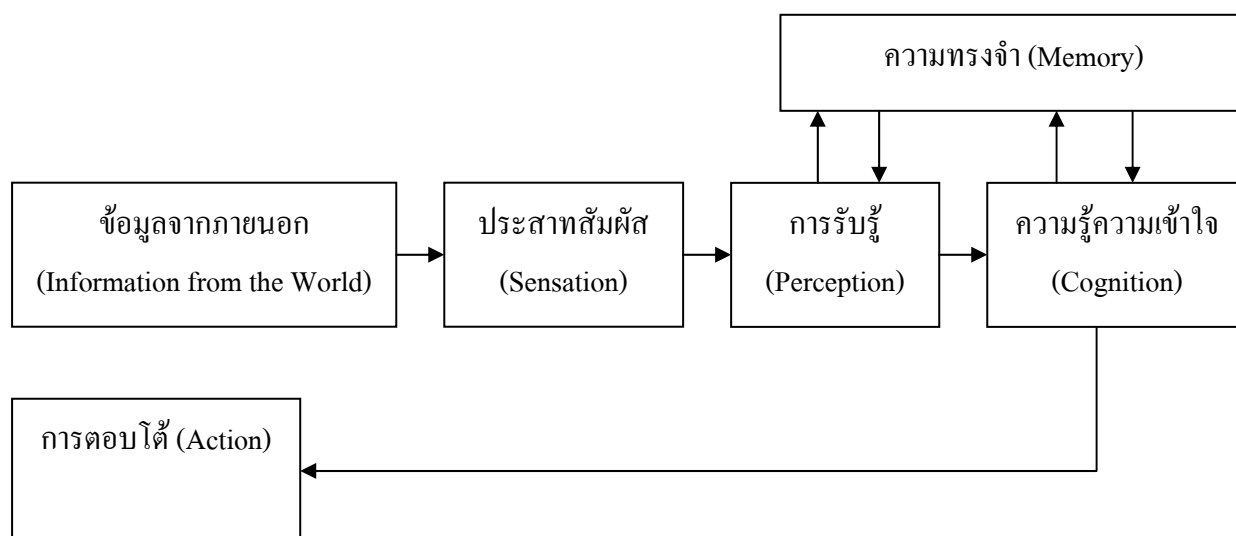
จากความหมายของนักวิชาการดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยสรุปว่าการรับรู้คือ เป็นความรู้สึกที่เกิดจากอาการสัมผัสโดยอาศัยอวัยวะรับสัมผัสอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างรวมกันแล้วเกิดการแปลความหมายของการรับสัมผัสนั้นๆ โดยใช้ประสบการณ์เดิมทำให้เกิดการรับรู้ขึ้น หมายถึง กระบวนการที่มนุษย์ได้รับสิ่งกระตุ้นจากสิ่งที่เกิดขึ้นรอบตัว และประมวลผลออกมาโดยใช้ประสบการณ์ของตนร่วมด้วย

๒) กระบวนการของการรับรู้

การรับรู้ (Perception) เป็นกระบวนการที่อวัยวะตอบรับความรู้สึกหรือตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อม

^{๕๐} ศิริวรรณ เสรีรัตน์, การโฆษณา และการส่งเสริมการตลาด, (กรุงเทพมหานคร : เอ.เอ็น. การพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓๕.

^{๕๑} เสรี วงษ์มณฑา, ครบเรื่องเครื่องการสื่อสารการตลาด, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พิมพ์พัฒนาภาษา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๗.

ภาพที่ ๒.๕ แสดงแบบจำลองการรับรู้

(ที่มา: Danal. McBumer / Virginia B. Collings. ๑๙๘๔, หน้า ๓๖๖)

การรับรู้จะเกิดขึ้นจะต้องประกอบไปด้วยกระบวนการของการรับรู้ ได้แก่ ๑) อากาสัมผัส ๒) แปลความหมายอาการสัมผัส และ ๓) ความรู้เดิมหรือประสบการณ์เดิม^{๕๒} ดังนี้

๑. อากาสัมผัส หมายถึง อากาสที่อวัยวะรับสัมผัสสิ่งเร้า หรือสิ่งเร้าผ่านมากระทบอวัยวะรับสัมผัสต่าง ๆ เพื่อให้คนรับรู้ภาวะแวดล้อม อวัยวะรับสัมผัส (Sensory Organ) ได้แก่ อวัยวะที่ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือ หรืออุปกรณ์ในการรับสัมผัส รูป รส กลิ่น เสียง รับสัมผัสส่งไปเป็นประสบการณ์ทางสมอง เพื่อให้เกิดการรับรู้ต่อไป อวัยวะรับสัมผัสประกอบด้วย

๑.๑ การได้ยิน สิ่งเร้าที่ทำให้เกิดการได้ยินคือ เสียง และระบบที่ทำหน้าที่ตอบสนองการสัมผัสของเสียงคือ หู

๑.๒ การเห็น สิ่งเร้าที่ทำให้เกิดการเห็นคือ แสง และระบบที่ทำหน้าที่ตอบสนองการสัมผัสของแสงคือ ตา

^{๕๒} พิบูล ทีปะปาล, การโฆษณาและการส่งเสริมการขาย, (กรุงเทพมหานคร : บจก. โรงพิมพ์มิตรสัมพันธ์กราฟฟิค, ๒๕๔๕), หน้า ๕๐.

๑.๓ การไต่กลิ่น สิ่งเร้าที่ทำให้เกิดกลิ่นเป็นสารเคมีที่ลอยในอากาศ สารเคมีเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นสารประกอบ ระบบของร่างกายที่ทำหน้าที่ตอบสนองต่อการสัมผัสของสารเคมีที่ทำให้เกิดกลิ่น คือ โพรเจกตัม ทั้งซีกซ้ายและซีกขวา

๑.๔ การได้รส สิ่งเร้าที่ทำให้เกิดรส เป็นสารเคมีที่ทำให้เกิดรสเปรี้ยว รสเค็ม รสหวาน รสขม ระบบของร่างกายที่ตอบสนองต่อสารเคมีที่ทำให้เกิดรสคือ ตุ่มเม็ดเล็ก ๆ ซึ่งเรียงรายอยู่ด้านบนของลิ้น

๑.๕ ความรู้สึกทางผิวหนัง สิ่งเร้าที่ทำให้เกิดความรู้สึกมีหลายอย่าง มีทั้งเป็นวัตถุ สารเคมี ความร้อน การสั่นสะเทือน กระแสไฟฟ้า เป็นต้น เส้นประสาทจากผิวหนังเชื่อมโยงกับนิวโรนไขสันหลังซึ่งมีเส้นประสาททอดต่อไปยังเซรีบรัมที่บริเวณรับรู้ความรู้สึกทางกาย

๑.๖ ความรู้สึกสัมผัสของการเคลื่อนไหว หรือกล้ามเนื้อสัมผัส โดยอาศัยกล้ามเนื้อประสาทเป็นความรู้สึกสัมผัส เช่น ท่าทางการเดิน การยืน การปีน การคลาน การแกว่งแขน และยังช่วยให้รู้สึกหนักของวัตถุด้วยความรู้สึกสัมผัสเกี่ยวกับการทรงตัว อวัยวะซึ่งรับสัมผัสจากสิ่งแวดล้อมในกายเกี่ยวกับความรู้สึกถึงความสมดุลของร่างกาย เช่น วิงเวียน การเมา

๒. แปลความหมายอาการสัมผัส หมายถึง การที่กระแสประสาทส่งไปยังระบบประสาท ได้แก่ สมองเพื่อเปลี่ยนความหมายสิ่งที่รับสัมผัส ส่วนสำคัญที่ช่วยทำให้การแปลความหมายดีหรือถูกต้องเพียงใดอาศัยสติปัญญาหรือความฉลาด การสังเกตพิจารณา ความสนใจ และคุณภาพของจิตใจในขณะนั้น แสดงรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๑ สติปัญญา หรือความฉลาด เป็นธรรมชาติของคนเก่งที่รับรู้ได้ดีกว่าและเรียนกว่าคนโง่

๒.๒ การสังเกต พิจารณา สิ่งที่ช่วยให้คนรับรู้ได้อย่างแม่นยำ คือ การสังเกตพิจารณา ให้รู้รายละเอียดว่าสิ่งนั้นคืออะไร

๒.๓ ความสนใจ และความใส่ใจ ถ้ามีความใส่ใจแน่วแน่ มีสมาธิดีก็แปลความหมายได้ง่ายและถูกต้อง แต่ถ้าไม่มีสมาธิจะทำได้ยาก

๒.๔ คุณภาพของจิตใจในขณะนั้น ถ้าจิตใจขุ่นมัวไม่ผ่อนคลาย ย่อมมีผลกระทบกระเทือนต่อสติปัญญา ทำให้เฉื่อยชาไม่เกิดความคิด การแปลความหมายไม่ได้ดีเหมือนจิตใจผ่อนคลาย ใจปลอดโปร่ง ทำให้สติปัญญาดี ช่วยแปลสัมผัสได้ดี การแปลความหมายของความรู้สึกสัมผัสนั้น คนมักแปลสัมผัสที่เราได้รับและมักทำปฏิกิริยาหรือมีอาการตอบสนอง หรือแสดงพฤติกรรมตามที่เรารับรู้ด้วย การแปลความหมายมักจะดำเนินคู่กับการรับสัมผัส แต่ถ้าถูกเร้าด้วยสิ่งที่ไม่เคยพบเห็นมาก่อน มักจะแปลเทียบเคียงกับสิ่งที่เคยพบเห็น แต่ในชีวิตจริงของคนรับ

สัมผัสออกมาเป็นความหมายเลย ความรู้สึกจึงใกล้เคียงกับการรับรู้มาก เช่น ได้กลิ่นบอกได้ทันทีว่าเป็นกลิ่นอะไร เป็นต้น

๑. ความรู้เดิมหรือประสบการณ์เดิม ซึ่งได้แก่ ความคิด ความรู้และการกระทำที่เคยปรากฏแก่ผู้นั้นมาแล้วในอดีต มีความสำคัญมากสำหรับช่วยในการตีความหรือแปลความหมายของการสัมผัสโดยแจ่มชัด

เช่นเดียวกับ ทรงพล ภูมิพัฒน์ ซึ่งกล่าวว่า กระบวนการของการรับรู้ประกอบด้วย

๑. อาการสัมผัส หมายถึง อาการที่อวัยวะรับสัมผัสสิ่งเร้าหรือสิ่งเร้าที่ผ่านเข้ามากระทบกับอวัยวะรับสัมผัสต่าง ๆ เพื่อให้คนรับรู้ภาวะสิ่งแวดล้อมรอบตัว แล้วเกิดปฏิกิริยาตอบสนอง

๒. การแปลความหมายจากอาการสัมผัส ส่วนสำคัญที่จะช่วยให้การแปลความหมายได้ดีหรือถูกต้องเพียงใดต้องอาศัยสิ่งต่อไปนี้ ก. สติปัญญา หรือความเฉลียวฉลาด ข. การพิจารณา และการสังเกต ค. ความตั้งใจและความสนใจ ง. ความมั่นคง (คงเส้นคงวา) ของจิตใจในขณะนั้น

๓. ความรู้เดิมหรือประสบการณ์เดิม ได้แก่ ความคิด ความรู้ และความเข้าใจ ตลอดจนทั้งการกระทำของผู้รับรู้ในอดีต ความรู้เดิมหรือประสบการณ์เดิมที่มีปริมาณมากพอหรือรู้หลายๆ อย่างช่วยแปลความหมายได้ดีนั้นจะต้องประกอบด้วย ก. เป็นความรู้ ความเข้าใจ ที่ถูกต้องชัดเจน และแน่นอน ข. ต้องเป็นความรู้ ความเข้าใจ ที่มีปริมาณมากพอหรือรู้หลายๆ อย่างช่วยแปลความหมายต่างๆ ได้สะดวกและถูกต้อง^{๕๑}

๓) ขั้นตอนของการรับรู้ (Perception Process)

สามารถแบ่งได้เป็น ๔ ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

๑. การเปิดรับข้อมูลที่ได้เลือกสรร (Selective Exposure) เกิดขึ้นเมื่อผู้บริโภคเปิดโอกาสให้ข้อมูลเข้ามาสู่ตัวเอง เช่น การชมโฆษณาโดยไม่เปลี่ยนไปชมช่องอื่น เป็นต้น

๒. การตั้งใจรับข้อมูลที่ได้เลือกสรร (Selective Attention) เกิดขึ้นเมื่อผู้บริโภค เลือกที่จะตั้งใจรับสิ่งกระตุ้นอย่างใดอย่างหนึ่ง

๓. ความเข้าใจในข้อมูลที่ได้เลือกสรร (Selective Comprehension) แม้ว่าผู้บริโภค จะตั้งใจรับข่าวสาร แต่มิได้หมายความว่า ข่าวสารนั้นถูกตีความไปในทางที่ต้องการ ในขั้นนี้จึงเป็นการตีความหมายข้อมูลที่ได้รับเข้ามาว่า มีความเข้าใจตามที่นักการตลาดกำหนดไว้หรือไม่ ถ้าเข้าใจก็จะนำไปสู่ขั้นตอนต่อไป การตีความขึ้นอยู่กับทัศนคติ ความเชื่อมั่น และประสบการณ์

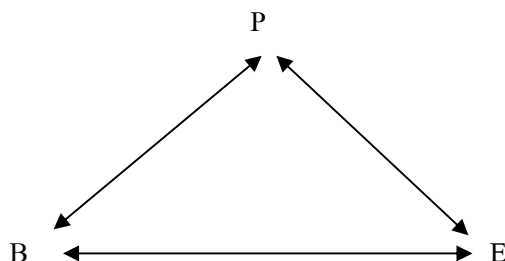
^{๕๑} ทรงพล ภูมิพัฒน์, *จิตวิทยาทั่วไป*, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๒๕๔๐), หน้า ๑๑๐-๑๑๑.

๔. การเก็บรักษาข้อมูลที่ได้รับเลือกสรร (Selective Retention) หมายถึงการที่ ผู้บริโภคจดจำข้อมูลบางส่วนที่ได้เห็น ได้อ่าน ได้ยิน หลังจากเกิดการเปิดรับข้อมูลและเกิดความ เข้าใจแล้ว^{๕๔}

๔) การรับรู้ทางสังคม

ทฤษฎีการรับรู้ทางสังคมของ แบนดูรา สามารถอธิบายการเกิดพฤติกรรมการรับรู้และการแสดงออกของมนุษย์ได้เป็นอย่างดี มีรายละเอียดดังนี้

แบนดูรา (Bandura, ๑๙๗๗)^{๕๕} มีความเชื่อว่า พฤติกรรมของมนุษย์นอกเหนือจากปฏิกิริยาสะท้อนเบื้องต้นแล้วเกิดการเรียนรู้ทั้งสิ้น และการเรียนรู้พฤติกรรมใหม่เหล่านั้นสามารถเรียนรู้ได้โดยประสบการณ์ตรงหรือไม่ก็โดยการสังเกต องค์ประกอบทางชีววิทยามีบทบาทสำคัญในกระบวนการเรียนรู้พฤติกรรม นั่นก็คือองค์ประกอบในตัวบุคคลมีบทบาทสำคัญในการเรียนรู้พฤติกรรม ในการอธิบายกระบวนการการเกิดพฤติกรรมมนุษย์ แบนดูราได้อธิบายในรูปของการมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่องระหว่างพฤติกรรม องค์ประกอบส่วนบุคคลและองค์ประกอบทางสิ่งแวดล้อมโดยที่องค์ประกอบทั้ง ๓ นี้จะมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

ภาพที่ ๒.๖ แสดงปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างพฤติกรรม องค์ประกอบส่วนบุคคลและองค์ประกอบทางสิ่งแวดล้อม

(ที่มา: Bandura, ๑๙๗๗, หน้า ๑๖ อ้างใน ประเทือง ภูมิภัทราคม, หน้า ๑๕)

^{๕๔} เสรี วงษ์มณฑา, *ครบเรื่องเครื่องการสื่อสารการตลาด*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พิมพ์พัฒนาภาษา, ๒๕๔๐), หน้า ๘๘.

^{๕๕} อ้างใน ประเทือง ภูมิภัทราคม, *การปรับพฤติกรรม: ทฤษฎีและการประยุกต์*, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พรินติ้ง เฮาส์, ๒๕๔๐), หน้า ๕๕-๖๗.

จากรูปแสดงให้เห็นว่าพฤติกรรม (B) องค์ประกอบส่วนบุคคล (P) และองค์ประกอบทางสิ่งแวดล้อม (E) มีอิทธิพลซึ่งกันและกัน กล่าวคือ พฤติกรรมของมนุษย์สามารถกำหนดสิ่งแวดล้อมสิ่งแวดล้อมก็สามารถกำหนดพฤติกรรม พฤติกรรมสามารถกำหนดองค์ประกอบส่วนบุคคลองค์ประกอบส่วนบุคคลสามารถกำหนดพฤติกรรมได้เช่นกัน ในทำนองเดียวกัน องค์ประกอบทางสิ่งแวดล้อมและองค์ประกอบส่วนบุคคลก็มีอิทธิพลซึ่งกันและกัน สามารถอธิบายได้ในลักษณะเดียวกัน

แบนดูรา กล่าวว่า การรับรู้ นั้นมีองค์ประกอบ ๒ อย่าง คือ ๑) ตัวกำหนดพฤติกรรม และ ๒) วิธีการเรียนรู้ของมนุษย์

๑. ตัวกำหนดพฤติกรรม แบนดูรา ได้กล่าวถึงตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ไว้ ๒ ประการด้วยกัน ได้แก่ ๑) ตัวกำหนดพฤติกรรมที่เกิดขึ้นก่อนพฤติกรรม และ ๒) ตัวกำหนดที่เป็นผลกรรม

๑.๑ ตัวกำหนดพฤติกรรมที่เกิดขึ้นก่อนพฤติกรรม (Antecedent Determinants) ได้ อธิบายเรื่องนี้ไว้ว่า ถ้ามีเหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นในสิ่งแวดล้อมเช่นนั้นเป็นประจำสม่ำเสมอจะทำให้บุคคลสามารถคาดการณ์ได้ว่า ถ้ามีสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นแล้วจะมีอีกสิ่งหนึ่งตามมา การรู้ ความสัมพันธ์เงื่อนไขต่าง ๆ เหล่านี้จะทำให้บุคคลสามารถทำนายเหตุการณ์ได้ว่า อะไรจะเกิดขึ้นอย่างไรภายใต้ภาวะการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นก่อน ถ้าบุคคลนั้นมีความสามารถทางสติปัญญาสูงก็จะสามารถคาดการณ์ถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ และจะเลือกกระทำหรือแสดงพฤติกรรมของเขาให้ สอดคล้องกับการคาดการณ์ของเขา ซึ่งการเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้าหนึ่งกับอีกสิ่งเร้าหนึ่ง นั้นเอง ดังนั้น การเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้าหนึ่งกับสิ่งเร้าหนึ่งนี้จะมีผลต่อการเกิดหรือไม่เกิดพฤติกรรมจะมีผลต่อการคงอยู่หรือการหายของพฤติกรรมของบุคคล เพราะบุคคลจะยึดเอา สิ่งเร้าหนึ่งมาทำนายการเกิดของอีกสิ่งเร้าหนึ่ง เช่น เห็นท้องฟ้ามืด บุคคลรีบเดินทางกลับ ทั้งนี้ เพราะคาดการณ์ว่า ฝนจะต้องตกลงมาแน่นอน ฉะนั้นตัวกำหนดพฤติกรรมที่เป็นสิ่งเร้าจึงได้แก่สิ่งเร้าต่าง ๆ ที่มากระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมและเป็นสิ่งเร้าที่ปรากฏในสภาพแวดล้อมของบุคคลซึ่งเกิดก่อนพฤติกรรมจึงเรียกตัวกำหนดพฤติกรรมนี้อีกอย่างหนึ่งว่า ตัวกำหนดพฤติกรรมที่เกิดก่อนพฤติกรรมซึ่งก็คือสิ่งเร้านั่นเอง

๑.๒ ตัวกำหนดที่เป็นผลกรรม (Consequent Determinants) ตัวกำหนดพฤติกรรม อีกตัวหนึ่งก็ได้แก่ผลกรรม แบนดูรา มีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า การเรียนรู้สิ่งต่างๆ ในสังคมของมนุษย์เป็นการเรียนรู้เงื่อนไขผลกรรมว่า พฤติกรรมใดกระทำแล้วจะได้รับรางวัลหรือผลกรรมทางบวกและพฤติกรรมใดกระทำแล้วจะได้รับผลกรรมทางลบการเรียนรู้เงื่อนไขผลกรรมดังกล่าว จะทำให้มนุษย์เลือกกระทำพฤติกรรมที่ได้รับผลกรรมทางบวกหรือการเสริมแรง และจะหลีกเลี่ยง

การกระทำพฤติกรรมที่จะได้รับผลกระทบทางลบหรือการลงโทษ ดังนั้นการเกิดพฤติกรรมจึงขึ้นอยู่กับผลกระทบอีกด้วย ถ้ากระทำพฤติกรรมใดแล้วได้รับผลกระทบทางบวก พฤติกรรมนั้นก็จะมีเกิดขึ้น และถ้ากระทำพฤติกรรมใดแล้วได้รับผลกระทบทางลบพฤติกรรมนั้นก็จะมีลดลงหรือหายไป อย่างไรก็ตามการเรียนรู้เงื่อนไขผลกระทบนี้สามารถเรียนรู้ได้ทั้งจากประสบการณ์ตรงและจากการสังเกตจากตัวแบบหรือการกระทำของผู้อื่นที่สังเกตเห็น ซึ่งเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ทางอ้อม

๒. วิธีการเรียนรู้ของมนุษย์ นอกจากการรับรู้ของมนุษย์แล้ว แบนคูรา ยังกล่าวถึงวิธีการเรียนรู้ของมนุษย์ว่ามี ๒ วิธี คือ ๑) การเรียนรู้จากผลกระทบ และ ๒) การเรียนรู้จากการเลียนแบบ

๒.๑ การเรียนรู้จากผลกระทบ (Learning By Response Consequences) วิธีการเรียนรู้ที่ถือว่าการเรียนรู้เบื้องต้นที่สุดและเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงก็คือ การเรียนรู้จากผลกระทบทั้งผลกระทบทางบวกและทางลบ ซึ่งได้แก่ การเรียนรู้จากผลของการกระทำ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมถือว่า มนุษย์มีความสามารถทางสมองในการที่จะใช้ประโยชน์จากประสบการณ์ที่ผ่านมา มนุษย์มีความสามารถที่จะรับรู้ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลของการกระทำ กระบวนการเรียนรู้จากผลกระทบ ผลกระทบจะทำหน้าที่ ๓ ประการ คือ ทำหน้าที่ให้ข้อมูล ทำหน้าที่จูงใจ และทำหน้าที่เสริมแรง รายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๑.๑ ทำหน้าที่ให้ข้อมูล (Informative Function) การเรียนรู้ของมนุษย์นั้นไม่เพียงแต่เรียนรู้เพื่อตอบสนองเท่านั้น แต่มนุษย์ยังสังเกตผลของการกระทำนั้นด้วย โดยการสังเกตความแตกต่างของผลที่ได้รับจากการกระทำของเขาว่า การกระทำใดในสภาพการณ์ใดก่อให้เกิดผลกระทบอย่างไร ข้อมูลด้านนี้จะป็นแนวทางหนึ่งในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ในอนาคต

๒.๑.๒ ทำหน้าที่จูงใจ (Motivation Function) กระบวนการเรียนรู้ผลกระทบทำหน้าที่จูงใจ หมายถึง ความเชื่อในการคาดหวังผลกระทบของบุคคล กล่าวคือผลกระทบใดเป็นที่พึงปรารถนาย่อมจูงใจให้เกิดการกระทำมาก ผลกระทบใดไม่เป็นที่พึงปรารถนาย่อมจูงใจให้เกิดการเรียนรู้กระทำน้อย และมนุษย์ก็พยายามหลีกเลี่ยงการกระทำนั้น

๒.๑.๓ ทำหน้าที่เสริมแรง (Reinforcing Function) การกระทำใด ๆ ก็ตามถ้าได้รับการเสริมแรง การกระทำนั้นก็จะมีแนวโน้มเกิดขึ้นอีก แต่สิ่งสำคัญก็คือเงื่อนไขการเสริมแรง (Reinforcement Contingency) ซึ่งบุคคลจะเรียนรู้ได้จากข้อมูลเดิมและการจูงใจ ตลอดจนการหาข้อสรุปได้ถูกต้อง การเสริมแรงจะไม่อิทธิพลเลยถ้าบุคคลไม่รู้ว่าเงื่อนไขการเสริมแรงมีไว้ว่าอย่างไร การเสริมแรงในที่นี้จะเน้นถึงการกระทำให้พฤติกรรมนั้นคงอยู่มากกว่าการสร้างพฤติกรรมใหม่

๒.๒ การเรียนรู้จากการเลียนแบบ (Learning Through Modeling) แบบดูรากล่าวว่า การเรียนรู้ของมนุษย์จากผลกรรมมีข้อจำกัดอยู่มาก ทั้งนี้เพราะสิ่งที่จะเรียนรู้มีมากกว่าที่เวลาและโอกาสจะอำนวย ดังนั้นการเรียนรู้จากการเลียนแบบจึงเป็นอีกวิธีหนึ่งที่ทำให้มนุษย์สามารถเรียนรู้สิ่งต่างๆ ได้อย่างกว้างขวางขึ้น พฤติกรรมของมนุษย์หลายอย่างเกิดขึ้นมาโดยที่มนุษย์ไม่เคยมีประสบการณ์ตรงเลย แต่มนุษย์สังเกตเห็นตัวแบบหรือผู้อื่นกระทำ เช่น คนส่วนมากงดเว้นจากการเสพยาโรอื่นทั้ง ๆ ที่ไม่เคยประสบกับผลกรรมที่จะได้รับการเสพยาโรอื่น ทั้งนี้เพราะคนเหล่านั้นเรียนรู้ว่า การเสพยาโรอื่นจะได้รับผลลบ คือ ทำลายสุขภาพ การเรียนรู้เช่นนี้ไม่ได้เรียนรู้ได้โดยประสบการณ์ตรง แต่เรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบ คือ เห็นผู้อื่นเสพยาแล้วได้รับผลกรรมทางลบ การเรียนรู้จากตัวต้นแบบอาศัยกระบวนการเรียนรู้โดยการสังเกตเป็นสำคัญกระบวนการเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ ๔ ประการได้แก่ กระบวนการใส่ใจ กระบวนการเก็บจำกระบวนการกระทำทางกาย และกระบวนการจูงใจ รายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๒.๑ กระบวนการใส่ใจ (Attention Processes) มนุษย์จะไม่สามารถเรียนรู้อะไรได้เลย ถ้าขาดความใส่ใจและขาดการรับรู้ในสิ่งนั้น การเรียนรู้จากตัวแบบก็เช่นกัน หากผู้เรียนขาดความใส่ใจและขาดการรับรู้พฤติกรรมของตัวแบบที่แสดงออกมาสิ่งที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการใส่ใจมีอยู่ ๒ ประการคือ

๑) ลักษณะของตัวแบบ ตัวแบบที่มีลักษณะเด่น มีความดึงดูดใจสูง มีความซับซ้อนของพฤติกรรมน้อยจะมีโอกาสให้ผู้สังเกตใส่ใจได้มาก นอกจากนี้หากพฤติกรรมที่ตัวแบบแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อผู้สังเกตก็จะโน้มน้าวให้ผู้สังเกตใส่ใจได้มาก

๒) ความสามารถของผู้สังเกต ผู้สังเกตจะต้องมีความสามารถในการรับรู้การกระทำของตัวแบบ จึงจะทำให้การเรียนรู้เกิดขึ้นได้

๒.๒.๒ กระบวนการเก็บจำ (Retention Processes) ในการเรียนรู้โดยการสังเกตมนุษย์จะไม่สามารถเรียนรู้ได้เลย ถ้าจำการกระทำของตัวแบบไม่ได้ ดังนั้นในการเรียนรู้โดยการสังเกตกระบวนการเก็บจำการกระทำต่างๆ ที่ตัวแบบแสดงออกมาจึงเป็นกระบวนการที่สำคัญ กระบวนการเก็บจำเป็นการเก็บรวมแบบแผนของพฤติกรรมของตัวแบบที่ได้สังเกตเห็นทุกครั้ง แล้วนำมาสร้างรูปแบบของพฤติกรรมที่แน่ชัด การเก็บจำจะกระทำในรูปของระบบการลงรหัสซึ่งมี ๒ ลักษณะ คือ การเก็บจำในรูปของมโนภาพและการเก็บจำในรูปของสัญลักษณ์ทางภาษา ซึ่งการจำในลักษณะสัญลักษณ์ทั้งสองประการนี้จะช่วยให้จำได้ง่ายและคงทน สำหรับการฝึกฝนและการทบทวนในใจหรือการกระทำจะส่งเสริมให้ผู้สังเกตจำพฤติกรรมของตัวแบบได้ดียิ่งขึ้น ดังนั้นการเก็บจำรายละเอียดเกี่ยวกับพฤติกรรมของตัวแบบจึงเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในการเรียนรู้โดยการสังเกต

๒.๒.๓ กระบวนการกระทำทางกาย (Motor Reproduction Processes) ในการเรียนรู้โดยการสังเกตนั้น กระบวนการทางกายเป็นกระบวนการที่ผู้สังเกตเปลี่ยนสัญลักษณ์ที่เก็บจำไว้มาเป็นการกระทำที่เหมาะสม การกระทำตามตัวแบบจำเป็นต้องจัดระเบียบการกระทำไว้ในระบบความจำโดยให้สอดคล้องกับแบบแผนพฤติกรรมที่ตัวแบบกระทำ ในระยะแรกของการกระทำตามตัวแบบการคิดแปลงการกระทำให้มาเป็นพฤติกรรมใหม่ที่เหมาะสมจะทำได้ยาก แต่เมื่อทราบข้อบกพร่องระหว่างการคิดแปลงสัญลักษณ์มาเป็นการกระทำจะช่วยให้การทำตามตัวแบบในระยะต่อมาถูกต้องมากยิ่งขึ้น ในการเรียนรู้พฤติกรรมทั้งหลายในชีวิตประจำวันของมนุษย์ มนุษย์จะค่อย ๆ ปรับแก้พฤติกรรมที่ละเล็กที่ละน้อยจนกระทั่งกระทำได้อย่างถูกต้อง ทั้งนี้ก็อาศัยการกระทำที่ผ่านมาเป็นข้อมูลย้อนกลับ (Informative Feedback)

๒.๒.๔ กระบวนการจูงใจ (Motivational Processes) ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมแสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่างสิ่งที่ได้เรียนรู้มากับการแสดงออก เนื่องจากในชีวิตจริงของมนุษย์ในสังคมนั้น มีพฤติกรรมมากมายที่มนุษย์พบเห็นผู้อื่นกระทำ มนุษย์จึงไม่สามารถกระทำพฤติกรรมตามตัวแบบได้ทั้งหมด มนุษย์จึงเลือกกระทำตามตัวแบบเฉพาะการกระทำที่เขาเห็นว่ากระทำนั้นให้ผลกรรมทางบวกแก่เขา และจะไม่กระทำตามตัวแบบ ถ้าเขาเห็นว่าการกระทำนั้นให้ผลกรรมทางลบ ฉะนั้น ผลกรรมที่สังเกตเห็นจึงเป็นสิ่งที่มียุทธผลต่อการจูงใจในการเรียนรู้โดยการสังเกต

๓. อิทธิพลของตัวแบบที่มีต่อผู้สังเกต แบบดูรา ได้กล่าวถึงอิทธิพลของตัวแบบที่มีต่อผู้สังเกตหลายประการ ดังนี้

๓.๑ การสร้างพฤติกรรมใหม่ ตัวแบบสามารถช่วยให้ผู้สังเกตสร้างพฤติกรรมใหม่ โดยผู้สังเกตจะรวบรวมแบบแผนการกระทำที่ได้เห็นหรือได้ยินมา แล้วถ่ายทอดออกมาเป็นการกระทำ

๓.๒ การสร้างกฎเกณฑ์หลักการใหม่ ในสภาพการณ์ที่ผู้สังเกตเห็นการกระทำของตัวแบบ ตัวแบบจะช่วยให้ผู้สังเกตสามารถสร้างกฎเกณฑ์หรือหลักการใหม่ขึ้นมาได้ เช่น การเรียนรู้ทางภาษาผู้เรียนสามารถสร้างหลักในการเข้าประโยคจากการได้ยินตัวแบบพูด

๓.๓ การสอนพฤติกรรมสร้างสรรค์ ตัวแบบจะช่วยพัฒนาพฤติกรรมเชิงสร้างสรรค์ขึ้นมาได้ทั้งนี้เนื่องจากการได้เห็นพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่งจากตัวแบบมนุษย์สามารถนำประสบการณ์ที่ตนมีอยู่ประกอบการกระทำของตัวแบบพัฒนาขึ้นมาเป็นพฤติกรรมใหม่ๆ ได้

๓.๔ การยับยั้งการกระทำและการหวั่นเกรงที่จะกระทำ ตัวแบบมียุทธผลต่อการยับยั้งหรือความหวั่นเกรงที่จะกระทำพฤติกรรม กล่าวคือถ้าผู้สังเกตได้เห็นตัวแบบถูกลงโทษผู้สังเกตมีแนวโน้มที่จะไม่กระทำตามตัวแบบนั้น และในทางตรงกันข้าม ถ้าผู้สังเกตเห็นตัวแบบ

กระทำพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้องและถูกต้องและถูกห้ามปรามแล้ว ไม่มีผลกระทบใด ๆ ตามมา ผู้สังเกตก็มีแนวโน้มที่จะกระทำตามตัวแบบนั้น

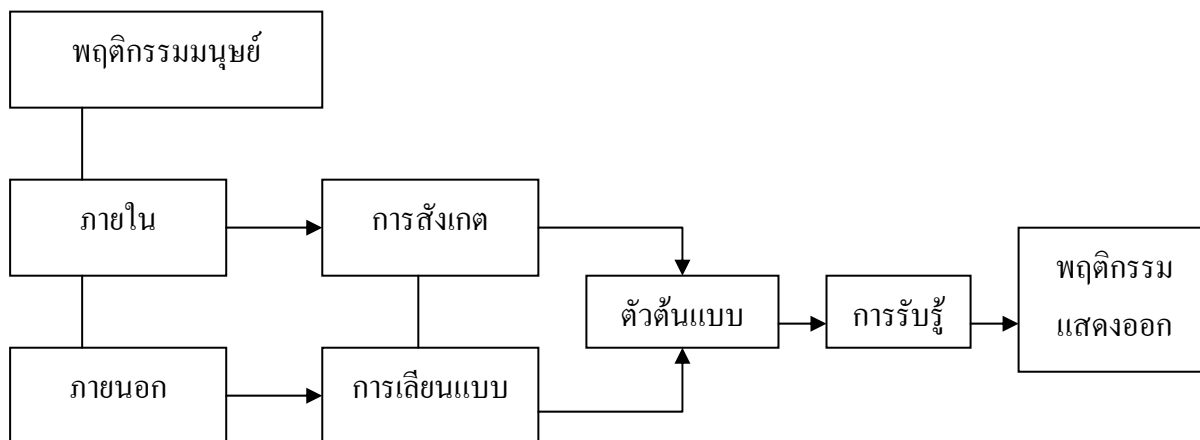
๓.๕ การส่งเสริมการกระทำ ตัวแบบมีอิทธิพลต่อการส่งเสริมการกระทำทั้งทางบวกและทางลบ ถ้าผู้สังเกตเห็นตัวแบบกระทำพฤติกรรมใดแล้วได้รับการเสริมแรง (Vicarious reinforcement) ผู้สังเกตก็มีแนวโน้มที่จะกระทำตามมากยิ่งขึ้น และในทำนองเดียวกัน ถ้าผู้สังเกตเห็นตัวแบบที่แสดงความก้าวร้าวและได้รับการยกย่องว่าเป็นสิ่งที่ดี ผู้สังเกตก็มีแนวโน้มที่จะกระทำตามมากขึ้นเช่นกัน

๓.๖ ด้านอารมณ์ นอกจากตัวแบบจะมีอิทธิพลต่อผู้สังเกตในการกระทำตามตัวแบบดังกล่าวมาแล้ว ตัวแบบยังมีอิทธิพลต่ออารมณ์ของผู้สังเกตอีกด้วย ตัวแบบจะกระตุ้นให้ผู้สังเกตเกิดแนวคิดและความรู้สึกคล้ายตามตัวแบบ

๓.๗ การเผยแพร่แนวคิดและการกระทำ การกระทำของตัวแบบจะมีอิทธิพลต่อการเผยแพร่แนวคิดและการกระทำต่าง ๆ ใ้บุคคลในสังคมกระทำตาม นอกจากนี้ตัวแบบยังสามารถเผยแพร่แนวคิดและการกระทำดังกล่าวนั้นจากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่งได้ด้วย

ดังนั้น ในการเรียนรู้จากการเลียนแบบ องค์ประกอบทั้ง ๔ ประการดังกล่าวไว้ข้างต้นเป็นองค์ประกอบที่จำเป็นจะขาดไม่ได้ ถ้าขาดกระบวนการใดกระบวนการหนึ่งจะทำให้การเรียนรู้จากการเลียนแบบขาดความสมบูรณ์ ทั้งนี้เพราะการเรียนรู้จากตัวแบบจะต้องมีความใส่ใจตัวแบบจนกระทั่งสามารถจำและแปลงระบบสัญลักษณ์ไปสู่การกระทำในภายหลัง โดยมีองค์ประกอบสุดท้ายคือแรงจูงใจให้ผู้สังเกตแสดงการกระทำตามตัวแบบนั้นออกมาในที่สุด

จากความหมายของการรับรู้และทฤษฎีพฤติกรรมสังคมของแบบคูรา ผู้วิจัยสรุปเป็นกรอบแนวคิดที่จะศึกษาในงานวิจัย ดังนี้

ภาพที่ ๒.๗ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการเลียนแบบกับพฤติกรรมการแสดงออก
(ที่มา: จุฑารัตน์ ก้านจักร, ๒๕๔๘, หน้า ๒๘)

ทฤษฎีสังคมของพรอยด์ แบ่งได้เป็นสองระดับคือ ระดับวัฒนธรรมและระดับโครงสร้างของสังคมในระดับวัฒนธรรม ทฤษฎีสังคมของพรอยด์เป็นการศึกษาวิเคราะห์ระบบความเชื่อ ค่านิยม และระบบสัญลักษณ์ ส่วนในระดับโครงสร้างสังคม ทฤษฎีสังคมของพรอยด์เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ทางอำนาจ (Power Relations) หรือความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างบุคคลและกลุ่ม รวมทั้งการศึกษาความรุนแรงในสังคม^{๕๖}

โดยสรุป การรับรู้ หมายถึง กระบวนการที่มนุษย์ตอบสนองต่อสิ่งเร้าที่มากระตุ้น และประมวลผลรวมกับประสบการณ์ที่ตนเองมี โดยก่อนการที่ผู้บริโภคจะตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์นั้น การรับรู้เป็นกระบวนการหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยการวิจัยนี้จะทำการศึกษารับรู้การสื่อสารทางการตลาดของผู้บริโภคที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์เวชสำอาง ซึ่งจะทำให้ทราบแนวทาง ในการสร้างการรับรู้ของผลิตภัณฑ์เวชสำอางในร้านขายยาและนำไปพัฒนากลยุทธ์การสื่อสารทางการตลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพ

^{๕๖} ยศ สันตสมบัติ, พรอยด์และพัฒนาการของจิตวิเคราะห์จากคามฝันสู่ทฤษฎีสังคม, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๒), หน้า ๔๔.

๒.๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความต้องการ

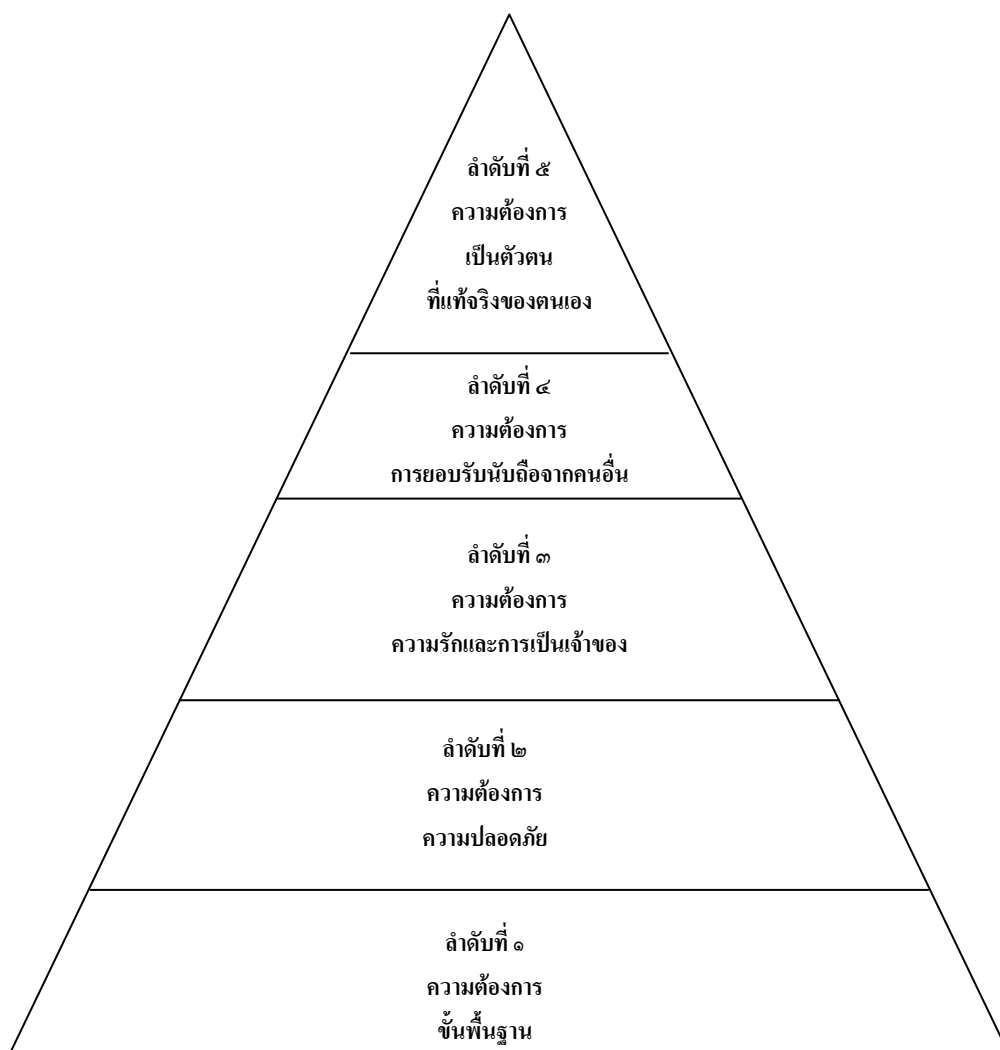
ความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ๒ ทฤษฎีคือ ทฤษฎีความต้องการพื้นฐานของ มาสโลว์ และทฤษฎีความต้องการของเมอร์เรย์ เพราะเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายครอบคลุมความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์

๑) แนวคิดความต้องการพื้นฐานของมาสโลว์^{๕๗}

มาสโลว์ ได้ตั้งสมมติฐานว่ามนุษย์มีความต้องการ ดังนี้

๑. มนุษย์มีความต้องการ และความต้องการมีอยู่เสมอ ไม่มีที่สิ้นสุด
๒. ความต้องการที่ได้รับการสนองแล้วจะไม่เป็นสิ่งจูงใจสำหรับพฤติกรรมต่อไป ความต้องการที่ไม่ได้รับการสนองเท่านั้นที่เป็นสิ่งจูงใจของพฤติกรรม
๓. ความต้องการของคนซ้ำซ้อนกัน บางทีความต้องการหนึ่งได้รับการตอบสนองแล้วยังไม่สิ้นสุดก็เกิดความต้องการด้านอื่นขึ้นอีก
๔. ความต้องการของคนมีลักษณะเป็นลำดับขั้น ความสำคัญกล่าวคือ เมื่อความต้องการในระดับต่ำได้รับการสนองแล้ว ความต้องการระดับสูงก็จะเรียกร้องให้มีการตอบสนอง

^{๕๗} จิราภา เต็งไตรรัตน์ และคณะ, *จิตวิทยาทั่วไป*, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๒๔๕-๒๕๐, ๒๕๓-๒๕๔.

ภาพที่ ๒.๘ แสดงภาพความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ของ มาสโลว์
(ที่มา: จุฑารัตน์ ก้านจักร, ๒๕๔๘, หน้า ๓๐)

ลำดับความต้องการพื้นฐานของ Maslow เรียกว่า Hierarchy of Needs มี ๕ ลำดับชั้น ดังนี้

๑. ความต้องการด้านร่างกาย (Physiological needs) เป็นความต้องการปัจจัย ๔ เช่น ต้องการอาหารให้อิ่มท้อง เครื่องนุ่งห่มเพื่อป้องกันความร้อน หนาวและอุจาดตา ยารักษาโรคภัยไข้เจ็บ รวมทั้งที่อยู่อาศัยเพื่อป้องกันแดด ฝน ลม อากาศร้อน หนาว และสัตว์ร้าย ความต้องการเหล่านี้มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ทุกคน จึงมีความต้องการพื้นฐานขั้นแรกที่มนุษย์ทุกคนต้องการบรรลุให้ได้ก่อน

๒. ความต้องการความปลอดภัย (Safety needs) หลังจากที่มีมนุษย์บรรลุความต้องการด้านร่างกายทำให้ชีวิตสามารถดำรงอยู่ในขั้นแรกแล้วจะมีความต้องการด้านความปลอดภัยของชีวิตและทรัพย์สินของตนเองเพิ่มขึ้นต่อไป เช่น หลังจากมนุษย์มีอาหารรับประทานจนอิ่มท้องแล้วได้เริ่มหันมาคำนึงถึงความปลอดภัยของอาหาร หรือสุขภาพ โดยหันมาให้ความสำคัญกับเรื่องสารพิษที่ติดมากับอาหาร ซึ่งสารพิษเหล่านี้อาจสร้างความไม่ปลอดภัยให้กับชีวิตของเขา เป็นต้น

๓. ความต้องการความรักและการเป็นเจ้าของ (Belonging and love needs) เป็นความต้องการที่เกิดขึ้นหลังจากการที่มีชีวิตอยู่รอดแล้วมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินแล้ว มนุษย์จะเริ่มมองหาความรักจากผู้อื่น ต้องการที่จะเป็นเจ้าของสิ่งต่าง ๆ ที่ตนเองครอบครองอยู่ตลอดไป เช่น ต้องการให้พ่อแม่ พี่น้อง คนรัก รักเราและต้องการให้เขาเหล่านั้นรักเราคนเดียว ไม่ต้องการให้เขาเหล่านั้นไปรักคนอื่น โดยการแสดงความเป็นเจ้าของ เป็นต้น

๔. ความต้องการการยอมรับนับถือจากผู้อื่น (Esteem needs) เป็นความต้องการอีกขั้นหนึ่งหลังจากได้รับความต้องการทางร่างกาย ความปลอดภัย ความรักและเป็นเจ้าของแล้ว จะต้องการการยอมรับนับถือจากผู้อื่น ต้องการได้รับเกียรติจากผู้อื่น เช่น ต้องการการเรียกขานจากบุคคลทั่วไปอย่างสุภาพ ให้ความเคารพนับถือตามควร ไม่ต้องการการกดขี่ข่มเหงจากผู้อื่น เนื่องจากทุกคนมีเกียรติและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน

๕. ความต้องการความเป็นตัวตนอันแท้จริงของตนเอง (Self – actualization needs) เป็นความต้องการขั้นสุดท้าย หลังจากที่ผ่านมาความต้องการความเป็นส่วนตัว เป็นตัวตนที่แท้จริงของตนเองลดความต้องการภายนอกลง หันมาต้องการสิ่งที่ตนเองมีและเป็นอยู่ ซึ่งเป็นความต้องการขั้นสูงสุดของมนุษย์ เช่นกัน

๒. ทฤษฎีความต้องการของเมอร์เรย์

เมอร์เรย์ (Murray, ๑๙๓๘)^{๕๘} ได้แบ่งแยกความต้องการของมนุษย์ออกเป็น ๒๘ ประเภทด้วยกันคือ

๑. ความต้องการยอมรับโทษ (Abasement) เป็นความต้องการที่รวมไปถึงการยอมรับความบาปเจ็บ การวิพากษ์วิจารณ์ การลงโทษ การยอมแพ้ความยอมแล้วต่อผลกระทบ

^{๕๘} อ้างถึง จิราภา เต็งไตรรัตน์และคณะ, จิตวิทยาทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๔๕-๒๕๐, ๒๕๓-๒๕๔.

๒. ความต้องการประสบความสำเร็จ (Achievement) เป็นความต้องการทำสิ่งที่ยากให้สำเร็จการเอาชนะ การบังคับควบคุม หรือจัดการเกี่ยวกับสิ่งของ คน หรือ ความคิดการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยอิสระและรวดเร็ว

๓. ความต้องการมีเพื่อน (Affiliation) ความต้องการอยู่ใกล้ชิด และมีความสุขสานร่วมกับผู้คนที่ตนชอบ

๔. ความต้องการการก้าวร้าวทำร้ายผู้อื่น (Aggression) ความต้องการต่อสู้

๕. ความต้องการเป็นตัวของตัวเอง (Autonomy) ความต้องการเป็นอิสระและสามารถกระทำสิ่งใด ๆ ความต้องการหลีกเลี่ยงหรือหยุดการทำในกิจกรรมที่มีผู้อื่นเป็นผู้กำหนดให้ทำ

๖. ความต้องการล้างแค้น (Counteraction) ความต้องการเอาชนะความอ่อนแอ และเก็บกตกรรมกลัวความต้องการชนะความล้มเหลว

๗. ความต้องการป้องกันการกระทำของตนเองมิให้ถูกตำหนิ (Defendant)

๘. ความต้องการการเทิดทูนและยอมทำตามผู้อื่นที่เหนือกว่า (Deference)

๙. ความต้องการมีอำนาจเหนือผู้อื่น (Dominance)

๑๐. ความต้องการอวดตนเอง (Exhibition) ความต้องการให้ตนเป็นที่ประทับใจของผู้อื่น ความต้องการให้ผู้อื่นเห็นและได้ยินเกี่ยวกับตนเอง

๑๑. ความต้องการหลีกเลี่ยงความเจ็บปวด (Harm Avoidance) ทางร่างกาย ความเจ็บป่วยและความตาย

๑๒. ความต้องการหลีกเลี่ยงความล้มเหลวและความอาย (Avoidance of Inferiority)

๑๓. ความต้องการช่วยเหลือผู้อื่น (Nurturance)

๑๔. ความต้องการเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาดหมดจด (Orderliness)

๑๕. ความต้องการเล่น (Play) ความต้องการกระทำสิ่งสนุกสนาน โดยไม่มีจุดประสงค์

๑๖. ความต้องการกีดกันผู้อื่น (Rejection) ความต้องการแยกตนเองออกจากสิ่งที่จะทำให้เกิดผลทางลบ

๑๗. ความต้องการเสาะหาความสุขด้านความรู้สึกประทับใจ (Sentience)

๑๘. ความต้องการแสวงหาสมบัติ (Acquisition)

๑๙. ความต้องการได้รับความช่วยเหลือและเห็นใจ (Succorance)

๒๐. ความต้องการเข้าใจ (Understanding) ความต้องการที่จะสามารถถามหรือตอบคำถามทั่วไปและความสนใจในทฤษฎี

๒๑. ความต้องการเลียนแบบผู้อื่น (Simi Lance)

๒๒. ความต้องการแตกต่างจากผู้อื่น (Contrariness)

- ๒๓. ความต้องการรักษาชื่อเสียงและศักดิ์ศรีของตน (Inviolacy)
- ๒๔. ความต้องการเก็บรักษาและซ่อมแซมสิ่งต่างๆ (Conservation)
- ๒๕. ความต้องการเก็บรักษาหวงแหน (Retention)
- ๒๖. ความต้องการก่อสร้างสิ่งต่าง ๆ (Construction)
- ๒๗. ความต้องการเป็นที่ยอมรับนับถือ (Recognition)
- ๒๘. ความต้องการอยากรู้ (Cognizance)

เมอร์เรย์ ได้รวบรวมความต้องการเหล่านี้มาจากประสบการณ์ในการรักษาคนไข้ และการสังเกตของตนเอง มิได้รวบรวมความต้องการเหล่านี้จากการค้นคว้าวิจัยในสภาพเป็นจริง แต่อย่างไรก็ตามความต้องการเหล่านี้ก็ได้รับความสนใจมาเป็นเวลานานถึงแม้จะมีความต้องการบางอย่างที่ขัดกันในตัว เช่น ความต้องการเลียนแบบผู้อื่น กับความต้องการการเป็นตัวของตัวเอง หรือมีข้อสงสัยว่าทุกคนจะต้องมีความต้องการทั้ง ๒๘ อย่างหรือไม่ก็ตาม

โดยสรุป แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรมบรีโคนิยม การรับรู้ และความต้องการ ทำให้ทราบว่าพฤติกรรมรับรู้ของมนุษย์นั้นขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัย ๒ ด้าน คือ ๑) ภายนอกบุคคล ได้แก่บริบทชุมชน/สังคม และ ๒) ภายในบุคคล คือ ความทรงจำหรือความรู้ความเข้าใจ และการรับรู้หรือการเลียนแบบ ส่วนความต้องการของมนุษย์ เป็นไปตามความต้องการ ๕ ชั้น ของมาสโลว์ คือ ๑) ความต้องการด้านร่างกาย ๒) ความต้องการความปลอดภัย ๓) ความต้องการความรักและการเป็นเจ้าของ ๔) ความต้องการการยอมรับนับถือจากผู้อื่น และ ๕) ความต้องการความเป็นตัวคนที่แท้จริง ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้ได้นำไปสู่พฤติกรรมบรีโคนิยมในทางการปฏิบัติ ๒ ทาง คือ พฤติกรรมบรีโคนิยมด้านลบ ได้แก่ ๑) การบรีโคนิยมพื้นฐานอย่างไม่เพียงพอ ๒) การบรีโคนิยมตามกระแสวัตถุนิยม ๓) การบรีโคนิยมตามความอยากความสนใจ ๔) การบรีโคนิยมตามค่านิยม/เจตคติ และ ๕) การบรีโคนิยมตามสังคม/วัฒนธรรม และพฤติกรรมบรีโคนิยมทางบวก ซึ่งเป็นไปตามหลักสันโดษ โดย ๑) ขาดลาภสันโดษ ๒) ขาดพลสันโดษ และ ๓) ขาดสารูปสันโดษ

๒.๓ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สำหรับงานวิจัย ได้มีผู้ทำการศึกษาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหลักสันโดษ พบว่า มีงานศึกษาหลายชิ้นที่ตีความหลักสันโดษผิดๆ ดังเช่น

ศิริพร ประสาทมงคล ศึกษาข้อมูลพื้นฐานเพื่อสร้างแบบวัดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ของสตรีชนบท^{๕๕} ได้ระบุว่า เอกลักษณะเฉพาะตัว ๑๒ ประการที่เด่นชัดของบุคคลหนึ่งๆ ซึ่งแตกต่างจากคนอื่น ๆ ประการหนึ่งนั่นคือ มีความรักความก้าวหน้า โดยกล่าวว่า ก็คือ ความไม่สันโดษนั่นเอง

สุวิชาญ เกาทอง^{๑๐๐} สร้างงานจิตรกรรมเรื่องสมาธิ ได้สะท้อนผลงานศิลปะว่า ความสันโดษ เป็นความผูกพันเฉพาะเครือญาติและเพื่อนบ้านใกล้ชิดเท่านั้น

เด่นศักดิ์ สุริยะ^{๑๐๑} ศึกษาบทบาทของผู้บริหาร โรงเรียนในสังกัดสำนักงานประถมศึกษาจังหวัดเชียงรายต่อการส่งเสริมชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ ได้กล่าวว่า ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการส่งเสริมชุมชนให้มีส่วนร่วม พบว่า ปัญหาอย่างหนึ่งก็คือ ชาวบ้านรักสันโดษ คือ ไม่อยากเกี่ยวข้องกับผู้อื่น

ชยารัฐ จุลลสุคนธ์^{๑๐๒} สร้างงานภาพพิมพ์เรื่องสัญญาตญาณแห่งการอยู่รอด ได้สะท้อนผลงานศิลปะว่า สันโดษเป็นการแสดงออกศิลปะทางอารมณ์ที่โดดเดี่ยว เจ็บเหงา

จากรายงานศึกษาหลายชิ้นนี้ แสดงให้เห็นว่า ทักษะของคนไทยต่อคำว่า “สันโดษ” นั้น ถูกตีความให้คลาดเคลื่อนต่อความหมายดั้งเดิม ซึ่งทำให้สังคมมีแนวคิดว่าสันโดษ ก็คือ การอาศัยอยู่โดดเดี่ยวคนเดียว ไม่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น ไม่ให้ความร่วมมือ ไม่ทำงาน และไม่แสวงหาความก้าวหน้าให้กับชีวิต เป็นต้น สอดคล้องกับงานวิทยานิพนธ์ของ จตุพร ร่วมใจ^{๑๐๓} ศึกษาเรื่อง ศาสนภาพและการประยุกต์หลักพุทธธรรมของนักธุรกิจ ศึกษากรณีนักธุรกิจไทยพุทธในกรุงเทพมหานคร พบว่า นักธุรกิจทั้งหมดสามารถนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการประกอบธุรกิจ เช่น หลักกรรม ทางสายกลาง ความซื่อสัตย์สุจริต แต่ส่วนใหญ่ยังมีความเห็นคลาดเคลื่อน

^{๕๕} ศิริพร ประสาทมงคล, “การศึกษาข้อมูลพื้นฐานเพื่อสร้างแบบวัดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ของสตรีชนบท”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๑), หน้า ก.

^{๑๐๐} สุวิชาญ เกาทอง, “สมาธิ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๔), หน้า ก.

^{๑๐๑} เด่นศักดิ์ สุริยะ, “ศึกษาบทบาทของผู้บริหาร โรงเรียนในสังกัดสำนักงานประถมศึกษาจังหวัดเชียงรายต่อการส่งเสริมชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๔๓), หน้า ก.

^{๑๐๒} ชยารัฐ จุลลสุคนธ์, “สัญญาตญาณแห่งการอยู่รอด”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๓), หน้า ก.

^{๑๐๓} จตุพร ร่วมใจ, “การศึกษาศาสนาภาพและการประยุกต์หลักพุทธธรรมของนักธุรกิจ ศึกษากรณีนักธุรกิจไทยพุทธในกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓), หน้า ก.

เกี่ยวกับหลักสันโดษ และ **มาโนช ศึกษา**^{๑๐๔} ศึกษาพระพุทธรูปศาสนากับการพัฒนาสังคม : ศึกษาความเห็นของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมของพระพยอม กัลยาโณ พบว่า พระสังฆาธิการส่วนใหญ่เห็นว่า พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ไม่มีความเข้าใจในหลักพุทธธรรมอย่างแท้จริง ทำให้มีการตีความกันผิดพลาด เช่น หลักสันโดษ การทำบุญ การปฏิบัติตามหลักศีลธรรม เป็นต้น และเมื่อเข้าใจผิดก็ทำให้ปฏิบัติผิดตามไปด้วย

อย่างไรก็ตาม มีงานศึกษาหลายชิ้นที่ได้ศึกษาหลักสันโดษที่ถูกต้องตามหลักการของพระพุทธรูปศาสนา เช่น **อังคณา สำเภาประเสริฐ**^{๑๐๕} ศึกษาการวิเคราะห์แนวคิดในการปลูกฝังตนเองของพระยาธรรมศักดิ์มนตรี พบว่า จริยธรรมที่เกี่ยวกับตนเองตามแนวคิดของท่าน ได้แก่ การรู้จักอนามัย ออกกำลังกาย ความไม่ประมาท ความมัธยัสถ์ การใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ ความเพียร ความอดทน รู้จักประมาณและสันโดษ ความมีเหตุผล ความกล้าหาญ การเลือกรู้จักคบคน ซึ่งหลักธรรมที่มุ่งเน้นเป็นพิเศษ คือ ความมัธยัสถ์และความสันโดษ

ไพรัช สู่แสนสุข^{๑๐๖} ศึกษาหลักการและกระบวนการของการเรียนรู้และการสอนตามหลักพุทธศาสตร์: การวิเคราะห์พระไตรปิฎก พบว่า องค์ประกอบการสอนมี ๗ ประการ ซึ่งในด้านบริบทแวดล้อมนั้น โดยเฉพาะสิ่งที่เป็นสิ่งแวดล้อมทางวัตถุจะต้องจัดการด้วยหลักสันโดษและการรับรู้ประมาณในการบริโภค

ประหยัด หงส์นวล^{๑๐๗} ศึกษาคำสอนเรื่องพรหมจรรย์ในพุทธศาสนา พบว่า พรหมจรรย์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตการครองเรือนหรือพรหมจรรย์สำหรับคฤหัสถ์ คือ หลักเมตตาและสพารสันโดษ ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในสถาบันครอบครัวได้ คือ หากสามี ภรรยา และบุตร ต่างก็มีความเมตตา ความรัก ให้แก่กัน ก็จะสามารสร่วมสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวได้ เป็นอย่างดี เมื่อคนในครอบครัวมีเมตตาเป็นหลักธรรมประจำใจแล้ว คุณธรรมด้านอื่นๆ ในการอยู่ร่วมกันก็เกิดตามมา

^{๑๐๔} มาโนช ศึกษา, “ศึกษาพระพุทธรูปศาสนากับการพัฒนาสังคม : ศึกษาความเห็นของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมของพระพยอม กัลยาโณ”, *วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๘), หน้า ก.

^{๑๐๕} อังคณา สำเภาประเสริฐ, “การวิเคราะห์แนวคิดในการปลูกฝังตนเองของพระยาธรรมศักดิ์มนตรี”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ก.

^{๑๐๖} ไพรัช สู่แสนสุข, “หลักการและกระบวนการของการเรียนรู้และการสอนตามหลักพุทธศาสตร์: การวิเคราะห์พระไตรปิฎก”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๐๗} ประหยัด หงส์นวล, “คำสอนเรื่องพรหมจรรย์ในพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์มนุษยศาสตรมหาบัณฑิต* (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๐), หน้า ก.

ด้วย คือความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความยินดีพอใจในภรรยาของตนที่เรียกว่าสทาร์สันโดย หรือความคิด เพื่อสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัว สำหรับการครองชีวิตอย่างฆราวาสสามารถป้องกันความเสียหายซึ่งเกิดจากการล่วงละเมิดในสิทธิของกันและกันในด้านความประพฤติเกี่ยวกับการมีคู่ครอง เพื่อความสันติสุขของครอบครัวและการอยู่ร่วมกันในสังคม อย่างไรก็ตาม สังคมไทยในปัจจุบันยังมีปัญหาสังคมที่ไม่พึงประสงค์อยู่มาก เช่น ปัญหาครอบครัวแตกแยก ปัญหาความยากจน ปัญหาเยาวชนห่างเหินศีลธรรม และปัญหาสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม เป็นต้น สาเหตุหลักก็คือสถาบันครอบครัวมีความอ่อนแอ ขาดความรัก ความซื่อสัตย์ และความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปฏิบัติหน้าที่ต่อกันไม่ถูกต้อง

พระมหาจารย์ วิจารณเมธี (นิลาพันธ์)^{๑๑๔} ได้ศึกษาเรื่องสันโดษในพระพุทธศาสนา เถรวาท โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะวิเคราะห์เชิงปรัชญาเรื่องสันโดษจากพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นคัมภีร์ บันทึกคำสอนของพระพุทธเจ้าในกรอบของเถรวาท เพื่อให้ทราบความหมายที่แท้จริงของสันโดษ และวิธีที่จะนำหลักสันโดษไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อขจัดกระแส ความเข้าใจผิดในเรื่องสันโดษให้หมดไป เพราะมีผู้ที่เข้าใจในเรื่องของสันโดษผิดไปจากหลักความจริง โดยอ้างว่าสันโดษเป็นหลักธรรมที่ขัดต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ทำให้ประชาชนไม่ยอมทำอะไร ประเทศชาติไม่เจริญที่ควร ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาของชีวิตมนุษย์ที่ไม่มีสันโดษในแง่เศรษฐกิจ มีสาเหตุมาจากการสร้างระบบความคิดและการกระทำของมนุษย์เอง เพราะขาดความรู้ความเข้าใจเชิงอัตวิสัย คือ ชีวิต ร่างกาย และจิตใจของตน ที่เป็นตัวผลักดันให้การกระทำกิจกรรมเป็นปัญหา แก่มนุษย์เอง หลักสันโดษเป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่เน้นการแก้ปัญหาจากภายในมาสู่ ภายนอกเหมือนกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาทั่วไปปัญหาภายนอกหมายถึงปัญหาที่เกิดจาก เศรษฐกิจ การเมืองสังคม เมื่อศึกษาหลักสันโดษให้เข้าใจอย่างถ่องแท้แล้ว นำมาประยุกต์ใช้กับ ชีวิตประจำวันจะช่วยให้การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นแก่ตนเองได้ทั้งภายในและภายนอกอย่างมี ประสิทธิภาพมากขึ้น

ยุทธพงษ์ แสงโสภา^{๑๑๕} ศึกษาบทบาทพระสงฆ์กับการแก้ปัญหาสังคมไทย ศึกษากรณี กลุ่มสังฆะออมทรัพย์ จังหวัดจันทบุรี พบว่า หลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธมี ๒ ระดับ คือ

^{๑๑๔} พระมหาจารย์ วิจารณเมธี (นิลาพันธ์), “การศึกษาเชิงปรัชญาเรื่องสันโดษในพระพุทธศาสนา เถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ก - ข.

^{๑๑๕} ยุทธพงษ์ แสงโสภา, “บทบาทพระสงฆ์กับการแก้ปัญหาสังคมไทย ศึกษากรณีกลุ่มสังฆะออมทรัพย์ จังหวัดจันทบุรี”, *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓), หน้า ก.

ระดับพื้นฐาน เช่น หลักทฤษฎีธรรมิกกัตถประโยชน์ อธิษฐานธรรม ฌราวาสธรรม สังคหัตถุ เป็นวิธีเก็บทรัพย์และใช้จ่ายทรัพย์และเพียงพอสำหรับการดำรงชีพ ส่วนระดับสูงขึ้นไป คือ การยึดถือหลักสันโดย อริยทรัพย์ และอริยมรรค และหลักอริยสัจ ๔ เป็นหลักในการพัฒนาจิตใจ

สุนทร ธนศิลป์พิชิต^{๑๑๐} ศึกษาความเข้าใจเรื่องความสันโดยในพระพุทธศาสนาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาที่เข้าค่ายคุณธรรม พบว่า การเข้าใจเรื่องสันโดยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาที่เข้าค่ายคุณธรรมก่อนและหลังการอบรม มีความเข้าใจเรื่องสันโดยสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ แสดงให้เห็นกระบวนการฝึกอบรมและการสั่งสอนหลักความสันโดยสามารถสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องแก่ผู้เข้ารับการอบรมให้ดีขึ้นได้

จากงานศึกษาสำรวจเกี่ยวกับการนำหลักสันโดยไปใช้ในการดำเนินชีวิตในระบบเกษตรกรรม เช่น **จักรพงษ์ คมกฤต**^{๑๑๑} ศึกษาคุณลักษณะทางจิตใจของปราชญ์ชาวบ้าน : การศึกษารายกรณีเกษตรกรที่ดำเนินเกษตรทางเลือก พบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวถึง ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม เกษตรกรที่ดำเนินวิถีชีวิตแบบวนเกษตรมากกว่า ๑๐ ปี ว่า คุณลักษณะทางจิตใจ ๘ ประการ หนึ่งในนั้นคือ หลักสันโดยถือเป็นหลักการแรกของการดำเนินชีวิตแบบแนวทางวนเกษตร และ **พุทธชาติ ปานเม่น**^{๑๑๒} ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในระบบเกษตรกรรมทางเลือก พบว่า ในระบบเกษตรกรรมทางเลือก ชุมชนได้รู้คุณค่าของการมีมานะอดทน ความสันโดย การรู้จักพอ และสร้างระบบความสัมพันธ์ใหม่ในกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการผลิตโดยใช้ภูมิปัญญาในเรื่องความซื่อสัตย์ เสียสละของผู้นำ

จากงานศึกษาของวิถีชีวิตของชาวไทยในชนบท พบว่า คนไทยในอดีตมีวิถีชีวิตแบบสันโดยและมีความสัมพันธ์กับประเพณีความเชื่อ เช่น **มนัสกมล ทองสมบัติ**^{๑๑๓} ศึกษาประเพณีพะซุ

^{๑๑๐} สุนทร ธนศิลป์พิชิต, “ความเข้าใจเรื่องความสันโดยในพระพุทธศาสนาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาที่เข้าค่ายคุณธรรม”, รายงานค้นคว้าแบบอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑), หน้า ง-จ.

^{๑๑๑} จักรพงษ์ คมกฤต, “คุณลักษณะทางจิตใจของปราชญ์ชาวบ้าน : การศึกษารายกรณีเกษตรกรที่ดำเนินเกษตรทางเลือก”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๕๕), หน้า ก.

^{๑๑๒} พุทธชาติ ปานเม่น, “การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในระบบเกษตรกรรมทางเลือก”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๘), หน้า ก.

^{๑๑๓} มนัสกมล ทองสมบัติ, “ประเพณีพะซุของชาวผู้ไทยบ้านหนองหญ้าไซ ตำบลหนองหญ้าไซ อำเภอสว่างวีรกรรม จังหวัดอุดรธานี”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสารคาม, ๒๕๖๖), หน้า ก.

ของชาวผู้ไทยบ้านหนองหญ้าไซ ตำบลหนองหญ้าไซ อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ พบว่า วิถีชีวิตของชาวผู้ไทยนั้น มีการดำเนินวิถีชีวิตอย่างสงบ รักสันโดษ ชอบความสะอาด และยึดถือประเพณี นับถือญาติพี่น้อง เช่นเดียวกับ **ศุภลักษณ์ นิลทะราช**^{๑๑๔} ศึกษาประเพณีเจียะส่าของชาวกะโซ่ บ้านพังแดง ตำบลพังแดง อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร พบว่า วิถีชีวิตของชาวกะโซ่ นั้น มีการดำเนินวิถีชีวิตอย่างสงบ รักสันโดษ และยึดถือประเพณี นับถือญาติพี่น้อง

โดยสรุป สันโดษนั้นมีความหมายว่า ความยินดีความพอใจด้วยปัจจัย ๔ คือ เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และอาหาร ตลอดจนการมีความสุขความพอใจด้วยเครื่องยังชีพที่หามาได้ด้วยความสามารถของตนเองไม่โลภ ไม่ริษยาใคร โดยทั่วไปมี ๓ ประเภทหลัก คือ ๑) ขลาดกลัวสันโดษ ยินดีตามที่ได้ ๒) ขลาดกลัวสันโดษ ยินดีตามกำลัง ๓) ขลาดกลัวสันโดษ ยินดีตามสมควร โดยแบ่งตามปัจจัย ๔ คือ ๑) สันโดษในเครื่องนุ่งห่ม ๒) สันโดษในอาหาร ๓) สันโดษในที่อยู่อาศัย ๔) สันโดษในยารักษาโรค และอีกประเภทหนึ่ง คือ สหการสันโดษ หมายถึง การสันโดษโดยมีความพึงพอใจในสามี และภรรยาของตนเท่านั้น ซึ่งสิ่งที่เป็นอุปสรรคต่อสันโดษก็คือ ๑) กามตัณหา คือ ความอยากได้ในรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัสที่น่าปรารถนาน่าพอใจเสาะแสวงหาครอบครอง ๒) ภวตัณหา คือ ความอยากมีสิ่งนั้น สิ่งนี้อยากให้สิ่งที่ได้มาแล้วคงอยู่ตลอดไป และ ๓) วิภวตัณหา คือ ความอยากไม่มี อยากไม่เป็นอย่างนั้นอีกต่อไป ส่วนธรรมที่ส่งเสริมต่อความสันโดษ ก็คือความเพียรนั่นเอง

๒.๔ บริบทบ้านหนองข่า

๒.๔.๑ ที่ตั้งและอาณาเขต

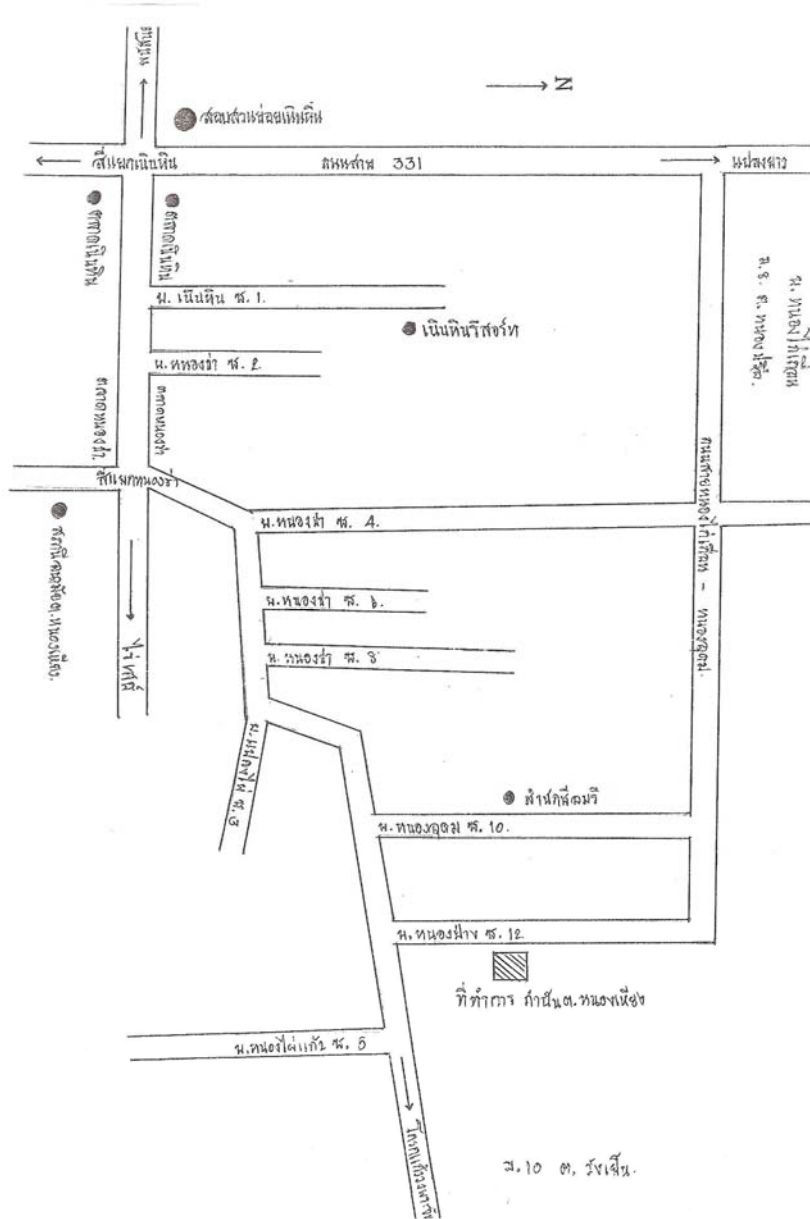
จังหวัดชลบุรี ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกของประเทศไทย หรือริมฝั่งทะเลตะวันออกของอ่าวไทย ประมาณเส้นรุ้งที่ ๑๒ องศา ๓๐ ลิปดา-๑๓ องศา ๔๓ ลิปดาเหนือ และเส้นแวงที่ ๑๐๐ องศา ๔๕ ลิปดา-๑๐๑ องศา ๔๕ ลิปดาตะวันออก ระยะทางจากกรุงเทพมหานครตามเส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๓๔ (ถนนสายบางนา-ตราด) รวมระยะทางประมาณ ๘๑ กิโลเมตร นอกจากนี้ยังมีเส้นทางหลวงพิเศษหมายเลข ๗ หรือ Motorway (กรุงเทพมหานคร-ชลบุรี) ระยะทาง ๗๕ กิโลเมตร ใช้ระยะเวลาในการเดินทางประมาณ ๔๕ นาที มีพื้นที่ทั้งสิ้น ๒,๗๒๖,๘๗๕ ไร่

^{๑๑๔} ศุภลักษณ์ นิลทะราช, “ประเพณีเจียะส่าของชาวกะโซ่ บ้านพังแดง ตำบลพังแดง อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสารคาม, ๒๕๓๘), หน้า ก.

ชาวพ่นสนิกมส่วนใหญ่ประกอบอาชีพพาณิชย์กรรม และหัตถกรรมที่สร้างรายได้และชื่อเสียงให้กับชาวพ่นสนิกมเป็นอย่างมากคือ อาชีพจักสาน เครื่องจักสานพ่นสนิกมเป็นผลิตภัณฑ์จากการใช้ไม้ไผ่มาเป็นวัสดุในการจัดทำ สามารถสร้างสรรค์เป็นรูปทรงและขนาดต่างๆ ใช้ประโยชน์ได้อย่างหลากหลาย เช่น กระเป๋า ตะกร้า ฝาชี เครื่องประดับตกแต่งต่างๆ ฯลฯ

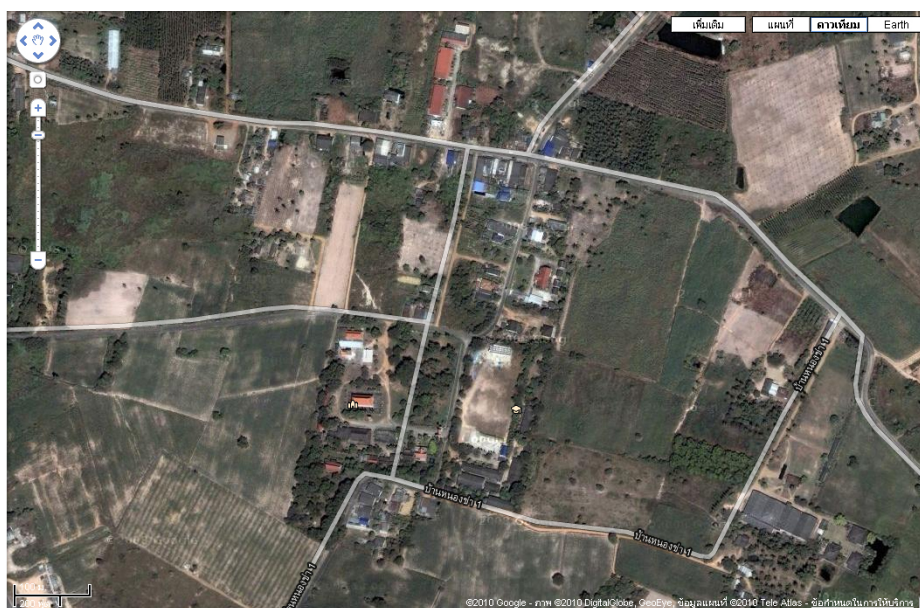
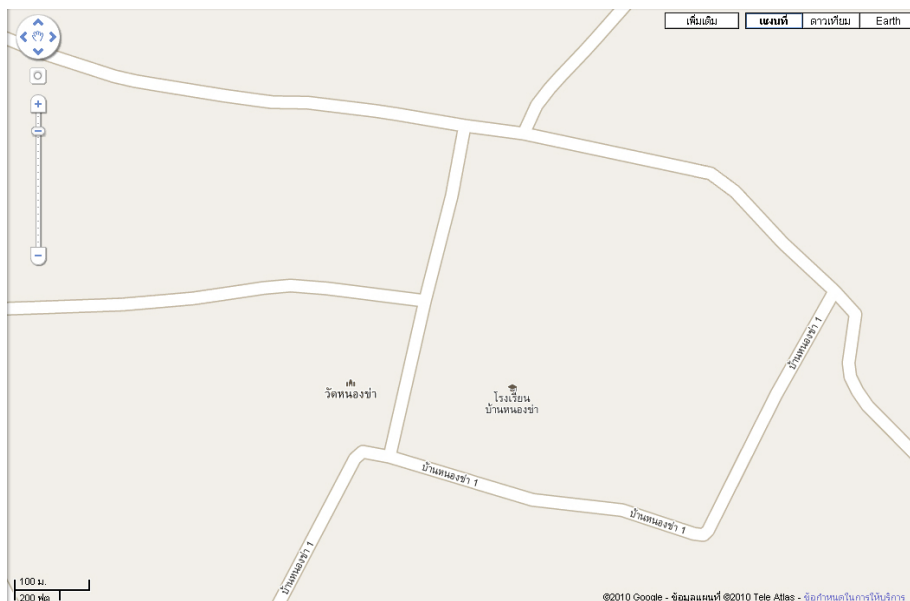
ตำบลหนองเหียงเป็นตำบลหนึ่งของอำเภอพ่นสนิกม ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของอำเภอพ่นสนิกม เป็นระยะทางประมาณ ๘ กิโลเมตร และห่างจากที่ว่าการจังหวัดชลบุรีเป็นระยะทาง ๓๐ กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ ๕๑,๘๐๐ ไร่ หรือ ๗๕.๖๕ ตารางกิโลเมตร ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ภาษาที่ใช้มีทั้งไทยภาคกลางและไทยอีสาน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มสลับที่ดอน

ตำบลหนองเหียง มีอาณาเขตติดต่อกับเขตต่างๆ ดังนี้ ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลหนองปรือ อำเภอพ่นสนิกม ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลนาวังหินและตำบลบ้านช้าง อำเภอพ่นสนิกม ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลท่าบุญมี ตำบลเกาะจันทร์ กิ่งอำเภอเกาะจันทร์ ตำบลวังเย็น และตำบลหนองไม้แก่น จังหวัดฉะเชิงเทรา และทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลไร่หลักทอง อำเภอพ่นสนิกม

แผนที่ ๒.๒ แผนที่แสดงเส้นทางหมู่บ้านหนองข่า ตำบลหนองเหียง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี

หมู่บ้านหนองข่า ตั้งอยู่ในเขตตำบลหนองเหียงเป็นตำบลหนึ่งของอำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรีมีพื้นที่ประมาณ ๕.๓๗ ตารางกิโลเมตร หรือ ๓,๓๕๔ ไร่ ลักษณะภูมิประเทศ ทิศเหนือติดกับพื้นที่ตำบลหนองปรือ หมู่ ๘ บ้านหนองไก่อ่เดือน ทิศใต้ ติดกับพื้นที่ หมู่ ๑๑ บ้านเนินหิน ทิศตะวันออก ติดกับพื้นที่ หมู่บ้านโกรกแก้ว และ หมู่ ๑๐ ตำบลวังเย็น ทิศตะวันตก ติดกับพื้นที่ถนนทางหลวง สาย ๓๓๑ หมู่ ๑๒ บ้านหนองสังข์ และหมู่ ๑ บ้านหนองประดู่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มและดอน เหมาะสำหรับการปลูกข้าว ทำไร่ พืชสวน การเลี้ยงสัตว์และการเลี้ยงสัตว์น้ำ

แผนที่ ๒.๓ แผนที่หมู่บ้านหนองข่า อำเภอพนสนธิคม จังหวัดชลบุรี
(ที่มา: <http://maps.google.co.th>)

๒.๔.๓ ประวัติชุมชน

เมื่อประมาณร้อยกว่าปีที่แล้ว บริเวณหมู่บ้านแห่งนี้เป็นที่ป่าทึบ มีสัตว์ป่านานาชนิด และมีต้นข่าขึ้นเป็นบริเวณกว้างประมาณ ๑๐ ไร่ (ข่าเป็นพืชล้มลุกที่มีลำต้นเป็นกอ มีเหง้าอยู่ใต้ดิน เหง้า

มีสิน้ำตาลอมแสด มีกลิ่นหอมจุน) จึงมีชื่อเรียกว่า หนองข่า เล่ากันว่า ผู้ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นคนแรก ชื่อว่า นายสีป่า บ้านเดิมอยู่ที่คลองสระหลวง ตำบลไร่หลักทอง อำเภอพนัสนิคม ได้ก่อคดีอาชญากรรม คือ ฆ่าภรรยาตายเพราะภรรยาแอบคบชู้ จึงหนีอาญาแผ่นดินเข้าป่ามาอยู่บริเวณนี้เป็นคนแรก หลังจากนั้น ก็มีคนไทยทยอยเข้ามาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินเรื่อยมา จนมีสภาพเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ขึ้นเรื่อยๆ

๒.๔.๔ สภาพทางสังคม

ปัจจุบันหมู่บ้านหนองข่า มีจำนวนประชากร ๘๖๑ คน แยกเป็นชาย ๔๑๕ คน และหญิง ๔๔๖ คน มีผู้สูงอายุ (อายุ ๖๐ ปี บริบูรณ์ขึ้นไป) รวมทั้งสิ้น ๑๒๔ คน แยกเป็นชาย ๕๒ คน และหญิง ๗๒ คน มีจำนวนครัวเรือน ๒๔๐ ครัวเรือน

ปัจจุบันชาวบ้านในหมู่บ้านหนองข่า ประชากรส่วนหนึ่งเป็นผู้โยกย้ายเข้ามาทำงานในภาคอุตสาหกรรมต่างๆ ที่ขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ทว่าเมื่อพูดถึงผู้คนพื้นถิ่นจริงๆ ของที่นี่แล้ว จะพบว่าคนที่นี่มีอาชีพผูกพันอยู่กับท้องทะเล ไร่ ทำปศุสัตว์ และทำเหมืองแร่ โดยลักษณะนิสัยของคนดั้งเดิมได้ชื่อว่าเป็นคนจริง ใช้ชีวิตเรียบง่าย ประหยัดอดออม เอาการเอางาน หนักเอาเบา สู้ มีความเป็นมิตร และพร้อมต้อนรับผู้มาเยือนเสมอ แม้ทุกวันนี้สภาพบ้านเมืองจะเจริญรุดหน้าไปมาก อีกทั้งมีผู้คนต่างถิ่นโยกย้ายเข้ามาอาศัยผสมกลมกลืนกับชนดั้งเดิม ทว่าคนที่นี่ก็ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมและประเพณีอันดีงามของตนเอาไว้อย่างเหนียวแน่น สะท้อนออกมาในรูปแบบงานเทศกาลประจำปีต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นงานบุญกลางบ้านและงานเครื่องจักสานพนัสนิคม งานประเพณีวันไหล (งานก่อพระทรายวันไหล) ในช่วงหลังวันสงกรานต์ งานประเพณีกองข้าวอำเภอศรีราชา งานประเพณีวิ่งควายอันศักดิ์สิทธิ์สานุสถาน รวมถึงงานแห่พระพุทธรูปหิงค์และงานกาชาดชลบุรี เป็นต้น เหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นประจักษ์ถึงเอกลักษณ์ความโดดเด่นของคนที่นี่ได้อย่างชัดเจน

ชาวบ้านในปัจจุบันนับถือศาสนาพุทธมากถึงร้อยละ ๘๗ ส่วนที่เหลือนับถือศาสนาคริสต์ อิสลาม และอื่นๆ โดยผสมผสานความเชื่อความศรัทธาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์เข้าไปในศาสนาที่ตนนับถือด้วย เช่น เมื่อถึงช่วงเทศกาลกินเจประมาณเดือนตุลาคมของทุกปี ผู้คนที่ศรัทธาก็จะพากันนุ่งขาวห่มขาว งดการบริโภคเนื้อสัตว์ แล้วเดินทางไปร่วมสวดมนต์บำเพ็ญทานยังโรงเจต่างๆ ทั่วจังหวัดชลบุรี หรืออีกตัวอย่างหนึ่งที่เห็นได้ชัดเจนก็คือ ชาวบ้านมักเดินทางไปที่เขาสามมุข เพื่อสักการะและขอพรจากเจ้าแม่สามมุข บริเวณเขาสามมุขซึ่งไม่ห่างจากหาดบางแสนและอ่างศิลา สองตัวอย่างนี้คือความเชื่อของชาวจีนที่ผสมผสานรวมเป็นเนื้อเดียวกับความศรัทธาท้องถิ่น จนไม่สามารถแยกออกจากกันไปได้ เนื่องจากเมืองชลบุรีเป็นย่านชุมชนจีนที่ใหญ่ที่สุดในภาคตะวันออก คนจีนในชลบุรีส่วนใหญ่เป็นเชื้อสายแต้จิ๋ว ซึ่งเชียวชาญการค้าและมีบทบาทสำคัญในเรื่อง

เศรษฐกิจ ประมง อุตสาหกรรม เกษตรกรรม และเข้ามาตั้งถิ่นฐานในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ ๒-๓) อยู่แถบชายทะเลเมืองบางปลาสร้อย ทำการค้าและประมงอย่างกว้างขวางจนมีเหลือส่งออกไปยังต่างประเทศ อีกทั้งเป็นผู้นำอ้อยเข้ามาปลูก และริเริ่มอุตสาหกรรมน้ำตาลทราย แถบอำเภอบ้านบึง อำเภอบ้านทอน และอำเภอนนทบุรี ส่วนคนจีนที่อพยพเข้ามาในสมัยรัชกาลที่ ๕ มักทำอาชีพปลูกผักและเลี้ยงเป็ดอยู่ในบริเวณเดียวกัน สำหรับชนชาวลาวนั้นอพยพเข้ามาช่วงรัชกาลที่ ๓ มีอาชีพทำไร่ ทำนา และมีความสามารถพิเศษในการทำหัตถกรรมจักสาน ส่วนชาวมุสลิมอพยพเข้ามาตั้งแต่สมัยอยุธยา ปัจจุบันมีอาชีพทำสวนผลไม้ ไร่มันสำปะหลัง และค้าขายในตลาด เป็นกลุ่มที่เคร่งครัดในประเพณีและศาสนา

๒.๔.๕ สภาพทางเศรษฐกิจ

อาชีพหลักของครัวเรือน แบ่งออก ๒ ประเภท คือ อาชีพหลักของครัวเรือน ประกอบด้วย รับจ้าง เกษตรกรรม ธุรกิจส่วนตัว รับราชการ ค้าขาย และลูกจ้างโรงงาน ปรากฏดังตาราง

ตารางที่ ๒.๑ แสดงจำนวนและร้อยละของอาชีพจำแนกตามครัวเรือน

ที่	อาชีพ	จำนวน	ร้อยละ
๑	รับราชการ	๘	๓.๓๓
๒	ค้าขาย	๖	๒.๕๐
๓	รับจ้าง	๘๕	๓๓.๐๘
๔	ธุรกิจส่วนตัว	๑๕	๖.๕๒
๕	เกษตรกรรม	๘๖	๓๕.๘๓
๖	ลูกจ้างโรงงาน	๓๒	๑๓.๓๓
		๒๔๐	๑๐๐.๐

(ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลหนองเหียง. แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา. ตำบลหนองเหียง อำเภอนนทบุรี จังหวัดชลบุรี, ๒๕๕๑)

นอกจากนี้ ยังมีครัวเรือนที่ประกอบอาชีพรองคือ จักสาน จำนวน ๑๕ ครัวเรือน มีกลุ่มคนที่ว่างงาน เป็นกลุ่มที่มีอายุ ๒๕ ปีขึ้นไป จำนวน ๕ คน

รายได้ของครัวเรือนของชาวบ้านในหมู่บ้าน มีทั้งรายได้หลัก คือมีอาชีพหลัก และมีรายได้รอง คืออาชีพรอง เช่น อาชีพหลัก คือเกษตรกรรม อาชีพรอง คืออาชีพจักสาน เป็นต้น

กลุ่มอาชีพในชุมชน เป็นแนวคิดหลักที่จะสร้างเสริมรายได้ด้วยการส่งเสริมอาชีพที่ชาวบ้านทำกันอยู่แล้วให้ตรงตามความต้องการของตลาดในปัจจุบัน โดยเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนเข้าไปเสริมด้านวิธีการการจัดการ และวิชาการใหม่ให้ดียิ่งขึ้น จะทำให้ชาวบ้านมีโอกาสประสบความสำเร็จในอาชีพมากขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์

๑. ให้ประชาชนมีอาชีพหลัก และอาชีพรอง ประเภทการเกษตรอุตสาหกรรม เกษตรอุตสาหกรรมแปรรูปและอุตสาหกรรมครัวเรือน

๒. พัฒนาอาชีพหลัก และอาชีพรองเชิงธุรกิจ

๓. ให้กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตเป็นฐาน และเป็นแกนกลางการพัฒนา และส่งเสริมอาชีพ

ยุทธวิธี

๑. ให้ความรู้ และข้อมูลแก่ประชาชนในอาชีพนั้น ๆ ทุกขั้นตอนอย่างต่อเนื่อง

๒. สนับสนุนส่งเสริมการรวมกลุ่ม

๓. เพิ่มขีดความสามารถของคณะกรรมการบริหารกลุ่มอาชีพ

๔. ประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน สนับสนุนด้านวิชาการ วัสดุ อุปกรณ์ งบประมาณ ฯลฯ

๕. ยึดแนวทางการดำเนินงาน “ทุนของกลุ่ม” เป็นเครื่องมือบริหารกลุ่ม

การก่อเกิดกลุ่มอาชีพที่ควรเป็น

๑. เกิดจากการวิเคราะห์ศักยภาพ/ทรัพยากรชุมชน

๒. มีพื้นฐานจากภูมิปัญญา และภูมิสังคมของชุมชน

๓. เกิดจากการคิดพึ่งตนเองตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

โดยดำเนินการจัดการ “ทุนของกลุ่ม” คือ บรรดาทรัพย์สินต่างๆ ได้แก่ เงิน วัสดุ ครุภัณฑ์ ที่ได้รับหรือเกิดจากการดำเนินงานตามโครงการ โดยใช้เงินอุดหนุนพัฒนาชุมชน หรือเงินที่ได้รับจากหน่วยงานอื่น ทั้งภายในและต่างประเทศ เพื่อใช้สนับสนุนแก่ประชาชน และกลุ่มต่าง ๆ ได้แก่สตรี เยาวชน และประชาชนทั่วไป ในปัจจุบันหมู่บ้านหนองข่า มีกลุ่มพัฒนาอาชีพชุมชน จำนวน ๕ กลุ่ม คือ

๑. กลุ่มผลิตปุ๋ยชีวภาพ มีสมาชิก ๒๑ คน เริ่มจากการที่ชาวบ้านยึดแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ตามปรัชญาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงรวมกลุ่มผลิตปุ๋ยชีวภาพเพื่อลดต้นทุนทางการเกษตรในชุมชน โดยกลุ่มชาวบ้านรวมตัวกันพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบยั่งยืน สร้างเกราะป้องกันให้เกษตรกรในชุมชนผลิตปุ๋ยชีวภาพ ยังช่วยรักษาสิ่งแวดล้อมในชุมชน ซึ่งได้รับทุนสนับสนุน

เริ่มแรกจากโครงการ (SML) และมีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ได้รับความร่วมมือจากนักวิชาการด้านการเกษตรมาให้ความรู้ในการผลิตปุ๋ยชีวภาพ

๒. กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต มีสมาชิก ๒๐ คน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต เป็นองค์การทางการเงินที่ก่อตั้งด้วยความร่วมมือร่วมใจกันโดยชาวบ้านเอง เป็นการช่วยเหลือตนเองและช่วยผู้อื่นให้ประหยัดทรัพย์ แล้วนำมาสะสมรวมกันทีละเล็กทีละน้อยเป็นประจำอย่างสม่ำเสมอ เป็นทุนให้สมาชิกที่มีความจำเป็นเดือดร้อน กู้ยืมไปใช้ในการลงทุนประกอบอาชีพ หรือเพื่อสวัสดิการของครอบครัว โดยมีแนวความคิดว่า

แนวความคิดที่ ๑ “จนเงินแต่ไม่จนน้ำใจ” เป็นการรวมคนในหมู่บ้านให้มาช่วยเหลือกัน

แนวความคิดที่ ๒ “ออมเงินเพื่อลงทุน” เป็นการรวมกลุ่มออมเงินและนำไปใช้ทำทุน โดยไม่ต้องเสียดอกเบี้ยในอัตราสูง และไม่ต้องมีหลักทรัพย์ค้ำประกัน

แนวความคิดที่ ๓ “ขยันอย่างฉลาด” เมื่อนำเงินไปแล้วต้องลงทุน และเมื่อลงทุนแล้วต้องขยัน เพื่อให้ได้ทุนคืนและมีกำไรเป็นรายได้

แนวความคิดที่ ๔ “ลดต้นทุนการกินอยู่” เป็นการรวมกันซื้อ รวมกันขาย โดยการจัดตั้งศูนย์สหกิจการตลาด เพื่อให้สมาชิกซื้อของราคาถูกและมีคุณภาพดี

โดยมีหลักการในการพัฒนาคนโดยขบวนการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต โดยสอนให้รู้จักประหยัดสอนให้รู้จักพึ่งตนเอง สอนให้คิดช่วยเหลือกันและกัน ด้วยหลักคุณธรรม ๕ ประเภท ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ ความรับผิดชอบ ความเห็นอกเห็นใจ ความไว้วางใจกันและกัน สอนให้รู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนตามหลักประชาธิปไตย และการพัฒนานิสัยที่ดี

๓. กลุ่มกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง มีสมาชิก ๕๗ คน โครงการนี้เป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนใหญ่ที่สุดในหมู่บ้าน ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้านส่วนหนึ่งดีขึ้น ในส่วนของการส่งเสริมและพัฒนาหมู่บ้านให้มีขีดความสามารถในการจัดระบบและบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน กองทุนหมู่บ้านมีการจัดโครงสร้างองค์กรและแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบชัดเจน แต่มีปัญหาในขั้นตอนของการนำไปปฏิบัติ รวมถึงปัญหาในเรื่องของความรู้ความเข้าใจ ในระเบียบและหลักเกณฑ์ต่างๆ ของกองทุน สำหรับในเรื่องของกระบวนการพึ่งพาตนเองของหมู่บ้านนั้น ก่อให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาความคิดเพื่อแก้ปัญหาและการสร้างศักยภาพและส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงในหมู่บ้านของกองทุนหมู่บ้าน ได้ทำให้เกิดการลดค่าใช้จ่ายในการพัฒนาอาชีพ ซึ่งเท่ากับการเพิ่มรายได้ให้กับประชาชนทางอ้อม จุดเด่นของกองทุนหมู่บ้าน คือ ในเรื่องของการจัดโครงสร้างองค์กรที่มีความชัดเจน จุดด้อยของกองทุนหมู่บ้านคือในเรื่องของคณะกรรมการที่ปฏิบัติงาน ซึ่งมีเพียง ๑-๒ คน

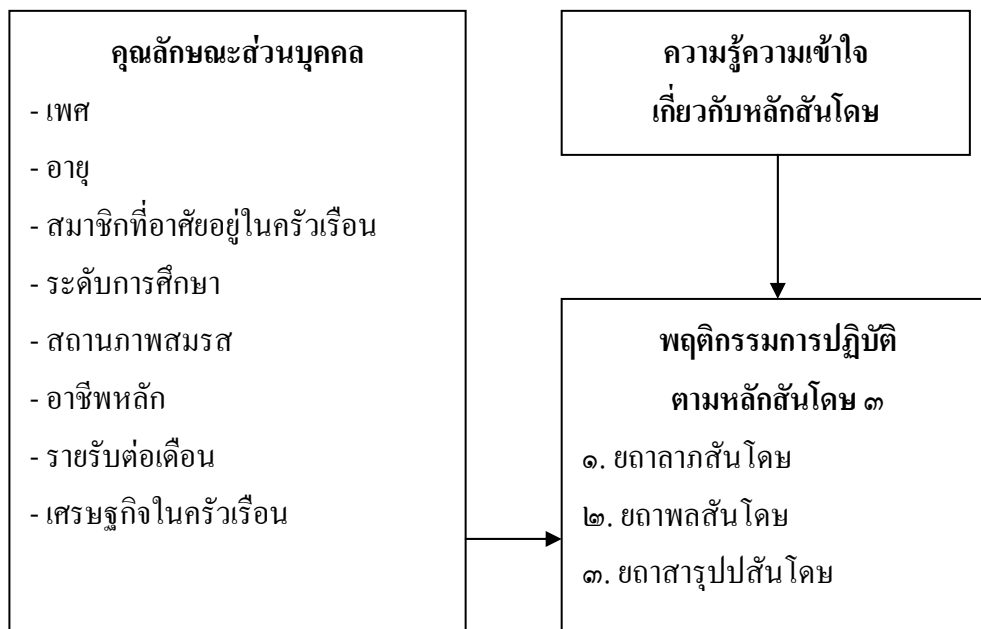
๔. กลุ่มสตรีอาสาพัฒนาหมู่บ้าน มีสมาชิก ๑๕ คน เนื่องจากในปัจจุบัน สตรีมีบทบาทในการพัฒนาหมู่บ้านมากขึ้น กลุ่มแม่บ้านมีบทบาทและส่วนร่วมในการพัฒนาการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ในระดับหมู่บ้านเป็นอย่างดี เนื่องจากตั้งใจทำงานในงานที่รับผิดชอบ มีความละเอียด และมีเหตุผล ใช้ความนุ่มนวลในการบริหารงาน มีความรู้และความถนัดที่ผู้หญิงมีมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม เช่น การทอผ้า การเพาะปลูก แม่บ้านจึงเป็นประธานหรือหัวหน้ากลุ่ม โดยมีส่วนร่วมในฉาปนกิจสงเคราะห์และร้านค้าสหกรณ์ชุมชน การส่งเสริมอาชีพ เป็นต้น

แนวทางการพัฒนาสตรีและกลุ่มแม่บ้าน ส่งเสริมให้สตรีเข้ามามีส่วนร่วมในหมู่บ้าน การจัดตั้งหัวหน้ากลุ่มบ้าน ควรมีผู้นำฝ่ายหญิงด้วยเพื่อให้ได้เรียนรู้ และใช้ความรู้ความสามารถในการพัฒนาหมู่บ้านเปิด โอกาสอย่างต่อเนื่องให้สตรีมีสิทธิเข้าร่วม และส่งเสริมให้อยู่ในกระบวนการพัฒนาหมู่บ้านและการตัดสินใจ เช่น โครงการเศรษฐกิจชุมชน ประชาคมมีผู้นำสตรีไม่ควรมีแต่ผู้นำครอบครัว ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย ส่งเสริมให้มีการสร้างความร่วมมือของกลุ่มต่างๆ ที่มีสตรีเป็นหัวหน้ารวมทั้งส่งเสริมการดูงาน ซึ่งกันและกัน เพื่อถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ ขจัดไม่ให้เกิดการเอาเปรียบ หรือเลือกปฏิบัติอื่นๆ ต่อสตรีที่อยู่ในหมู่บ้าน และส่งเสริมการพัฒนาสตรีจะต้องควบคู่ไปพร้อมๆ กับการพัฒนาคุณธรรม

๕. กลุ่มแม่บ้านการเกษตร มีสมาชิก ๑๒ คนเกิดจากการได้ไปศึกษาดูงานจากกลุ่มที่ประสบความสำเร็จ แล้วเกิดแรงบันดาลใจให้ก่อตั้งกลุ่มขึ้น ในชุมชนมีการรวมกลุ่มของสมาชิกหลายกลุ่มด้วยกัน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มจักสาน กลุ่มผลิตน้ำพริกตา เป็นการรวมตัวของสมาชิกที่ว่างจากการทำงาน หลักมีการแบ่งการทำงาน และแบ่งการขายออกเป็นกลุ่มจ่ายค่าแรงตามวันที่ทำงาน และหักกำไรเข้ากลุ่ม ร้อยละ ๑๕ ใช้พื้นที่ว่างของบริเวณว่างทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกัน ส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา ทำสวน และทำหัตถกรรมจักสาน

ปัญหาที่พบและสิ่งที่ชุมชนต้องการ คือ ปัญหาเรื่องเงินลงทุนและสถานที่ดำเนินการ ปัญหาเรื่องการตลาด และช่องทางการจำหน่าย การบรรจุภัณฑ์ จึงมีความต้องการให้ภาครัฐจัดสร้างสถานที่จำหน่ายสินค้า และการสนับสนุนทุนให้กู้ยืมโดยคิดอัตราดอกเบี้ยต่ำ

๒.๕ กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎี สามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดได้ว่า ตัวแปรต้น คือ คุณลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ สมาชิกที่อาศัยอยู่ในครัวเรือน ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส อาชีพหลัก รายรับต่อเดือน การนับถือศาสนา เศรษฐกิจในครัวเรือน และความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักส้น โดย มีความสัมพันธ์ต่อตัวแปรตาม คือ พฤติกรรมการปฏิบัติตามหลักส้น โดย ๓ ได้แก่ ยถาลากส้น โดย ยถาพลส้น โดย และยถาสารูปส้น โดยหรือไม่ ซึ่งผลจากทดสอบความสัมพันธ์จะทำให้ทราบว่า คุณลักษณะส่วนบุคคลที่ต่างกันมีผลต่อพฤติกรรมการปฏิบัติตามหลักส้น โดยมากน้อยแตกต่างกันหรือไม่ และการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มบุคคลที่มีความเข้าใจหลักส้น โดยมากน้อยแตกต่างกันมีผลต่อพฤติกรรมการปฏิบัติตามหลักส้น โดยมากน้อยแตกต่างกันด้วยหรือไม่ ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักส้น โดยที่ถูกต้องแก่สังคม โดยคำนึงถึงการจำแนกกลุ่มบุคคลที่มีคุณลักษณะและมีความเข้าใจหลักส้น โดยที่ต่างกัน

บทที่ ๓

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาการปฏิบัติตามหลักสัน โดยที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา ของชาวบ้านในชุมชนบ้านหนองข่า ตำบลหนองเหียง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความเข้าใจเรื่องหลักสัน โดยที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา และการปฏิบัติตามหลักสันโดยของชาวบ้านในชุมชน หมู่บ้านหนองข่า ตำบลหนองเหียง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังต่อไปนี้

๓.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มประชากร ผู้วิจัยจะดำเนินการศึกษาข้อมูลจากหัวหน้าครัวเรือนในชุมชน ครัวศึกษา จำนวน ๒๕๐ ครัวเรือน ของหมู่บ้านหนองข่า ตำบลหนองเหียง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี หลังจากนั้น ได้กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางของเฮนดอล (AERA Mini Presentation, Darwin Hendel, April, ๑๙๗๓) ที่ระดับความเชื่อมั่น .๙๕ (Degree of Accuracy \pm .๐๕) ได้จำนวนเท่ากับ ๑๕๗ ครัวเรือน จึงดำเนินการจัดเก็บโดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple random Sampling) ได้รับจำนวนแบบสอบถามกลับคืน จำนวน ๑๓๔ ครัวเรือน คิดเป็น ร้อยละ ๘๕.๓๖

๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยมีวิธีการและขั้นตอน ดังต่อไปนี้

๓.๒.๑ การสร้างเครื่องมือ ประกอบด้วย แบบสอบถามฉบับร่าง โดยการสร้างแบบสอบถามจากการศึกษาค้นคว้าเอกสารงานวิจัยและขอคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๓ ท่าน ได้แก่ รศ.สนิท สัตโยภาส ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ดร.พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์ อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และอาจารย์รุ่งทิพย์ กกล้าหาญ รองผู้อำนวยการสำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต เชียงใหม่ หลังจากนั้น จึงนำไปหาค่าความตรงตามโครงสร้าง และความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability) โดยนำแบบสอบถามไปทดสอบ (Try Out) กับกลุ่มตัวอย่างทดลอง จำนวน ๒๐ ชุด กับชาวบ้านในตำบลหนองปรือ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี เนื่องจากเป็นชุมชนที่อยู่ใกล้เคียง

กัน เพื่อหาความเที่ยงโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาครอนบาค (Cronbach's alpha-coefficient) และการสร้างแบบสัมภาษณ์ฉบับร่าง โดยคำนวณจากสูตร^๑ ดังนี้

$$\alpha = \frac{(k-1)}{k} \frac{(1 - \sum s_i^2)}{S^2}$$

α = ค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่น

k = จำนวนข้อของเครื่องมือ

s_i^2 = ผลรวมของความแปรปรวนของคะแนนรวมของแต่ละข้อ

S^2 = ผลรวมของความแปรปรวนของคะแนนรวม

การแปลความหมายว่าค่าความเชื่อมั่นที่คำนวณได้ ควรมีค่าอยู่ระหว่าง ๐ ถึง ๑ เท่านั้น กล่าวคือ ถ้าเครื่องมือการวัดหรือแบบสอบถามใดมีประสิทธิภาพ ผู้ตอบย่อมจะสามารถตอบคำถามที่คงที่คะแนนจากผลสอบแต่ละครั้งก็จะคงที่ ทำให้ค่าความเชื่อมั่นที่คำนวณได้จะใกล้เคียงกับ ๑ หรือเท่ากับ ๑ ในกรณีที่ไม่มีความคลาดเคลื่อนเลย และในทางตรงกันข้าม แบบทดสอบใดที่ขาดความเที่ยง ค่าความเชื่อมั่นจะลดลงไปเรื่อยๆ จนเข้าใกล้ ๐ และถ้าค่าความเชื่อมั่นเป็น ๐ แล้ว ย่อมชี้ให้เห็นว่าแบบทดสอบนั้นไม่มีความเที่ยงเลย ดังนั้น แบบทดสอบที่ดีควรมีค่าความเชื่อมั่นอย่างน้อย ๐.๗๕ หลังจากคำนวณตามสูตรดังกล่าวแล้วปรากฏว่า แบบสอบถามที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๘๖ ซึ่งถือว่าเป็นค่าที่เชื่อถือได้

ลักษณะและรายละเอียดของแบบสอบถาม แบบสอบถามแบ่งออกเป็น ๔ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ลักษณะส่วนบุคคลและครัวเรือน จำนวน ๑๐ ข้อ ประกอบด้วย เพศ อายุ จำนวนคนในครัวเรือน ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส อาชีพหลัก รายรับต่อเดือน เศรษฐกิจในครัวเรือน

ตอนที่ ๒ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักส้น โดยของชาวบ้านในชุมชน ลักษณะคำถามจะมีทั้งเชิงบวกและเชิงลบ จำนวน ๑๐ ข้อ (ข้อ ๑ – ๑๐) เกณฑ์การให้คะแนน เป็นคำถามเลือกตอบใช่หรือไม่ใช่ และมีการให้คะแนน เลือกตอบถูกเป็นหนึ่ง (๑) เลือกตอบผิดเป็นศูนย์ (๐) แล้วนำคะแนนรวมทั้งหมดมาหาค่าเฉลี่ย แล้วใช้ค่าเฉลี่ยเป็นเกณฑ์ในการแปลความ โดยกำหนดว่า ได้คะแนนต่ำกว่าค่าเฉลี่ยและเท่ากับค่าเฉลี่ย หมายถึง มีความเข้าใจน้อย ได้คะแนนสูงกว่าค่าเฉลี่ย หมายถึง มีความเข้าใจมาก

ตอนที่ ๓ การปฏิบัติตามหลักส้น โดยของชาวบ้านในชุมชน เป็นมาตรวัดประเมินค่า (Rating Scale) โดยมีเกณฑ์ ๕ ระดับของลิเคิร์ต (Likert Scale) ลักษณะคำถามจะมีทั้งเชิงบวกและ

^๑ ส่วน สายยศ และ อังคณา สายยศ, เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ), ๒๕๒๘, หน้า ๑๖๘.

เชิงลบ จำนวน ๓๐ ข้อ (ข้อ ๑๑ – ๔๐) โดยให้แสดงความคิดเห็นที่มีต่อการปฏิบัติตามหลักสันโดย
ในเชิงลบและเชิงบวก ดังนี้

๑.๑ คำถามเชิงบวก จำนวน ๑๖ ข้อ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนคำถามเชิงบวก ดังนี้

๕ หมายถึง ระดับ ปฏิบัติมากที่สุด

๔ หมายถึง ระดับ ปฏิบัติมาก

๓ หมายถึง ระดับ ปฏิบัติปานกลาง

๒ หมายถึง ระดับ ปฏิบัติน้อย

๑ หมายถึง ระดับ ปฏิบัติน้อยที่สุด

๑.๒ คำถามเชิงลบ จำนวน ๑๔ ข้อ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนคำถามเชิงลบ ดังนี้

๑ หมายถึง ระดับ ปฏิบัติมากที่สุด

๒ หมายถึง ระดับ ปฏิบัติมาก

๓ หมายถึง ระดับ ปฏิบัติปานกลาง

๔ หมายถึง ระดับ ปฏิบัติน้อย

๕ หมายถึง ระดับ ปฏิบัติน้อยที่สุด

ตอนที่ ๔ สภาพปัญหาและข้อเสนอแนะ เป็นคำถามแบบปลายเปิด จำนวน ๒ ข้อ เพื่อ
สอบถามเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนเพราะการไม่เข้าใจและการไม่ปฏิบัติตามหลักสันโดย
และความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการในการแก้ไขปัญหาเพื่อให้คนมีความเข้าใจและปฏิบัติตามหลัก
สันโดย

๑.๒.๒ การสร้างแบบสำรวจชุมชน ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือแบบสำรวจชุมชนขึ้นแล้ว
หลังจากนั้น ได้นำเครื่องมือไปศึกษาคณะกรรมการผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๓ ท่าน คือ รศ.สนิท
สัตโยภาส ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ดร.พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์
อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และอาจารย์รุ่งทิพย์ กล้าหาญ รอง
ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ โดยมีการ
ปรับหรือลดข้อคำถามตามที่คณะกรรมการที่ปรึกษาเสนอ เพื่อให้มีความเที่ยงตรงและน่าเชื่อถือตาม
โครงสร้าง เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษานี้ แบ่งการรวบรวมข้อมูลดังนี้

๑.๓.๑ ติดต่อผู้บริหารที่ดูแลการปกครอง ในพื้นที่ที่เก็บข้อมูลวิจัยตลอดจนผู้
ที่เกี่ยวข้อง เพื่อชี้แจงรายละเอียดของการดำเนินงานวิจัย

๓.๓.๒ นำแบบสอบถามเข้าเก็บข้อมูลจากหัวหน้าครัวเรือน ซึ่งเป็นประชากรที่อาศัยอยู่ในชุมชน จากจำนวนกลุ่มตัวอย่างจาก ๑๔๗ ครัวเรือน ได้รับแบบสอบถามกลับคืน จำนวน ๑๓๔ ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ ๙๑.๑๖

๓.๓.๓ นำแบบสอบถามที่ได้รับทั้งหมดมาตรวจสอบความครบถ้วน และความถูกต้องของข้อมูลวิจัย เพื่อป้องกันการสูญเสียของข้อมูลที่อาจได้ข้อมูลที่ไม่ครบถ้วน จากนั้นแปลงคำตอบที่ได้จากเครื่องมือเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

๓.๔ การประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากแบบสอบถามที่ได้ไปวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ โดยใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังต่อไปนี้

๓.๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย ลักษณะส่วนบุคคลและครัวเรือน เช่น เพศ อายุ สมาชิกในครอบครัว ระดับการศึกษา ลักษณะด้านเศรษฐกิจ เช่น อาชีพของครัวเรือน รายได้ต่อเดือน ค่าใช้จ่ายต่อเดือน หนี้สิน/การกู้ยืม ทรัพย์สินกรรมสิทธิ์ และจำนวนเครื่องอุปโภคบริโภคในครัวเรือน สถิติวิเคราะห์ใช้การแจกแจงความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบการบรรยาย เพื่อนำเสนอลักษณะเฉพาะของกลุ่มครัวเรือนที่ศึกษา โดยการหาค่าร้อยละ (Percentage) คำนวณจากสูตร^๒ ดังนี้

$$\hat{P} = \frac{100a}{n} \%$$

$$\hat{P} = \text{ร้อยละ}$$

$$a = \text{ความถี่ที่ต้องการแปลงให้เป็นร้อยละ}$$

$$N = \text{จำนวนความถี่ทั้งหมด}$$

ค่าเฉลี่ย (Mean) คำนวณจากสูตร^๓ ดังนี้

$$\bar{X} = \frac{\sum x}{n}$$

$$\bar{X} = \text{ค่าเฉลี่ย}$$

$$\sum x = \text{ผลรวมของผลคูณระหว่างความถี่กับคะแนนทั้งหมดในกลุ่ม}$$

$$n = \text{จำนวนคน}$$

^๒ กนกทิพย์ พัฒนาพิวพันธ์, สถิติอ้างอิงเพื่อการวิจัยทางการศึกษา, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๓), หน้า ๑๗.

^๓ เรืองเดีวกัน

๓.๔.๒ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักส้นโดยของชาวบ้านในชุมชน เกณฑ์การให้คะแนน เป็นคำถามเลือกตอบใช่หรือไม่ใช่ และมีการให้คะแนน เลือกตอบถูกเป็นหนึ่ง (๑) เลือกตอบผิดเป็น ศูนย์ (๐) แล้วนำคะแนนรวมทั้งหมดมาหาค่าเฉลี่ย แล้วใช้ค่าเฉลี่ยเป็นเกณฑ์ในการแปลความ โดย กำหนดว่า ได้คะแนนต่ำกว่าค่าเฉลี่ยและเท่ากับค่าเฉลี่ย หมายถึง มีความเข้าใจน้อย ได้คะแนนสูงกว่าค่าเฉลี่ย หมายถึง มีความเข้าใจมาก ด้วยค่าร้อยละ (Percentage) และค่าอันดับ (Rank)

๓.๔.๓ การปฏิบัติตามหลักส้นโดยของชาวบ้านในชุมชน โดยใช้ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เพื่อนำเสนอระดับพฤติกรรมการปฏิบัติเป็นมาตรวัดประเมินค่า (Rating Scale) โดยมีเกณฑ์ ๕ ระดับของลิเคิร์ต (Likert Scale) เกณฑ์ในการแปลความหมาย ค่าเฉลี่ย ผู้วิจัยได้คำนวณเกณฑ์ในการแปลความหมายค่าเฉลี่ยเป็นอันตรภาคชั้น ๕ ช่วงเท่ากัน ได้ เท่ากับ ๐.๘๐ ซึ่งได้แบ่งเกณฑ์ประเมิน ดังนี้

ค่าเฉลี่ย	เกณฑ์ประเมิน
๔.๒๑ – ๕.๐๐	ปฏิบัติมากที่สุด
๓.๔๐ – ๔.๒๐	ปฏิบัติมาก
๒.๖๑ – ๓.๔๐	ปฏิบัติปานกลาง
๑.๘๑ – ๒.๖๐	ปฏิบัติน้อย
๑.๐๐ – ๑.๘๐	ปฏิบัติน้อยที่สุด

การหาค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) คำนวณจากสูตร^๔ ดังนี้

$$S = \sqrt{\frac{\sum (X - \bar{X})^2}{n - 1}}$$

S = ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

X = ผลรวมของคะแนนทั้งหมดในกลุ่ม

\bar{X} = ค่าเฉลี่ย

n = จำนวนคน

\sum = ผลรวม

๓.๔.๔ การเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับพฤติกรรมการปฏิบัติ ตามหลักส้นโดย โดยใช้การทดสอบค่า t-test และ F-test หรือ Oneway ANOVA คำนัยสำคัญ ทางสถิติที่ใช้ครั้งนี้ กำหนดไว้ที่ระดับ ๐.๐๕ โดยคำนวณจากสูตร^๕ ดังนี้

^๔ กนกทิพย์ พัฒนาพัวพันธ์, สถิติอ้างอิงเพื่อการวิจัยทางการศึกษา, หน้า ๑๗.

^๕ กนกทิพย์ พัฒนาพัวพันธ์, สถิติอ้างอิงเพื่อการวิจัยทางการศึกษา, หน้า ๑๐.

$$t = \frac{\bar{X}_1 - \bar{X}_2}{\sqrt{\frac{s_1^2}{n_1} + \frac{s_2^2}{n_2}}}$$

t = การทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ย

\bar{X}_1 = ค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างกลุ่มที่ ๑

\bar{X}_2 = ค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างกลุ่มที่ ๒

s_1^2 = ความแปรปรวนของกลุ่มตัวอย่างที่ ๑

s_2^2 = ความแปรปรวนของกลุ่มตัวอย่างที่ ๒

n_1 = จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ ๑

n_2 = จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ ๒

การหาค่า F-test หรือ Oneway ANOVA โดยคำนวณจากสูตร^๖ ดังนี้

$$F = \frac{S_1^2}{S_2^2}$$

F = การทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ย

S_1^2, S_2^2 = ความแปรปรวนของกลุ่มตัวอย่าง กลุ่มที่ ๑, กลุ่มที่ ๒ ตามลำดับ

๓.๔.๕ ความสัมพันธ์ระหว่างความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสัน โดยกับพฤติกรรมการปฏิบัติ ตามหลักสัน โดย โดยใช้การทดสอบค่า t-test คำนัยสำคัญทางสถิติที่ใช้ครั้งนี้ กำหนดไว้ที่ระดับ ๐.๐๕

๓.๔.๖ สภาพปัญหาและข้อเสนอแนะ ผู้วิจัยได้ตั้งคำถามแบบปลายเปิด (Open Ended Questionnaire) สภาพปัญหาและข้อเสนอแนะ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา โดยจัดแบ่งเป็นประเด็นปัญหา และข้อเสนอแนะเป็นหมวดหมู่ สำหรับให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและ ข้อเสนออื่นๆ เกี่ยวกับการปฏิบัติตามหลักสัน โดยของชาวบ้านในชุมชน โดยใช้การวิเคราะห์หา ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) และนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบการบรรยาย

๓.๔.๗ การเขียนพรรณนาเชิงวิเคราะห์ถึงสภาพของชุมชนจากแบบสำรวจชุมชน โดย นำเสนอวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านหนองข่า ตำบลหนองเหียง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๖.

บทที่ ๔

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การปฏิบัติตามหลักสัน โดษที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาของชาวบ้านในชุมชน บ้านหนองข่า ตำบลหนองเหียง อำเภอนสนนิคม จังหวัดชลบุรี” ซึ่งผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ของการวิจัยไว้ ๒ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาความเข้าใจหลักสัน โดษที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาของชาวบ้านในชุมชน หมู่บ้านหนองข่าตำบลหนองเหียง อำเภอนสนนิคม จังหวัดชลบุรี ๒) เพื่อศึกษาการปฏิบัติตามหลักสัน โดษของชาวบ้านในชุมชน หมู่บ้านหนองข่าตำบลหนองเหียง อำเภอนสนนิคม จังหวัดชลบุรี และ ๓) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับพฤติกรรมการปฏิบัติตามหลักสัน โดษ และความสัมพันธ์ระหว่างความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสัน โดษกับพฤติกรรมการปฏิบัติตามหลักสัน โดษของชาวบ้านในชุมชน โดยได้ทำการสุ่มตัวอย่างและเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยเครื่องมือแบบสอบถาม มีจำนวนที่จัดเก็บได้ ๑๓๔ คน แล้วนำมาวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูลเพื่อคำนวณค่าสถิติต่างๆ สำหรับตอบปัญหาการวิจัย และวัตถุประสงค์การวิจัย พร้อมทั้งนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตอนที่ ๑ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ ลักษณะส่วนบุคคลและครัวเรือน จำนวน ๑๐ ข้อ ประกอบด้วย เพศ อายุ จำนวนคนในครัวเรือน ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส อาชีพหลัก รายรับต่อเดือน และเศรษฐกิจในครัวเรือน ใช้การวิเคราะห์หาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และนำเสนอในรูปตารางประกอบการบรรยาย ดังตารางที่ ๔.๑ – ๔.๑๖

ตอนที่ ๒ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสัน โดษของชาวบ้านในชุมชน โดยการหาคะแนนเฉลี่ยเป็นเกณฑ์ในการแปลความ ใช้การจัดกลุ่มเป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มที่ได้คะแนนสูงกว่าค่าเฉลี่ย หมายถึง กลุ่มที่มีความรู้ความเข้าใจมาก และได้คะแนนต่ำกว่าค่าเฉลี่ยและเท่ากับค่าเฉลี่ย ดังตารางที่ ๔.๑๗ – ๔.๑๘

ตอนที่ ๓ การปฏิบัติตามหลักสัน โดษของชาวบ้านในชุมชน เป็นมาตรวัดประเมินค่า (Rating Scale) โดยมีเกณฑ์ ๕ ระดับของลิเคิร์ต (Likert Scale) โดยใช้การวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ดังตารางที่ ๔.๑๙ – ๔.๒๒

ตอนที่ ๔ การเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับพฤติกรรมการปฏิบัติตามหลักสัน โดย ใช้การทดสอบค่า t-test และ F-test หรือ Oneway ANOVA ดังตารางที่ ๔.๒๓ -๔.๓๑

ตอนที่ ๕ ความสัมพันธ์ระหว่างความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสัน โดยกับพฤติกรรมการปฏิบัติตามหลักสัน โดย ใช้การทดสอบค่า t-test ของชาวบ้าน ๒ กลุ่มที่แตกต่างกัน คือ กลุ่มที่มีความเข้าใจน้อย และกลุ่มที่มีความเข้าใจมาก ที่มีต่อการปฏิบัติตามหลักสัน โดย ๓ ด้านที่แตกต่างกัน คือ ด้านยถาภสสัน โดย ด้านยถาพลสัน โดย และด้านสารูปปลสัน โดย ดังตารางที่ ๔.๓๒ – ๔.๓๗

ตอนที่ ๖ ผู้วิจัยได้ตั้งคำถามแบบปลายเปิด (Open Ended Questionnaire) สภาวะปัญหาและข้อเสนอแนะ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา โดยจัดแบ่งเป็นประเด็นปัญหาและข้อเสนอแนะเป็นหมวดหมู่ สำหรับให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนออื่น ๆ เกี่ยวกับการปฏิบัติตามหลักสัน โดยของชาวบ้านในชุมชน โดยใช้การวิเคราะห์หาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) และนำเสนอในรูปตารางประกอบการบรรยาย ดังตารางที่ ๔.๓๘ – ๔.๔๑

สัญลักษณ์ที่ใช้ในการเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อความเข้าใจที่ตรงกันในการแปลความหมายข้อมูล จึงกำหนดสัญลักษณ์ที่ใช้ในการเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

\bar{X}	แทน	ค่าเฉลี่ย (Mean)
S.D.	แทน	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)
N	แทน	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง
t	แทน	ค่าสถิติที่ใช้พิจารณาความมีนัยสำคัญจากการแจกแจงแบบ t (t-distribution)
F	แทน	ค่าสถิติที่ใช้พิจารณาความมีนัยสำคัญจากการแจกแจงแบบ F
df	แทน	ชั้นแห่งความเป็นอิสระ (Degree of Freedom)
Sig.	แทน	นัยสำคัญทางสถิติ
*	แทน	ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕
**	แทน	ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

๔.๑ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ จำนวนคนในครัวเรือน ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส อาชีพหลัก รายรับต่อเดือน และเศรษฐกิจในครัวเรือน นำเสนอในรูปตารางประกอบการบรรยาย ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑ แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามเพศ

ที่	เพศ	จำนวน	ร้อยละ
๑	ชาย	๔๔	๓๒.๘
๒	หญิง	๕๐	๖๗.๒
	รวม	๑๓๔	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนทั้งสิ้น ๑๓๔ คน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๕๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๗.๒ และเป็นเพศชาย จำนวน ๔๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๒.๘

ตารางที่ ๔.๒ แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามอายุ

ที่	อายุ	จำนวน	ร้อยละ
๑	อายุ ๒๐-๓๐ ปี	๔๘	๓๕.๘
๒	อายุ ๓๑-๔๐ ปี	๓๒	๒๓.๙
๓	อายุ ๔๑-๕๐ ปี	๓๖	๒๖.๙
๔	อายุ ๕๑-๖๐ ปี	๑๔	๑๐.๔
๕	อายุ ๖๐ ปีขึ้นไป	๔	๓.๐
	รวม	๑๓๔	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีอายุ ๒๐-๓๐ ปี จำนวน ๔๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๘ รองลงมามีอายุระหว่าง ๔๑-๕๐ ปี จำนวน ๓๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๙ อายุระหว่าง ๓๑-๔๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๙ อายุระหว่าง ๕๑-๖๐ ปี จำนวน ๑๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๔ และน้อยที่สุด มีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป จำนวน ๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๓.๐

ตารางที่ ๔.๓ แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามสมาชิกที่อาศัยอยู่ในครัวเรือน

ที่	สมาชิกในครัวเรือน	จำนวน	ร้อยละ
๑	มีสมาชิกอาศัยร่วม	๑๒๕	๘๖.๓
๒	อาศัยอยู่คนเดียว	๕	๓.๗
	รวม	๑๓๐	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่มีสมาชิกอาศัยอยู่ในบ้านจำนวน ๑๒๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๖.๓ และอาศัยอยู่คนเดียว จำนวน ๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๓.๗

ตารางที่ ๔.๔ แสดงจำนวนรวม ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามเพศของสมาชิกที่อาศัยอยู่ในครัวเรือน

ที่	ลักษณะทั่วไป	จำนวนรวม	ร้อยละ	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
๑	เพศชาย	๒๖๒	๕๔.๐๔	๑.๘๖	๑.๓๔
๒	เพศหญิง	๓๐๘	๕๙.๙๖	๒.๓๐	๑.๓๒
	เฉลี่ยรวมต่อครัวเรือน	๕๗๐	๑๐๐.๐	๔.๒๖	๒.๖๖

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม มีสมาชิก จำนวนรวม ๕๗๐ คน เฉลี่ยต่อครัวเรือน เท่ากับ ๔.๒๖ คน ส่วนใหญ่มีสมาชิกเพศหญิงอาศัยอยู่ในบ้าน จำนวน ๓๐๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๙.๙๖ มีค่าเฉลี่ยต่อครัวเรือน ๒.๓๐ คน มีเพศชาย จำนวน ๒๖๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๐๔ เฉลี่ยต่อครัวเรือน ๑.๘๖ คน

ตารางที่ ๔.๕ แสดงจำนวนรวม ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม
จำแนกตามสถานภาพของสมาชิกที่อาศัยอยู่ในครัวเรือน

ที่	สถานภาพ	จำนวน รวม	ร้อยละ	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน
๑	สมาชิกที่กำลังศึกษา	๒๔๕	๔๓.๖๘	๑.๘๖	๑.๑๗
๒	สมาชิกที่ทำงาน	๓๒๑	๕๖.๓๒	๒.๔๐	๑.๒๖
	เฉลี่ยรวมต่อครัวเรือน	๕๖๐	๑๐๐.๐	๔.๒๖	๒.๔๓

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม มีสมาชิก จำนวนรวม ๕๖๐ คน เฉลี่ยต่อ
ครัวเรือน เท่ากับ ๔.๒๖ คน ส่วนใหญ่มีสมาชิกทำงานแล้ว จำนวน ๓๒๑ คน คิดเป็นร้อยละ
๕๖.๓๒ มีค่าเฉลี่ยต่อครัวเรือน ๒.๔๐ คน มีสมาชิกที่กำลังศึกษาอยู่จำนวน ๒๔๕ คน คิดเป็นร้อย
ละ ๔๓.๖๘ เฉลี่ยต่อครัวเรือน ๑.๘๖ คน

ตารางที่ ๔.๖ แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามวุฒิการศึกษา

ที่	วุฒิการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
๑	ไม่ได้รับการศึกษา	๓	๒.๒๔
๒	ประถมศึกษาปีที่ ๔/๖	๔๖	๓๔.๓๓
๓	มัธยมศึกษาตอนต้น	๔๕	๓๓.๕๘
๔	มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปว.ช.	๑๔	๑๐.๔๕
๕	อนุปริญญา หรือ ปว.ส.	๔	๒.๙๕
๖	ปริญญาตรี	๑๓	๙.๗๐
๗	สูงกว่าปริญญาตรีขึ้นไป	๔	๒.๙๕
๘	อื่นๆ	๕	๓.๗๓
	รวม	๑๓๔	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามทั้งสิ้น ๑๓๔ คน มีการศึกษาระดับ
ประถมศึกษาปีที่ ๔/๖ จำนวน ๔๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๓๓ รองลงมา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
จำนวน ๔๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๕๘ และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย/ปว.ช. จำนวน ๑๐ คน คิด
เป็นร้อยละ ๑๐.๔๕

ตารางที่ ๔.๑ แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามสถานภาพสมรส

ที่	สถานภาพสมรส	จำนวน	ร้อยละ
๑	โสด	๔๘	๓๕.๘
๒	แต่งงาน	๖๖	๔๙.๓
๓	ม่าย	๘	๖.๐
๔	หย่าร้าง	๑๒	๙.๐
	รวม	๑๓๔	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามทั้งสิ้น ๑๓๔ คน มีสถานภาพแต่งงานแล้ว จำนวน ๖๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๙.๓ รองลงมา เป็นโสด จำนวน ๔๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๘ หย่าร้าง จำนวน ๑๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๙.๐ และเป็นม่าย จำนวน ๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๖.๐

ตารางที่ ๔.๒ แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามอาชีพหลัก

ที่	อาชีพหลัก	จำนวน	ร้อยละ
๑	ว่างงาน	๕	๖.๓
๒	เกษตรกรหรือกสิกรรม	๕	๖.๓
๓	รับราชการ	๖	๔.๕
๔	ทำงานบริษัทเอกชน	๑๒	๙.๐
๕	ค้าขายหรือประกอบธุรกิจส่วนตัว	๑๖	๑๑.๙
๖	รับจ้างทั่วไป	๔๔	๓๒.๘
๗	อื่นๆ เช่น ทำงานโรงงาน นักศึกษา	๓๘	๒๘.๔
	รวม	๑๓๔	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามทั้งสิ้น ๑๓๔ คน มีอาชีพรับจ้างทั่วไป จำนวน ๔๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๒.๘ รองลงมา คือ ทำงานอื่นๆ เช่น ทำงานโรงงาน นักศึกษา จำนวน ๓๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๘.๔ ค้าขายหรือประกอบธุรกิจส่วนตัว จำนวน ๑๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๙ และทำงานบริษัทเอกชน จำนวน ๑๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๙.๐

ตารางที่ ๔.๕ แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามรายรับต่อเดือน

ที่	รายรับต่อเดือน	จำนวน	ร้อยละ
๑	น้อยกว่า ๔,๐๐๐ บาท	๔๕	๓๓.๖
๒	๔,๐๐๐ – ๖,๐๐๐ บาท	๕๒	๓๘.๘
๓	๖,๐๐๑ – ๘,๐๐๐ บาท	๘	๖.๐
๔	๘,๐๐๑ – ๑๐,๐๐๐ บาท	๑๑	๘.๒
๕	๑๐,๐๐๐ บาทขึ้นไป	๑๘	๑๓.๔
	รวม	๑๓๔	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามทั้งสิ้น ๑๓๔ คน มีรายรับต่อเดือนระหว่าง ๔,๐๐๐ – ๖,๐๐๐ บาท จำนวน ๕๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๘ รองลงมา คือ น้อยกว่า ๔,๐๐๐ บาท จำนวน ๔๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๖ ๑๐,๐๐๐ บาทขึ้นไป จำนวน ๑๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๓.๔ ระหว่าง ๘,๐๐๑ – ๑๐,๐๐๐ บาท จำนวน ๑๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๘.๒ และระหว่าง ๖,๐๐๑ – ๘,๐๐๐ บาท จำนวน ๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๖.๐ มีรายรับคนละ ๗,๐๐๐ บาทต่อเดือน

ตารางที่ ๔.๑๐ แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามการถือครองที่ดิน

ที่	การถือครองที่ดิน	จำนวน	ร้อยละ
๑	ไม่มี	๕๕	๔๔.๐
๒	มี	๖๕	๕๑.๕
๓	เช่าที่ดิน	๓	๒.๒
๔	มีและเช่าที่ดิน	๓	๒.๒
	รวม	๑๓๔	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๑๐ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามทั้งสิ้น ๑๓๔ คน ส่วนใหญ่มีที่ดินถือครองจำนวน ๖๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๑.๕ รองลงมา คือ ไม่มีที่ดินถือครอง จำนวน ๕๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๐ เช่าที่ดิน และมีที่ดินและเช่า เท่ากัน จำนวน ๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๒.๒

ตารางที่ ๔.๑๑ แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามจำนวนที่ดิน

ที่	จำนวนที่ดิน	จำนวน	ร้อยละ
๑	ไม่มี	๕๕	๔๑.๐
๒	น้อยกว่า ๒ ไร่	๔๒	๓๑.๓
๓	๒ - ๕ ไร่	๑๖	๑๑.๕
๔	๖ - ๑๐ ไร่	๕	๖.๓
๕	๑๑ - ๑๕ ไร่	๔	๓.๐
๖	๑๕ ไร่ขึ้นไป	๘	๖.๐
	รวม	๑๓๔	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๑๑ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามทั้งสิ้น ๑๓๔ คน ไม่มีที่ดิน จำนวน ๕๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๑.๐ รองลงมา คือ มีน้อยกว่า ๒ ไร่ จำนวน ๔๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๓ ระหว่าง ๒ - ๕ ไร่ จำนวน ๑๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๕ ระหว่าง ๖ - ๑๐ ไร่ จำนวน ๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๖.๓ จำนวน ๑๕ ไร่ขึ้นไป จำนวน ๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๖.๐ และระหว่าง ๑๑ - ๑๕ ไร่ จำนวน ๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๓.๐

ตารางที่ ๔.๑๒ แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามจำนวนเช่าที่ดิน

ที่	จำนวนที่ดิน	จำนวน	ร้อยละ
๑	ไม่มี	๑๓๐	๕๗.๐
๒	๖ - ๑๐ ไร่	๒	๑.๕
๓	๑๕ ไร่ขึ้นไป	๒	๑.๕
	รวม	๑๓๔	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๑๒ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามทั้งสิ้น ๑๓๔ คน ไม่ได้เช่าที่ดิน จำนวน ๑๓๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๗.๐ รองลงมา คือ เช่าที่ดิน ๖ - ๑๐ ไร่ และเช่าที่ดิน ๑๕ ไร่ขึ้นไป จำนวน ๒ คนเท่ากัน คิดเป็นร้อยละ ๑.๕

ตารางที่ ๔.๑๓ แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามรายรับรวมต่อปี
ของครัวเรือน

ที่	รายรับรวมต่อปีของครัวเรือน	จำนวน	ร้อยละ
๑	ไม่ทราบรายได้ที่แน่นอน	๓๕	๒๕.๑
๒	น้อยกว่า ๕๐,๐๐๐ บาท	๓๒	๒๓.๕
๓	๕๐,๐๐๐ – ๑๐๐,๐๐๐ บาท	๓๕	๒๖.๑
๔	๑๐๐,๐๐๑ – ๕๐๐,๐๐๐ บาท	๒๖	๑๙.๔
๕	๕๐๐,๐๐๑ – ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท	๑	๐.๗
๖	๑,๐๐๐,๐๐๐ บาทขึ้นไป	๑	๐.๗
	รวม	๑๓๕	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๑๓ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามทั้งสิ้น ๑๓๕ คน มีผู้ไม่ทราบรายได้ที่แน่นอนจำนวน ๓๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๑ รองลงมา คือ ระหว่าง ๕๐,๐๐๐ – ๑๐๐,๐๐๐ บาท จำนวน ๓๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๑ น้อยกว่า ๕๐,๐๐๐ บาท จำนวน ๓๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๕ ๑๐๐,๐๐๑ – ๕๐๐,๐๐๐ บาท จำนวน ๒๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๙.๔ ระหว่าง ๕๐๐,๐๐๑ – ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท และ ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาทขึ้นไป จำนวน ๑ คนเท่ากัน คิดเป็นร้อยละ ๐.๗

ตารางที่ ๔.๑๔ แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามหนี้สินใน
ครัวเรือน

ที่	หนี้สินในครัวเรือน	จำนวน	ร้อยละ
๑	ไม่มี	๖๑	๔๕.๕
๒	น้อยกว่า ๕๐,๐๐๐ บาท	๔๘	๓๕.๘
๓	๕๐,๐๐๐ – ๑๐๐,๐๐๐ บาท	๖	๔.๕
๔	๑๐๐,๐๐๑ – ๕๐๐,๐๐๐ บาท	๑๒	๙.๐
๕	๕๐๐,๐๐๑ – ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท	๖	๔.๕
๖	๑,๐๐๐,๐๐๐ บาทขึ้นไป	๑	๐.๗
	รวม	๑๓๕	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๑๔ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามทั้งสิ้น ๑๓๔ คน มีผู้ไม่มีหนี้สิน จำนวน ๖๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๕ รองลงมา คือ น้อยกว่า ๕๐,๐๐๐ บาท จำนวน ๔๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๘ ระหว่าง ๑๐๐,๐๐๑ – ๕๐๐,๐๐๐ บาท จำนวน ๑๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๙.๐ ระหว่าง ๕๐,๐๐๐ – ๑๐๐,๐๐๐ บาท และระหว่าง ๕๐๐,๐๐๑ – ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท จำนวน ๖ คนเท่ากัน คิดเป็นร้อยละ ๔.๕ และมีหนี้สิน ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาทขึ้นไป จำนวน ๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๐.๗

ตารางที่ ๔.๑๕ แสดงจำนวนและค่าเฉลี่ยของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามทรัพย์สินในครัวเรือน

ที่	จำนวนทรัพย์สินในครัวเรือน	จำนวน	เฉลี่ย
๑	รถยนต์	๘๑ คัน	๐.๖๐
๒	รถจักรยานยนต์	๑๓๕ คัน	๑.๐๔
๓	โทรทัศน์	๑๓๘ เครื่อง	๑.๐๓
๔	เครื่องเสียง	๕๐ เครื่อง	๐.๖๗
๕	คอมพิวเตอร์	๕๐ เครื่อง	๐.๓๗
๖	ตู้เย็น	๑๐๕ เครื่อง	๐.๘๑
๗	แอร์หรือเครื่องทำความเย็น	๒๕ เครื่อง	๐.๒๒
๘	โทรศัพท์บ้านหรือโทรศัพท์มือถือ	๒๑๓ เครื่อง	๑.๕๕
๙	เครื่องอำนวยความสะดวกอื่นๆ	๔๑ เครื่อง	๐.๓๑
	รวม	๘๕๐	๖.๖๔

จากตารางที่ ๔.๑๕ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามทั้งสิ้น ๑๓๔ คน มีทรัพย์สินประเภท โทรศัพท์บ้านหรือโทรศัพท์มือถือ จำนวน ๒๑๓ เครื่อง เฉลี่ยต่อคน เท่ากับ ๑.๕๕ รองลงมาคือ รถจักรยานยนต์ จำนวน ๑๓๕ คัน เฉลี่ยต่อคน เท่ากับ ๑.๐๔ และโทรทัศน์ จำนวน ๑๓๘ เครื่อง เฉลี่ยต่อคน เท่ากับ ๑.๐๓ มีจำนวนรวมทรัพย์สินและสิ่งอำนวยความสะดวก ๘๕๐ ชิ้น เฉลี่ยทรัพย์สินต่อคน เท่ากับ ๖.๖๔ ชิ้น

ตารางที่ ๔.๑๖ แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกโดยสรุป

ที่	ปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน	ร้อยละ
๑	หญิง	๕๐	๖๗.๒
๒	อายุ ๒๐ – ๔๐ ปี	๕๐	๕๕.๗
๓	มีสมาชิกอาศัยร่วม	๑๒๕	๕๖.๓
๔	การศึกษาระดับประถมศึกษา – มัธยมศึกษาตอนต้น	๕๑	๖๗.๕
๕	แต่งงาน	๖๖	๔๕.๓
๖	อาชีพรับจ้างและทำงานในโรงงาน	๘๒	๖๑.๒
๗	รายได้ต่อเดือน ๔,๐๐๐ – ๖,๐๐๐ บาท	๕๗	๗๐.๔
๘	ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง	๕๕	๔๑.๐
๙	ไม่ทราบรายได้ที่แน่นอน – ๕๐,๐๐๐ บาทต่อปี	๗๑	๕๓.๐

จากตารางที่ ๔.๑๖ พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นหญิง ร้อยละ ๖๗.๒ อยู่กลุ่มในวัยแรงงาน อายุระหว่าง ๒๐ – ๔๐ ปี ร้อยละ ๕๕.๗ อาศัยอยู่ในบ้านที่มีสมาชิกมากกว่า ๑ คน ร้อยละ ๕๖.๓ ส่วนใหญ่มีระดับประถมศึกษา – มัธยมศึกษาตอนต้น ร้อยละ ๖๗.๕ ส่วนใหญ่แต่งงานแล้ว ร้อยละ ๔๕.๓ มีอาชีพรับจ้างและทำงานในโรงงาน ร้อยละ ๖๑.๒ มีรายได้ต่อเดือน ๔,๐๐๐ – ๖,๐๐๐ บาท ร้อยละ ๗๐.๔ ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ร้อยละ ๔๑.๐ และส่วนใหญ่มีรายได้ที่ไม่แน่นอน – ๕๐,๐๐๐ บาทต่อปี ร้อยละ ๕๓.๐

๔.๒ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักส้นโคษของชาวบ้านในชุมชน

คะแนนเฉลี่ยของความเข้าใจเกี่ยวกับหลักส้นโคษ เท่ากับ ๗.๗๗ คะแนน ผู้วิจัยจึงใช้การจัดกลุ่มเป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มที่ได้คะแนนต่ำกว่าค่าเฉลี่ยและเท่ากับค่าเฉลี่ยน้อยกว่า ๑.๐๐ – ๗.๗๗ คะแนน หมายถึง กลุ่มที่มีความเข้าใจน้อย และกลุ่มที่ได้คะแนนสูงกว่าค่าเฉลี่ย ๗.๗๗ – ๑๐.๐๐ คะแนน หมายถึง กลุ่มที่มีความเข้าใจมาก โดยใช้สถิติความถี่และค่าร้อยละ ดังนี้

ตารางที่ ๔.๑๓ แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามความเข้าใจเกี่ยวกับหลักส้นโดย

	ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักส้นโดย	จำนวน	ร้อยละ
๑.	กลุ่มที่มีความเข้าใจน้อย มีคะแนนเฉลี่ย ๑.๐๐ - ๓.๓๓ คะแนน	๔๘	๓๕.๘
๒.	กลุ่มที่มีความเข้าใจมาก มีคะแนนเฉลี่ย ๓.๓๘ - ๑๐.๐๐ คะแนน	๘๔	๖๒.๓
๓.	กลุ่มที่ไม่ตอบ	๒	๑.๕
รวม		๑๓๔	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๑๓ พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ เป็นกลุ่มที่มีความเข้าใจมาก มีคะแนนเฉลี่ย ๓.๓๘ - ๑๐.๐๐ คะแนน จำนวน ๘๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๒.๓ รองลงมาคือ กลุ่มที่มีความเข้าใจน้อย มีคะแนนเฉลี่ย ๑.๐๐ - ๓.๓๓ คะแนน จำนวน ๔๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๘

ตารางที่ ๔.๑๔ แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามคำถามความเข้าใจเกี่ยวกับหลักส้นโดย

ที่	ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักส้นโดย	จำนวนผู้เข้าใจ ที่ถูกต้อง	ร้อยละ
๑.	หลักส้น โดยเป็นกิจกรรมทำให้คนเกียจคร้าน	๑๑๐	๘๒.๑
๒.	หลักส้น โดยทำให้มนุษย์เกิดความพอใจในสิ่งที่ตนมี	๑๒๑	๕๐.๓
๓.	หลักส้น โดยทำให้คนขาดความกระตือรือร้นในการทำงาน	๕๖	๓๑.๖
๔.	หลักส้น โดยไม่สามารถแก้ไขปัญหาความยากจนได้	๘๘	๖๕.๓
๕.	หลักส้น โดยกระตุ้นการพัฒนาสังคมให้ก้าวหน้า	๗๕	๕๕.๐
๖.	หลักส้น โดยทำให้คนในสังคมเห็นแก่ตัวลดลง	๕๑	๖๓.๕
๗.	หลักส้น โดยสามารถแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมได้	๑๐๓	๗๕.๕
๘.	หลักส้น โดยลดปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรกันของคนในสังคม	๑๐๓	๗๖.๕
๙.	หลักส้น โดยเป็นฐานแนวคิดของหลักเศรษฐกิจพอเพียง	๑๑๖	๘๖.๖
๑๐.	หลักส้น โดยจะทำให้เศรษฐกิจของประเทศไม่เจริญก้าวหน้า	๑๑๔	๘๕.๑

จากตารางที่ ๔.๑๘ พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ มีความเข้าใจว่า หลักสันโดยทำให้มนุษย์ เกิดความพอใจในสิ่งที่ตนมี มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๓ รองลงมาคือ หลักสันโดยเป็นฐาน แนวคิดของหลักเศรษฐกิจพอเพียง คิดเป็นร้อยละ ๘๖.๖ และมีความเข้าใจต่ำที่สุดว่า หลักสันโดย มุ่งสร้างการพัฒนาสังคมให้ก้าวหน้า คิดเป็นร้อยละ ๕๕.๐ รองลงมาคือ หลักสันโดยไม่สามารถแก้ไข ปัญหาความยากจนได้ คิดเป็นร้อยละ ๖๕.๖

๔.๓ การปฏิบัติตามหลักสันโดยของชาวบ้านในชุมชน

หลักสันโดยใช้มาตรวัดประเมินค่า (Rating Scale) โดยมีเกณฑ์ ๕ ระดับของลิเคอร์ท (Likert Scale) โดยใช้การวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ๓ ด้าน คือ ด้านขณาลากสันโดย ด้านขณาลพลสันโดย และด้านสารูปปสันโดย ใช้การวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และนำเสนอในรูปตารางประกอบการบรรยาย ปรากฏดังตาราง ต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑๙ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การปฏิบัติตามหลักสันโดยของชาวบ้านในชุมชนโดยรวม ๓ ด้าน

ที่	แรงจูงใจในการเข้าศึกษาต่อ	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑	ด้านขณาลากสันโดย	๔.๐๒	๐.๕๕	มาก
๒	ด้านขณาลพลสันโดย	๔.๑๘	๐.๔๕	มาก
๓	ด้านสารูปปสันโดย	๓.๘๒	๐.๖๑	มาก
รวม		๓.๕๕	๐.๕๒	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๙ พบว่า ชาวบ้านมีการปฏิบัติตามหลักสันโดย โดยรวมทั้ง ๓ ด้านอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อันดับแรก ได้แก่ ด้านขณาลพลสันโดย ค่าเฉลี่ย ๔.๑๘ รองลงมาคือ ด้านขณาลากสันโดย ค่าเฉลี่ย ๔.๐๒ และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือด้านสารูปปสันโดย ค่าเฉลี่ย ๓.๘๒

ตารางที่ ๔.๒๐ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การปฏิบัติตามหลัก
 สันโดษของชาวบ้านในชุมชนด้านยถาภสสันโดษ

ที่	ด้านยถาภสสันโดษ	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑	ยินดีกับสิ่งของที่คนหาได้มาโดยอาชีพสุจริต	๔.๓๖	๐.๕๕	มากที่สุด
๒	ไม่ปฏิบัติตนตามแฟชั่นนิยมหรือตามเพื่อนบ้าน โดย การซื้อสินค้าฟุ่มเฟือย	๔.๑๖	๑.๐๔	มาก
๓	บริโภคปัจจัย ๔ ได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค เพียงพอแก่ความ ต้องการ	๓.๖๘	๐.๕๕	มาก
๔	มีวัสดุอุปกรณ์เครื่องใช้ไม่สอย เช่น โทรศัพท์มือถือ คอมพิวเตอร์ ฯลฯ ตามความจำเป็นและใช้ ประโยชน์อย่างคุ้มค่า	๓.๓๐	๑.๒๑	ปานกลาง
๕	การกู้ยืมเพื่อซื้อทรัพย์สิน เช่น ที่ดิน บ้าน รถยนต์ ฯลฯ ไม่เกินฐานะรายได้หรือความเป็นอยู่ของ ตนเอง	๔.๔๑	๐.๘๕	มากที่สุด
๖	ใช้จ่ายเพื่อสนองความต้องการของตนเองโดย คำนึงถึงฐานะรายได้หรือความเป็นอยู่	๔.๓๕	๐.๕๐	มากที่สุด
๗	ค่านิยมใช้จ่ายซื้อสิ่งของเครื่องใช้ตามความ เหมาะสมกับฐานะรายได้หรือความเป็นอยู่	๓.๓๔	๑.๑๘	ปานกลาง
๘	ไม่มีสังคมนาหรือคบหากับมิตรสหายและเพื่อนบ้านที่ ฟุ้งเฟ้อเห่อเหิม	๔.๑๓	๑.๑๐	มาก
๙	ไม่แสวงหาเกียรติยศหรือชื่อเสียงด้วยวิธีการทุจริต	๔.๓๘	๑.๒๑	มากที่สุด
๑๐	รู้สึกมีเกียรติและความภาคภูมิใจในฐานะเป็น พลเมืองที่ดีของสังคม	๔.๒๐	๐.๕๔	มากที่สุด
รวม		๔.๐๒	๐.๕๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๐ พบว่า การปฏิบัติตามหลักสันโดษของชาวบ้านในชุมชน ด้านยถา
 ภสสันโดษ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย ๔.๐๒ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ย
 สูงสุด อันดับแรกได้แก่ การกู้ยืมเพื่อซื้อทรัพย์สิน เช่น ที่ดิน บ้าน รถยนต์ ฯลฯ ไม่เกินฐานะรายได้

หรือความเป็นอยู่ของตนเอง รองลงมาคือ ไม่แสวงหาเกียรติยศหรือชื่อเสียงด้วยวิธีการทุจริต และ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ มีวัตถุประสงค์เครื่องใช้ไม่สอย เช่น โทรศัพท์มือถือ คอมพิวเตอร์ ฯลฯ ตามความจำเป็นและใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า

ตารางที่ ๔.๒๑ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การปฏิบัติตามหลัก
สัณโดษของชาวบ้านในชุมชนด้านสภาพสัณโดษ

ที่	ด้านสภาพสัณโดษ	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑	ทำมาหากินโดยสุจริตอย่างเต็มความรู้ความสามารถ	๔.๔๐	๐.๘๕	มากที่สุด
๒	ประมาณในการทำงานที่เหมาะสมกับกำลังกายและกำลังสติปัญญาของตนเอง	๔.๑๕	๐.๘๖	มาก
๓	ไม่เปรียบเทียบหรือเอาชนะแข่งขันกับคนอื่นโดยทางมิชอบ	๔.๔๕	๐.๕๐	มากที่สุด
๔	ไม่มีความรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจกับกำลังความสามารถของตนเอง	๔.๐๑	๑.๑๒	มาก
๕	พยายามต่อสู้ดิ้นรนเพื่อเอาชนะด้วยกำลังความสามารถของตนเอง	๓.๕๓	๑.๒๖	ปานกลาง
๖	ไม่ประพาดิดูหมิ่น ข่มเหงผู้อื่นที่มีฐานะหรือกำลังความสามารถที่ต่ำกว่าตน	๔.๗๖	๐.๖๖	มากที่สุด
๗	เคารพนับถือตนเอง ไม่ประพาดิดูถูกกำลังความสามารถของตนเอง	๔.๑๕	๑.๒๕	มาก
๘	ไม่มีความคิดริษยามักแสดงความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี	๔.๕๕	๑.๐๒	มากที่สุด
๙	ช่วยเหลือผู้อื่นแต่พอดีไม่ทำตนเองให้เดือดร้อน	๓.๖๐	๑.๒๓	มาก
๑๐	ประพาดิวางเฉยไม่ได้แย่งเอาชนะผู้อื่นตลอดเวลา	๔.๑๖	๑.๑๖	มาก
รวม		๔.๑๘	๐.๔๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๑ พบว่า การปฏิบัติตามหลักสัณโดษของชาวบ้านในชุมชน ด้านสภาพสัณโดษ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย ๔.๑๘ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อันดับแรกได้แก่ ไม่ประพาดิดูหมิ่น ข่มเหงผู้อื่นที่มีฐานะหรือกำลังความสามารถที่ต่ำกว่าตน รองลงมาคือ ไม่มีความคิดริษยา แสดงความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ พยายามต่อสู้ดิ้นรนเพื่อเอาชนะด้วยกำลังความสามารถของตนเอง

ตารางที่ ๔.๒๒ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การปฏิบัติตามหลัก
 สันโดษของชาวบ้านในชุมชนด้านยถาสารูปสันโดษ

ที่	ด้านยถาสารูปสันโดษ	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑	ความยินดีหรือความพอใจตามสมควรแก่ฐานะความเป็นอยู่ ของตน	๔.๐๒	๑.๐๕	มาก
๒	ความรู้สึกภาคภูมิใจในฐานะความเป็นอยู่ของตนเอง	๓.๘๔	๑.๒๗	มาก
๓	ความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยในฐานะความเป็นอยู่ของตนเอง	๓.๘๓	๑.๐๓	มาก
๔	รักษาทรัพย์สินที่ค้นหาได้มา โดยการใช้จ่ายอย่างประหยัด มัธยัสถ์อดออม	๓.๘๕	๑.๐๗	มาก
๕	ดำรงชีวิตและเป็นอยู่อย่างรู้จักพอ ตามหลักเศรษฐกิจ พอเพียง	๓.๗๖	๐.๕๕	มาก
๖	รักษาสภาพแวดล้อมเป็นอยู่อย่างสอดคล้องกับธรรมชาติ	๔.๔๑	๐.๕๘	มากที่สุด
๗	ประพฤติตนอยู่ในหลักศีลธรรมอันดีงามของศาสนาที่ตน นับถือ	๓.๖๘	๑.๑๔	มาก
๘	ปฏิบัติตนเป็นผู้ลด ละ เลิกสิ่งเสพติดและอบายมุข	๓.๖๑	๑.๔๕	มาก
๙	ดำรงตนเป็นศาสนิกชนที่ดีและเป็นตัวอย่างที่ดีของสังคม	๓.๖๕	๑.๐๗	มาก
๑๐	สั่งสอนผู้อื่นให้ยึดมั่นในหลักศาสนาตามหลักศีลธรรมที่ดี งาม	๓.๔๓	๑.๒๘	ปาน กลาง
รวม		๓.๘๒	๐.๗๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๒ พบว่า การปฏิบัติตามหลักสันโดษของชาวบ้านในชุมชน ด้านยถาสารูปสันโดษ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย ๓.๘๒ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อันดับแรกได้แก่ รักษาสภาพแวดล้อมเป็นอยู่อย่างสอดคล้องกับธรรมชาติ รองลงมา คือ ความยินดีหรือความพอใจตามสมควรแก่ฐานะความเป็นอยู่ของตน และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ปฏิบัติตนเป็นผู้ลด ละ เลิกสิ่งเสพติดและอบายมุข

๔.๔ เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับพฤติกรรมการปฏิบัติตามหลักสันโดษ

ข้อมูลในส่วนนี้ เป็นการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับพฤติกรรมการปฏิบัติตามหลักสันโดษ โดยใช้การทดสอบค่า t-test และ F-test หรือ Oneway ANOVA ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๒๓ เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของการปฏิบัติตามหลักสันโดษที่มีเพศต่างกัน

ที่	เพศ	\bar{X}	S.D.	t	Sig.
๑	ชาย	๓.๘๘	๐.๖๖	-๑.๗๐	๐.๐๕
๒	หญิง	๔.๐๔	๐.๔๓		

จากตารางที่ ๔.๒๓ พบว่า เพศชายและเพศหญิงมีการปฏิบัติตามหลักสันโดษแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๒๔ เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของการปฏิบัติตามหลักสันโดษที่มีช่วงชั้นอายุต่างกัน

ที่	ช่วงชั้นอายุ	\bar{X}	S.D.	F	Sig.
๑	๒๐ – ๓๐ ปี	๓.๖๗	๐.๔๐	๐.๕๑	๐.๔๖
๒	๓๑ – ๔๐ ปี	๓.๘๘	๐.๗๑		
๓	๔๑ – ๕๐ ปี	๔.๐๔	๐.๕๐		
๔	๕๑ – ๖๐ ปี	๔.๑๑	๐.๓๕		
๕	๖๐ ปีขึ้นไป	๔.๒๕	๐.๖๘		

จากตารางที่ ๔.๒๔ พบว่า ผู้ที่มีช่วงชั้นอายุต่างกันมีการปฏิบัติตามหลักสันโดษแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๒๕ เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของการปฏิบัติตามหลักสันโดยที่มีจำนวนคนในครัวเรือนต่างกัน

ที่	จำนวนคนในครัวเรือน	\bar{X}	S.D.	F	Sig.
๑	๑ - ๓ คน	๔.๐๓	๐.๔๕		
๒	๔ - ๖ คน	๔.๐๑	๐.๔๖	๑.๔๓	๐.๒๓
๓	๗ คนขึ้นไป	๓.๘๔	๐.๓๕		

จากตารางที่ ๔.๒๕ พบว่า ผู้ที่มีขนาดของจำนวนคนในครัวเรือนต่างกันมีการปฏิบัติตามหลักสัน โดยแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๒๖ เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของการปฏิบัติตามหลักสันโดยที่มีระดับการศึกษาต่างกัน

ที่	ระดับการศึกษา	\bar{X}	S.D.	F	Sig.
๑	ไม่ได้รับการศึกษา	๓.๕๕	๐.๕๘		
๒	ประถมศึกษาปีที่ ๔ - ๖	๓.๕๓	๐.๖๕		
๓	มัธยมศึกษาปีที่ ๓	๓.๘๖	๐.๓๗		
๔	มัธยมศึกษาปีที่ ๖	๔.๒๐	๐.๕๓		
๕	ปวส.	๓.๕๘	๐.๓๗	๑.๗๓	๐.๑๑
๖	ปริญญาตรี	๔.๒๔	๐.๓๔		
๗	สูงกว่าปริญญาตรีขึ้นไป	๔.๐๓	๐.๒๓		
๘	อื่นๆ	๔.๔๐	๐.๔๓		

จากตารางที่ ๔.๒๖ พบว่า ผู้ที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีการปฏิบัติตามหลักสัน โดยแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๒๗ เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของการปฏิบัติตามหลักสันโดษที่มีสถานภาพสมรสต่างกัน

ที่	สถานภาพสมรส	\bar{X}	S.D.	F	Sig.
๑	โสด	๔.๐๔	๐.๔๓	๒.๕๑	๐.๐๖
๒	แต่งงาน	๔.๐๓	๐.๔๖		
๓	ม่าย	๓.๕๒	๐.๔๕		
๔	หย่า	๓.๖๒	๐.๕๓		

จากตารางที่ ๔.๒๗ พบว่า ผู้ที่มีสถานภาพสมรสต่างกันมีการปฏิบัติตามหลักสันโดษแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๒๘ เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของการปฏิบัติตามหลักสันโดษที่มีอาชีพหลักต่างกัน

ที่	อาชีพหลัก	\bar{X}	S.D.	F	Sig.
๑	ว่างงาน	๓.๖๔	๐.๓๔	๑.๕๖	๐.๑๖
๒	เกษตรกรรม	๔.๐๘	๐.๔๐		
๓	รับราชการ	๔.๑๑	๐.๒๖		
๔	พนักงานบริษัทเอกชน	๓.๕๕	๐.๕๑		
๕	ค้าขาย	๔.๒๗	๐.๓๖		
๖	รับจ้าง	๓.๘๕	๐.๖๖		
๗	อื่นๆ	๓.๕๗	๐.๔๓		

จากตารางที่ ๔.๒๘ พบว่า ผู้ที่มีอาชีพหลักต่างกันมีการปฏิบัติตามหลักสันโดษแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๒๕ เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของการปฏิบัติตามหลักสันโดษที่มีรายรับต่อเดือนต่างกัน

ที่	รายรับต่อเดือน	\bar{X}	S.D.	F	Sig.
๑	ต่ำกว่า ๔,๐๐๐ บาท	๓.๕๕	๐.๖๓	๐.๓๖	๐.๘๔
๒	๔,๐๐๐ – ๖,๐๐๐ บาท	๓.๕๔	๐.๔๗		
๓	๖,๐๐๑ – ๘,๐๐๐ บาท	๔.๐๕	๐.๓๕		
๔	๘,๐๐๑ – ๑๐,๐๐๐ บาท	๔.๐๐	๐.๓๐		
๕	๑๐,๐๐๐ บาทขึ้นไป	๔.๑๐	๐.๕๒		

จากตารางที่ ๔.๒๕ พบว่า ผู้ที่มีรายรับต่อเดือนต่างกันมีการปฏิบัติตามหลักสันโดษแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๓๐ เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของการปฏิบัติตามหลักสันโดษที่มีเศรษฐกิจในครัวเรือนต่างกัน

ที่	เศรษฐกิจในครัวเรือน (รายได้ต่อปี)	\bar{X}	S.D.	F	Sig.
๑	ต่ำกว่า ๕๐,๐๐๐ บาท	๓.๕๗	๐.๕๒	๐.๔๕	๐.๖๑
๒	๕๐,๐๐๐ – ๑๐๐,๐๐๐ บาท	๔.๐๘	๐.๕๒		
๓	๑๐๐,๐๐๐ บาทขึ้นไป	๓.๘๓	๐.๓๓		

จากตารางที่ ๔.๓๐ พบว่า ผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจในครัวเรือนต่างกันมีการปฏิบัติตามหลักสันโดษแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๔.๕ ความสัมพันธ์ระหว่างความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสันโดยกับพฤติกรรมปฏิบัติตามหลัก สันโดย

ข้อมูลในส่วนนี้ เป็นการนำเสนอเพื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสันโดย โดยใช้การทดสอบค่า t-test ของชาวบ้าน ๒ กลุ่มที่แตกต่างกัน คือ กลุ่มที่มีความเข้าใจน้อย และกลุ่มที่มีความเข้าใจมาก ที่มีต่อการปฏิบัติตามหลักสันโดย ๓ ด้านที่แตกต่างกัน คือ ด้านยถาภสันโดย ด้านยถาพลสันโดย และด้านสารูปสันโดย ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๓๑ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การปฏิบัติตามหลัก
สันโดย ด้านยถาภสันโดย จำแนกตามความเข้าใจ

ที่	ความเข้าใจใน หลักสันโดย	จำนวน	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑	ความเข้าใจน้อย	๔๖	๓.๗๕	๐.๗๒	มาก
๒	ความเข้าใจมาก	๘๔	๔.๑๔	๐.๓๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๓๑ พบว่า ชาวบ้านเมื่อแยกตามความเข้าใจตามหลักสันโดย ด้านยถาภสันโดย เรียงตามลำดับ คือ กลุ่มที่มีความเข้าใจมาก มีการปฏิบัติตามหลักสันโดยมาก ค่าเฉลี่ย ๔.๑๔ รองลงมาคือ กลุ่มที่มีความเข้าใจน้อย มีการปฏิบัติตามหลักสันโดยมาก ค่าเฉลี่ย ๓.๗๕

ตารางที่ ๔.๓๒ แสดงการเปรียบเทียบการปฏิบัติตามหลักสันโดยด้านยถาภสันโดยจำแนก
ตามความเข้าใจ

ที่	ความเข้าใจใน หลักสันโดย	จำนวน	\bar{X}	S.D.	t	Sig.
๑	ความเข้าใจน้อย	๔๖	๓.๗๕	๐.๗๒	-๓.๐๕**	.๐๐๓
๒	ความเข้าใจมาก	๘๔	๔.๑๔	๐.๓๘		

** มีนัยสำคัญที่ระดับ .๐๑

จากตารางที่ ๔.๓๒ พบว่า ชาวบ้านที่มีความเข้าใจแตกต่างกัน มีการปฏิบัติตามหลัก
 สันโดยด้านยถาภสสันโดย แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

ตารางที่ ๔.๓๓ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การปฏิบัติตามหลัก
 สันโดย ด้านยถาภสสันโดยจำแนกตามความเข้าใจ

ที่	ความเข้าใจใน หลักสันโดย	จำนวน	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑	ความเข้าใจน้อย	๔๕	๔.๐๐	๐.๕๕	มาก
๒	ความเข้าใจมาก	๘๐	๔.๒๕	๐.๔๐	มากที่สุด

จากตารางที่ ๔.๓๓ พบว่า ชาวบ้านเมื่อแยกตามความเข้าใจ มีการปฏิบัติตามหลัก
 สันโดย ด้านยถาภสสันโดย เรียงตามลำดับ คือ กลุ่มที่มีความเข้าใจมาก มีการปฏิบัติตามหลัก
 สันโดยมากที่สุด ค่าเฉลี่ย ๔.๒๕ รองลงมาคือ กลุ่มที่มีความเข้าใจน้อย มีการปฏิบัติตามหลัก
 สันโดยมาก ค่าเฉลี่ย ๔.๐๐

ตารางที่ ๔.๓๔ แสดงการเปรียบเทียบการปฏิบัติตามหลักสันโดยด้านยถาภสสันโดยจำแนก
 ตามความเข้าใจ

ที่	ความเข้าใจใน หลักสันโดย	จำนวน	\bar{X}	S.D.	t	Sig.
๑	ความเข้าใจน้อย	๔๕	๔.๐๐	๐.๕๕	-๒.๕๑**	.๐๐๕
๒	ความเข้าใจมาก	๘๐	๔.๒๕	๐.๔๐		

** มีนัยสำคัญที่ระดับ .๐๑

จากตารางที่ ๔.๓๔ พบว่า ชาวบ้านที่มีความเข้าใจแตกต่างกัน มีการปฏิบัติตามหลัก
 สันโดยด้านยถาภสสันโดย แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

ตารางที่ ๔.๓๕ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การปฏิบัติตามหลัก
 สันโดย ด้านยถาสูรปสันโดย จำแนกตามความเข้าใจ

ที่	ความเข้าใจใน หลักสันโดย	จำนวน	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑	ความเข้าใจน้อย	๔๖	๓.๖๔	๐.๓๓	มาก
๒	ความเข้าใจมาก	๘๒	๓.๕๐	๐.๖๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๓๕ พบว่า ชาวบ้านเมื่อแยกตามความเข้าใจ มีการปฏิบัติตามหลัก
 สันโดย ด้านยถาสูรปสันโดย เรียงตามลำดับ คือ กลุ่มที่มีความเข้าใจมาก มีการปฏิบัติตามหลัก
 สันโดยมาก ค่าเฉลี่ย ๓.๕๐ รองลงมาคือ กลุ่มที่มีความเข้าใจน้อย มีการปฏิบัติตามหลักสันโดยมาก
 ค่าเฉลี่ย ๓.๖๔

ตารางที่ ๔.๓๖ แสดงการเปรียบเทียบการปฏิบัติตามหลักสันโดยด้านยถาสูรปสันโดย
 จำแนกตามความเข้าใจ

ที่	ความเข้าใจใน หลักสันโดย	จำนวน	\bar{X}	S.D.	t	Sig
๑	ความเข้าใจน้อย	๔๖	๓.๖๔	๐.๓๓	-๒.๐๑*	.๐๔๓
๒	ความเข้าใจมาก	๘๒	๓.๕๐	๐.๖๘		

* มีนัยสำคัญที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๓๖ พบว่า ชาวบ้านที่มีความเข้าใจแตกต่างกัน มีการปฏิบัติตามหลัก
 สันโดยด้านยถาสูรปสันโดย แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๔.๖ สภาพปัญหาและข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยได้ตั้งคำถามแบบปลายเปิด (Open Ended Questionnaire) สภาพปัญหาและ
 ข้อเสนอแนะ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา โดยจัดแบ่งเป็นประเด็นปัญหาและข้อเสนอแนะเป็นหมวดหมู่

สำหรับให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนออื่น ๆ เกี่ยวกับการปฏิบัติตามหลักสันโดษของชาวบ้านในชุมชน โดยใช้การวิเคราะห์หาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) และนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบการบรรยาย ปრაกฏดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๓๗ แสดงจำนวนและค่าร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการปฏิบัติตามหลักสันโดษของชาวบ้านในชุมชน

ที่	ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา	จำนวน	ร้อยละ
๑	ไม่แสดงความคิดเห็น	๖๖	๕๐.๐
๒	แสดงความคิดเห็น	๕๐	๓๗.๓
๓	คนในชุมชนมีความเข้าใจและปฏิบัติตามหลักสันโดษ	๑๐	๗.๕
๔	อื่นๆ เช่น ไม่รู้ ไม่ทราบ	๘	๕.๒
	รวม	๑๓๔	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๓๗ พบว่า ชาวบ้านไม่แสดงความคิดเห็น จำนวน ๖๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๐ รองลงมาคือ แสดงความคิดเห็น จำนวน ๕๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๓ คนในชุมชนมีความเข้าใจและปฏิบัติตามหลักสันโดษ จำนวน ๑๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๗.๕ และความเห็นอื่นๆ เช่น ไม่รู้ ไม่ทราบ จำนวน ๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๕.๒

ตารางที่ ๔.๓๘ แสดงจำนวนและค่าร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาโดยรวม ๓ ด้าน

ที่	ปัญหาโดยรวม ๓ ด้าน	จำนวน	ร้อยละ
	ปัญหาด้านยถาลาถันโดย	๑๕	๓๐.๐
๑	ปัญหาการกู้หนี้ยืมสิน	๕	๑๘.๐
๒	ปัญหาการใช้จ่ายฟุ่มเฟือยเกินฐานะของตนเอง	๖	๑๒.๐
	ปัญหาด้านยถาพลันโดย	๕	๑๘.๐
๑	ปัญหาฐานะครอบครัวยากจน เกียจคร้านการทำงาน	๕	๑๐.๐
๒	ปัญหาการแข่งขันชิงดีชิงเด่นกัน	๔	๘.๐
	ปัญหาด้านยถาสารูปสันโดย	๒๖	๕๒.๐
๑	ปัญหาอาชญากรรม เสพสุรา ดินยาเสพติด เล่นการพนัน	๕	๑๘.๐
๒	ปัญหาความเห็นแก่ตัว ขาดความสามัคคี ทะเลาะเบาะแว้ง	๑๕	๓๐.๐
๓	ปัญหาการไม่ประพฤติตามหลักศีลธรรมของศาสนา	๒	๔.๐
	รวม	๕๐	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๓๘ พบว่า ชาวบ้านเสนอปัญหาด้านยถาสารูปสันโดยมากที่สุด จำนวน ๒๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๐ รองลงมาคือ ปัญหาด้านยถาลาถันโดย จำนวน ๑๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๐ และปัญหาด้านยถาพลันโดย จำนวน ๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๐ เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า ชาวบ้านมีความเห็นว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นจากความไม่เข้าใจและไม่ปฏิบัติตามหลักสัน โดย ก่อให้เกิดปัญหาความเห็นแก่ตัว ขาดความสามัคคี ทะเลาะเบาะแว้ง มากที่สุด จำนวน ๑๕ คน คิดเป็น ร้อยละ ๓๐.๐ รองลงมาคือ ปัญหาการกู้หนี้ยืมสิน และปัญหาอาชญากรรม เสพสุรา ดินยาเสพติด เล่น การพนัน จำนวน ๕ คนเท่ากัน คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๐

ตารางที่ ๔.๓๕ แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีแก้ไขปัญหาการปฏิบัติตามหลักสันโดษของชาวบ้านในชุมชน

ที่	ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา	จำนวน	ร้อยละ
๑	ไม่แสดงความคิดเห็น	๖๕	๔๘.๕
๒	แสดงความคิดเห็น	๖๖	๔๙.๓
๓	อื่นๆ เช่น แก้ปัญหาได้ยาก ไม่มีกำลังในแก้ปัญหา	๓	๒.๒
	รวม	๑๓๔	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๓๕ พบว่า ชาวบ้านได้นำเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหามีจำนวน ๖๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๙.๓ ไม่แสดงความคิดเห็น จำนวน ๖๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๕ และความเห็นอื่นๆ เช่น แก้ปัญหาได้ยาก ไม่มีกำลังในแก้ปัญหา จำนวน ๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๒.๒

ตารางที่ ๔.๔๐ แสดงจำนวนและค่าร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยรวม ๓ ด้าน

ที่	วิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยรวม ๓ ด้าน	จำนวน	ร้อยละ
	ด้านยถาภาสันโดษ	๑๑	๑๕.๕
๑	การดำรงชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง	๘	๑๑.๖
๒	การมีสติใช้จ่ายอย่างประหยัดพอแก่ฐานะคน	๓	๔.๔
	ด้านยถาผลสันโดษ	๕	๑๓.๐
๑	ความขยันหมั่นเพียรในการทำงาน ไม่เกียจคร้าน	๓	๔.๔
๒	ส่งเสริมกิจกรรมเสริมรายได้โดยใช้ทรัพยากรท้องถิ่น และจัดให้มีงบประมาณในการดำเนินงาน	๖	๘.๓
	ด้านยถาสารูปสันโดษ	๔๕	๖๑.๐
๑	ไม่มัวเมาในอบายมุข เสพยาเสพติด เล่นการพนัน	๔	๕.๘
๒	ส่งเสริมกิจกรรมที่เน้นความรักสามัคคีของคนในชุมชน โดยจัดทำเวทีประชาชนให้ทุกคนในชุมชนหันมาร่วมมือพัฒนาชุมชนโดยใช้เศรษฐกิจพอเพียง	๑๔	๒๐.๓
๓	บ้าน วัด โรงเรียน ร่วมมือกันให้ความรู้และส่งเสริมการปฏิบัติตามหลักสันโดษที่ถูกต้องและการปฏิบัติตามหลักศีลธรรมของศาสนา	๒๘	๔๐.๖
	รวม	๖๕	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๔๐ พบว่า มีชาวบ้านที่เสนอวิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าว จำนวน ๖๕ คน โดยเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ด้านยถาสารูปสันโดษมากที่สุด จำนวน ๔๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๑.๐ รองลงมาคือ ปัญหาด้านยถาภาสันโดษ จำนวน ๑๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๕ และปัญหาด้านยถาผลสันโดษ จำนวน ๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๓.๐ เมื่อพิจารณาในรายละเอียด พบว่า ชาวบ้านมีความเห็นที่บ้าน วัด โรงเรียน ร่วมมือกันให้ความรู้และส่งเสริมการปฏิบัติตามหลักสันโดษที่ถูกต้องและการปฏิบัติตามหลักศีลธรรมของศาสนา จำนวน ๒๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๖ รองลงมาคือ ส่งเสริมกิจกรรมที่เน้นความรักสามัคคีของคนในชุมชน โดยจัดทำเวทีประชาชนให้ทุกคนในชุมชนหันมาร่วมมือพัฒนาชุมชนโดยใช้เศรษฐกิจพอเพียง จำนวน ๑๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๓

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลเรื่องความเข้าใจหลักส้น โดยของชาวบ้านในหมู่บ้านหนองข่า ตำบลหนองเหียง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี มีเนื้อหาโดยสรุป ดังนี้

ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นหญิง ร้อยละ ๖๗.๒ อยู่กลุ่มในวัยแรงงาน อายุระหว่าง ๒๐ – ๔๐ ปี ร้อยละ ๕๕.๗ อาศัยอยู่ในบ้านที่มีสมาชิกมากกว่า ๑ คน ร้อยละ ๕๖.๓ มีสมาชิกในครัวเรือน ประมาณ ๔ คน มีสมาชิกที่เป็นภาระเลี้ยงดูให้การศึกษา และสมาชิกที่ทำงานแล้ว ประมาณครัวเรือน ละ ๒ คน ซึ่งถือเป็นครัวเรือนขนาดเล็ก ส่วนใหญ่แต่งงานแล้ว มีที่เป็นหม้ายหรือหย่าร้าง ร้อยละ ๖ และ ๕

ผู้ที่ไม่ได้รับการศึกษาและได้รับการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษาตอนต้นมี ถึงร้อยละ ๖๕.๑๕ ซึ่งถือว่าได้รับการศึกษาก่อนข้างต่ำ เป็นเหตุให้ไม่รู้เท่าทันกับสิ่งต่างๆ ในโลกยุค โลกาภิวัตน์ ไม่รู้ปัญหาที่เกิดขึ้น ไม่มีความชำนาญในการประกอบอาชีพ ไม่สามารถดึงศักยภาพออกมา ปรับปรุงคุณภาพชีวิตและพัฒนาตนเอง และบางส่วนก็หลงไปในอบายมุข เช่น เที่ยวกลางคืน เสพ ยาเสพติด เป็นต้น และมีคนว่างงานถึงร้อยละ ๖.๗ และส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้าง มีรายได้ไม่แน่นอน ถึงร้อยละ ๓๒.๘ ซึ่งจะเห็นว่ามีปัญหาว่างงานและมีรายได้ที่ไม่มั่นคง ทำให้เกิดปัญหาอาชญากรรม ขาดปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิต และเป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาครอบครัว เช่น หย่าร้าง ครอบครัวแตกแยก ขาดความอบอุ่น

ส่วนใหญ่มีรายได้น้อยกว่า ๔,๐๐๐ บาท/เดือน/คน ร้อยละ ๓๓.๖ และมีรายได้ ๔,๐๐๐ – ๘,๐๐๐ บาท/เดือน/คน ร้อยละ ๔๔.๘ ซึ่งเป็นรายได้ค่อนข้างต่ำ ทำให้มีปัญหาในด้านการครองชีพ เนื่องจากมีที่พักอาศัยอยู่ในชุมชนแบบกึ่งเมืองกึ่งชนบท ซึ่งมีค่าครองชีพที่ค่อนข้างสูง ปัญหาในเรื่อง ที่ทำกินและที่อยู่อาศัย

ส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินถือครองทำกิน ร้อยละ ๔๔.๐ และไม่มีที่ดินที่อยู่อาศัย ร้อยละ ๔๑.๐ เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ของชุมชนเป็นพื้นที่ทางการเกษตรเกือบทั้งหมด แล้วชาวบ้านในชุมชนได้ ขายที่ดินให้กับนายทุนและผู้มีฐานะร่ำรวยในท้องถิ่น

ส่วนใหญ่มีรายได้ไม่แน่นอนถึงร้อยละ ๒๕.๑ มีรายได้ประมาณ ๕๐,๐๐๐ บาท/ครัวเรือน/ปี ร้อยละ ๒๓ จะเห็นได้ว่า มีรายได้ต่อครัวเรือนค่อนข้างต่ำ ไม่เพียงพอต่อการครองชีพของคนใน ครัวเรือน

ชาวบ้านเก็บสะสมสิ่งอำนวยความสะดวกเกินความจำเป็นในการดำรงชีพมาก เช่น รถยนต์ รถจักรยานยนต์ เครื่องเสียง โทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ เครื่องปรับอากาศ โทรศัพท์มือถือ เฉลี่ยมีจำนวน ๗ ชิ้น/คน ซึ่งจะเห็นว่า ชาวบ้านมีค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาและใช้บริการต่างๆ ค่อนข้างสูงต่อเดือน

ชาวบ้านมีความเข้าใจเรื่องหลักส้น โดย ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่มีความเข้าใจมาก ร้อยละ ๖๒.๗ แต่ยังมีกลุ่มที่มีความเข้าใจน้อย ถึงร้อยละ ๓๕.๘

ชาวบ้านมีความเข้าใจว่า หลักสันโดษ คือ ความพอเพียง ความพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ ร้อยละ ๕๐.๓ ความเข้าใจเรื่องสันโดษในการตั้งศักยภาพของมนุษย์มาปรับปรุงพัฒนา เพื่อให้มีความสุขทางกาย ใจ ความสะดวกสบายตามอัธยาศัย มีปัญหาน้อย

การปฏิบัติตามหลักสันโดษ ๓ เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือ

การปฏิบัติตามหลักยถาลาภสันโดษ พบว่า ชาวบ้านมีการกู้ยืมยืมสินตามฐานะของตน แต่มีการสะสมวัตถุอุปกรณ์เครื่องใช้ไม่สอยเกินความจำเป็นอยู่บ้าง

การปฏิบัติตามหลักยถาผลสันโดษ พบว่า ชาวบ้านไม่คู้หมิ่นหรือข่มเหงผู้อื่นที่มีฐานะหรือกำลังความสามารถที่ต่ำกว่าตน แต่ยังขาดความพยายามต่อสู้ดิ้นรนเพื่อเอาชนะด้วยกำลังความสามารถของตนเอง

การปฏิบัติตามหลักยถาสารูปสันโดษ พบว่า ชาวบ้านรักษาสภาพแวดล้อมอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติ แต่ยังไม่ปฏิบัติตามข้อเกี่ยวกับสิ่งเสพติดและอบายมุข

ซึ่งจากผลการศึกษาในภาพรวมได้ชี้ให้เห็นว่า การปฏิบัติตามหลักยถาสารูปสันโดษมีค่าเฉลี่ยน้อยกว่ายถาลาภสันโดษและยถาผลสันโดษ แสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านยังมีปัญหาการรักษาคุณแลทรัพย์สินหรือรายได้ที่หาได้มาอย่างเหมาะสมสมกับฐานะรายได้ของตนที่หาได้ด้วยกำลังความสามารถ

จากผลการศึกษาความสัมพันธ์ พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลและครัวเรือน คือ เพศ อายุ จำนวนคนในครัวเรือน ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส อาชีพหลัก รายรับต่อเดือน และเศรษฐกิจในครัวเรือนที่ต่างกันมีการปฏิบัติตามหลักสันโดษแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสันโดษกับพฤติกรรม การปฏิบัติตามหลักสันโดษของชาวบ้าน ๒ กลุ่มที่แตกต่างกัน พบว่า ชาวบ้านที่มีความเข้าใจแตกต่างกัน มีการปฏิบัติตามหลักสันโดษด้านยถาลาภสันโดษ และด้านยถาผลสันโดษ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ส่วนการปฏิบัติตามหลักสันโดษด้านยถาสารูปสันโดษแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ แสดงให้เห็นว่า กลุ่มชาวบ้านที่มีความเข้าใจหลักสันโดษน้อย มีแนวโน้มการปฏิบัติตามหลักสันโดษต่ำกว่าและกลุ่มที่มีความเข้าใจหลักสันโดษมาก ซึ่งมีการปฏิบัติตามหลักสันโดษสูงกว่า

จากผลการศึกษาความคิดเห็น พบว่า ชาวบ้านที่แสดงความคิดเห็นในการแก้ไขปัญหา ร้อยละ ๔๕.๓ ไม่แสดงความคิดเห็นในการแก้ปัญหา ร้อยละ ๔๘.๔ ซึ่งผลการศึกษามีความสอดคล้องกันคือ ชาวบ้านแสดงความคิดเห็นในการแก้ไขปัญหาด้านยถาสารูปสันโดษมากที่สุด คือ ร้อยละ ๗๑.๐ และเสนอให้ชาวบ้าน โรงเรียน วัด ร่วมมือกันในการปฏิบัติตามหลักสันโดษเพื่อแก้ปัญหาชุมชน

ผู้วิจัยเห็นว่า ชาวบ้านมีความเข้าใจเรื่องสันโดษค่อนข้างดี แต่ยังมีปัญหาในการปฏิบัติตามหลักสันโดษอยู่บ้าง โดยเฉพาะการใช้จ่ายซื้อสิ่งของฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็น และการข้องเกี่ยวกับยาเสพติดและอบายมุข ซึ่งเป็นหนทางแห่งความเสื่อมถายเดียว รวมทั้งยังมีทัศนคติหวังพึ่งการช่วยเหลือจากภายนอกมากเกินไป ทำให้ไม่สามารถค้นหาและดึงศักยภาพของตนเองมาใช้ในการประกอบอาชีพหารายได้ด้วยกำลังของตนเอง ซึ่งหากชาวบ้านสามารถจัดการปัญหาเหล่านี้ได้จะเป็นการแก้ไขปัญหายั่งยืนต่อไปในอนาคต

บทที่ ๕

บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การปฏิบัติตามหลักสัน โดยที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาของชาวบ้านในชุมชน บ้านหนองข่า ตำบลหนองเหียง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี” เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ซึ่งผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ของการวิจัยไว้ ๓ ประการดังนี้คือ

๑. เพื่อศึกษาความเข้าใจเรื่องหลักสัน โดยที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาของชาวบ้านในชุมชน หมู่บ้านหนองข่าตำบลหนองเหียง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี

๒. เพื่อศึกษาการปฏิบัติตามหลักสัน โดยของชาวบ้านในชุมชน หมู่บ้านหนองข่า ตำบลหนองเหียง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี

๓. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับพฤติกรรม การปฏิบัติตามหลักสัน โดย และความสัมพันธ์ระหว่างความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสัน โดยกับพฤติกรรม การปฏิบัติตามหลักสัน โดยของชาวบ้านในชุมชน

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ หัวหน้าครัวเรือนหรือตัวแทนของครัวเรือนในชุมชนกรณีศึกษา จำนวน ๒๔๐ ครัวเรือน ของหมู่บ้านหนองข่า ตำบลหนองเหียง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี หลังจากนั้น ได้กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางของเฮนดอล (AERA Mini Presentation, Darwin Hendel, April, ๑๙๗๗) ที่ระดับความเชื่อมั่น .๙๕ (Degree of Accuracy \pm .๐๕) ได้จำนวนเท่ากับ ๑๔๗ ครัวเรือน จึงดำเนินจัดเก็บโดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple random Sampling) ได้จำนวนแบบสอบถามกลับคืน จำนวน ๑๓๔ ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ ๙๑.๑๖

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม ประกอบด้วย ข้อคำถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสัน โดยของชาวบ้านในชุมชน และการปฏิบัติตามหลักสัน โดยของชาวบ้านในชุมชน เป็นมาตรวัดประเมินค่า (Rating Scale) โดยมีเกณฑ์ ๕ ระดับของลิเคิร์ต (Likert Scale) และข้อคำถามแบบปลายเปิด (Open Ended Questionnaire) เพื่อสอบถามสภาพปัญหาและข้อเสนอแนะ ซึ่งใช้การวิเคราะห์เนื้อหา โดยจัดแบ่งเป็นประเด็นปัญหาและข้อเสนอแนะเป็นหมวดหมู่ สำหรับให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับปัญหา และข้อเสนอแนะอื่น ๆ เกี่ยวกับการปฏิบัติตามหลักสัน โดยของชาวบ้านในชุมชน รวมไปถึงการสร้างแบบ

สำรวจบริบทของชุมชนหมู่บ้านหนองข่า ตำบลหนองเหียง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี โดยเป็นการศึกษาสภาพของชุมชน และนำเสนอวิธีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในชุมชน ซึ่งพบว่า ชุมชนแห่งนี้ตั้งอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงของประเทศไทย ติดกับชายฝั่งทะเลตะวันออกเฉียงของอ่าวไทย มีพื้นที่ของหมู่บ้านประมาณ ๕.๓๑ ตารางกิโลเมตร หรือ ๓,๓๕๔ ไร่ ภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มและที่ดอน เป็นพื้นที่ปลูกข้าว ทำไร่ พืชสวน เลี้ยงสัตว์และเลี้ยงสัตว์น้ำ มีประวัติเป็นมาประมาณร้อยกว่าปี ในอดีตเป็นพื้นที่ป่าที่มีต้นข่าขึ้นหนาแน่น ต่อมาเมื่อผู้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินจนมีสภาพเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ ปัจจุบันมีจำนวนประชากร ๘๖๑ คน ครัวเรือน ๒๕๐ ครัวเรือน ชาวบ้านส่วนหนึ่งเป็นผู้โยกย้ายเข้ามาทำงานในภาคอุตสาหกรรมต่างๆ ในอดีตชาวบ้านมีวิถีชีวิตใช้ชีวิตเรียบง่าย เป็นคนซื่อสัตย์สุจริต ถือสัจจะ ประหยัดคอกออม ขยันอดทน และมีความเป็นมิตร แต่ปัจจุบันชุมชนมีความเจริญมากขึ้น มีคนต่างถิ่นเข้ามาอาศัยอยู่เพิ่มขึ้น ทำให้มีปัญหาสังคมมากมาย โดยเฉพาะปัญหาเสพติดและปัญหาการใช้สินค้าฟุ่มเฟือย

สถิติที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วย ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าอันดับ (Rank) ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับพฤติกรรมการปฏิบัติตามหลักสันโดย โดยใช้การทดสอบค่า t-test และ F-test หรือ Oneway ANOVA และการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสันโดยกับพฤติกรรมการปฏิบัติตามหลักสันโดย โดยใช้การทดสอบค่า t-test ค่าเฉลี่ยทางสถิติที่ใช้ครั้งนี้ กำหนดไว้ที่ระดับ ๐.๐๕ พร้อมกับนำเสนอในรูปตารางประกอบบรรยาย ซึ่งสามารถสรุปผลของการวิจัยตามข้อค้นพบได้ดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ผลการวิจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นกลุ่มในวัยแรงงาน มีการศึกษาไม่สูงมากนัก ส่วนใหญ่แต่งงานแล้ว มีสมาชิกในครัวเรือนประมาณ ๔ คน มีสมาชิกที่เป็นภาระเลี้ยงดูให้การศึกษา และสมาชิกที่ทำงานแล้ว ประมาณครัวเรือนละ ๒ คน มีอาชีพรับจ้างและทำงานในโรงงาน และมีรายได้ต่ำ คือมีรายได้คนละประมาณ ๑,๐๐๐ บาทต่อเดือน เกือบครึ่งหนึ่งไม่มีที่ดินถือครอง ที่มีที่ดินก็มีพื้นที่ไม่มากนัก ส่วนใหญ่มีฐานะค่อนข้างยากจนถึงปานกลาง มีรายได้ต่อครัวเรือน ประมาณ ๘ หมื่นบาทต่อปี มีหนี้สินโดยเฉลี่ยครัวเรือนละประมาณ ๑ หมื่นบาทต่อปี ซึ่งเมื่อมองในภาพรวมทั้งชุมชน โดยเปรียบเทียบกับรายได้ต่อปี จะเห็นว่า ชาวบ้านมีรายได้เหลือต่อปี ประมาณ ๑ หมื่นบาทเท่านั้น ซึ่งนับว่าน้อยมาก ทั้งนี้เป็นผลมาจากชาวบ้านยังมีการจับจ่ายใช้สอยในการสะสมทรัพย์สิน

จำนวนมาก โดยเฉพาะสิ่งอำนวยความสะดวกและสินค้าฟุ่มเฟือยต่างๆ โดยภาพรวมแล้วทั้งหมดชนมี สิ่งอำนวยความสะดวกและสินค้าฟุ่มเฟือยต่อคน ประมาณ ๗ ชิ้นต่อคนในครัวเรือน แสดงให้เห็นถึง ปัญหาการขาดหลักส้น โดยในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะข้อสรุปปต้น โดย คือ ความพอใจในการ บริโภคใช้จ่ายตามฐานะของตน

๕.๑.๒ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักส้นโดยของชาวบ้านในชุมชน

พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ จำนวน ๘๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๒.๗ เป็นกลุ่มที่มีความ เข้าใจมาก มีคะแนนเฉลี่ย ๗.๗๘ - ๑๐.๐๐ คะแนน รองลงมาคือ เป็นกลุ่มที่มีความเข้าใจน้อย จำนวน ๔๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๘ มีคะแนนเฉลี่ย ๑.๐๐ - ๗.๗๗ คะแนน

ชาวบ้านส่วนใหญ่ มีความเข้าใจว่า หลักส้นโดยทำให้มนุษย์เกิดความพอใจในสิ่งที่ตน มี มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๗ รองลงมาคือ หลักส้นโดยเป็นฐานแนวคิดของหลักเศรษฐกิจ พอเพียง คิดเป็นร้อยละ ๘๖.๖ และมีความเข้าใจต่ำที่สุดว่า หลักส้นโดยกระตุ้นการพัฒนาสังคมให้ ก้าวหน้า คิดเป็นร้อยละ ๕๕.๐ รองลงมาคือ หลักส้นโดยไม่สามารถแก้ไขปัญหาความยากจนได้ คิดเป็นร้อยละ ๖๕.๗

สรุปได้ว่า ชาวบ้านมีผู้ที่มีความเข้าใจหลักส้น โดยมาก ประมาณ ๖ ใน ๑๐ คน ส่วนอีก ๔ ใน ๑๐ คน ยังมีความเข้าใจหลักส้นโดยน้อย และยังมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับหลักส้นโดย ว่า หลักส้นโดยกระตุ้นการพัฒนาสังคมให้ก้าวหน้า และหลักส้นโดยไม่สามารถแก้ไขปัญหาความ ยากจนได้

๕.๑.๓ การปฏิบัติตามหลักส้นโดยของชาวบ้านในชุมชน

พบว่า ชาวบ้านมีการปฏิบัติตามหลักส้นโดย โดยรวมทั้ง ๓ ด้านอยู่ในระดับมาก เมื่อ พิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อันดับแรก ได้แก่ ด้านขยายผลส้นโดย ค่าเฉลี่ย ๔.๑๘ รองลงมาคือ ด้านขยายผลส้นโดย ค่าเฉลี่ย ๔.๐๒ และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือด้านสรุปป ต้นโดย ค่าเฉลี่ย ๓.๘๒ เมื่อพิจารณาในรายละเอียด เรียงตามลำดับ พบว่า

๑) ด้านขยายผลส้นโดย ชาวบ้านกู้ยืมเพื่อซื้อทรัพย์สิน เช่น ที่ดิน บ้าน รถยนต์ ฯลฯ ไม่ เกินฐานะรายได้หรือความเป็นอยู่ของตนเอง รองลงมาคือ ไม่แสวงหาเกียรติยศหรือชื่อเสียงด้วย วิธีการทุจริต แต่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด การสะสมวัตถุอุปกรณ์เครื่องใช้ไม่สอย เช่น โทรศัพท์มือถือ คอมพิวเตอร์ ฯลฯ ตามความจำเป็นและใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า

๒) ด้านขณพลสัน โดษ ชาวบ้านไม่ประพฤติกุหมิ่น ข่มเหงผู้อื่นที่มีฐานะหรือกำลังความสามารถที่ต่ำกว่าตน รองลงมาคือ ไม่มีความคิดริษยา แสดงความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี แต่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ การพยายามต่อสู้ดิ้นรนเพื่อเอาชนะด้วยกำลังความสามารถของตนเอง

๓) ด้านขณสารูปสัน โดษ ชาวบ้านช่วยกันรักษาสภาพแวดล้อมอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติ รองลงมาคือ ความยินดีหรือความพอใจตามสมควรแก่ฐานะความเป็นอยู่ของตน แต่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ การปฏิบัติตนเป็นผู้ลด ละ เลิกสิ่งเสพติดและอบายมุข

สรุปได้ว่า ชาวบ้านมีการปฏิบัติตามหลักสัน โดษด้านลาภสัน โดษสูงที่สุด คือ การกัวยืมหนี้สินตามฐานะรายได้หรือความเป็นอยู่ของตนเอง แต่มีการสะสมวัตถุอุปกรณ์เครื่องใช้ไม่สอย เช่น โทรศัพท์มือถือ คอมพิวเตอร์ ฯลฯ ตามความจำเป็นและประโยชน์ ต่ำที่สุด รองลงมาคือ การปฏิบัติตามหลักสัน โดษด้านพลสัน โดษ คือ ไม่ประพฤติกุหมิ่นผู้อื่นที่มีกำลังฐานะต่ำกว่าตน แต่ไม่พยายามต่อสู้ดิ้นรนด้วยกำลังความสามารถของตนเอง ต่ำที่สุด คือ มักหวังพึ่งการช่วยเหลือจากภายนอกมากเกินไป และการปฏิบัติตามหลักสัน โดษที่ต่ำที่สุด คือ ด้านสารูปสัน โดษ โดยชาวบ้านมีความเป็นอยู่อย่างสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม แต่มีพฤติกรรมการปฏิบัติตนเป็นผู้ลด ละ เลิกสิ่งเสพติดและอบายมุข ต่ำที่สุด

๕.๑.๔ เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับพฤติกรรมการปฏิบัติตามหลักสัน โดษ

พบว่า ลักษณะส่วนบุคคลและครัวเรือน ประกอบด้วย เพศ อายุ จำนวนคนในครัวเรือน ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส อาชีพหลัก รายรับต่อเดือน และเศรษฐกิจในครัวเรือนที่ต่างกันมีการปฏิบัติตามหลักสัน โดษแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๕.๑.๕ ความสัมพันธ์ระหว่างความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสัน โดษกับพฤติกรรมการปฏิบัติตามหลักสัน โดษ

พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสัน โดษกับพฤติกรรมการปฏิบัติตามหลักสัน โดษของชาวบ้าน ๒ กลุ่มที่แตกต่างกัน คือ กลุ่มที่มีความเข้าใจน้อย และกลุ่มที่มีความเข้าใจมาก ที่มีต่อการปฏิบัติตามหลักสัน โดษ ๓ ด้านที่แตกต่างกัน คือ ด้านขณลาภสัน โดษ ด้านขณพลสัน โดษ และด้านสารูปสัน โดษ ผลการทดสอบมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) ชาวบ้านที่มีความเข้าใจแตกต่างกัน มีการปฏิบัติตามหลักสัน โดษด้านขณลาภสัน โดษ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

๒) ชาวบ้านที่มีความเข้าใจแตกต่างกัน มีการปฏิบัติตามหลักสันโดษด้านยถาพลสันโดษ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

๓) ชาวบ้านที่มีความเข้าใจแตกต่างกัน มีการปฏิบัติตามหลักสันโดษด้านยถาสารูปสันโดษ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

โดยสรุปคือ กลุ่มชาวบ้านที่มีความเข้าใจหลักสันโดษน้อย มีแนวโน้มการปฏิบัติตามหลักสันโดษต่ำกว่าและกลุ่มที่มีความเข้าใจหลักสันโดษมาก ซึ่งมีการปฏิบัติตามหลักสันโดษสูงกว่า

๕.๑.๖ สภาพปัญหาและข้อเสนอแนะ

พบว่า ชาวบ้านได้นำเสนอเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นจากการไม่ประพฤติตามหลักสันโดษและวิธีการในการแก้ไขปัญหา ดังต่อไปนี้

๑) ชาวบ้านเสนอปัญหาด้านยถาสารูปสันโดษมากที่สุด จำนวน ๒๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๐ จากจำนวน ๕๐ คนที่เสนอความคิดเห็น รองลงมาคือ ปัญหาด้านยถาลากสันโดษ จำนวน ๑๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๐ และปัญหาด้าน ยถาพลสันโดษ จำนวน ๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๐ เมื่อพิจารณาในรายละเอียด พบว่า ชาวบ้านมีความเห็นว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นจากความไม่เข้าใจและไม่ปฏิบัติตามหลักสันโดษก่อให้เกิดปัญหาความเห็นแก่ตัว ขาดความสามัคคี ทะเลาะเบาะแว้ง มากที่สุด จำนวน ๑๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๐ รองลงมาคือ ปัญหาการกู้หนี้ยืมสิน และปัญหาอาชญากรรม เสพสุรา ดินยาเสพติด เล่นการพนัน จำนวน ๙ คนเท่ากัน คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๐

๒) ชาวบ้านเสนอวิธีการแก้ไขปัญหาด้านยถาสารูปสันโดษมากที่สุด จำนวน ๔๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๙๐.๐ จากจำนวน ๕๐ คนที่เสนอวิธีการแก้ไขปัญหา รองลงมาคือ ปัญหาด้านยถาลากสันโดษ จำนวน ๑๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๒ และปัญหาด้านยถาพลสันโดษ จำนวน ๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๐ เมื่อพิจารณาในรายละเอียด พบว่า ชาวบ้านมีความเห็นว่า บ้าน วัด โรงเรียน ร่วมมือกันให้ความรู้และส่งเสริมการปฏิบัติตามหลักสันโดษที่ถูกต้องและการปฏิบัติตามหลักศีลธรรมของศาสนา จำนวน ๒๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๖.๖ รองลงมาคือ ส่งเสริมกิจกรรมที่เน้นความรักสามัคคีของคนในชุมชน โดยจัดทำเวทีประชาชนให้ทุกคนในชุมชนหันมาร่วมมือพัฒนาชุมชน โดยใช้เศรษฐกิจพอเพียง จำนวน ๑๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๑

โดยสรุป คือ จากผลการศึกษามีความสอดคล้องว่า ชาวบ้านมีการปฏิบัติตามหลักสันโดษด้านสารูปสันโดษต่ำที่สุด โดยเฉพาะปัญหาการประพฤติตนตามหลักศีลธรรมจริยธรรม ปัญหาขาดความสามัคคี ปัญหาการกู้หนี้ยืมสิน และปัญหาอาชญากรรม เสพสุรา ดินยาเสพติด เล่นการพนัน โดยเสนอให้มีการแก้ไขปัญหาร่วมกันทุกภาคส่วน คือ บ้าน วัด โรงเรียน ในการให้ความรู้และ

ส่งเสริมการปฏิบัติตามหลักสันโดษที่ถูกต้อง การปฏิบัติตามหลักศีลธรรมของศาสนา และส่งเสริมกิจกรรมที่เน้นความสามัคคีของคนในชุมชน การจัดเวทีประชาชนให้หันมาร่วมมือกันพัฒนาชุมชนโดยใช้เศรษฐกิจพอเพียง ไม่แบ่งแยกว่าหลักสันโดษเป็นกิจกรรมเฉพาะปัจเจกบุคคลเพียงอย่างเดียว แต่ควรจัดทำให้กิจกรรมสาธารณะที่ทุกคนมีส่วนร่วม

๕.๒ อภิปรายผล

ในสังคมไทยหลังการพัฒนาประเทศตามแนวทางพัฒนาแบบตะวันตก นับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ (พ.ศ.๒๕๐๔ – ๒๕๐๙) เป็นต้นมา สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (๒๕๔๕) กล่าวว่า ได้มีแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศว่า การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมาไม่ยั่งยืนขาดดุลยภาพ โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ ประเทศไทยได้มุ่งพัฒนาโดยได้ดำเนินการตามหลักเศรษฐศาสตร์ทุนนิยมซึ่งมุ่งเน้นผลประโยชน์ส่วนบุคคล (Self Interest) การได้รับความพอใจมากที่สุด (Maximize Satisfaction) การได้กำไรสูงสุด (Maximize Profit) และการแข่งขัน (Competition) เป็นสิ่งสำคัญในภาคเศรษฐกิจส่วนรวมก็มุ่งเน้นการขยายตัวหรือการเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) เป็นเป้าหมาย การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ ๑ ถึงฉบับที่ ๗ (พ.ศ.๒๕๐๔ – ๒๕๓๙) และมีข้อสรุปว่า “เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน” เช่นเดียวกับ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต (๒๕๔๓) กล่าวว่า ประเทศไทยมุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจมากกว่าการพัฒนาสังคม จึงก่อให้เกิดความเสียหายในด้านเศรษฐกิจและสังคมไทยอย่างมาก ดังที่ สมพร เทพสิทธิ์า (๒๕๔๑) กล่าวว่า การพัฒนาของประเทศไทยขาดความสมดุลมุ่งเน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก แต่การพัฒนาคนและสถานะแวดล้อมของสังคมไทยยังอยู่ในสภาพตั้งรับและไม่สามารถตามแก้ไขปัญหาได้ทันการณ์ซึ่งเป็นข้อจำกัดต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนไทยและการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนในระยะยาว ถึงแม้แผนพัฒนาจะทำให้สังคมไทยมีความเจริญก้าวหน้ามากขึ้นแต่ในขณะเดียวกัน ก็มีผลทำให้สังคมไทยในปัจจุบัน ถูกระบบทุนนิยมและกระแสโลกาภิวัตน์เข้าครอบงำ ส่งผลให้ชาวบ้านในชุมชนมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตที่เรียบง่าย สันโดษและสุขสงบ กลายเป็นสังคมแห่งความฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย ปัญหาสังคมต่างๆ เช่น ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาคอร์รัปชัน ปัญหาความขัดแย้งการแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกัน อีกทั้งสถานการณ์ทางเศรษฐกิจที่มีความอ่อนไหวตามการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจโลก เพราะระบบเศรษฐกิจส่วนใหญ่ของประเทศผูกพันอยู่กับการค้าระหว่างประเทศที่ต้องอาศัยพึ่งทรัพยากรทุนจากต่างประเทศ รวมไปถึงการที่

สถานการณ์การเมืองที่ขาดเสถียรภาพ เพราะประชาชนขาดความไว้วางใจต่อการบริหารปกครอง ประเทศของกลุ่มการเมืองที่มุ่งหวังผลประโยชน์ของตนเองและพวกพ้อง นี่เป็นผลมาจากคนในสังคมขาดความสันโดษนั่นเอง เห็นได้จากพัฒนาการทางเศรษฐกิจของสังคมไทยได้ส่งเสริมความไม่พอเพียง โดยเฉพาะความไม่พอเพียงทางวัตถุด้วยเหตุคือมีความโลภที่เกินขอบเขต ดังเช่นที่ มหาตมะ คานธี กล่าวว่า “โลกเรามีทรัพยากรเพียงพอสำหรับสนองความต้องการของมนุษย์ แต่มีไม่เพียงพอสำหรับความโลภของมนุษย์” ซึ่งสมพร เทพสิทธา วิเคราะห์ว่ามนุษย์จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงแนวคิดใหม่โดยไม่ตกเป็นทาสของวัตถุนิยมและความเห็นแก่ตัวจนเกินไป จะต้องคำนึงถึงด้านจิตใจ คำนึงถึงประโยชน์ของผู้อื่นและสังคมด้วยเพื่อทุกฝ่ายจะอยู่ร่วมกันได้ด้วยความสงบสุข เศรษฐศาสตร์ที่เน้นเรื่อง “ยิ่งมากยิ่งดี” (The Economics of More and More) จะต้องเปลี่ยนเป็น เศรษฐศาสตร์ของความพอดี (The Economics of Enough) ซึ่งตรงกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนาในเรื่องมัตตัญญูตาคือความเป็นผู้รู้จักประมาณหรือความพอเหมาะพอดี นั่นก็คือหลักปฏิบัติตามหลักสันโดษนั่นเอง

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้คัดเลือกชาวบ้านในชุมชนแห่งหนึ่ง คือ ชาวบ้านใน หมู่บ้านหนองข่า ตำบลหนองเหียง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี เป็นตัวอย่างในการศึกษา เนื่องจากมีเหตุผลว่า เป็นชุมชนที่ผู้วิจัยอาศัยอยู่มานาน ทำให้เห็นปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปนับตั้งแต่อดีต ซึ่งจากผลการศึกษานำไปสู่การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้มีความเข้มแข็งขึ้น โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) และเหตุผลที่สำคัญคือ ชุมชนบ้านหนองข่า เป็นชุมชนรอยต่อระหว่างความเป็นชุมชนชนบทกับชุมชนเมืองที่ถูกผลกระทบโดยตรงจากการพัฒนาอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นผลมาจากระบบทุนนิยม ทำให้ชุมชนแห่งนี้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เพราะความเจริญแบบสังคมอุตสาหกรรมและการกลายเป็นสังคมชนเมือง รวมทั้งธุรกิจการค้าการบริการที่กำลังขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว ปัจจุบันในชุมชนแห่งนี้ มีปัญหาสังคมมากมายที่เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลง เช่น ปัญหาการพนันผิดกฎหมาย หวยใต้ดิน ปัญหาอาชญากรรมแก๊งอันธพาล ปัญหาการมั่วสุมของเด็กวัยรุ่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาแรงงานต่างด้าว ปัญหาความยากจน และปัญหาสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมจากโรงงานอุตสาหกรรมและการเกษตรกรรมที่ใช้สารเคมี อีกทั้งปัญหาค่านิยมฟุ้งเฟ้อ ปัญหาการใช้สินค้าฟุ่มเฟือย ซึ่งถือเป็นวิกฤตทางสังคมที่ขาดหลักความสันโดษในการดำเนินชีวิต ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ชุมชนแห่งนี้มีความเหมาะสมอย่างยิ่งในการเป็นตัวแทนของชุมชนในสังคมไทยปัจจุบัน

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ การศึกษาความเข้าใจหลักสันโดษของชาวบ้าน พบว่า ชาวบ้านมีความเข้าใจหลักสันโดษมาก ประมาณ ๖ ใน ๑๐ คน ส่วนอีก ๔ ใน ๑๐ คน ยังมีความเข้าใจหลักสันโดษน้อย และยังมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับหลักสันโดษว่า หลักสันโดษคือการ

พัฒนาสังคมให้ก้าวหน้า และหลักสันโดษไม่สามารถแก้ไขปัญหาความยากจนได้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาที่พบว่า คนส่วนหนึ่งยังมีความเข้าใจหลักสันโดษน้อย เช่น ศิริพร ประสาทมงคล (๒๕๓๑) ที่เห็นว่า ความรักความก้าวหน้า คือ ความไม่สันโดษ สุวิชาญ เกาทอง (๒๕๓๔) เห็นว่า ความสันโดษ คือ ความผูกพันเฉพาะเครือญาติและเพื่อนบ้าน ใกล้ชิด เด่นศักดิ์ สุริยะ (๒๕๔๓) ที่เห็นว่า ความสันโดษ คือ ไม่อยากเกี่ยวข้องกับผู้อื่น ชยารัฐ จุลสุคนธ์ (๒๕๔๓) ความสันโดษ คือ อารมณ์ที่โดดเดี่ยว เงียบเหงา ซึ่งจากรายงานศึกษาหลายชิ้นนี้ แสดงให้เห็นว่า ทักษะของคนไทยต่อคำว่า “สันโดษ” นั้นถูกตีความให้คลาดเคลื่อนต่อความหมายดั้งเดิม ทำให้สังคมมีความเห็นที่สันโดษ ก็คือ การอาศัยอยู่โดดเดี่ยวคนเดียว ไม่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น ไม่ให้ความร่วมมือ ไม่ทำงาน และไม่แสวงหาความก้าวหน้าให้กับชีวิต เป็นต้น สอดคล้องกับงานวิทยานิพนธ์ของ จตุพร ร่วมใจ (๒๕๔๓) นักธุรกิจส่วนใหญ่ยังมีความเห็นคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับหลักสันโดษ และ มาโนช ศึกษา (๒๕๓๘) พระสังฆาธิการส่วนใหญ่เห็นว่า พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ไม่มีความเข้าใจในหลักสันโดษอย่างแท้จริง ซึ่งจากการผลการศึกษาลักษณะสันโดษที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาในครั้งนี้ พบว่า แท้ที่จริง หลักสันโดษไม่ได้มุ่งการพัฒนาสังคมให้ก้าวหน้า และสามารถแก้ไขปัญหาความยากจนได้ ความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องนี้ เนื่องจากหลักสันโดษนั้น พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนกับบุคคลสองกลุ่ม คือ สันโดษสำหรับพระภิกษุ ทรงสอนให้เป็นผู้มกน้อย เลี้ยงง่าย รู้จักประมาณ รู้จักพอใจปัจจัย ๔ ได้แก่ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัช ตามมี ตามได้และตามสมควร สันโดษเช่นนี้มีข้อปฏิบัติเคร่งครัดและมุ่งเฉพาะพระภิกษุสงฆ์ ส่วนสันโดษสำหรับคนทั่วไป ต้องมีหลักความเพียรเป็นปัจจัยสนับสนุนด้วยตามหลักสันโดษ ๓ ได้แก่ ยินดีพอใจตามที่ตนหาได้มา ยกตัวอย่างเช่น การที่บุคคลสามารถทำงานหาเงินได้วันละ ๕๐๐ บาท ก็มีความพึงพอใจด้วยลาภที่หาได้มาด้วยน้ำพักน้ำแรงนั้น เรียกว่า ขาดลาภสันโดษ ไม่ควรอิจฉาริษยาบุคคลอื่นที่หาได้มากกว่า เพราะเขาใช้ความรู้ความสามารถที่มากกว่าตน นั่นคือ ยินดีพอใจตามกำลังความสามารถของตน ซึ่งหากบุคคลต้องการลาภที่มากกว่านี้ ก็ควรเพิ่มพูนความรู้ความสามารถหรือกำลังให้มากขึ้น เรียกว่า ขาดพลสันโดษ จะเห็นได้ว่า หลักสันโดษนั้นไม่ได้ขัดขวางการพัฒนาตนเองให้ก้าวหน้าแต่อย่างใด แต่เป็นการส่งเสริมให้บุคคลแสวงหาลาภด้วยความเพียรหรือศักยภาพที่แท้จริงของตนเอง และหาลาภด้วยความสุจริตไม่ใช่ด้วยความทุจริต และประการสุดท้าย เมื่อพอใจหาได้มาด้วยความรู้ความสามารถเต็มกำลังของตนแล้วก็รู้จักพอใจในการบริโภคใช้จ่ายตามฐานะของตน ซึ่งผู้ที่หาได้มากก็ยอมใช้จ่ายมากตามสมควรแก่ฐานะของตน ส่วนผู้หาได้น้อยก็ใช้จ่ายตามน้อยของตน ไม่ใช่จ่ายเกินฐานะของตน รู้จักเก็บออมประหยัดมัธยัสถ์ เรียกว่า ขาดสารูปสันโดษ จะเห็นได้ว่า หลักสันโดษสามารถทำให้คนในสังคมสามารถแก้ไขปัญหาความยากจนได้อย่างแท้จริง ซึ่งหลักสันโดษ ๓ นี้ ใช้สำหรับคฤหัสถ์ นอกจากนั้น สำหรับคฤหัสถ์ที่ครองเรือนแล้ว ก็ยังมีอีกข้อหนึ่ง คือ

สทาร์สันโดย หมายถึง ความพึงพอใจในสามิและภรรยาของตนเท่านั้น ดังเช่นในงานศึกษาของ ประหยัด หงส์นวล (๒๕๔๐) ซึ่งเห็นว่า พรหมจรรย์ของชีวิตการครองเรือนหรือพรหมจรรย์สำหรับ คฤหัสถ์ ก็คือ หลักสทาร์สันโดย ส่วนสำหรับพระภิกษุ นั้น มีการปฏิบัติที่แตกต่างออกไปคือ พระภิกษุเมื่อได้ลาภก็ควรพิจารณาว่าลาภนั้นมากเกินกำลังบริ โภคของตนหรือไม่ ถ้ามากเกินการ บริโภคของตนก็หีบเอาเฉพาะส่วนที่ตนบริโภคได้แต่พอดี ไม่ควรหีบเอานำไปสะสม เรียกว่า อับปิจจตา คือ ความมกน้อย เมื่อใช้คู่กับสันโดย เรียกว่า “มกน้อยสันโดย” ซึ่งแท้ที่จริง ความมก น้อยนี้ใช้กับบรรพชิตมากกว่าคฤหัสถ์ ส่วนสันโดยสามารถใช้ได้ทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต ซึ่งจาก งานศึกษาหลายชิ้นก็พบว่า มีการให้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสัน โดยที่ถูกต้อง เช่น อังคณา ลำเนาประเสริฐ (๒๕๓๗) เห็นว่า หลักธรรมที่มุ่งเน้นเป็นพิเศษ คือ ความมัธยัสถ์และความสัน โดย ไพรัช ตูแสนสุข (๒๕๓๙) เห็นว่า หลักสัน โดยเป็นสิ่งที่ต้องจัดการคู่กับการรับรู้ประมาณในการ บริโภค

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ การปฏิบัติตามหลักสัน โดยของชาวบ้านในชุมชน พบว่า ชาวบ้านมีการปฏิบัติตามหลักลาภสัน โดยสูงสุด คือ ชาวบ้านมีความเห็นว่า มีการกัณฐิมหนีสินบ้าง แต่ก็เป็น ไปตามฐานะของตนแต่ในขณะที่เดียวกันก็มีการสะสมเครื่องอำนวยความสะดวกเกิน ความจำเป็นอยู่บ้าง รองลงมาคือ การปฏิบัติตามหลักพลสัน โดย คือ ชาวบ้านไม่ดูหมิ่นคนที่มีฐานะ ต่ำกว่า แต่ในขณะที่เดียวกันก็ไม่พยายามใช้กำลังความสามารถของตนเองอย่างเต็มที่ และมักหวังพึ่ง การช่วยเหลือจากภายนอกมากเกินไป และการปฏิบัติที่ต่ำที่สุด คือ การปฏิบัติตามหลักสารูปป สันโดย คือถึงแม้ชาวบ้านจะใช้ชีวิตความเป็นอยู่สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม แต่ก็มีพฤติกรรมเสพ ยาเสพยัดียดและติดอบายมุข ซึ่งสอดคล้องกับปรากฏการณ์ที่สังเกตเห็นในชุมชน คือ ชาวบ้านยังมี ปัญหาในการใช้จ่ายซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกแข่งขันกัน ยังไม่ใช้ศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่ใน ทำงานมักหวังพึ่งการช่วยเหลือจากรัฐ และที่สำคัญคือมีพฤติกรรมเสพยาเสพยัดียดและติดอบายมุข ซึ่งปัญหาทั้งหมดนี้เป็นเหตุให้ชาวบ้านยังมีปัญหาความยากจนและมีความเห็นว่าหลักสัน โดยควรเร่ง การพัฒนา ประเด็นนี้มีความสำคัญยิ่งในการทำความเข้าใจกับชาวบ้านเกี่ยวกับหลักสัน โดยที่ ถูกต้อง ดังเช่นในงานศึกษาของ พระมหาจารย์ วิจารณ์เมธี (นิลาพันธ์) (๒๕๔๑) ซึ่งเห็นว่า หลัก สันโดยเป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่เน้นการแก้ปัญหาจากภายในมาสู่ภายนอก และงาน ศึกษาของ ยุทธพงษ์ แสงโสด (๒๕๔๓) ที่เห็นว่า หลักสัน โดย เป็นหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ ระดับสูงที่ใช้เป็นหลักในการพัฒนาจิตใจ นั่นแสดงว่า การแก้ไขปัญหาคความสัน โดยนั้นต้องแก้ไข จากภายในคือความเข้าใจของชาวบ้านก่อนเป็นอันดับแรก

จากประเด็นดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานเกี่ยวกับงานวิจัยในวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ จำนวน ๒ ข้อ คือ ๑) ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสัน โดยกับพฤติกรรมปฏิบัติตามหลักสัน โดยมี

ความสัมพันธ์กันทางสถิติ และ ๒) ปัจจัยส่วนบุคคลกับพฤติกรรมการปฏิบัติตามหลักสัน โดย หรือไม่ ซึ่งจากผลการศึกษาสมมติฐานข้อที่ ๑ กลุ่มชาวบ้านที่มีความเข้าใจหลักสันโดยน้อย มี แนวโน้มการปฏิบัติตามหลักสัน โดยต่ำกว่าและกลุ่มที่มีความเข้าใจหลักสันโดยมาก ซึ่งมีการ ปฏิบัติตามหลักสัน โดยสูงกว่า อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ และ ๐.๐๕ นั้นแสดงว่า ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสัน โดยมีผลต่อการปฏิบัติตามหลักสัน โดยของชาวบ้าน ดังนั้น การสร้าง ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสัน โดยที่ถูกต้องจะทำให้ชาวบ้านสามารถปฏิบัติตามหลักสัน โดยได้ ถูกต้องมากยิ่งขึ้น แต่ประเด็นคำถามต่อไปคือ จะสร้างความเข้าใจกับชาวบ้านกลุ่มใด ซึ่งจาก การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า ลักษณะส่วนบุคคลและครัวเรือน ประกอบด้วย เพศ อายุ จำนวนคนในครัวเรือน ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส อาชีพหลัก รายรับ ต่อเดือน และเศรษฐกิจในครัวเรือนที่ต่างกันมีการปฏิบัติตามหลักสัน โดยแตกต่างกันอย่างไม่มี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ นั้นแสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านในชุมชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างใน การศึกษา ถึงแม้จะมีลักษณะส่วนบุคคลและครัวเรือนที่แตกต่างกันและมีค่าเฉลี่ยการปฏิบัติตาม หลักสัน โดยที่แตกต่างกัน แต่ก็ไม่ได้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นั้นหมายความว่า ชาวบ้านในชุมชนมีการปฏิบัติตามหลักสัน โดยใกล้เคียงกันคือไม่แตกต่างกันมากนัก

ดังนั้น จากผลการศึกษาทำให้เราสามารถสร้างความเข้าใจแก่ชาวบ้านในชุมชนเกี่ยวกับ หลักสัน โดยได้โดยไม่ต้องคำนึงถึงความแตกต่างส่วนบุคคลและครัวเรือน เนื่องจากชาวบ้านมีวิถี การปฏิบัติตามหลักสัน โดยที่เป็นไปอย่างเดียวกันทั้งชุมชน และผลของการศึกษาหลายชิ้น เช่น สุ เนตร ธนศิลป์พิชิต (๒๕๕๑) พบว่า นักเรียนระดับมัธยมศึกษาที่เข้าค่ายคุณธรรมก่อนและหลังการ อบรม มีความเข้าใจเรื่องสัน โดยสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ แสดงให้เห็น กระบวนการฝึกอบรมและการสั่งสอนหลักความสัน โดย สามารถสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องแก่ผู้เข้า รับการอบรมให้ดีขึ้นได้และจากงานศึกษาสำรวจเกี่ยวกับการนำหลักสัน โดยไปใช้ในการดำเนิน ชีวิต เช่น จักรพงษ์ คมกฤต (๒๕๕๕) พบว่า เกษตรกร คุณลักษณะทางจิตใจของเกษตรกร ๘ ประการ หนึ่งในนั้นคือ หลักสัน โดย ซึ่งถือเป็นหลักการแรกของการดำเนินชีวิตแบบวนเกษตร และ พุทธชาติ ปานเม่น (๒๕๕๙) พบว่า ในระบบเกษตรกรรมทางเลือก ชุมชน ได้รื้อฟื้นคุณค่าของหลัก สัน โดย จากงานศึกษาของวิถีชีวิตของชาวไทยในชนบท พบว่า คนไทยในอดีตมีวิถีชีวิตแบบ สัน โดยและมีความสัมพันธ์กับประเพณีความเชื่อ เช่น มนัสกมล ทองสมบัติ (๒๕๖๖) พบว่า ความสัมพันธ์ของชาวพะซุและชาวผู้ไทยมีการดำเนินวิถีชีวิตอย่างสงบ รักสัน โดย เช่นเดียวกับ สุก ลักษณ์ นิลทะราช (๒๕๖๘) พบว่า วิถีชีวิตของชาวกะโซ่ มีการดำเนินวิถีชีวิตอย่างสงบ รักสัน โดย ซึ่งจากงานศึกษาเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่า การดำเนินชีวิต โดยใช้หลักสัน โดยนั้น เป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมของ ชาวบ้านในชุมชนนับแต่อดีตโดยมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมประเพณี ดังนั้น การรื้อฟื้น

วัฒนธรรมประเพณีหรือการพัฒนาชุมชน โดยใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้คนในชุมชนมีส่วนร่วม ควบคู่กับการสร้างความเข้าใจหลักส้น โดยที่ถูกต้องแก่ประชาชน โดยไม่แบ่งแยกว่าหลักส้น โดยเป็นกิจกรรมเฉพาะปัจเจกบุคคลเพียงอย่างเดียว แต่ควรจัดทำให้กิจกรรมสาธารณะที่ทุกคนมีส่วนร่วมจะเป็นแนวทางหนึ่งในการแก้ไขปัญหาสังคมไทยขาดหลักส้น โดยในอนาคต

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

สำหรับข้อเสนอแนะที่ใช้เป็นแนวทางมี ๒ ระดับ ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา

๑) ผลการวิจัยพบว่า ชาวบ้านบางส่วนยังมีความเข้าใจเกี่ยวกับหลักส้น โดยน้อย ทำให้ปฏิบัติตนไม่ถูกต้องตามหลักส้น โดย ดังนั้น ทางภาครัฐและคณะสงฆ์ควรร่วมมือกันในการจัดกิจกรรมแนะนำความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักส้น โดยที่ถูกต้อง โดยผ่านสื่อสารมวลชนหรือสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ ให้ประชาชนได้รับรู้และปฏิบัติตนอย่างถูกต้องเหมาะสม

๒) ผลการวิจัยพบว่า ชาวบ้านมีปัญหาเกี่ยวกับการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนเพื่อเสริมสร้างความสามัคคีและความเข้าใจที่ดีต่อกัน ดังนั้น ภาคท้องถิ่น โดยรวมถึงชุมชนชาวบ้าน วัด และโรงเรียน ควรมีกิจกรรมส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักส้น โดยหรือหลักเศรษฐกิจร่วมกัน โดยไม่แบ่งแยกว่า หลักส้น โดยเป็นกิจกรรมเฉพาะปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่ควรเป็นกิจกรรมที่ทุกคนในชุมชนสามารถกระทำได้ร่วมกัน

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

๑) ควรมีการศึกษาวิจัยเรื่องเกี่ยวกับแนวทางการให้ความรู้และการส่งเสริมหลักส้น โดยในชุมชน

๒) ควรวิจัยมีการศึกษาเรื่องผลของการจัดกิจกรรมการให้ความรู้และการส่งเสริมหลักส้น โดยในชุมชน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๑๕.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๑๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กนกทิพย์ พัฒนาพิภพพันธ์. สถิติอ้างอิงเพื่อการวิจัยทางการศึกษา. เชียงใหม่: ภาควิชาประเมินผลและการวิจัยการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑.

กันยา สุวรรณแสง. จิตวิทยาทั่วไป. กรุงเทพมหานคร: บำรุงสาสน์, ๒๕๑๒.

เกียรติ สิทธิอมร. วิฤทธิเศรษฐกิจกับปัญหาโครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองและการปกครองปัจจุบัน.

กรุงเทพมหานคร : อินฟินิตี้เพลส, ๒๕๔๑.

จิราภา เต็งไตรรัตน์ และคณะ. จิตวิทยาทั่วไป. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาจิตวิทยา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑.

ชูดา จิตพิทักษ์. พฤติกรรมศาสตร์เบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: สารมวลงชน, ๒๕๒๕.

ไชย ณ พล. ไร่รวยด้วยสันโดษ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ เคล็ดไทย, ๒๕๓๘.

คารา ทีปะปาล. พฤติกรรมผู้บริโภค. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดรุ่งเรืองสาสน์การพิมพ์, ๒๕๔๒.

ทรงพล ภูมิพัฒน์. จิตวิทยาทั่วไป. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาพื้นฐาน คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๒๕๔๐.

ธารินทร์ นิมมานเหมินท์. แนวทางการแก้ไขวิกฤติเศรษฐกิจไทยของรัฐบาลชวน ๒.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๔๔.

บุญมี แทนแก้ว. จริยธรรมกับชีวิต. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ โอ.เอส. พรินติ้งเฮาส์, ๒๕๔๑.

บุศย์ ชันชวีย์. ความสันโดษ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมนิติ, ๒๕๓๘.

ประเทือง ภูมิภักตราคม. การปรับพฤติกรรม: ทฤษฎีและการประยุกต์. กรุงเทพมหานคร:

โอ.เอส. พรินต์ติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๔๐.

ประภาพัญญ์ สุวรรณ. **ทัศนคติ: การวัดการเปลี่ยนแปลงและพฤติกรรมอนามัย.** กรุงเทพมหานคร:

โอเดียน สโตร์, ๒๕๒๖.

ประสาท อิศราปรีดา. **จิตวิทยาการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร: กราฟฟิค อาร์ต, ๒๕๒๒.

ประเวศ วะสี. **ทางรอด.** กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทยาการพิมพ์, ๒๕๒๖.

ปรุดม บัญศรีตัน. **หลักพระพุทธศาสนา.** เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์มรดกล้านนา, ๒๕๕๒.

ปิ่น มุกกันต์. **มงคลชีวิต.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๐๒.

ผาสุก พงษ์ไพจิตร. **เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยปัจจุบัน.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ซิลค์เวอร์ม,

๒๕๔๖

พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต). **พุทธศาสนากับสังคมไทย.** กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง,

๒๕๓๒.

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ์). **มงคล ๓๘.** กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร,

๒๕๓๒.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **จะอยู่อย่างเป็นเหยื่อหรือจิ้งหรีดไปน้าเขา.** กรุงเทพมหานคร :

บริษัทสหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๓.

----- . **ธรรมะกับการทำงาน.** กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๔.

----- . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๕, กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

----- . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์.** กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณ-
ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

----- . **พุทธธรรม.** กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

----- . **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โกมลคีมทอง, ๒๕๓๘.

----- . **เรื่องของคนไทยควรเข้าใจให้ถูก.** กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๗.

พระธรรมโสภณ (พิน ปาสาทิโก). **สันโดษทำให้ไทยล้ำหลังหรือ.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
ไทยเกษม, ๒๕๑๕.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **การพัฒนาที่ยั่งยืน Sustainable development.**

กรุงเทพมหานคร : บริษัทปูนซีเมนต์เอเชีย, ๒๕๕๐.

พระพุทธปีย์เถระ. **รูปศัพท์ปกรณ์นิตติศาสตร์ภาษาบาลี.** กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา,

๒๕๒๗.

พิบูล ทีปะปาล. การโฆษณาและการส่งเสริมการขาย. กรุงเทพมหานคร: บจก. โรงพิมพ์มิตรสัมพันธ์
กราฟฟิค, ๒๕๔๕.

พุทธทาสภิกขุ. สันโดษไม่เป็นอุปสรรคแก่การพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ภาพพิมพ์,
๒๕๓๕.

เพราพรรณ เปลี่ยนภู. จิตวิทยาการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและ
วิทยาศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี, ๒๕๓๐.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. มงคลัตถที่ปนี แพล เล่ม ๔. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย,
๒๕๒๔.

เมธาวิ อุดมธรรมมานุภาพ. พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน. กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏ
สวนดุสิต, ๒๕๔๔.

ยศ สันตสมบัติ. ปรอยต์และพัฒนาการของจิตวิเคราะห์จากความฝันสู่ทฤษฎีสัจคม. เชียงใหม่:
ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,
๒๕๔๒.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์,
๒๕๒๕.

ล้วน สายยศ และ อังคณา สายยศ. เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา. กรุงเทพฯ ฯ: ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ,
๒๕๒๘.

ลิขิต กาญจนารักษ์. พื้นฐานพฤติกรรมมนุษย์. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๕.

วศิน อินทสระ. ความสุขที่หาได้ง่าย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เรือนธรรม, ๒๕๔๖.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์. การโฆษณา และการส่งเสริมการตลาด. กรุงเทพมหานคร : เอ.เอ็น. การพิมพ์,
๒๕๔๐.

สถาบันราชภัฏสวนดุสิต. วิถีไทย. กรุงเทพมหานคร : เวิร์ดเวฟ เอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๔๓.

สมจิตต์ สุพรรณ. พฤติกรรมและการเปลี่ยนแปลง. เอกสารการสอนชุดวิชาสุขศึกษา หน่วยที่ ๑-๓
สาขาสุขศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, พิมพ์ครั้งที่ ๕, กรุงเทพมหานคร :
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๔.

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน). ศิลสันโดษ. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.พ., ๒๕๒๐.

สมเด็จพระญาณสังวร. สันโดษ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์ปรินต์ติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๓.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. วินัยมุขเล่ม ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๒.

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมโร). มงคลยอดชีวิต. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ชวนพิมพ์, ๒๕๑๘.

สมพร เทพสิทธิ. ภาวะวิกฤติในสังคมไทยในปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร : สภาสงเคราะห์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๑.

สิริอร วิชชาวุธ และคณะ. จิตวิทยาทั่วไป. พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. พระพุทธศาสนาทัศนะและวิจารณ์. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๑๔.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎมนตรี.

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่เก้า พ.ศ. ๒๕๔๕ – ๒๕๔๘. ชุมรมพัฒนาความรู้ด้านระเบียบกฎหมายและพัฒนามาตรฐานวิชาชีพครู อ.เมือง จ.ชัยนาท, ๒๕๔๕

องค์การบริหารส่วนตำบลหนองเหียง. แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา ตำบลหนองเหียง

อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี. ชลบุรี : องค์การบริหารส่วนตำบลหนองเหียง, ๒๕๕๑.

อดุล จาตุรงค์กุล. พฤติกรรมผู้บริโภค. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๓.

เสรี วงษ์มณฑา. ครบเรื่องเครื่องการสื่อสารการตลาด. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ พิมพ์พัฒนาภาษา, ๒๕๔๐.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

จตุพร ร่วมใจ. “การศึกษาสภาพและการประยุกต์หลักพุทธธรรมของนักธุรกิจ ศึกษากรณี นักธุรกิจไทยพุทธในกรุงเทพมหานคร”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑.

จักรพงษ์ คมกฤต. “คุณลักษณะทางจิตใจของปราชญ์ชาวบ้าน : การศึกษารายกรณีเกษตรกร ที่ดำเนินเกษตรทางเลือก”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๑๕.

เด่นศักดิ์ สุริยะ. “ศึกษาบทบาทของผู้บริหารโรงเรียนในสังกัดสำนักงานประถมศึกษาจังหวัด เชียงรายต่อการส่งเสริมชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒”. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต.

- บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๔๓.
- ชยารัฐ จุลลสุคนธ์. “สัญญาชตถาณแห่งการอยู่รอด”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**.
 บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๓.
- ปรียงค์ อารณีสวรรณ. “ศึกษาวิเคราะห์พุทธธรรมกับการแก้ปัญหาเศรษฐกิจไทย ในยุค
 โลกาภิวัตน์ เน้นศูนยตถารธรรมของพุทธทาสภิกขุ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร
 มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- ประหยัด หงส์นวล. “คำสอนเรื่องพรหมจรรย์ในพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์มนุษยศาสตร์
 มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๐.
- พระมหาจรัญ วิจารณเมธี. “การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาเรื่องสันโดษในพระพุทธศาสนาเถรวาท”.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ-
 ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.
- ไพรัช สู่แสนสุข. “หลักการและกระบวนการของการเรียนรู้และการสอนตามหลักพุทธศาสตร์:
 การวิเคราะห์พระไตรปิฎก”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย :
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- พุทธชาติ ปานเม่น. “การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในระบบเกษตรกรรมทางเลือก”.
วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,
 ๒๕๓๕.
- มนัสกมล ทองสมบัติ. “ประเพณีพะซุของชาวผู้ไทยบ้านหนองหญ้าไซ ตำบลหนองหญ้าไซ
 อำเภอลำดวน จังหวัดอุดรธานี”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**.
 บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสารคาม, ๒๕๓๖.
- มานิช ศึกษา. “ศึกษาพระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม : ศึกษาความเห็นของพระสังฆาธิการ
 ต่อการพัฒนาสังคมของพระพยอม กัลป์ยาโน”. **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์
 มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๘.
- ยุทธพงษ์ แสงโสภา. “บทบาทพระสงฆ์กับการแก้ปัญหาสังคมไทย ศึกษากรณีกลุ่มสัจจะออมทรัพย์
 จังหวัดจันทบุรี”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย :
 มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์. “การตลาดเพื่อสิ่งแวดล้อม ในทัศนะของนิสิต/นักศึกษาที่กำลังศึกษาหลักสูตร
 บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานครและปริมณฑล”.
รายงานวิจัย. กรุงเทพมหานคร : บริษัทวิสิทธิ์พัฒนาจำกัด, ๒๕๓๕.

ศิริพร ประสาทมงคล. “การศึกษาข้อมูลพื้นฐานเพื่อสร้างแบบวัดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ของสตรี
ชนบท”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย
ขอนแก่น, ๒๕๓๑.

ศุภลักษณ์ นิลทะราช. “ประเพณีเจียะส่าของชาวกะโซ่ บ้านพังแดง ตำบลพังแดง อำเภอดงหลวง
จังหวัดมุกดาหาร”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยสารคาม, ๒๕๓๘.

สุวิชาญ เกาทอง. “สมาธิ”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย
ศิลปากร, ๒๕๓๔.

สุนทร ธนศิลป์พิชิต. “ความเข้าใจเรื่องความสันโดษในพระพุทธศาสนาของนักเรียนระดับ
มัธยมศึกษาที่เข้าค่ายคุณธรรม”. รายงานค้นคว้าแบบอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑.

สุวัฒนา ปัทมิษฐ์. “พฤติกรรมในการใช้อินเทอร์เน็ตและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลือกใช้บริการ
ธุรกิจให้บริการอินเทอร์เน็ต (ISP) ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล”.
วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์, ๒๕๔๔.

อุบลรัตน์ ขุนทอง. “ศึกษาเปรียบเทียบหลักสันโดษกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง”. สารนิพนธ์
ศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย,
๒๕๔๘.

อังคณา ลำภาประเสริฐ. “การวิเคราะห์แนวคิดในการปลูกฝังตนเองของพระยาธรรมศักดิ์มนตรี”.
วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๓๗.

(๓) บทความ :

ธนภณ สมหวัง. “สันโดษ สันทรัพย์ที่ต้องแปลงเป็นทุน”. หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ.
(พฤษภาคม ๒๕๔๗) : ๑๕.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบสอบถาม
การปฏิบัติตามหลักสันโดษของชาวบ้าน บ้านหนองข่า
ตำบลหนองเหียง อำเภอน้ำสาร จังหวัดชลบุรี

คำชี้แจง

๑. แบบสอบถามนี้ใช้สอบถามชาวบ้านในชุมชนบ้านหนองข่า ตำบลหนองเหียง อำเภอน้ำสาร จังหวัดชลบุรี เพื่อใช้ในการวิจัยเท่านั้น ไม่มีผลกระทบใดๆ ต่อท่าน เนื่องจากในการวิเคราะห์จะเป็นการวิเคราะห์ในภาพรวม ไม่ได้เจาะจงบุคคลใดบุคคลหนึ่ง และถือเป็นความลับของการวิจัย จึงใคร่ขอความกรุณาตอบแบบสอบถามตามความเป็นจริงที่สุด โดยการเติมข้อความลงในช่องที่ตรงกับกรให้ข้อมูล

๒. แบบสอบถามนี้แบ่งออกเป็น ๓ ตอน

ตอนที่ ๑ ลักษณะส่วนบุคคลและครัวเรือน

ตอนที่ ๒ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสันโดษของชาวบ้านในชุมชน

ตอนที่ ๓ การปฏิบัติตามหลักสันโดษของชาวบ้านในชุมชน

ตอนที่ ๔ สภาพปัญหาและข้อเสนอแนะ

๓. ในการกรอกแบบสอบถามชุดนี้ ขอตอบทุกข้อและทุกตอน ตามสภาพความเป็นจริง เพราะข้อมูลที่ได้ที่ถูกต้อง จะทำให้ผลในการวิจัยมีความน่าเชื่อถือ

ขออนุโมทนา ขอบคุณผู้ตอบแบบสัมภาษณ์มา ณ โอกาสนี้

พระสาธิต จิตปญฺโญ (สิงห์โตทอง)
พระนิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

ตอนที่ ๑ ลักษณะส่วนบุคคลและครัวเรือน

คำชี้แจง: โปรดเติมคำลงในช่องว่างให้ตรงกับความเป็นจริงและทำเครื่องหมาย✓ลงใน □
หน้าข้อความที่ถูกต้อง

๑. เพศ ชาย หญิง

๒. อายุ ปี

๓. สมาชิกที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนปัจจุบัน

มี มีผู้ชาย คน ผู้หญิง คน

สมาชิกที่กำลังศึกษาอยู่ คน

สมาชิกที่มีงานทำแล้ว คน

ไม่มี (อยู่คนเดียว)

๔. ระดับการศึกษา ไม่ได้รับการศึกษา ประถมศึกษาปีที่ ๔ หรือ ๖

มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลายหรือ ปว.ช.

อนุปริญญา หรือ ปว.ส. ปริญญาตรี

สูงกว่าปริญญาตรีขึ้นไป อื่นๆ (ระบุ).....

๕. สถานภาพสมรส โสด แต่งงาน ม่าย หย่าร้าง

๖. ประกอบอาชีพหลัก ว่างาน เกษตรกรรม หรือกสิกรรม

รับราชการ ทำงานบริษัทเอกชน

ค้าขายหรือประกอบธุรกิจส่วนตัว

รับจ้างทั่วไป อื่นๆ (ระบุ).....

๘. รายรับต่อเดือนของท่าน จำนวน บาท

๙. เศรษฐกิจในครัวเรือน

๙.๑ จำนวนที่ดินที่เป็นเจ้าของ

ไม่มี

มี ที่ดินมีเอกสารสิทธิ์ จำนวน ไร่

เช่าที่ดินคนอื่น จำนวน ไร่

๘.๒ พืชการเกษตรที่ทำอยู่ในปัจจุบัน (ระบุชนิดและจำนวนพื้นที่ปลูก)

.....

.....

.....

๘.๓ จำนวนสัตว์เลี้ยงเพื่อขาย (ระบุชนิดและจำนวน)

.....

.....

.....

๘.๔ อาชีพของคนในครอบครัว (ระบุ)

.....

.....

.....

๘.๕ รายรับรวมต่อปีของคนในครัวเรือน

- มี จำนวน..... บาท
- ไม่มี

๘.๖ หนี้สินในปัจจุบัน

- มี จำนวน..... บาท
- ไม่มี

๘.๗ ทรัพย์สินและสิ่งอำนวยความสะดวกในครัวเรือน

รายการ	มี (ระบุจำนวน)	ไม่มี
๑. รถยนต์		
๒. รถจักรยานยนต์		
๔. โทรทัศน์		
๕. เครื่องเสียง		
๖. คอมพิวเตอร์		
๗. ตู้เย็น		
๘. แอร์หรือเครื่องทำความเย็น		
๙. โทรศัพท์บ้านหรือโทรศัพท์มือถือ		
๑๐. อื่นๆ		
.....		
.....		

ตอนที่ ๒ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสัณโดยของชาวบ้านในชุมชน

คำชี้แจง กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องเพื่อแสดงความเข้าใจเกี่ยวกับความสัณโดย

ที่	ข้อความ	ใช่	ไม่ใช่
๑	หลักสัณโดยเป็นหลักธรรมทำให้คนเกียจคร้าน		
๒	หลักสัณโดยทำให้มนุษย์เกิดความพอใจในสิ่งที่ตนมี		
๓	หลักสัณโดยทำให้คนขาดความกระตือรือร้นในการทำงาน		
๔	หลักสัณโดยไม่สามารถแก้ไขปัญหาความยากจนได้		
๕	หลักสัณโดยจุดรั้งการพัฒนาสังคมให้ก้าวหน้า		
๖	หลักสัณโดยทำให้คนในสังคมเห็นแก่ตัวลดลง		
๗	หลักสัณโดยสามารถแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมได้		
๘	หลักสัณโดยลดปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรกันของคนในสังคม		
๙	หลักสัณโดยเป็นฐานแนวคิดของหลักเศรษฐกิจพอเพียง		
๑๐	หลักสัณโดยจะทำให้เศรษฐกิจของประเทศไม่เจริญก้าวหน้า		

ตอนที่ ๓ การปฏิบัติตามหลักสัณโดยของชาวบ้านในชุมชน

คำชี้แจง : กรุณาทำเครื่องหมาย / ลงในช่องเพื่อแสดงความคิดเห็นที่มีต่อความเข้าใจเกี่ยวกับความสัณโดยและการปฏิบัติจริง ทั้งนี้ระดับตัวเลขในแต่ละช่องมีความหมายคือ

- ๕ หมายถึง ระดับ ปฏิบัติมากที่สุด
- ๔ หมายถึง ระดับ ปฏิบัติมาก
- ๓ หมายถึง ระดับ ปฏิบัติปานกลาง
- ๒ หมายถึง ระดับ ปฏิบัติน้อย
- ๑ หมายถึง ระดับ ปฏิบัติน้อยที่สุด

ตัวอย่างแบบสอบถาม

ข้อความ	ระดับการปฏิบัติ				
	๕	๔	๓	๒	๑
ข้าพเจ้ามักจะยินดีกับสิ่งของที่ตนหาได้มาโดยอาชีพสุจริต				/	

จากตัวอย่างนี้หมายความว่า ข้าพเจ้าเป็นผู้มักจะมีคามยินดีกับสิ่งของที่ตนหาได้มาโดยอาชีพสุจริต ในระดับปานกลาง

ข้อความ	ระดับการปฏิบัติ				
	๕	๔	๓	๒	๑
ยถาลกสันโดษ					
๑๑.ข้าพเจ้ามักจะยินดีกับสิ่งของที่ตนหาได้มาโดยอาชีพสุจริต					
๑๒.ข้าพเจ้ามักจะปฏิบัติตนตามเฟ้ช่นนิยมหรือตามเพื่อนบ้าน โดยการซื้อสินค้าฟุ่มเฟือย					
๑๓.ข้าพเจ้ามักจะบริโภคปัจจัย ๔ ได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค เพียงพอแก่ความต้องการ					
๑๔.ข้าพเจ้ามักจะมีวัตถุอุปกรณ์เครื่องใช้ไม้สอย เช่น โทรศัพท์มือถือ คอมพิวเตอร์ ฯลฯ ตามความจำเป็นและใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า					
๑๕.ข้าพเจ้ามักจะกู้ยืมเพื่อซื้อทรัพย์สิน เช่น ที่ดิน บ้าน รถยนต์ ฯลฯ เกินฐานะรายได้หรือความเป็นอยู่ของตนเอง					
๑๖.ข้าพเจ้ามักจะใช้จ่ายเพื่อสนองความต้องการของตนเองโดยไม่คำนึงถึงฐานะรายได้หรือความเป็นอยู่					
๑๗.ข้าพเจ้ามักจะมีค่านิยมใช้จ่ายซื้อสิ่งของเครื่องใช้ตามความเหมาะสมกับฐานะรายได้หรือความเป็นอยู่					
๑๘.ข้าพเจ้ามักจะมีสังคมหรือคบหากับมิตรสหายและเพื่อนบ้านที่ฟุ้งเฟ้อเห่อเหิม					

ข้อความ	ระดับการปฏิบัติ				
	๕	๔	๓	๒	๑
๑๙.ข้าพเจ้ามักจะแสวงหาเกียรติยศหรือชื่อเสียงด้วยวิธีการทุจริต					
๒๐.ข้าพเจ้ามักจะรู้สึกมีเกียรติและความภาคภูมิใจในฐานะเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม					
ยถาพลสันโดษ					
๒๑.ข้าพเจ้ามักจะรู้จักทำมาหากิน โดยสุจริตอย่างเต็มความรู้ความสามารถ					
๒๒.ข้าพเจ้ามักจะรู้จักประมาณในการทำงานที่เหมาะสมกับกำลังกายและกำลังสติปัญญาของตนเอง					
๒๓.ข้าพเจ้ามักจะคิดเปรียบเทียบหรือเอาชนะแข่งขันกับคนอื่นโดยทางมิชอบ					
๒๔.ข้าพเจ้ามักจะมีความรู้สึกล้นเอ่อต่ำใจกับกำลังความสามารถของตนเอง					
๒๕.ข้าพเจ้ามักจะพยายามต่อสู้ดิ้นรนเพื่อเอาชนะด้วยกำลังของตนเอง					
๒๖.ข้าพเจ้ามักจะประพาศิคุหมั่น ข่มเหงผู้อื่นที่มีฐานะหรือกำลังความสามารถที่ต่ำกว่า					
๒๗.ข้าพเจ้ามักจะไม่เคารพนับถือตนเอง ประพาศิคุถูกกำลังความสามารถของตนเอง					
๒๘.ข้าพเจ้ารู้สึกดิศริษาไม่แสดงความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี					
๒๙.ข้าพเจ้ามักจะช่วยเหลือผู้อื่นมากเกินไปจนตนเองเดือดร้อน					
๓๐.ข้าพเจ้าไม่ชอบวางเฉย จะโต้แย้งเอาชนะผู้อื่นตลอดเวลา					

ข้อความ	ระดับการปฏิบัติ				
	๕	๔	๓	๒	๑
ยถาสูรูปสันโดษ					
๓๑.ข้าพเจ้ามีความยินดีหรือความพอใจตามสมควรแก่ฐานะความเป็นอยู่ของตน					
๓๒.ข้าพเจ้ายังไม่รู้สึกภาคภูมิใจในฐานะความเป็นอยู่ของตนเอง					
๓๓.ข้าพเจ้ามีความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยในฐานะความเป็นอยู่ของตนเอง					
๓๔.ข้าพเจ้ารักษาทรัพย์สินที่ค้นหาได้มา โดยการใช้จ่ายอย่างประหยัดมัธยัสถ์อดออม					
๓๕.ข้าพเจ้าดำรงชีวิตและเป็นอยู่อย่างรู้จักพอ ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง					
๓๖.ข้าพเจ้ามักจะทำลายสภาพแวดล้อมให้เสื่อมโทรม ไม่เป็นอยู่อย่างสอดคล้องกับธรรมชาติ					
๓๗.ข้าพเจ้ามักจะประพฤติตนอยู่ในหลักศีลธรรมอันดีงามของศาสนาที่ตนนับถือ					
๓๘.ข้าพเจ้าปฏิบัติตนเป็นผู้ลด ละ เลิกสิ่งเสพติดและอบายมุข					
๓๙.ข้าพเจ้าดำรงตนเป็นศาสนิกชนที่ดีและเป็นตัวอย่างที่ดีของสังคม					
๔๐.ข้าพเจ้ามักจะสั่งสอนผู้อื่นให้ยึดมั่นในหลักศาสนาตามหลักศีลธรรมที่ดีงาม					

ตอนที่ ๔ สภาพปัญหาและข้อเสนอแนะ

๑. ท่านเห็นว่าในชุมชนของท่านมีปัญหาใดที่เกิดขึ้นเพราะคนไม่เข้าใจและไม่ปฏิบัติตามหลักสัจธรรม โดย

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒. ท่านเห็นว่าควรมีวิธีการอย่างไรในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว เพื่อให้คนมีความเข้าใจและปฏิบัติตามหลักสัจธรรม โดย

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ขอเจริญพรขอบคุณทุกท่านที่ตอบแบบสอบถาม

ภาคผนวก ข

แบบสำรวจชุมชน

การปฏิบัติตามหลักสันโดษของชาวบ้าน บ้านหนองข่า ตำบลหนองเหียง อำเภอนพนาค จังหวัดชลบุรี

เก็บข้อมูล วันที่..... เดือน..... พ.ศ.....

ประเด็นในการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน มีดังนี้

๑. ที่ตั้งและอาณาเขต ประกอบด้วย แผนที่หมู่บ้านแสดงการติดต่อกับบริเวณใกล้เคียง และเส้นทางที่ใช้ติดต่อกับหมู่บ้านใกล้เคียงและตลาด เมือง สถานที่ราชการ แผนที่หมู่บ้านแสดงเขตที่พักอาศัย พื้นที่ทำการเกษตร เส้นทางในหมู่บ้าน บริเวณป่า แหล่งน้ำ สถานที่สำคัญหรือสาธารณูปโภคของหมู่บ้าน ได้แก่ วัด/อาศรม โบสถ์คริสต์ โรงเรียน ป่าช้า โทรศัพท์สาธารณะหรือโทรศัพท์ของหมู่บ้าน สถานีอนามัย สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ บ้านผู้นำ ฯลฯ

๒. ประวัติศาสตร์ชุมชน หรือประวัติการก่อตั้งหมู่บ้านในอดีต การโยกย้ายประชากร

๓. สภาพทางสังคม กลุ่มประชากรที่เข้ามาตั้งหมู่บ้าน ประชากรในปัจจุบันมีประชากรจำนวนเท่าใด แบ่งชาย/หญิง และมีกี่หลังคาเรือน

๔. สภาพนิเวศวิทยา ประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ในอดีตกับปัจจุบันแตกต่างกันหรือไม่ ลดลงหรือเพิ่มขึ้น เพราะสาเหตุใด พื้นที่ที่ใช้ปลูกเรือนที่พักอาศัย พื้นที่ทำการเกษตร สภาพแวดล้อมในปัจจุบัน

๕. สาธารณูปโภค ประกอบด้วย ถนนเข้าหมู่บ้าน ถนนในหมู่บ้าน ไฟฟ้า แหล่งน้ำอุปโภคบริโภค ช่องทางการติดต่อสื่อสารกับสังคมภายนอก

๖. สถาบันการศึกษา ประกอบด้วย โรงเรียน แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำรงชีวิต เช่น การหาอาหาร การทำการเกษตร หัตถกรรมในครัวเรือน

๗. สถาบันศาสนา ประกอบด้วย ศาสนา ประเพณีความเชื่อ พิธีกรรมในรอบปี

๘. สภาพทางเศรษฐกิจ ประกอบด้วย อาชีพของชาวบ้าน การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ หนี้สิน หรือมีการกู้ยืมสิน แหล่งสินเชื่อ ผลผลิตเพื่อขาย ผลผลิตที่เก็บไว้บริโภค การแลกเปลี่ยนแรงงาน การว่าจ้างแรงงาน เทคโนโลยีทางการเกษตร เป็นต้น

ภาคผนวก ก
รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

๑. รศ.สนิท สัตโยภาส	ตำแหน่ง	ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
๒. ดร.พิสิฐ โคตรสุโพธิ์	ตำแหน่ง	อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๓. อาจารย์รุ่งทิพย์ กล้าหาญ	ตำแหน่ง	รองผู้อำนวยการสำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ/ฉายา/สกุล	พระสาโรช ฉายา จิตปญฺโญ นามสกุล สิงห์โตทอง
วัน/เดือน/ปีเกิด	เกิดเมื่อวันที่ ๓ เมษายน พ.ศ.๒๕๕๔
ภูมิลำเนา	บ้านเลขที่ ๑๕๔ หมู่ ๒ ตำบลไพศาลี อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์
อุปสมบท	วันที่ ๒๕ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๕๗ ณ อุโบสถ วัดพระธาตุศรีจอมทอง- วรวิหาร ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
ประวัติการศึกษา	นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง นักธรรมเอก สำนักเรียนวัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร
ที่อยู่ปัจจุบัน	สังกัดสำนักสงฆ์ปฎิการาราม ตำบลหนองเหียง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี